

CARTHAGO

SIVE

CARTHAGINEN-
SIUM RESPUBLICA,

Quam

Ex totius ferè antiquitatis rudерibus

Primus

INSTAURARE

CONATUR

CHRISTOPHORUS HENDREICH,

FRANCOFURTI ad ODERAM.

SUMPTIBUS AUCTORIS
Excudebat ANDREAS BECMANUS.
MDC LXIV.

AUGUSTO ATQUE POTENTISSIMO
PRINCIPI AC DOMINO,
DN. FRIDERICO
GUILLIELMO,
MARCHIONI BRANDEN-
BURGICO, S. R. I. ELECTORI ET AR-
CHI-CAMERARIO;
SUPREMO BORUSSIAE DOMINO;
MAGDEBURGI, JULIAE, CLIVIAE, MON-
TIUM, STETINI, POMERANORUM, CAS-
SUBIORUM, ET VANDALORUM; IN SI-
LESIA CROSNENSIVM ET CAR-

NOVIENSIVM
DUCI;
BURGGRAVIO NORIMBERGENSI; PRIN-
CIPi HALBERSTADENSI, MINDENSI AC CA-
MINENSI; COMITI MARCAE ET RAVENSBER-
GI; DOMINO IN RAVENSTEIN, ET
DITIONUM LAUENBURG ET
BÜTAW;

PRINCIPI AC DOMINO
MEO CLEMENTISSIMO.

SERENISSIME

ATQUE

POTENTISSIME

PRINCEPS.

Er Carthago
supplex sese advolvit
pedibus. Bis olim Vi-
ctorum crudelissimo-
rum: hodie TUIS, DOMINE CLE-
MENTISSIME. Illud expo-
scebat jus armorum : hoc jus pro-
prietatis. Hæc enim TUA est Car-
thago; utpote, in TUA Viadrina, in-
choata & perfecta. TUUS est &
auctor: nam eum, inter pacis Oli-
vensis instrumenta cùm esset, tor-
que

que vincere TIBI placuit. Accipe
igitur, SERENISSIME & PO-
TENTISSIME PRINCEPS,
hocce (quocunque nomine, five o-
peris ipsius, five solarii & debiti, si-
ve grati animi symbolo æstimare di-
gneris)

ab
AUGUSTÆ SERENI-
TATI TUÆ

Francofurti ad Oderam
Calendis Martiis, Anno re-
parate salutis M DC
LXIV.

subjectissimo, De-
vinctissimo

CHRISTOPHORO HENDREICH.

LECTORI BENEVOLO

S.

Annus agitur octavus, ex quo frater, suos de R. P. Massiliensium conatus, luci committere ausus est. Promisi & ego quidem hosce, in mensem unum & alterum; sed occupationibus aliorum distractus, fidem, quam nequibam liberare, comperendinabam. Otium demum hac hyeme nactus, promissi reus, me solvo. Varia interim animum ab editione absterrebant. Nonnunquam rei ipsius gravitas, quam Sallustius haud raro injecit; rectius nimirum esse, de Carthagine silere, quam parum dicere, pronuncians. Accedebat, quod nullos (excipio paucissima, eaq; summa vestigia Reineccij, Meursij, Emmij) antea ambulones habuerim. Tota ferè antiquitas percurrenda, lustranda, scrutanda erat: & instar mendicitatis alicujus, undiq; omnia conquirenda. Hinc non raro accidit, ut unde minimè expectàram, thesauros reportàrim.

rim. Imò tenues lacinias, in Græcorum & Romanorum scriptis sparsas, tanquam è naufragio tabulas, expiscari undique, & in unum corpus colligere necesse habui. Deploranda sunt meritò ab omnibus fatalia incendia, quæ tot celeberrimas Bibliothecas, inter quas Byzantina & Alexandrina, absorpserunt. Deploranda tot bella, & barbarorum, Gothorum imprimis, irruptiones, quibus cura ferè unica, sublati literarum, antiquitatis, & virtutis monumentis, Barbariem suam substituere, propagare, dilatare. Deploranda perversa, studia juvandi, diligentia eorū, qui epitomas elaborârunt: nam hoc pacto nobis Livii nonnulla, Trogum, tot Ætiorum & aliorum scripta eripuerunt. Indignor, quoties Constantini Porphyrogenetti, Leonis filij, recordor; qui princeps, studiorum amantissimus (ut testantur Georgius Cedrenus, Zonaras, Theodorus Metochita, Michaël Glycas atq; alij) cū videret historicorum maximum numerum, & consiliariorum in iis legendis negligentiam, quò malo isti occurreret, jussit flores ex historicis omnibus

bus excerpi, atq; in Politicorum usum, digerere in corpus unum: quod in partes LIII, quasi locos quosdam, digestum fuit. Hinc factum, ut, cum loci illi solum consuli ac legi cœperent, historici, ex quibus illa descripta erant, describi desierint. Sed, quod malum hi loci alijs attulerunt, idem in se experti. Unde ex istis LIII. Pandectarum, seu florilegij Politici, parvis, una duntaxat superest: nempe illa, quæ excerpta Legationum (1) continet.

Sapè fastidium quoddam injecerunt ij, qui sive vecordiâ, sive in has literas malitiâ, materiam hanc omninò negligendam, & supervacuam prorsus futilemq; quam aggressus sum disquisitionem, estimârunt. Elementorum apices, originationes criticas, antiquitate antiquata, & quæ alia restant, Doctorum vulgo speciosa, objectârunt.

Sapiùs absterruit styli, in hoc imprimis genere, apud delicatas seculi hujus aures, inæquabilitas, & asperitas.

Sapissimè aurem vellicavit ingenij viriumq; imbecillitas, cui tenebræ potius, quàm lux, conveniunt.

His

(1) Vossius de hist: Græc. l. II. c. 25.

His constrictus & obsessus difficultatibus, nonnullis in utraq; R. P. inclytis Viris conatus monstro, qui eos non tantum probarent; verum etiam ad edendos, hortati sunt. Tantis auctoribus recepi & erexi animum, atq; ea, quae privatis destinaveram, publicis usibus consecrare in praesens sum ausus. Gravitatem argumenti superavit utilitas; molestiam jucunditas; timorem auctoritas, ne dicam iussa.

Iniquos erga haec studia, docuit Vir magnus, esse lucumones, monstra, ut lustrentur, deportanda. Nullam diademati & purpure intulit maculam, è summo majestatis fastigio descendere, & ex antiquitatis ruderibus, gemmas sapientiae & eruditionis erudare. Augustum illum verè Augustum, Vespasianum, Antoninum Philosophum, Justinianum, Carolum M. Alphonsum, Maximilianum i. & alios, etiam nostris temporibus, Principes loquor. Quanta emolumenta abinc, in utramq; Rempub. manarint, quilibet, vel me tacente, colligere poterit. Nā, ut Polycletus statuarius canonē (ut vocant) fecit, ex quo, velut è lege quadā, artifices lineamen-

ita artis peterent, & in quo solus hominum,
 artem ipse operis artifex fecisse judicatus est:
 ita, pro omnis quaestionis lege, ANTIQUITAS
 meritò nobis esse debet, ad quam, tanquam
 certissimam amussim, posteritas omnis novi-
 tasq; examinetur. Hinc religioni fuit sem-
 per, è rivulis haurire, extraquam, ubi è fonti-
 bus non licuerat. Malui, verbis aucto-
 rum ipsisissimis, pondus, fidem, vim meis conci-
 liare; alijs enim verbis interpolare, hoc in li-
 teris cauponari: indicatis autem duntaxat
 locis, lectorem ad dubia, sapè & incognita,
 remittere, nimis incivile & molestum duxi.
 Dum autem de Carthaginensibus preci-
 puè anquisivimus; ut in varias, insuper
 Phœnicias Romanasq; res non subinde incide-
 remus, fieri nequivit. Inde nostra R. P. lux
 non rarò, neq; dubia, accenditur. Ita enim
 Carthaginensium, maxime Dii, à Phœnici-
 bus pendent, ut propago ab origine. Ita
 de re militari juxta Romanorum placita ju-
 dicandum; ita castra locanda; ita oppu-
 gnanda & propugnanda sunt urbes; ita acies
 ordinanda. Non tamen ea propter nova
 contemno; sed, quod ille de Poëtis,

Præ-

Præcipuè veteres lego, miror, adoro Poëtas;
Nec tamen aspernor, despicióve novos.

*Stylo, illud quod Zonaras operi suo præfixit amuletum, appendo: Inde nimirum in historia variam dictionem nasci, quòd è variis auctoribus, instar stipis, colligenda fit. Et quis unquam Plutarchi vitas aver-
satus, etsi orationis genus in ijs (ut quidam volunt) dispar reperitur? Quis Pandectarum volumen eò damnabit nomine, quòd ex tot Jctorum libris coagmentatum? Imò, quis ipsum Sacrum Codicem, ob dispar maximè, in utroq; instrumento, scribendi genus, legendum non censebit?*

*Sublatis hisce scrupulis & impedimentis, dum ingenij viriumq; imbecillitas me retinet, incido in Macrobiũ (2), qui me baud par-
vo induit robore. Prodidit namq; antiquos somnia de R. P. divulgare coactos fuisse, quæ tamen pro veris non habita, nisi quæ Reçtores ejus magistratusq; vidissent: aut quæ de plebe non unus, sed multi similia somniâs-
sent. Amore & ego erga R. P. Christianam incitatus, Proletarius licèt & capite census,
hanc*

(2) l. 1. c. 3. de somno Scip:

banc per quietem (ut mori & formula insi-
stam) visam, adversorum lenimentum, pro-
sperorum terriculamentum, belli pacisq;
exemplum baud postremum, offerre debui,
Carthaginem. Carthaginem, inquam, or-
bis Dominae emulam, imò saepè Dominam:
quæ, posteaquam culmen attigerat felicitatis
humanae, ad imum calamitatis delapsa; rur-
sus ex cineribus suis repullulascens, floruit:
tandemq; Barbarorum excisa furore, fortu-
nam, at quantillam! in vicinam urbem
transtulit.

Multa forsàn omissa quis criminabi-
tur; in pluribus me à scopo aberrasse, dicet; in
plurimis unguem Criticum desiderabit. Sed
cum considerare velim: in magna sylva, boni
venatoris esse, indagare feras, quàm pluri-
mas capere; ne cuiquam culpa fuit, non o-
mnes cepisse. Ita nobis satis abundeq; est,
tam diffuse materia, quam suscepimus, ma-
ximam partem, tradidisse. Et, ut ille rei ru-
stica minimè rusticus auctor, Magnæ rei,
quantulumcunq; possederis, fuisse partici-
pem, non minima est gloria. Deinde, cur de
me inficias i verim, quod de se Plinius ultrò
attesta-

attestatur: multa scilicet alia esse, quæ vel nos præterierint, & adijci possint, vel pertractari concinnius oportuerit. Eò me in hac indagine æquiores bonos Viros, eos imprimis, qui in hoc studij genere versati (vulgo Doctorum nihil moror) habiturum confido, quò & operosiora & rariora sunt, quæ huic pertinent. Inprimis, si resciverint, me, in præsens destitutum plurimorum auctorum copiâ, adversariorum fide in multis niti debuisse. Cujus tamen rei maculam, si quæpiam ei acciderit, in meis ad R. P. Carthaginensium additamentis (quibz addam figuras æneas) eluere, & corrigere æt laborabo. Nec hoc vitio mihi erit: nam, si

Nil vetat à magnis ad res exempla minores

Sumere,

prævios habeo maximos in R. P. literaria viros, Lipsium puta, Vossium, & alios, quibus idem factitatum. In utroq; si te æquum censorem & judicem cognovero, usibus tuis, cum annales vel historiam Carthaginensium, necnon meditata quedam ad Cluverij historiam universalem, unâ cum indice locupletissimo, ad instar locorum communium; tum
in li-

in libros S. scripturae Historicos, observationes quasdam Politicas maturabo.

*Quae porro hic dicere vellem, verbis Eusebii Episcopi, sic suam historiam Ecclesiasticam inchoantis, exprimam : Quæso, mihi veniam dari. Confiteor namque, quod in hoc opere viribus nostris majora tentamus, ut & fideliter & integrè, quæ sunt gesta, narremus, ut rudem ac nulli ferè nostrorum digressam viam hujusmodi itineris primi audeamus incedere. Et licèt Deum lucem futurum, Dominiq; Salvatoris nostri, certus sim, nobis affutura suffragia; hominum tamen nulla, quibus possimus inniti, conspicimus præcessisse vestigia, nisi quod sparsim singulorum quorumque temporum, seu rerum gestarum ad nos usque indicia, monumenta transmissa sunt : è quibus quædam nobis luminum faces, velut in obscuro positæ, eminus accenduntur: & tanquam è sublimi specula, quæ nos gressum tendere oporteat, ac viam verbi absq; errore dirigere, eorum vocibus admone-
mur. Quæcunque ergò proposito operi convenire credidimus, ex his, quæ illi
spar-*

sparsim memoraverant, eligentes, ac velut
 è rationalibus campis doctorum flosculos
 decerpentes, historica narratione in unum
 corpus redigere ac coagmentare tentavi-
 mus &c.

*His Eusebii ut acquiescas, patere te exo-
 rari, & nosmet acquiescere sine. Valere te cu-
 pio, si prius hæc legeris Giraldi de Dijs:*

Si tibi profuerint, Lector studiose, libelli,
 In medium pridem quos mea Musa dedit,
 Gaudeo: non fuerit noster labor irritus omnis,
 Quòd sic accendit nostra lucerna tuam.
 Si secus acciderit, fructus nec carpseris ullos,
 Gaudeo sic etiam: nam voluisse sat est.

Iterum vale, nobisq. fave.

IN CARTHAGINEM,

Curâ

NOBILISSIMI

CHRISTOPHORI HENDREICH

ex Antiquis Scriptoribus
Restauratam.

Illa mari terrâque potens Urbs, æmula
Romæ,

Et durum Tyberi, sæpè minata jugum,
Lege tamen Superùm tristi damnata ruinæ,
Subdidit Ausoniæ colla superba Deæ.

Sic magnæ Didonis opus, sic quicquid Ha-
milcar,

Quicquid & Annibalis dextra sub astra
tulit,

Scipiadum tandē gladio succumbit, & uno
Imperii moles corruit illa rogo.

Nobile sed superest Nomen, Virtusq; per-
ennat,

Quamlibet externis concelebrata tubis.

Non

Non etenim scripsit Pœnus, quæ prælia
 gessit: (fuit.

Quippe piger calamo, non piger ense
 Actumulata simul Carthago & Fama ja-
 ceret,

Ni Victrice manu prodita Fama foret.
 Nempe suas dum Roma cupit clarescere
 palmas,

Hostem non potuit non memorare suū,
 Grajaq; Romanos dum narrat penna tri-
 umphos,

Punica facta simul fataq; penna notat.
 Cuncta tamen tali quæ sunt signata labore,
 Quæq; intexta peplis, Roma, fuere Tuis,
 Hactenus omnigenis passim dispersa pa-
 pyris

Atque inter tenebras delituere meras.
 Et truncata suis jacuit res Punica membris,
 Illius & variè sparsa ruina fuit.

Tu belle Aoniæ flos & Coryphææ juventæ
 Atq; animæ dudum portio cara meæ,
 Reliquias magnæ conquiris sedulus Urbis,
 Et quasi disjecti corporis ossa legis.

Ac quia volvisti longo molimine cœptum,
 Dum coleret Pallas cor peregrina Tuū,

Nulla vetustatis Tibi non lustrata latebra,
 Nullaq; non visa est Bibliotheca Tibi.
 Publica sed coeptum rupere negotia cursu,
 Dū sacra TE PACIS MATER OLIVA tenet.
 Et SUMMI ORATOR REGIS, PACISq; SEQUE-
 STER

Participem curæ Te jubet esse Suæ.
 Pace redonatâ redit ad Carthaginis arces
 Fervor, & ad metam ducere coepta parat.
 Gratulor Ingenio tantæ Conamina molis;
 Gratulor æternæ nobile laudis opus.
 Castalidum plaudit pariter Tibi turba So-
 rorum,

Et quæcunq; sacrū gens Heliconâ colit.
 Surgere Roma suum per Te jam conspicit
 Hostem,

Et prælustre novâ tollere laude caput,
 Contremeret perculsa metu, nisi surgere
 inermem,

Cunctaq; pacatâ cerneret ista manu.
 Nunc gaudet lustrare novam, quam con-
 struis, Urbem,

Tantaq; percupido suscipit orsa sinu.
 Artificemq; manū mirata, fidemq; severā
 Maeste, ait, è priscis Urbs rediviva rogis,
 Te

* *

Te mihi Teq; Tibi eripui, Carthago, sed
ecce

Docta manus reddit Te mihi, Teq; Tibi.

*amicissimâ mente & manu
scribebam*

JOACHIMUS ab HIRTENBERG

PASTORIUS.

IN CARTHAGINEM

ELEGANTI COMPENDIO

à

NOBILISSIMO

CHRISTOPHORO HENDREICH

descriptam.

I Liaden nuce* cur inclusam mirer Ho-
meri, (nuse

Nonnè urbem totam continet una ma-

**Plin: lib.vii.c.21 auctorest;*

*Iliada, prolixum Homeri
carmen, in membranâ exi-*

*guo adeò caractere scri-
ptam fuisse, ut in nuce inclu-
di potuerit.*

J. H. GIESE.

b 2

DE

DE FRATRIS
CARTHAGINE

anceps fratris iudicium.

Chartâ hâc Carthago, frater, describi-
tur à te,

Haudqueo de libro, dicere liberiùs.

*Nam si suspiciam scriptum, suspicio magna est,
Et, si despiciam, fœda erit invidia.*

PETRUS HENDREICH.

SE-

SERIES

CAPITUM

LIBRI PRIMI

SECTIONIS

PRIMÆ,

de

URBE CARTHAGINIENSI.

- Caput I. Varias fuisse urbes, hoc insignitas nomine, Africanæ tamen Carthagini nullam parem : Ejus proinde Historiam, nomina, tempus conditæ, complectens I.
- II. De Africa, vel de ea Africanæ parte, in qua Carthago sita 37.
- III. De situ, forma, ambitu, magnitudine Urbis; & hominum in ea multitudine. 49.
- b 3 IV. De

* *
*

IV. De partibus urbis, prout in tran-
tium oculis occurrebant 59.

SECTIO SECUNDA

de

Civitate Carthaginenſi.

Caput I.	De incolis, quorum natu- ra, virtutes & vitia	84.
II.	De conjunctione seu ſoci- etate maritali, Patria & Herili	126.
III.	De Familiis	135.
IV.	De Victu & Amictu	153.
V.	De Lingua Poenorum	144.
VI.	De R. P. Carthaginenſis incre- mentis	153.

LIBER SECUNDUS

De

Republica Carthaginensium

Et quidem

SECTIO I.

De Administratione Togata.

Caput I.	Quomodo, & qui in Ma- giſtratum adſumpti	161.
	II. De	

II.	De legibus, & consuetudinibus	166.
III.	De Disciplina publica; & quidem de Censore	173.
IV.	De Diis & Religione	175.
V.	De Jurisdictione	237.
VI.	De Consiliariis & Legatis	248.
VII.	De variis R. P. ministris	254.
VIII.	De Subditis	256.
IX.	De Curarum sacrarum, & Religiosarum	272.
X.	De Coloniis, Inprimis de Americanis (quorum maxima pars Carthaginensibus ortum debet) & Hannonis periplo	287.
XI.	De armis, seu de propagatione Imperii per arma; de finibus; Copiis terrestribus & Classicis; de locis item munitioribus	287.
XII.	De Opibus	294.
XIII.	De comitiis & Concionibus	304.
XIV.	De Fœderibus	304.
	b 4	XV. De

LIBRI SECUNDI

SECTIO SECUNDA

*De Administratione R. P. sagata;
Ejusq; membrum*

PRIUS

DE

BELLO TERRESTRI.

Caput I. De Pecunia & Comme-
atu

334.

II. De Armis Ductilibus

339.

III. De Ducibus belli supre-
mis seu Imperatoribus &
Legatis, cæterisq; Duci-
bus

370.

IV. De delectu (vel, ut Lipsius
mavult, dilectu) Militum

387.

V. De Militum generibus

400.

VI. De iis, qui castra secuti, Me-
dicis, artificibus &c: item
Mulieribus.

413.

VII.

VII. De Castris	415.
VIII. De disciplina militari	430.
IX. De oppugnatione subita, item Diuturna, & machi- nis eò pertinentibus	454.
X. De repugnatione	488.
XI. De aciebus	493.
XII. Adjuncta & effecta belli	429.

LIBRI SECUNDI

DE ADMINISTRATIONE

R.P.SAGATA, SEU MILITARI

SECTIONIS SECUNDÆ

Membrum posterius.

De

MILITIA NAVALI.

Caput I. De origine & progressu navigationis apud Cartha- ginenses	536.
II. De apparatu bellico: ubi de potentia & dominio maris apud Carthag:	541.

b 5

III. De

III. De usu militiæ navalis a-	
pud Carthaginenses	570.
IV. De Præmiis & Magistrati-	
bus Navalibus	595

LIBER TERTIUS

De

Reipub: Carthagin:

EVERSIONE.

Caput I. Causas Everfionis genera-	
les, particulares, nec non	
causas tertii belli Punici	
complectens	605
II. Descriptio expeditionis	
contra Carthaginenses,	
Urbis ipsius oppugnatio-	
nis, repugnationis, tan-	
demq; everfionis	616
III. De Causis Everfionis	620

LIBER QUAR- TUS

De
R. P. CARTHAGIN:
Instauratione.

Caput I.	De causa & tempore instaurationis.	627.
II.	De fortuna Restauratæ	631.
III.	De postrema everfione à Barbaris facta, & translati- one in urbem Tuncetanam	633.

TABLE OF CONTENTS

115

R. F. CARRUTHAN

115

115

115

115

115

115

115

115

115

REIPUBLICÆ

CARTHAGINENSIVM

LIBER I.

ejusq;

Sectio prima URBEM describens,

Hujus autem

CAPUT PRIMUM.

Multas fuisse Urbes, hoc insignitas nomine, Africanæ tamen Carthagini nullam parem: Ejus proinde historiam, nomina, tempus conditæ, complectens.

Hispania duas nobis hujusce appellationis exhibet urbes, veteris novæque voce distinctas. Ab hac sententia Silius (1) Italicus & Turnebus (2) (imprimis) ille licentiâ Poëticâ, hic Ptolemæi codicibus fidem derogans, abire videntur. Majoris tamen apud me est momenti (3) Cicero, majoris etiam, quæ alii me docuere auctores.

A

Vetus

(1.) *Lib. xv.* (2.) *in Orat. 2. Rull.* (3.) *de lege Agræ:*

Vetus itaq; Ptolemeo est Elarcaonum, in Hispania Tarraconensi urbs, quam *Pænorum* denominat Plinius: & quæ hodie exuta antiquis incolis, exuit & nomen, Varerioq; item Beutero *Cantavilla*, Antonio Augustino *Cantavera*, Gerundensi *Villa Franca* dicitur.

Alter in Hispaniarum Murcia Carthago est Nova: de cujus fundatore diversi diversa tradidere. Silius (4) Italicus Teucro illud tribuit.

*Urbs colitur Teucro quondam fundata vetusto
Nomen Carthago, Tyrius tenet incola muros.
Ult Libiæ sua, sic terris memorabile Iberis
Hæc caput est: non ulla opibus certaverit auri,
Non portu, celsæve situ &c:*

Verior & communior opinio, Pœnis illam originem debere. Utraque conciliari potest, si, vel Silium Poëtam hîc agere, vel quod magis placet, Carthaginem Novam primum fundatam à Teucro, à Pœnis tandem instauratam, & mox coloniam factam fuisse, dixeris. Condita autem (5) ab Asdrubale (qui Barcæ Annibalis genitori successit) Pœnorum

(4) l. xv. (5). Strab. l. 3. Plin. l. 3. c. 3. Diod: Sic. Eccl: Polyb. l. 2. c. 13. Pomp: M. l. 2. Soling. c. 36.

norum duce, quo tempore bellum contra Romanos gerebat.

Nomina ei varia.

A Spartario campo, hoc herbæ, vel junci genere luxuriante sic dicto, ipsa (6) *Spartaria*, (quod nomen à Romanis expugnata, etiam (7) provinciæ dedit) item *Spartagena* ab Appiano nuncupata.

Κεῖνópolis etiam ad differentiam veteris (8) Polybio & (9) Stephano.

Phœnissa Polyæno ad instar Africanæ à Phœnicibus conditæ.

Saguntum etiam priùs (solus forsan) dictam vult (10) Appianus, qui ab Hannibale excisam, sed postea instauratam, novisque repletam inquilinis, exindeq; Carthaginiem *Spartagenam* nuncupatam affirmat. Verùm hac in parte lapsam, diversaq; fuisse oppida, historicos legenti obvium erit. Cōdonandum id homini & peregrino & Græco, cui illud appono Juvenalis, (11)

(6.) Plin: l. 3. Appi. d. bel. Hisp. Isido: l. xv. c. 1. Anto: Augustinus Schot: in Obser: l. 3: c. 7. Fab. l. 8. c. 2. Melch: Guilandus in Plin. d. Papyro. (7) Isidorus d. l. v. etiam scriptores (8) l. 2. c. 13. (9) de Urbibus (10) d. bello Hisp: v. etiam Schot, ad Marcel. Auct: d. VV, Ill. (11) Satyr, x:

quicquid Graciamendax.

Audet in historia

Nec minor ejus apparet error , quód Iberum fluvium in septentrionalem Oceanum currere , cùm in Mediterraneum erumpat Mare, scribendum sibi existimaverit. Cæterùm *Novam* dictam scribit Joannes (12) Gerundensis Episcopus , non ob Africanam illam, sed veterem & á nobis suprâ indicatam.

Hanc P. Cornelius Scipio Africanus anno ab V. C. IXXLIV. M. C. I. I. Marcello IV. M. Val: Lævino II. Coss: belli Punici II. anno IX. oppugnata, uno die cepit: Magone mox se , arcem & præsidium dedente. (13)

Olim, unâ cum coloniis nomen Carthaginis in eam Mundi partem , quam ab uno inventorum Americam vocamus, transmississe, probabile est: unde, post tot etiamnum secula ibidem adhuc , Carthagera viget floretque. (14)

In

(12.) *Paralip. Hist. l. I. sub fin. & l. III. [13.] Merul. Cosm: part. 2. l. 2. Liv. l. 26. c. 46. Eutrop. l. 3. Oros: l. IV. c. XVIII. Pol. l. X. Sil: l. XV. Auct: dVV. Ill. cXLIX. Plin. l. XXVI. c. IV. App. d. rebg Hist. Flor. l. II. c. 6.*

(14) *Infra d. coloniis.*

In Armenia occurrit quoque *Cartbago*, fundatore gaudens Magno Annibale, quod (15) Stephano Plutarchoque debemus. (16) Nec non

Apud Sinenſes (17) (vel ut vulgò Chinenſes) Ptolemæi ævo *Kartbaſyna*, *Kartbenega* urbes Indiæ extra Gangem.

Subjungi hiſce equidem poſſet, multas in oriente extitiſſe urbes, quibus Phœnicum illud CAR adjunctum erat; ſed nolo in ipſo limine moleſta horum mentione, Lectoris benevolentiam, quam mihi propitiam exopto, offendere.

Omnes illas, (& ſi quæpiam extitêre unquam) ut antiquitate, ſitu; ita rerum geſtarum magnitudine, opibus, potentiâ, facile una viciſſit Africana. Hanc itaq; totus cum admiretur orbis, in ſumma ejus veſtigia, doctioribus abſtruſiora relinquentes, inquire ſtatuiſimus. Quod dum aggredimur, non abs re fore arbitramur, ſi ejus & parentes & locum luſtreſmus natalem.

Quæ aliàs in eliciendis gentium originibus adhiberi ſolent adminicula, huc addu-

A 3

cere,

(15) d. urbibus [16] In Lucullo. (17) V. d. hoc Tri-
gaſium c. 2.

cere, (cū clara sint omnia & cuivis obvia) operæ esse pretium non puto. Quapropter arcem ipsam invado rei, asseroq; *Carthaginenses orsa Phœnicibus, & quidem Tyriis, debere.*

Chananaeorum & Phœnicum ab Israelitis ex Ægypto venientibus partem tributariam factam, partem ejectam, in varia Africæ Europæq; loca sese dispersisse, non minùs ex Sacris, quàm profanis constat scriptoribus. Docent hoc (18) Moſis, (19) Joſuæ, docent quoq; (20) Judicum libri. Non ignota hæc migratio Græcis Latinisq; quorum testimonia ſuis ſum relaturus locis. Ex memoratis nationibus *Caphthoræi* (docente (21) Hornio) & *Gergeſæi* in ſeptentrionem migrarunt. Unde *Cappadocum*, *Colchorum*, *Georgianorum*, ſive, ut hodie appellantur, *Gurgeſtanorum* populi.

Atq; horum reliquias circa Gerara, vel Gadara trans Jordanem, uſq; ad Salvatoris hæſiſſe tempora, (22) apparet. Ab Hornio hac in parte, monente (23) Bocharto, Hebræi

(18) *Exod. xxiii. 28. 29. Deut. ix. 3. 4. xxxiii. 27. (19.)*
ii. 9. 24. xiii. 6. (20) l. 19. (21) d. Origin. Americ.
l. 2. c. 3. (22.) Matt. 8:28. (23.) in Phaleg. l. 4. c. 36.

brai divortium faciunt, qui eos in Africam, adveniente Josua secessisse, scribunt.

Occidentem pervaserunt alii omnes, cōmuni Phœnicum nomine celebrati. Hi primò in Ægyptum vicinam, teste (24) Propio, venerunt, quorum connubiis & amicitiiis immixti auctique numero, in diversas abierunt partes. Alii, (25) auctore Cadmo Agenoris filio [secundum Suidam Ogyge) Græciam; alii, & quidem plures, partim terrâ per Catabathmū, partim mari Cyrenaicam & universum Africæ litoralis tractum occupaverunt, (26) Horum Ducem à Græcis nonnullis suum *Herculem*, dictum, sed falsò, multis disputat & evincit Bochartus. (27) Hos[: alia ut præteream:] falsi palàm arguit templum vetustissimum, Gaditanum, in quo Hercules Phœnicio, nō Græco ritu colebatur, (28) cujus etiam ossa ibidem loci requiescere, docet Pomponius Mela (29). Veritati itaq; consentaneum magis est, *Herculem Tyrium*, quem Diodorus &

A 4

Pom-

(24.) l. 2. d. bell. Vand. (25.) v. inter alios auct. Nonnū. Dionys: l. 13. v. 333. & seq. (26.) Sall. Jug. c. xix. (27) In Phaleg. l. 3. c. 7. (28.) App: in Ibericis. Diœd. Sic: Arrian. l. 2.

Pomponius Mela (30) *Ægyptium*, Sallusti⁹ (31) *Libycum*; Pausanias, Arrianus (32) *Macerin, Herculem Ægyptium & Africanum* vocant; Phœnices Africæ induxisse. Quòd autem ex Persis, Medis, Armeniis, conflatum fuisse exercitum asserit Sallustius, illud ipsum Clarissimum Hornium disquirentē vide (33) Quid? quod (34) Procopii ætate, qui sub Justiniano scripsit, circa A. C. 540. in Tinge Numidiæ urbe duæ ex albo lapide columnæ, quibus lingvâ phœnicum hujus sententiæ inscriptæ erant literæ, NOS A FACIE FUGIMUS JESU PRÆDONIS FILII NAVE, extiterint? Sed hæc uberioribus in nostra, quam meditamur, Carthaginensium historia; illudq; tantum ex Eusebii Chronico addimus, *Chananæos fugisse à facie filiorum Israelis, & Africa Tripolim habitasse.*

Ita Palæstini inundata omnia Africa, duplici nomine *Phœnicum & Chananæorum* censebantur, illo exteris, hoc apud se recepto. Docet id B. Augustinus, qui refert, suo adhuc ævo, circa Hipponem interrogatos rusti-

cos

(30) l. 3. c. 6. [31] c. 18. *Iugurt.* [32] l. 2. [33] c. *Orig.*
m. l. 2, c. 3. (34) l. 2, *bello Vand.*

cos, qui essent, respondisse Chanani. *In-*
terrogati, inquit, (35) rustici nostri, quid sint,
Punicè respondentes Cbanani, corruptâ scili-
cet, sicut in talibus solet, unâ literâ, quid ali-
ud respondent quàm Cbananei? Et sic no-
 men Chananaeorum videtur in Africa diu-
 tius & constantius conservatum, quàm in
 ipsa Phœnice.

Nam usq; ad ævum Augustini, id est, an-
 nis ferè mille nongentis post primam
 phoenicum in Libyam migrationem, vesti-
 gia hæc permanserunt; neq; tamen corru-
 ptâ voce, ut contra Augustinum (36) Boc-
 hartus vult. In Africa & Hispania *Pœni, qua-*
si Phœni, teste Hieronymo in Jeremiam,
 vocabantur: sunt enim affines literæ π & Φ .
 Concludo hoc membrū cum Clarissimo
 Golio, qui *Barbaros Afros, ab Arabibus ho-*
dieq; pro Philistæis, in ea loca fugâ delatis ha-
beri, refert. (37)

Post hanc migrationem phoenices di-
 versis temporibus, in diversas orbis partes
 instituerunt navigationes: Mos enim (38)

A 5

Phœ-

(35.) *In Expos. Epist. Rom. inchoata p. m. 1181.* [36]
in Chanaam. (37.) *Horn. de Americ. Origin. l.*
2. c. 3. (38) *Diod. l. 5. Appiāq; d. bello Hiss. Isid. l. 15. c. 1.*

*Phœnicum, cum multis simul mercandi causâ
domo proficisci, & cum incolarum animos cō-
mercio rerum antè incognitarum sibi concili-
assent, loca, quæ condendis urbibus idonea
videbantur, capere. Quò& illud (39) Sallu-
stianum facit; Phœnices, alii multitudinis
domi minuenda gratiâ, pars imperii cupidine,
solicitatâ plebe & aliis novarum rerum avi-
dis, Hipponem, Adrumetum, Leptim, aliasq;
urbes in ora maritima condidere. Hinc vi-
de, Lector, Phœnices in Cyprio, Ægypto,
Cilicia, Pisidia & Solymis, Caria & Rhodo,
in Insula Samo & in Adramytteno sinu, in
Chio, Lesbô & Tenedo, Bithynia & Paphla-
gonia, Thracia & Insula Thasso, Samothra-
cia, Imbro, Lemno, Insulis circa Magnesi-
am Macedoniæ, in Euboea, in Cycladibus,
Creta & vicinis insulis. In Bæotia, Græcia,
in Illyrico, in Africæ parte quæ cis Gades,
in Melita & vicinis insulis, in Sicilia parte
occidentali à Lilybæo ad Pelorum. Phœni-
cum exstant vestigia in Sicilia, Sardinia, Cor-
sica, Italia, Hispania, Pityusis & Balearibus in-
sulis. In Oceano Occidentali, in Africæ
parte Occidentali ad Oceanum, in sinu Per-
fico*

[39] In Jugurt.

sico videbis Phoenices. Sed quid hæc memoro? ex testibus omni exceptione majoribus ultra eos, quos antiquitas mortalitati posuit, terminos, columnas puta Herculeas, imò ultra impervium Oceanum, in magna illa continenti Phoenices tibi monstrabo.

Sed nolo, nec valeo hanc lauream doctissimo Bocharto præcipere, quem hac in materia, in operis Geographiæ suæ sanctæ parte secunda, cui titulum Chanaan, seu de Coloniis & sermone Phoenicum fecit, meum agnosco ductorem & doctorem (40).

Iisdem Phoenicibus & quidem Tyriis, orsa debere Carthaginienses, magnis vulgatū est auctoribus. Quibus sepositis, si ipsam rei inspicere velim⁹ veritatem, sufficientia nobis argumenta mores, lingua, sacra, corporum lineamenta, eadem locorum, personarum nomina (ex quibus & his affinibus magni viri gentiū eruere solent originē) suppeditare possēt. Sed ne nullo præse te hoste arma capere videamur, illa ut huc adducere operæ pretium non est; ita minimè oblivioni tradendum, (41) Tyrios, contra Carthaginienses bellum molienti Cambyfi, obsequium

(40) v. etiā Rein: in Regno Phæn. (41.) Herod. l. 3.

quium denegasse, *haud enim se facturos sanctè dicentes, si adversus suos militarent liberos.* Nec minor filia erga genitricem enituit pietas; parentis enim loco Tyrum coluit, & ad anniversarium (42) sacrum more patrio celebrandum, suos quotannis misit legatos. Illuc decimas (43) prædarum, illuc primitias, navi (*magna ad hoc ipsum cum cura ex omni numero delectâ*) Diis Patriis transvehì non dubitavit. Cùm Annibal Tyrum adiisset, *exceptus* est, inquit Livius, (44) à *Conditoribus Carthaginis, ut aliâ patriâ.* Huc facit, quòd à solo natali *Sidonii*, ipsaq; urbs nostra *Tyrus*, nuncupata fuerit; (45)

Pœnos ipsos à Phœnicibus dictos, Grammatici docent: de quibus Reineccius in Historia Julia: quibus adde Sextum Pompejum, (46) Dausquium, (47) Wolfium, (48) Cluverum (49) & alios.

Quinam verò Coloniam eò loci, ubi nostra

(42.) Curt. l. 4. c. ii. 10. (43.) Justin. l. 18. c. 7. Polyb. in excerptis legat. cxiv. c. 3. Diod. Sic. l. 20. Pausanias in Atticis. (44) Liv. l. 33. c. 3. (45). v. Sil. Ital. *passim* infra de nom. urbis. [46.] d. verb. signif. [47] ad lib. 1. Sil. Ital. (48) In Evagoram Isocratis (9) Sicilia, antiqua l. 1. c. 2.

stra urbs floruit, deduxerit, inter veteres non satis convenit. Post philistum (50) Naucrati-
tam, (51) Appianus, (52) Eusebi⁹, Hieronym⁹
& Stephanus, (53) Carthaginem à Zoro, a-
liis Xoro & Carchedone conditam scribunt.
Sed docuit me Bochartus (54) Zorum &
Carchedonem urbium, non conditorum esse
nomina. Nempe Zorus est idem quod Tfor
phœnicium, Tyrinomen. Ita efferebant ve-
teres. Liber nominum in Hieronymo Cap: de
Marco; Tyrus quippe lingua Hebræa Zor dici-
tur, & Carchedon est Cartbago. In quib⁹
acquiesco.

Verius, Duce Elisa cognomento Didone
phœnices in Africam transfretasse. Huic
opinionem, præter ipsum Appianum (qui mox
repudiato errore Carthaginensium Roma-
norumq; placitis acquiescit) certatim plu-
rimi calculum suum adjiciunt. Eustathius
puta in Dionys: Vellejus Paterculus l. j. c. 4.
Silius Italicus lib. i. & seq. Virgilius l. i. & 4.
Æneid: Josephus passim contra Appionem,
passim

[50.] Apud Eusebium (51.) de bello Pun. [52.] in
Chron. [53] de urbib⁹. (54.) in Phaleg. l. i. c. 25.
Adde & Salmasium ad Solinum, Voss. Theol:
Gent. passim.

passim Strabo l. 17. Justinus l. 18. c. 5. Solinus c. 40. Servius ad Virgilium. Orosius l. 4. c. 6. Hieronymus l. 1. contra Iovianum. Isidorus l. ix. c. 2. & l. xv. c. i. Originum. Quibus iunge Gerhardum Vossium in æternitate dignissimo, quod de Theologia Gentili scripsit, volumine l. 1. c. 32. Qui me docuit, duos suprâ notatos in Africam has nō duxisse colonias, argumento esse, quòd inter Deos à posteris relati non sint. Econtra de Elisa Tyria, cui urbis ortum Carthaginenses tribuebant, Justinus : *quamdiu Carthago invicta fuit, pro Dea culta est.* Huc facit antiquissimus Ennius, qui libro VIII. dicit.

— *Poenos Didone oriundos.*

Historiam urbis conditæ (uberius suo tempore in opere, quod de rebus Carthaginensium conamur, deducendam) in præsens brevibus ex Justino accipe. (55) *Defuncto Agenore populus Pygmalioni, fratri Elisæ, admodum puero regnum tradidit. Elissæ quoque avunculo suo Acerbæ, sacerdoti Herculis (: qui bonos secundus à rege erat :) nupsit. Huic magnæ sed dissimulatæ opes erant, aurumque metu regis, non tectis, sed terra crediderat,*

[55] l. 18, c. 4.

quam

quam rem etsi homines ignorabant, fama tamen loquebatur: Quia incensus Pygmalion, oblitus juris humani, avunculum suum, eundemq; generum suum, sine respectu pietatis occidit. Elissa diu fratrem propter scelus aversa, ad postremum dissimulato odio mitigatoq; interim vultu, fugam tacite molitur. Assumptisq; quibusdam Principibus in societatem, quibus par odium in regem esse, eandemq; fugiendi cupiditatem arbitratur. Tunc fratrem dolo aggreditur, fingit se ad eum migrare velle, ne amplius ei mariti domus invida oblivionis, gravem luctus imaginem renovaret, neve ultra amara admonitio oculis occurrat. Non invitus Pygmalion verba sororis audit, existimans, cum ea & aurum Acerba ad se venturum. Sed Elisa ministros migrationis a rege missos, navibus cum opibus suis primam vesperam imponit, profecta que in altum, compellit eos onera barenae pro pecunia involucris involuta, in mare deicere. Tunc deflens ipsa lugubriq; voce Acerbam ciet: Orat, ut libens opes suas recipiat, quas reliquerat, habeatq; inferias, quas habuerat causam mortis. Tunc ipsos ministros aggreditur: sibi quidem, ait, optatam

ptatam olim mortem, sed illis acerbos cruciat-
tus & dira supplicia imminere, qui Acerba o-
pes, quarum spe parricidium rex fecerit, ava-
ritia tyranni subtraxerint. Hoc metu omni-
bus injecto, comites fugæ accepit. Jungun-
tur & senatorum in ea nocte preparata a-
gmina, atq; ita sacris Herculis, cujus sacerdos
Acerbas fuerat, repetitis, exiliò sedes quarunt.
Primus illis appulsus terra Cyprus Insula fuit:
Ubi sacerdos Jovis, cum conjuge & liberis deo-
rum monitu, comitem se Elisa, sociumq; fortu-
næ offert, pactus sibi, posterisq; perpetuum
honorem sacerdotii. Conditio pro manifesto
omine accepta. Mos erat Cypriis, virgines
ante nuptias, statutis diebus dotalem pecuni-
am quasituras, in quæstum ad littus maris
mittere, pro reliqua pudicitia libamēta Vene-
ri soluturas. Harum igitur ex numero Lxxx,
admodum virgines raptas, navibus imponi
Elisa jubet, ut & juvenis matrimonia, &
urbs sobolem habere possit. Dum hæc agun-
tur, Pygmalion cognitâ sororis fugâ, cum im-
pio bello fugientem persequi pararet; agrè
precibus matris & Deorum minis victus, qui-
evit: cui, cum inspirati vates canerent, non
impunè laturum, si incrementa urbis toto or-
be

*be auspiciatissima interpellasset. Hoc modo
spacium respirandi fugientibus datum. Itaq;
Eliſſa delata in Africa finibus, incolas loci ejus,
adventu peregrinorum, mutuarumq; re-
rum commercio gaudentes, in amicitiam soli-
cit at.* Haftenus Justinus. Ab hac Justi-
ni narratione discrepantes videre est aucto-
res. Etenim Vergilius (56) ad aram cæsum
à Pygmalione Sichæum, tradidit.

Ille Sichæum,

*Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
Clam ferro incautum superat.*

Cedrenus ad venationem eductum, cùm
equites unà aprum persequerentur, hastâ
in tergū coniectâ interfectum, corpusq; de
præcipitio deturbatū: domumverò reversū
Pygmalionē necessariis ejus retulisse, dum
aprum insequitur, præcipitem actum, pe-
riisse. Sed de his uberius in Carthaginen-
sium historia.

De cognomine Didonis nō idem relatū.
(57) Servius ait, *punicâ lingvâ notare viragi-
nem*: atque id nomen adeptam, postquam
se in pyram conjecerat, ne, cujus animo
semper obversaretur maritus (*Sichæū Maro*

B

I. Æn.

(56) l. i. Æn. v. 350. [57] in l. Æn.

I. Æn. *Sicharbam* Servius ibid : *Acerbam* vel *Aceruam* Justinus l. 18. vocat, alij *Hierbam*, quos Berneccerus ad hunc justini locum refutat) eo animo adversante nuber cogeretur Jarbæ, Maxitanorum sive Mazyum, seu Libyum Numidarum regi.

Lapsum hic Servium, pluribus deducit Bochartus; probatque (58), Elissæ potiùs vocem divinam esse virginem, vel viraginē simpliciter, si Arabicus articulus al vel el fuit apud Poenos in usu.

Apud (59) Eusebium legas, Didoni prius nomen fuisse *οερζω*, verba ejus sunt : *Carthago condita est à Carchedone Tyrio, aut, ut alii volunt, ab ejus filia Didone, annis cxxxiii. post Trojanæ tempora: Vocabatur autem antea Origo.* Scaligerum & alios plurimùm hic locus torfit, existimantes, Carthagini veteri nomen hoc, nusquam alibi lectum, tribui. A quibus tamen Bochartus, & Vossius, Didoni originis appellationem vindicantes, discedunt. Horum ille addit, (60) Romanorum nomen virago, quod Græcè scri-

[58] *In Chanaan.* (59) *In Græco Chronico, v. Bochartũ.* (60) *l. 2. c. 3, in Chã. v. etiam de nominibus urbis nostræ Infra.*

scribendum *σιεαζω*, corruptum in *οεζω*. Didus autem, ut suprà notatum, priscum fuit *Elissa*, id est, *divina virgo*, vel *virago* simpliciter. Errore huic planè gemino Didonem (61) Eustathius viricidam *ἀνδρικόφονον* exposuit; *Vernacula*, inquiens, voce *Didonem*, quasi *viricidam* dixeris, appellarent, quia *ab ea victi sunt*, mulierem ita traducetes, ut quæ causa fuerit, cur vir interficeretur, propter *Sichæi cædem à fratre admis- sam*. Hac super re ita judicat Bochartus: *Nugari Eustathium; neq. enim Didonis, sed Elissæ nomen eò tractum, quasi scribatur Helis- sa, quia Is virum sonat; balal, confudere.*

(62) Alii Hebrææ lingvæ vocabulum credidere, & commune cum Davidis & Salomonis cognomine *Jedidia*, eandemq. radicem, *amorem* exprimentem, tribuunt. Quò facit simili ferè sono *Dodo*, *Dodai* & Phœnicium *Dioda*. (63) Videntur etiam pro hac facere sententia, quæ Eusebius in Chronico habet: *Herculem quidam dicunt, Diodam cognomine, tum in Phœnice clarum, fuisse, ut hodieq. à Cappadocibus & Iliensibus*
B 2
appel-

[61] in Dionys. *περὶ ἡγνήτων*. (62) Reineccius in *hist. Jul. de Reg. Carth.*: (63] Bochartus l. 2. c. 3. *Chan.*

appellatur. In Hieronymi versione legitur *Desanaus*, sed è *Græco textu censeo*, inquit Bochartus, *Diodan restituendum.* Quod Herculi suo cognomen indidere Phœnices, quia invocabatur à procis, & ex illius numine foelix successus in amoribus pendere putabatur. Verior (64) Bocharto & Vossio (65) eorum videtur sententia, qui Didonem *vagam* seu *erraticam* exponunt. Idque probant scriptore Etymologico magno, qui Didonem dicit, *cum antea Elissa vocaretur, appellatam esse postmodum Tyrriorum lingua Didonem, quia multum est divagata, cum è Phœnice Carthaginem proficisceretur.* Phœnicum etiam sermone *erraticam* Didonem appellari, pluribus ex Hebræo Bochartus deducit.

(66) Accedit his etiam Varinus Phavorinus, qui *Δοδών* interpretatur *πλωήλιον*, hoc est, *vagam, erraticam.* Elissah autem vocis pars posterior Hebræis agnus est, unde interpretantur, *Dei mei agnus.* Nisi idem à propheta Elisæi nomine, ut sit *Dei salus*, vel *Deus salvans.*

Cæ

[64] l. 2. c. 3. Chan. (65) l. 1. c. 32. Theol. Gent.
 (66) Voss. Idol. Gent. l. 1. c. 32.

Cæterum latis me tenuerūt tricæ: explico me ad alia pergens, si prius jucundiore Pauli Diaconi (67) observatione tædium emolliero.

Primam nimirum ultimamque (Asdrubalis puto uxorem) Carthaginiensium Reginam, eundem vitæ sortitam fuisse finem,

Jam Elissam in Africa agentem videam⁹.

Coacta Dido ab Afris solum urbi emergere, eoque & Carthaginienses quotannis pro solo urbis vectigal solvere cogeabantur. Quā in rem hæc sunt Justinii verba; (68) *Tum adversus Afros quoque, vectigal pro solo urbis multorum annorum repetentes, dimicatum: sed Afrorum sicuti causa justior, ita & fortuna superior fuit: bellumq; cum his solutione pecunie, non armis finitum*; quod tamen postea (eodem docente Justino) remittere sibi Afros coëgerunt. (69)

Porro etiam ipsum emendi considerare mus modum.

Appianus (70) *quantum corium bubulum comprehenderit, emisse*, qui addit, *risisse Afros Pœnicum sordes, & puduisse tantillam rem*

B 3

perne-

[67] In Hist. Miscell. [68] l. xix. c. 1. [69] l. xix. c. 2.

(70) App. in Punic.

pernegare: sed maxime miratos esse, quomodo oppidum in eo spatio fieri posset, cupidosque videndi commentum illud ingeniosum jurato promississe, se daturus.

Huic planè fabuloso minùs fabulosum subjungo: Phœnices tantum foli mercatos,

Taurino quantum possent circumdare tergo: ut est apud Maronem Æn. j.

Cum hoc faciunt, Livius (71): *quantum inquit, secto bovis tergo amplecti potuerint, tantum ad urbem communiendam precario datum*: consentit etiam (72) Silius Italicus, & qui hos præcessit, (73) Herodotus. Servius verò hæc Vergilii explicans, addit, *in tenuissimas dissectum corrigias xxii. occupasse stadia*. Justinus: (74) *Empto loco, qui corio bovis tegi possit, in quo fessos longa navigatione socios, quo ad proficisceretur, reficere posset, corium in tenuissimas partes secari jubet, atque ita majus loci spacium, quam petierat, occupat.*

Dionysius περιμετρήσει, à bove dimensam dicit terram. Suidas nihil horum meminit, sed tantum, cum ad Libyam appulissent

[71] l. xxxiv. c. Lxi.

Phœni-

[72] l. i. [73] l. 5 c. 6. (74) l. xviii. c. 5.

phœnices, rogasse incolas, *ut se reciperent noctem ac diem.* Hoc verò impetrato, noluisse discedere, quasi dierum & noctium pepigissent mansionem.

Quidam (referente H. (75) Junio) autumarunt, pecuniam de corio bubulo (quos nūmos D: Hieronymus *Scorteos* vocat) extitisse olim, quo tempore Carthaginis fundamenta Dido locaverat: atque inde pecuniam dictam, quòd ex pecore originem sumpsisset.

(76) Nascimbænius suspicatur, à Poëta obscurè innui, permutationem fuisse factam tergis boum, vel potius ipsis bobus cum terra, cum præsertim Trojanorum temporibus ista rerum permutatio in usu fuerit. Sed, quicquid hac de re fabulentur, statuendum potius, *Graculorum* hoc esse commentum (77), (cui præbita est occasio è voce βύρα, illis corium significante) nempe, more suo, omnium origines ex sua lingua petentium. At, si accuratius in res Punicas inqui-

B 4

sissent

(75) de re nummaria, v. etiam Donatum ad Virgil. Taubmanni ad Virg. *Æn.* 1. *Cæl.* Rhod. l. 10. 2. P. Viét. l. 35. 18. (76) V. *Notas in Virg. variorum.* [77.] Vossius l. 1. c. 32. Tb, Gent. & Bochartus in *Chan.*

sissent, vidissent, verum arcis ejus nomen non βύρσα esse, ut ipsi pronuntiabant, sed βότσα, hoc est, arx, munimentū, Burgus. Græci verò carent literâ t sade: unde nūc T, nunc S omittunt. Itaq; à Botsra, T rejecto, foret Bosra. Sed nec amant R post S; eoq; trajectis literis, & vocali mutatâ, dixere βύρσα. Rectè igitur hoc vocabulum Strabo (78) ἀκρόπολιν sive arcem interpretatur, rectè quoque Appianus illū locum urbis munitissimum vocat. Idem quoque, monente Bocharto, Hebræa vox exprimit. Quæ, si accuratiùs viri, cæteroque doctissimi, pensitassent, ad Italica & Belgica vocabula Byrsæ nomen non extendissent. Hos inter est (79) P. Nannius, qui Borsam crumenam nummariam, quæ plerunq; ex corio, à Byrsa nomen traxisse, putat: (80) And: autem Schottus, Bursæ Antverpianæ, quò bis cottidie mercatores negotiandi causâ conveniunt, crumenæque appellationem exinde non deduxisset.

Sed pergo.

*Satis jam ex superioribus constare puto: ante Didonem, Phœnices plurima Africæ
loca*

(78) l. 17. [79] v. Taubm. ad Vergilium. [80] ad
n. Nep.

loca incoluisse. *Hi advenientium consanguineorum*, ut Procopius loquitur, *promoverunt conatus*. Uticenses imprimis, apud (81) Justinum: qui *appellentibus Libyam Tyriis per legatos dona, ut consanguineis, miserunt, hortatiq; sunt, ut ibi urbem conderent, ubi sedes sortiti essent*.

Locum itaq; in quo domiciliū Dido fixerat, vocatum *Byrsam seu arcem*, satis ex rerum auctoribus patet (82). Succedente tempore & fortuna, Byrsa arx sola, Carthago verò tota urbs, Byrsam quoque completens, dicta.

Cæterum, cum præter hoc, varia variis temporibus Urbs nostra obtinuerit nomina, in præsens illa enumeranda censeo.

TYRUM à matrice urbe dictam, Carthaginensesque Tyrios, constat. (83) Virgilius de nostris circa opus occupatis.

Instant ardentes Tyrii.

Annibal sæpius apud Silium *Tyrius* vocatur *Tyrannus*. Dido ad Æneam de Carthagine (84).

A 5

Ili-

[81] .18. 4. [82] Strabo l. 17. Appianus in Lib. Isid. l. xv. 1. & ix, 2. Servius in 1. & 4. Æn. [83] 1. Æn, v. etiā Serv. ad 4. Æn. [84] Ovid. in Ep. Her.

Ilion in Tyriam transfer felicius urbem.

Tibullus l. 4. v. 137.

Non te vicino remorabitur obuia Marte

Gallia, nec latis audax Hispania terris,

Nec fera te Tyrio tellus obsessa colono.

[85] B. Augustinus, quæ Ezechiel. c. 27. de Tyro tradit, de Carthagine interpretatur. Isidorus Origin. l. ix. c. 2. *Poeni Carthaginienses sunt à Phœnicibus nuncupati, qui cum Didone profecti sunt. Tyrii verò à Tyria urbe Phœnicum nuncupati, de qua profecti sunt, & in Africa littus venerunt.* Vide eundem l. 15. c. 1. Et Serv. Æn. 4. Ab hac sententia abeuntē vide Bochartum l. 2. c. x. in Chan :

CACCABE Græci (86) Latiniq̃ue Carthaginem ex eo dici, prisco nomine, quod *caput equinum* significat, tradunt. Quibus assentiuntur (87) Isidorus, & imprimis (88) Justinus, qui addit: *in primis fundamentis caput bubulum repertum: quod auspiciū quidem fructuosæ terræ, sed laboriosæ perpetuoq̃ servæ urbis fuit: propter quod alium in locum translata, ibiq̃ caput equinum:*
vel

(85) de unit. Eccles. (86) Steph. Eustath. (87) l. 15. c. 2. & ix. 2. (88) l. 18. 5. vid. etiam Cæl. Rhod. l. 18. c. 38. Ant. lect.

vel, ut (89) Virgilii, idem sentientis, exprimam verbis:

Poeni

Effodere loco signum, quod regia Juno

Monstrarat caput acris equi; sic nam fore bello

Egregiam, facilem victu per secula gentem.

Hiscememoranda ex Bocharto (90) subji-
cio. *Antonius Augustinus dialogo sexto scri-
bit, se habere numisma Carthaginense argen-
teum, in cujus una parte est caput equi ele-
ganter pictum, cum quibusdam literis ad in-
fimum collum, quæ putantur significare Cac-
cabe. Tamen & hic Græci videntur peregri-
nae lingvæ vocem ad suam accommodasse; sed
ita, ut facili negotio possit restitui: quod
pluribus auctor persequitur. Tandem post
multas etymologias concludit, juxta fon-
tes Hebraicos & Arabicos, Caccabe non esse
caput equi, sed caput quodvis, & equi voca-
bulum esse supplementum.*

CARTHAGINEM dici à Kartha (91) vel Car-
tha, Didonis (92) patria, quæ inter Tyrū &
Berythū sita fuit, eademq; ,cujus liber Josuæ
(89) *Æn. l. i. v. 446.* meminit

[90]. *l. i. in Chanaan* (91) *P. Nannius Misc. l. 7.
c. 5. Jos. xxi. 34.* (92) *Servius ad 4. Æneid. Cedre-
nus. Ortelius in thesauro. Reinec, in hist. Julia.*

meminit, nonnulli doctorū notarunt. Quibus refragatur (93) Bochartus, dicens, *nul-
lam fuisse Cartham inter Tyrum & Sidonem.* *Kartham* in genere urbem sonare, parū in-
flexa voce Armenios, Medos & Partbos dixis-
se, CERTA; unde Dadocerta, Carcatbiocerta,
Accesicerta, Tigranocerta. Itaque multò
verius Servius alibi ex Livio, Carthago est
lingvā Poenorum NOVA CIVITAS. Cicero
(94) Herculis, quem Tyrij coluerunt, fili-
am Carthaginem dictam, unde forsā etiā
nomen. Verior est sententia statuentium
cum Livio, Isidoro, aliisque, Carthaginem
lingvā Phœniciā civitatem sonare novam, sic-
ut Utica veterem. Quod argumentis ex
Illustri (95) Salmasio probabo. Solenne
est, inquit, Græcis, originationes locorum,
quas nesciunt, ita deducere. Sic καρχαδών,
cū manifestè à voce Syriaca Karchuda, que
civitatem novam significat, derivata sit, fin-
gitur ipsis dicta à quodam Karchedone Tyrio,
qui in rerum natura non fuit. Romani ali-
ter corrumpere, & dixere Carthago. Nisi po-
tius hoc nomen depravatum sit ex alia urbis
illius

(93) l. 2. c. x. in Chanaam (94) de natur. Deor. l. 2.

(95) de lingua Helle. m. p. 358.

illius appellatione equè Syriaca καρθαγονα, quod est Civitas hortorum.

Idem sentit Bochartus [96] : *Nomen ei erat Carthada, id est, Karbadabath vel Karthabadtha, nova urbs* : Solinus : *Elisa mulier extruxit & Carthadam dixit, quod Phoenici ore exprimit civitatem novam.* Inde est, quòd utraque Carthago, tam Libyca, quàm Iberica, Græcè dicta fit καινή πόλις. Ex Carthada factum καρθηδών, & θ permutatis ; quod Siculorum est proprium, ut notat Salmasius ad Solinum. p. 322. Nomen Latinum Carthago ex eadem est origine, sed ab Hispanis interpolatum, ita Carthago ex Carthada factum. Errat igitur Petrus (97) Nannius, qui tam Carthaginem quàm Byrsam ex Taurino derivat tergore.

Utrùm autem K littera (ut veteres libri præferunt) an C scribendū, an etiam aspiratio omittenda, Grāmaticis discutiendū relinquo. Fatiget ipsorū etiā ingenia, Carthaginenses an Carthaginienses sit scribendū. Pauca addo tamen. Schott⁹ in auctore de VV Illustrib⁹ : *Ex Fastis, inquit, Capitolinis videre, Carthaginenses sex syllabis à dandi casu*

(96) l. i. c. xxv. in Phaleg. (97) Miscel. l. 7. c. 5.

casu scribi: idque insuper Ennij, Priscianiq; auctoritate comprobat. Cui accedit Manutius. Negant alii: Ennium enim, quem laudat, metri necessitate dixisse, sub Hannibalis persona:

Hostē qui feriet, mibi erit Karthaginensis.
Sed nolo falcem meam in alienam messem mittere. Cui hæc sub disquisitionis incudē revocare volupe, adeat Dausquium in antiqui novique Latii orthographia volum. 2. p. m. 175. P. Fabrum in semestr: Gifanium in Lucretium, Pontacum in notis ad Eusebiū de præparatione Evangelica, Laurentium Abstemium Maceratensem in annotationibus miscellaneis, Josephum Scal: comment: in Priap. & alios.

ORIGO. Scaligerum & alios plurimū torlit, quōd in Eusebii Græco Chronico Carthaginis nomen videretur esse Origo, nusquam alibi lectum. Verba Eusebij (98) sunt: *Carthago condita est à Carchedone Tyrio, aut, ut alii volunt, ab ejus filia Didone, annis cxxxiii. post Trojana tempora, vocabatur autem Origo.* Bochartus (99) hunc nodum

(98) l. i. & suprā de nomine Didonis [99] l. i. in Chanaan. V. etiam suprā.

nodum ita solvit : *postrema hæc nimirum*,
verba, vocabatur autem Origo, non ad Car-
thaginem, sed ad Didonem referendo.

CARCHEDONIAM Græcis dictam à
Carchedone Phœnice, Stephanus & Eusta-
 thius, Appianus item reliquerūt. Unde for-
 san Plautus [100] Carthaginenses *Carchedo-*
nios vocat; *Carchedonius*, inquit, *voca-*
tur hæc fabula. Sed Carchedon, ut antea ex
 Salmasio, Vossio, Bocharto monstravimus,
 nunquam in rerum natura fuit: præstat igi-
 tur cum doctissimis viris dicere, vocabulū
 Carthada à Solino rectè exponi *Civitatem*,
novam, uti *καρχηδών* Stephano Byzantino
καινή πόλις, aliis *νεάπολις*: Nempe ex Arabi-
 co caria gadda. Nam Arabum & Tyrriorū
 lingua eadem. Vel à Chaldæo Carta Cha-
 datta, quod Hebraicè Kereth hadascha. Vi-
 de plura apud Vossium in Theol. Gent. l. I.
 c. 32. Bochartum in Chanaan l. 2. c. 13.

CARTHADA, quæ vox idem quod *Car-*
chedonia Syrorum, Chaldæorum, Poeno-
 rum lingvâ, *Civitatem nimirum novam*,
 (101) Solino, (102) Isidoro, (103) Servio, Sal-
 masio

(100) in Prolog. Pænuli. (101) c. 40. (102] .IX. 2. xv. I
 [103] in 4. Æneid.

malio, Bocharto, Vossio, aliisque testibus, sonat. Atque hoc proprium urbis nostræ nomen fuisse, Vossius & Bochartus putant. Hinc forsan etiam Dido ad Æneam scribens, Carthaginem vocat *Novam*. (104)

OENUSA Græcis, imprimis Stephano : de qua voce hæc ex Salmasio habeto (105). *Græci οὐνύσαν verterunt, multis οὐναῖς refertā. Nam οὐνη, idem quod ἀμπελὼν, & utrumque pro horto usurpatum etiam antiquis, alibi notavimus. Inde inter nomina varia Carthaginis apud Græcos hæc duo referuntur, νεάπολις & οὐνύσα; istud est Carthagera, illud Carthada.*

TARKEIS nomine insigniri in sacris ab Esaia, Ezechieleque vatibus, Suidas vult, assentiente etiam Hieronymo, vulgato interprete, nec non Theodoreto ; sed sine fundamento, ut probat Bochart⁹ ; cuius verba (quandoquidē hic liber non in omniū manib9 versetur) subjungo (106). *Locus Ezechielis ita se habet (107) : Tarschisch negociatrix tua præ copia omniū opū; cum argento, ferro, stanno & plumbo, negociabatur in nundinis tuis,*

(104) Ovid. in Epist. Heroicis. [105] de Lingua Hellen. p. 358. (106) præfat. Phaleg: (107) c. 27. 12.

tuis, quod de Carthagine Africana dici nequit, ubi metalla nulla: quamvis aliter statuat Theodoretus. Lucanus de Africa: (108)

*In nullas vitiatur opes, non ære, nec auro
Excoquitur.*

Sed Tarsis est Hispania Tartessus, quæ bis ipsis metallis fuit olim ita fœcunda, ut prisci Phœnices, argenti vim maxima inde collecta, immensas opes sibi comparaverint. (109)

Josepho, (110) & Chaldeis & Arabi interpretibus, Ciliciæ Tarsus. Arabi Geographo, Tunis. Unus veterum mihi videtur rem acutè tetigisse, Eusebius scilicet; cujus hæc verba: Tarsis ex, quo Iberi seu Hispani. Tantum ille.

CHAEDREANECH Plautus vocat. Ita autem ille in *Pœnulo* servum introducit, cum *Pœno* loquentem: (III)

Mi: Hanno, cujates estis? aut quo ex oppido?

P: Hanno Muthum valle be Chædreanech

AG. Quid ait? Mi: Hannonem se ait Carthagine,

Cartthaginensem Muthum ballis filium.

C

qua

[108] l. 9. (109) Aristot. in libro mirab. audit: Possidonius apud Diod. l. 5. (110) Bockartus in Phaleg. l. 2. c. 27. ex eo. (III) in *Pœnulo* Act. 5. sc. 2.

qua in re cum Illustri Scaligero Taubman-
nus consentit. Cogor rursus huic loco lu-
cum à (114) Bocharto mutuari, qui probat,
ex Chananaeo nomine Ben-Anak, vel cōtra-
cto Beanak, Græcos primò Pheanac, mox
Phœnicem fecisse. *Et verò Bene-Anak, fi-
lios Anaceorum, se credi voluisse Phœnices, in-
de colligas, quòd Cartaginem à se conditam
nominarunt Chadre-Anak (sedem Anaceo-
rum) ut legere est in Plauti Pœnulo. Quam-
vis Phœnicum paucos, ex Anaceorum familiâ
verum ortum duxisse, non eam inficias; tamen
Gentis celebritas multis suadere potuit, ut ab
ea natales suos conarentur arcessere. Quid
quòd in singulis gentibus id ferè tralatitium
est, ut nomen sortiatur à parte sui nobilissima?*
Hactenus ille

JUNONIA, sic à coloniis Italicis, quas
C. Gracch⁹ deduxerat, dicta. (115)

SPARTIARIAM, ex Plinio
Schottus & Appuleius in herbario; quod
tamen controversiâ non caret, quam Sal-
masius nobis enodabit. (116) *Spartiariam
dictam, ex Plinio, inquit, probare vult Schet-
tus,*

(114) in Chan. l. i. c. 1 (115) Solin. Polyb. c. 40. (116) in
Exercit. Plin. 262.

tus, (117) sed, quo fundamento, nescio; cum ibi Auctor de Hispania Carthagine loquatur. Videtur tamē pro Schotto facere & Apulejus, qui in Herbario suo Carthaginem novā accepisse videtur de Carthagine Africa, quam destruxere & instaurare postea Romani. Verūm, falsum etiam esse Appuleium, pluribus ibidem Salmasius deducit.

ADRIANOPOLIM Adriano Imperatori; (118) Commmodo verò in cognomentum suum adsumere, vel cognomento suo appellandæ gloriam quærere, & ALEXANDRIAM, COMMODIANAM, TOGATAM, appellare placuit. (119)

Tertullianus Carthaginenses ALIQUO NUMIDAS vocat: (120) hoc est, ut Illustris Salmasius explicat, *aliquatenus Numidas, propter vicinitatem scilicet Numidarum: imò & Numidiam partem esse Africæ minoris, in qua Carthago sita erat, scribit Ptolemæus.*

Poëtarum hac in parte notanda luxuries.

C 2

AGE-

(117) l. 3 c. 7. *Observat.* (118) *Ælius Spartianus in Adriano.* (119) *Æl: Lamprid: in Com:* (120) *de Pal-lio.*

A G E N O R I S urbem, ab avo Didonis vocat Venus apud Vergilium (121) : & Annibal Silio l. 3. dux *Agenoreus* est.

F E R A M idem Vergilius. (122)

E L I S Æ I, creberrimè Silio Carthaginenses : (123)

*Ast Elisæi jurato fœdera patres
Consultant mandare duci.*

Annibal ipse sæpe apud eundem *Elisæus* : (124)

Gliscit Elisæo violentior ira tyranno.

& l. 2. Carthaginem *regna profuga Elisæ* vocat ;

Atq; ea dum profuga regnis agitatur Elisæ.

C A D M E A urbs, Cadmeique Carthaginenses, Poëtis ut plurimum, Silio Italico imprimis.

S I D O N : ita Sil. l. 7.

Non hæc Sidonia tecta

Fœmineâ fabricata manu.

& lib. 1.

Conventaq; patrum

Sidonij fregere duces.

A L T A sæpius Annibali apud Silium.

MAGNA, & ædificia ejus arces Lucano

l. 4.

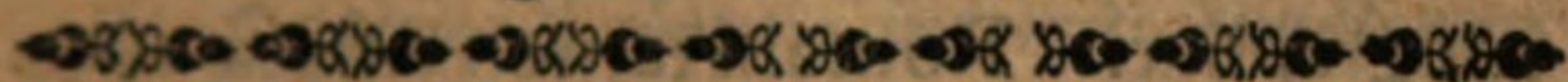
Inter

(121) *Æn. l. 1. v. 343.* (122) l. 10. *Æn.* (123) l. 6. *de bello Pun.* (124) l. 2. *de bello Pun.*

Inter semirutas magna Carthaginis arces,
 Sil. l. 1.

vertant inde ad Carthaginis arces.

Controversias de tempore conditæ, historiae Carthaginensium reservo.

CAPUT II.

De Africa, vel de ea Africae parte, in qua Carthago sita.

TOtam hanc mortalitatis sedem, quam nos mundum vocamus, jam in duas, jam in tres ignara divisit antiquitas. Qui in duas, *Asiam & Europam*; horum alij *Africam* comprehenderunt sub *Asia*, alij sub *Europa*. Sub *Asia* quidem complectuntur scriptor antiquissim⁹, Eratosthenes, de quo M. Ter: Varro. l. 1. de re Rustica cap. 2. & ipse Varro l. 1. de Lingua Latina, & Silius l. 1. belli Punici. Sub *Europa* verò locant *Africam*, præter Isocratem in Panegyrico, incertiores apud Sallustium in bello jugurtino. Lucan⁹. l. 9. belli Pharsalici. Augustin⁹ l. 16. de Civit. Dei c. 17. Orosius l. 1. c. 2. apud Ausonium Pontius Paulinus. *In tres partes* distributio quondam maximè celebris, *Europam, Asiam, Africam vel Lybiam*. Videndi Ari-

Itoteles variis locis, Plinius cum alibi, tum l. 3. in Proëmio. Ptolemæus, Strabo initio l. II. Mela l. I. c. I. Orosius l. I. c. 2. Festus Avienus in Orbis terræ descriptione. Plura qui volet, consulat P. Merulam part. 2. l. I. Cosmographiæ. Romani tamen Africæ vocabulum ad certam illius restrinxere partem, Carthaginensium quæ parebat imperio. Hinc Cicero, (1) *Africa*, inquit, *omnium provinciarum arx, nata ad bellum contra hanc Urbem (Romam) gerendum*. Dion, (2) Cæsaris Dictatoris in Africa victorias describens, hæc subiicit: *His peractis, ea pars Libyæ, quæ circa Carthaginem sita, à Romanis Africa dicebatur, vetus provincia, quod jam olim subacta esset; Numidiæ autem, quia recens debellata fuit, Novæ provincie nomen inditum est*. Dicta etiam peculiari nomine *Zeugitana regio* Plinio (4), Zeugis Isidoro. Plura qui cupit, auctores adeat alios; nobis sufficit, ne actum agere videamur, digitum intendisse. Salmasii autem verba, utpote in paucorum cùm extet manibus insigne exercitationum Plinianarum volumen, hucafferenda erunt. (4) Qui ita ad illa Solini; *Omnis Africa à Zeugitano*

(1) pro Ligur. (2) l. 43. (3) l. 5. c. 4. (4) pag. 318.

gitano pede incipit; Plinius inquit capite quarto, à Tusca Zeugitana regio, & quæ propriè vocatur Africa, est. Camers putavit, Zeugitanam eam regionem fuisse, quæ propriè vocata sit Africa. Martianus ita sentit, modò rectè scriptum habeat: interiùs Zeugitana regio, quæ propriè vocatur Africa, ut est in Plinio. Certè Solinus Zeugitanam ab Africa propriè dicta hìc secernit: & suprà de Numidia: Omnis hæc regio finibus in Zeugitanum limitem desinit, Sic Zeugitanus pes hìc pro limite zeugitano. Ergo Zeugitana regio, secundùm Solinum, inter Numidiam & Africam. Auctor incertus, quem Æthicum vocant, in Cosmographia; Zeugis priùs non unius loci cognomentum, sed potiùs provincia fuit, velut in bodièrnum ita à prudentioribus accipitur. Et paulò pòst: Zeugis est, ubi Carthago Civitas constituta est. Sic Zeugitana eadem fuerit cum Africa propriè nominata, quam & Africam Carthaginensem, & Provinciam proconsularem dixerunt. Idem tamen, si idem est, alio loco videtur ab Africa separare, his verbis: Oceanus Meridianus habet provincias, Ægyptum, Æthiopiam, Getuliam, Africam, Zeugim, Numidiam, Libyam. Isidorus Zeugitana

tanam & Carthaginiensem eandem facit : Zeugis, ubi Carthago magna est, ipsa est & vera Africa, inter Byzantium & Numidiam sita. Victor quoque Uticensis l. 1. de persecut. Vandal: Zeugitanam & Proconsularem Provinciam pro eadem videtur accipere : Factum est, ut post obitum Episcopi Carthaginiensis, zeugitana & proconsulari provincia episcopos interdiceret ordinandos. Nec aliter fortassis exponendus Plinius. & malè acceperit Solinus, qui Zeugitanam inter Numidiam & Africam collocat : pars certè Zeugitana Provincia proconsularis. Hæc ille.

Dido ad Annam (5) sororem hunc situm descripsit ;

*Hinc Getulæ urbes. genus insuperabile bello,
Et Numidæ infreni cingunt & inhospita Syrtis ;
Hinc desertæ siti regio, lateq; furentes
Barcæ, &c.*

DE COELI SOLIQUE IN EA AFRICÆ PARTE,
quæ Carthaginiensium parebat imperio,
qualitate

Memorabile est, quod L. Coel: Rhodiginus l. c. 18. . 38. ex antiquis adfert ; Ex classicis
nimis

Virg. Æn. 4. v. 40.

nimirum auctoribus exploratum, homines in Africa salubri esse corpore, ac plerosq; dissolvi senectute, morbumq; haud sepe superare quenquam. Quò adfert illud Galeni ex Therapeutices quarto adversus Theſſalum & affectatores: Si, inquit, medicaminum series numerosa cum dietæ ratione nil prorsum ægritudinem allevavit, in Libyam hominem remittent.

Habet quidem & ipse ager Punicus (ut nihil ab omni parte beatum) sua incommoda, de quibus multis historici, quæ tamē terræ compensantur fertilitate. Hinc ipsa *Africa* vox (si Bocharto (6) credimus) ad verbum est *terra spica* vel *spicarum*, vel *terra spicis fertilis*, qualis imprimis circa Carthaginem. Quæ ad hoc per exempla elucidandum facere poterunt, ea hîc sum subjunctur⁹. Fœdere cum (7) Romanis primo, tempore Junij Bruti, Carthaginenses Romanos *ultra Promontorium Pulcrum*, quia loca ultra ea, & imprimis circa parvam Syrtim (quæ propter fertilitatem vocant Emporia) cognosci ob ubertatem nolent, navigare non permiserunt.

C 5

Præ-

(6) in *Chanaan* l. 1. c. 24. (7) *Polyb.* l. 3. c. 22.

Præstantiam agrorum Africanorum in omnibus licet mirari, inquit gravissimus auctor Polybius (8). Idem in Excerpt: legat. c. 18. Animadvertens Rex Masinissa in Africa, quàm multæ urbes circa minorem Syrtim essent conditæ: quæ illius agri bonitas, quem vocant Emporia; jam olim cupiditatis oculis ad eos reditus adjectis, qui uberrimi inde proveniebant: tandem circa illa ferè tempora, de quibus diximus, Carthaginiensium patientiam tentare instituit &c.

Livius. 30. c. 25.

Emporia ut peterent, gubernatoribus edixit. Fertilissimus ager, eoque abundans omnium copiâ rerum est regio, & imbelles (quod plerumque in ubere agro evenit) barbari sunt.

Plinius l. 17. c. 5.

In Byzacio Africae illum centena quinquagena fruge fertilem campum, nullis, cum siccus est, arabilem tauris, post imbres vili assello, & à parte altera jugi aru vomerem trahente, vidimus scindi.

Libycae menses, à foecunditate regionis, velut proverbio, usurpatæ. Horatius:

quic-

(8) in Excerpt. l. 12. c. 1.

quicquid de Libycis verritur areis.

Petronius simile habet ad unguem illud;

auro bibere & cubare cocco,

Regales dapibus gravare mensas,

Et quicquid Libyco secatur arvo

Non unâ positum tenere cellâ.

à summa nimirum frugum copia, quam quotannis in Italiam Libya mittebat.

Illud Horatianum expressit etiam Seneca in Thyeste:

Non quicquid fodit occidens,

Aut unda Tagus aurea

Claro devehit alveo,

Non quicquid Libycis terit

Fervens area messibus.

Libyam fertilissimam docet Columella
l. 3. c. 8.

Claudianus in laudibus Serenæ:

Varios aptantur in usus

Imperij Phariae segetes, & Punica mes-
sis.

Martialis Epig: l. 6. LXXXVI.

Possideat Libycas messes, Hermumq,

Tagumq,

Et potet calidam, qui mihi laudat

aquam.

Valc-

Valerius Flaccus l. i. Argonaut.

teneant uberrima Teucer

Et Libys, & vestri Pelopis domus.

Fabius pictor de aureo seculo in parte secunda l. i. *Area hujus arcus* (cujus figuram Roma repræsentabat) est, quicquid campi jacet inter Aventinum & Capitolium, & à Palatio ad Tyberim, Libyssus antea, inde Argeus post vicus Thuscus dictus. Ad quæ Annius: *Primò dictus est campus Libyssus, teste Festo, à Cerere frugifera, quæ ex Libya primum fruges illò advexit, à quo & campus Libyssus, & ipsa Libyssa dicta.*

Romanis etiam Libyco frumento oriundos panes in deliciis fuisse, docet Sidonius Apollinaris:

Fercula sunt nobis mediocria, non ita facta,

Mensura ut grandis suppleat ars pretium.

*Non panes Libyca solitas flavescere Syrte
Accipiet Galli rustica mensa tui.*

Populi autem Romani alterum horreum velut erat Africa, altero constituto Ægypto, ex qua annua ducenties centena millia modiorum frumenti Romam comportata, scribit
Aurelius

Aurelius Victor live Victorinus, sub Augusto Principe. De Africa Prudentius in Symmachum l. 2.

*Respice, num Libyci desistat ruris arator
Frumentis onerare rates, & ad ostia Tybris
Mittere triticeos in pastum plebis acervos.*

Et Claudianus, apud quem Roma, bello Gildonis Africâ spoliata, sic loquitur:

*Tot mihi pro meritis Libyam Nilumq;
dedere,*

Ut dominam plebem, bellatoremq; senatum

Classibus æstivis alerent, geminoq; vicissim,

Littore, diversi complerent horrea venti.

Et ante hæc Æl. Lampridius (9): *Classem Africanam instituit Commodus Imperator: quæ subsidio esset, si fortè Alexandrina frumenta cessassent.* Ælius Spartianus in Pescennio Nigro: *Ne Africam Pescennius occuparet, & fame populum Romanum perurgeret; & vide-*

(9) in Commodæ.

Et videbatur id facere posse per Libyam Ægyptumq̃, vicinas Africæ.

Præter frumentum autem, insignes fructus terram Carthaginensem genuisse, argumento est, quòd apud Romanos ij summo in pretio fuerint. Exemplo nobis sint

Mala Punica:

De quibus passim Plinius. *Hæc Venus omnium [10] princeps in Cypro servit, ut traditum à mysticis.*

Ficus.

Ficus Africanos Macrobius l. 3. c. 20. Saturnal.: inter primos ponit. Fuerunt etiam Catoni argumentum evertendæ urbis.

Cardui.

Plin. l. 19. c. 8. Hist. N. certum est apud Carthaginem magnam, cordubamq̃ præcipuè, sestertia sena milia, ut parcius reddere: quoniam portentum quoq̃ terrarum in gancam convertimus, etiam ea, quæ refugiunt quadrupes conscia.

Asparagi.

Asparagorum Libycorum vires laudat Plinius l. 20. c. 10. Hist. Nat.

Sal.

(10) Cæl. Rhod. l. 23. c. 3.

Sal.

Africa circa Uticam construit acervos salis ad collium speciem: qui ubi sole lunaq³ induerere, nullo humore liquefcunt, vixq³ etiam ferro cæduntur. Plin. l. 30. c. 7.

Galatia, Africa, Lusitania granis inficitur cocum, Imperatoris dicatum paludamentis. Plin. l. 22. c. 11. Hist. Nat.

Sed nolo hocce in argumento diutius morari. Concludo, si prius illustrem Diodori (11) Siculi adferam locum, qui, præter fertilitatem, cætera Carthaginensium miranda ostendet. Ita autem ille de Agathocle, qui militibus ob incensam classem propriam animos reddere volebat. *Agathocles, inquit, hanc animorum infirmitatem militibus eximere properans, copias ad Magnam, quam vocant, urbem ditionis Carthag: duxit. Regio autem intermedia, per quam iter faciendum, hortis & omni genere plantariorum exculta erat, aquarum copia per rivos & canales eò deducta, quibus totus ibi tractus rigabatur. Crebraq³ ibi villa sumptuosis ædificiis, opereq³ tectorio elaborate, quibus opulentia dominorum significabatur. Aedes verò rebus omnibus*

omnibus ad fruendum accomodis erant refer-
ta, quod incolæ in pace diuturna fructuum
ubertatem congesserant. Ager partim viti-
bus, partim oleis erat consitus, arboribusq; cæ-
teris, quæ fructum gignunt, repletus. In alte-
ra verò parte campus erat, in quo boum ar-
menta & greges ovium pascebant, & in pa-
ludibus vicinis magna equarum frequentia
erat armentariarum. Et quid multa? feli-
cissima erat omnium commodorum in locis illis
copia: quod Carthaginensium nobilissimi fun-
dos illos possessioni suæ vendicarent, & quo-
dam elegantia studio ad voluptatem istam fa-
cultates convertissent. Idcirco amœnitatem
regionis & felicitatem admirantes Sicuti, spes
sublimes gerebant: quod digna periculis præ-
mia vincentibus proposita cernerent. Agatbo-
cles ergò milites jam animos ex mœrore colli-
gere, & ad pericula paratiores esse
videns, subito mœnia incursu
adoritur. Hæc ille.

CAPUT III.

*De Situ, Forma, Ambitu, Magnitudine urbis;
& hominum in ea multitudine.*

PYgmalioni, cognita (ut vidimus) sororis fugâ, cùm impio bello fugientem persequi pararet, inspirati cecinerunt vates: non impunè laturum, si incrementa urbis, toto orbe auspiciatissima, interpellasset (1). Quò forsan Orator ille Carthaginiensis apud Appianum respexit, qui Romanos, urbi, Deorum, jussu condita, ut parcerent, rogat obsecratq;. Situm enim si contemplemur ejus, meritò id, quod Camillus (2) de Roma, dicere possumus: *Non sine causa Dii hominesq; hunc urbi condenda locum elegerunt.* Carthago, fave igitur, & te ostende: & paulisper è ruinis tuis, si fas est, veterem vultum tuum attolle.

Quem situm, quoad superiora, obtineat, pluribus apud Plinium (3) videre est. Ptolemaeus (4) longitudinem $34^{\circ} 34'$, latitudinem $32^{\circ} 10'$ facit. Salmasius in exercitationibus Plinianis (5) probat ex Strabone, D peccasse,

(1) Justinus l. 18. c. 5. (2) apud Livium l. 5. c. 54. (3) l. vi. c. 34. (4) In Afr. tab. 2. (5) pag. 666.

peccasse Eratosthenem in assignando Carthaginis Meridiano.

Feracissimam & jucundissimam orbis lustravimus partem: hujus verò, ut sic loquar, in medulla, versùs mare mediterraneum, inter duo promontoria, quorum alterum, occidentem spectans, *Apollinis*; quod orientem, *Mercurii* vocatur: en ibi sinum medium, modicè in meridiem descendentem, ac se curvantem, in quo orbis ille ocellus conspicitur, CARTHAGO. Peninsulæ autem descriptionem hanc ex (6) Polybio, qui ipsam florentem & everfam vidit, interprete Clarissimo Casaubono, accipe. Sic autem ille, exponens bellum, quod Africanum cæteris mercenariis, statim post finitum bellum Punicum primum inter æmulas civitates, nostram & Romanam, summâ animorum pertinaciâ per annos xxiii. gestum, Carthaginensibus intulere: *Urbs hæc in sinum, quendam prona, peninsulæq; ad figuram accedens; binc mari, inde lacu, maxima sui parte cingitur. Isthmus, quo Africa jungitur, patet in latitudinem stadia xxv: sita q; est in hujus spacia latere, quâ vergit ad mare, Utica, modico ab*

co ab urbe intervallo: in altero, secundum lacum, est Tunes; ad quæ duo loca quum mercenarii castra admovissent, & Carthaginenses à cetera regione exclusissent, ipsi jam Carthagini imminebant, ac modò interdiu, modò noctu ad muros ipsos accedentes, metu ac trepidatione maximâ intus omnia miscebant. Hæc ille. De latitudine consentit Appianus, (7) quam Strabo (8) sexaginta facit stadiorum; Collum, inquiens, sexaginta stadiorum longitudinem occupat, quod à mari ad mare pertinet. Cervix autem illa, quâ peninsula, vel Isthmus Africae annectitur quasi, his à Polybio (9) describitur: Colles terrenos in ipsa commissione habet difficiles & arduos: in quibus arte munitæ sunt viæ, per quas in regionem patet transitus. Tunc autem Matbo (rebellium Dux) omnia bello opportuna loca in illis collibus firmata præsidiis custodiebat: Ad hæc, cum Macar fluvius locis nonnullis similiter transitum impediatis, qui Carthagine profecti in regionem tendunt; ac propter aquarum copiam vado ut plurimum transiri nequeat: Matbo pontem ei amni impositum, qui est unicus, magnâ diligentiam tuebatur,

D 2

(7) de bell. Pun. (8) l. 17. (9) l. 1. c. 75.

tuebatur, urbe etiam ad illum exstructa; ex quo fiebat, ut non solum exercitus in regionem ducere non possent, sed ut ne singuli quidem hostem effugerent, qui transire conarentur. Hæc cervice excepta, (10) reliquum urbis mari alluebatur.

Quantum urbs Tunes abfuerit, ex his Polybii conjecturam cape: Mercenarij, irâ succensi adversus Carthaginenses, infesti ad urbem feruntur, quindecim millia passuum ab ea, Tuncte castra ponunt. Alibi autem; Tunes, inquit, Carthagine abest stadia ferme cxx. Locus cum operibus, tum suapte natura, sicut jam antè ostendimus, tutus, quiq; ex omni ferè parte Carthaginis potest conspici. Livius (11), imitator aliàs Polybii, minorem, duodecim nimirum millium assignat passuum distantiam. Scipio, scribit ille, gravem jam spolijs multarum urbium exercitum trahens, captivis aliq; prædâ in vetera castra ad Uticam missis, jam in Carthaginem intentus, occupat relictum fugâ custodum Tuncta, (abest ab Carthagine duodecim millia ferme passuum) locus cum operibus, tum suapte natura tutus, & qui ab Carthagine conspici, & præbere ipsi prospectum

(10) Appianus de bell. Pun. (11) l. xxx. c. 9.

*prospectum cum ad urbem, tum ad circumfusu-
sum mare urbi posset.* Utica verò stadiis, se-
cundum Appianum, ab urbe LX; Polybium
autem, XII. distabat millibus passuum.

Ejusmodi situm ut plurimum præcipuis
elegerunt colonijs. De Carthagine Hi-
spanica ita Silius: (12)

*Urbs colitur Teucro quondam fundata vetusto,
Nomen Carthago, Tyrius tenet incola muros.*

*Ut Libyæ sua, sic terris memorabile Iberis
Hæc caput est: non ulla opibus certaverit auri,
Non portu, celsæve situ, non dotibus arvi
Uberis, aut agili fabricanda ad tela vigore.*

Et paulò post:

*Carthago impenso naturæ adjuta favore,
Excelsos tollit pelago circumflua muros.
Arctatas ponti fauces modica insula claudit,
Quæ Titan ortu terras aspergit Eo.
At quæ prospectat Phæbi juga sera cadentis,
Pigram in planitiem stagnantes egerit undas,
Quas auget veniens, refluxusq; reciprocatur æstus.
Sed gelidas à fronte sedet sublimis ad Arctos
Urbs imposta jugo, pronumq; excurrit in equor,
Et tuta aeterno defendit mœnia fluctu.*

Sæpe, ubi talis situs à natura præparatus
deerat, naturam arte correxerunt. Ita de

D 3

Motya

(12) l. xv.

Motya Carthaginenſium Colonia Diodorus: (13) *Situs propè qualis Tyri, nempè in inſula, quam iſthmus manuſactus ſtadiorum ſex ita continenti junxerat, ut ex inſula facta eſſet Chersonesus.* Hoc & nomen punica interpretatione ſignificaffe *Metuba*, quaſi *protenſa*, propter Chersonesi longitudinem, docet Bochartus in Chanaan.

De Magnitudine.

Præfari mihi hîc cum (14) Plinio in ſimili liceat argumento: *Magnos errores computatio menſuræ ſæpius parit, alibi mutato provinciarum modo, alibi itinerum auctis & diminutis paſſibus. Incubuerunt maria tam longo ævo, alibi proceſſere littora, torſere ſe flumina aut correxere flexus. Præterea aliunde alijs exordium menſuræ eſt, & alia meta: ita fit, ut nulli duo concinant.* Attamen, quantumper Auctores licet, hæc allaturi ſumus. (15) Florus ex ignis pabulo, urbis demonſtrare vult magnitudinem. *Quanta, inquit, urbs deleta ſit, ut de cæteris taceam, vel igniû morâ probari poteſt, quippe, per continuas decem & ſeptem dies, vix potuit incendium extinguï, quod domibus ac templis ſuis ſpontè*
hostes

(13) l. 14. (14) l. 3, c. 1. (15) l. 2, c. 15.

hostes immiserant. Idem Orosius l. 4. c. XXIII: Carthago decem & septem diebus continuis arsit, quibus spectaculum de varietate conditionis humane, victoribus suis præbuit. Eam hinc existimo causam, cur Magna à (16) Ptolemæo vocata sit. Quomodo & Solinus, alterum post urbem (Romam) terrarum decus, nuncupare non dubitavit. Apud Suidam Carthago legitur fuisse, maxima totius orbis terrarum, & potentissima urbs. Certiora his ex Strabone Eutropioque accipe: (17) Quorū ille: Carthago in peninsula quadā jacet, quæ ambitum habet stadiorum CCCLX, muro cinctum; cuius sexaginta stadiorum longitudinem collum occupat, quod à mari in mare pertinet. Hic autem: Carthago XXII. millia passuum muro amplexa, tota penè mari cingebatur, absq; faucibus. Livius, ut ex Epitome libri LI. patet: Carthago in circuitu viginti tria millia passuum patuit. (18) Orosius: Viginti millia passuum muro complexa, tota penè mari cingebatur, absq; faucibus, quæ III. milibus passuum aperiebantur; is locus murum, triginta pedes latum, habuit, saxo quadrato constructum.

D 4

De

(16) l. 4. c. 3. (17) l. 17. (18) l. 4. c. XXII.

De Hominum in ea multitudine.

Tempore excidii, (19) Strabo in urbe *septingenta hominum millia* fuisse, docet. Qui numerus superatur à nonnullarum aliarum civitatum multitudine. (20) Thebis Ægyptiis habitarent quondam septingenta millia ætate militari. E Svetonio (21) constat, Romæ 320000 aliquando fuisse plebis urbanæ, è publico victitatis, imò suprà; addamus his Senatorum, Equitum, & ex ipsa plebe honestiorum 300000 vel 200000, ut ratiocinium instituit Lipsius. Pueros & fœminas, & quo numero? profectò duplo triploque (si non ultrà) superarunt: & ita ubique gentium, aut urbium observamus. Habebimus jam nunc Romæ 2 hominum milliones. Et quem dabimus servis? (quorum agmina post se trahebant divites, tenuium verò vix aliquis erat, cui non unus altérve servulus) & peregrinis numerum? Concludit itaque Lipsius, & 3 aut 4 milliones esse, statuit. Coincidit ferè cum hoc (22) Livii, qui Romæ censa fuisse scribit ccccxxviii m cccxlii. Peregrinos & servos civium numerum multis

par-

(19) l. 17. (20) Tacit. l. 2. An. (21) Lips. in admirand.

3. (22) Epit. Dec. 5. l. 4.

partibus superasse, nemo dubitat. Agrigentum Siciliae, olim Empedoclis ævo, octingenta millia habuit. In Ægina, (23) insula saxosa & sterili, cujus ambitum Strabo & Eustathius definiunt CLXXX, Plinius XXM. pass: (qui numerus nostræ inferior) quondam habitasse Mymidonum myriades quadraginta septem, id est, quadringenta & septuaginta millia traditur. Josephus (24), Hierosolymis, obsidionis tempore, periisse hominum undecies & centum millia, & nonaginta septem millia capta, reliquit. Illo tempore, tricies centena millia hominum Hierosolymis congregata fuisse, leguntur in Augustino (25); quod verum esse constat ex hostiarum enumeratione, quæ sub Cestio facta est. Sed hodie, nonne Cairum in Ægypto scribitur ad 7. Milliones hominum habere? & Quinzai illud famosum ad 1600000 familiarum (26)? præ quibus nostra illa frequens Carthago decrescat oportet.

Notandum hîc, peninsulam saxis *abruptis & occultis vadis infestam fuisse*, ut ex Appiano constat. Naves enim Romanorum,

D 5

nec

(23) Laërtius l. 8. (24) l. 7. c. 17. belli Judaici, (25) serm. de tempore. (26) v. Lips. admir. l. 3.

nec densa, nec continua, circa importuosa præruptaq; littora, nec poterant fluitare propius, stantibus Pœnis supra mœnia, & fluctibus ibi maximè propter saxa sævientibus. Confirmabit illud ipsum exemplum nautarum Belisarii tempore, qui hortantibus militibus, ut applicarent ad littus, minimè obtemperarunt, littus illud importuosum esse, dicentes; verisimile fore citò tempestatem, quam loci incolæ Cyprianiam vocant: apertè prædicentes, si fortè in eo loco consisterent, ne unam quidem ex navibus servari posse, quod ita profectò erat (27). Idem fermè Dido ipsa, in sua ad Æneam apud Ovidium (28) Epistola, confirmat:

*Nota mihi freta sunt, Afrum frangentià littus,
 Temporibus certis dantq; negantq; viam.
 Cùm dabit aura viam, præbebis carbasa ventis:
 Nec levis ejectam continet alga ratem.
 Tempus ut observem, manda mihi: certiùs ibis,
 Nec te, si cupias, ipsa manere sinam.*

CAPUT

(27) *Procop. rerum Vand. l. 1.* (28) *In Epist. Heroid.*

CAPUT IV.

De Partibus urbis, prout intrantium oculis occurrebant.

AQUÆ DUCTUS.

IN urbem tendenti aquæ ductuum sese offerunt rudera, quæ fontes aquarum, sub montibus deducti, urbi sunt inlati. Hos tamen antiquissimæ Carthaginis opus vix crediderim. Prima enim eorum (quod equidem memini) apud (1) Procopium mentionem reperi; *Gilimerum* nimirum *Vandalum* hos destruxisse. Probabile itaque est, Romanorum hanc structuram fuisse, qui balnearum (2) lotionumque erant quàm studiosissimi. Quò & illud Victoris Uticensis, l. i. tyrannidem Vandalicam in Africa describentis, pertinet: *Sed & urbes quàm plurimæ aut raris, aut nullis habitatoribus incoluntur. Nam & hodie, si quæ supersunt, subinde desolantur, (vel, ut (3) Barthius legit, desolabuntur) sicut Carthagine nunc theatra, memorias & viam, quæ cœlestis vocabatur, funditus deleverunt.* Lin-

(1) de bell. Vandal. l. 4. (2) V: Lips. admir. l. 3. (3) Adv. l. 1.

Sed ad urbem. En tibi Mœnium giganteam molem, quæ antequam subeas, hanc nota oblongam, *semistadium latam*, (4) *rupibus undiq; & muro simplice munitam*, *LINGUAM*, quæ versùs occidentem inter itagnû & mare excurrit, portumque hac cingit parte. Nec hinc incuriosum abire te decet viatorem, vides *ANGULUM* mœnia inter & *Linguam*, debilem & neglectum, per quam proruperat fermè Censorinus. (5

MOENIA.)

Ipse jam subeunda tibi erunt *Mœnia*, si prius hanc pertranfiveris fossam, (6) cui murus appositus. Subsistamus paulisper, prudentiam miremur, muniendi que ritemur consilium. Duo nimirum sunt potissimum obstacula, quæ hostium in urbem irruptionem tardant; fossa puta & Mœnia (seu, quod idem, Vallum) quibus superatis, nullû ad conandû tempus superest obsessis. Utrûque hîc stupendû. En fossam primò, & quidem aquâ repletam. Siccane huic præferenda, post tot etiam secula, præstantissima adhuc dum exercet ingenia. Habet utraque, quod

4) App. in Lib. (5) App. de bell. Pun. (6) Idem ibid.

quod laudes; habet, quod culpes. Illius quamvis plurima sint incommoda, ei tamen convenientem si addas defensionem, mirum quantum possit. Nostra urbs hac in parte multarum, forsan etiam modernarum, superavit scientiam, quæ suam tuta est fossam, idque muro ei adjuncto. Nam, si hostes prope moenia, vel fossam accessissent, ex summitate eorum (nisi maximo civis damno, ad feriendum ultra lorica niten- tis) feriri vix poterant: præsertim, cum nostris catapultarum, ballistarum ingens copia & usus. Præterea ipsorum quoque defensorum, in sublimi existentium, tela non adeò formidabilia, aut damnosa oppugnatoribus esse poterant; quàm si vi rectà in hostem penetrassent, omnemque impetum suum in obstantia effudissent opera. Armatum hunc itaque, ut videtur, tormentis & militibus fuisse, qui continuo jaculorum imbre, ne hostis vel fossam impleret, vel vineas ageret, impediebant. Multum inde difficultatis Manlio Consuli, illum aggredienti; plurimum Scipioni, qui cum magnâ suorum jaeturâ partem ejus dejecisset, (7)

Cartha-

(7) App. de bell. p. 4.

Carthaginenses, reparatis ruinis, hosti laborem periculumque renovarunt. Hunc tamen murum cæteris inferiorem fuisse, (8) exinde apparet, quod Appianus scribat; *Manlium implere fossam, & expugnare murum ei superpositum, ac deinceps alta mœnia, conatum fuisse.* Quæ cum ita sese habeant, neminem, qui vel primis, quod ajunt, labris Architecturam nostram militarem degustavit, diffitebitur, modernæ id quàm proximè muniendi accedere rationi. Vocare illum itaque cum Latinis, (9) *Antemurale, Loricam promuralem*; Germanicè, die *Vor-maur*/den *Unter* oder *Vorwal*/ die *Brustwähre* der *Wachstat* / des *Grabens*: Gallico verò idiomate, *Parapet des Rondes*, vel *de la Fausse-braye*, rectè poteris. Post hunc, interjectum aliquod spatium, quod itidem cum modernis *Ambulacrum intermurale, Stationē promuralem*; Germanicè, *Grabens Wachstat*/ *Unterwalgang* / *Wachstat* des *Vorwalles*; Gallicè, *chemin des Rondes & Fausse braye*, dixeris haud absurdè. Tum secundus & tertius modico intervallo murus conspicitur; quilibet validus & firmus, utque

(9) App. ibid. (9) Doëgen. l. 2. Arch. milit.

utque distinctè & propriè de majori dicam,
Firmus, Magnus Altusque erat.

Firmus & Magnus; (10) nam ex ingenti-
bus coagmentatus laxis, xxii. cubitis latus, e-
gregium contra arietes extitit munimentū.
Scipio itaque (11) duos ei admoveere necesse
habuit arietes; quemlibet à tribus impellen-
dum virorum millibus. *Altus*, secundum
Appianum (12) xxx, xl. autem, secundum
Diodorum (13) & Orosium, (14) cubitos.
Hinc Poëta (15):

Pendent opera interrupta, minæq;

Murorū ingentes, æquatæq; machina cælo.

At, cur sic volebant; nam hos hodie despi-
cimus? Causa ipsis proba contra turre mo-
biles, machinasq; ligneas ad adscensū. Nam
muri, quamdiu super eos, tuti erant ab hac
pervasionē. Firmus igitur & magnus, contra
arietes; altus, contra turre. Erat autē (16) for-
nicatus & capax, in cujus infima parte ccc Ele-
phanti stabulantur, adjunctis pabuli prom-
ptuarijs. Superiùs erant quatuor milliū equo-
rū stabula, cum bordi penuarijs. Virorū quoq;
diver-

(10) App. de bell. Pun. (11) Appianus. (12) de bell. Pun.

(13) in Eclog. 2. & l. 32. (14) l. 4. & xxii. [15] Virg. 4. Æn.

v. 88. (16) Appian, in Pun. Strabo l. 17.

diversoria xx. millium peditum, quatuor millium equitum. Tantus apparatus bellicus ordinarium locum in solis habebat mœnibus. Agnoscit hæc & extollit ipse hostis Centorinus Romanus, in oratione sua ad Legatos Carthaginenses: (17) Jam in mœnibus, inquit, exercituum, equorum, elephantorumq; receptacula, & propinqua bis æraria. Et paulò post: Structis in castrorum modum mœnibus. Armamentaria itaque in mœnibus agnoscimus, quorum magnificentiam Consul Romanus apud Appianum prædicat. Quæ in re tacitè nostrorum laudat prudentiam, qui ad manus hæc, si improvisus postulaverit usus, habuerunt.

Propugnacula & Turres (18) hisce adjunctæ, non tamen conjunctæ, & seorsim per duorum jugerum intervallum, singulæ contignationum quatuor positæ. Suspitor enim, mœnia (prout antiquissimus mos muniendi erat) in longum extensa tantum fuisse: Longo post usu edoctos, flexus & sinus (quod inter artes munitionum habemus) his, ut pateat ad ictus accedens hostis, esse
quàm

[17] App. de bell. Pun. [18] Appianus ibid.

quàm maximè necessarios, addidisse. Cælo enim Asdrubale & Syphace, muri reficiebantur, teste Livio (19), propugnaculisque armabantur. Hæ itaque turres (*quarum fundamenta* [20] *xxx. erant cubitorum*) adjectæ, ut, si quis ad murum tali ordinatione constructum, vel scalas, vel machinas voluerit admoveere; non solum à fronte, sed etiam à lateribus & propè à tergo, veluti in sinum circumclusus, opprimeretur. In hoc reprehensionem merentur, quòd eas non satis defenderint; imprimis, quòd *edificia mœnibus proximè edificari passi fuerint*, unde hostem suis telis subtraxerunt. Docet illud nos (21) Appianus; *Sed mœnia*, inquit, *quamvis magno conatu superare non potuerit Scipio: ceterum privati civis turrim desertam, extra muros sitam, & his parè celsitudine, juvenes audaces jussit adscendere, qui, submotis jaculando propugnatoribus, ligna & pontes transversos injecerunt, per quos transiverunt in mœnia, & inde in Megaram desilierunt, diffractaq; portâ Scipionē admiserunt, qui cum quatuor millibus introgressus, celeriter*

E

ter

(19) l. xxx. 9. 20) Appianus (21) de bello Pnn.

ter Carthaginenses intra Byrsam compulsi, quasi capta urbe reliqua, &c.

MEGARA.

Origo vocis, in qua investiganda magnos viros, & undecunque doctos, frustra se fatigasse, scio, (ut cum Bocharto loquar,) non potest non esse obscura. Minor difficultas, utrum ea pars tantum urbis versus Africam, an tota urbs, exceptâ Byrsâ, hoc denotata fuerit nomine; pro utraque enim parte auctores sunt. Utrumque nodum accuratissimis (22) Bocharti verbis solvam. Ita ille: *Byrsam undiquaque cingebat tertia pars Carthaginis, Megalia nomine. Carthago autem speciem habebat duplicis oppidi, quasi aliud alterum amplecteretur, cujus interior pars Byrsa dicebatur, exterior Megalia. Hæc ex Cornelio Nepote Servius in 1. Æn. & 4. qui idem pro Magalia dicendum asserit Magaria, quia magar, non magal, Pœnorum linguâ villam significat. Ita etiam Isidorus l. 15. Orig. c. 12. Magalia dicta quasi magaria, quod Magar Punici novam villam dicunt. In Plauti Pœnuli*

(22) In Chanaan. De hac materia v. etiam Salmaf. Exercitt. Plin. P. Victor. l. 35. c. 6.

Pænuli prologo lectio est ambigua. Nam ibi vulgò legitur:

Cum nutrice unà periere à Magalibus.

Optimæ editiones habent, à Magaribus. Ultimum illud secutus, Appianus eam Carthaginis partem constanter appellat Megara: Megara clam una nocte duobus locis aggressus est. Et continuò post: Megara autem locus in urbe per amplius, mœnibus contiguus. Item; Cùm mœnia transcurrissent, inde in Megara desilierunt &c: & subita fuit in Byrsam fuga Carthaginensium, tanquam reliqua urbe capta. Ex his apparet, quid sint Megara, vel Megaria, vel Magaria, aut corruptè Magalia; nempe, portu & arce demptis, reliquum urbis, civium habitationi destinatum. Res in Strabone manifesta, qui pro eo, quod alij scribunt, Megara, aut Magalia fuisse vicina mœnibus, ita ut ambitu suo Byrsam complecterentur, hoc solum habet: Byrsam fuisse circumquaque habitatam. Ut jam origo vocis, in qua investiganda video magnos viros, & undecunq; doctos, frustra se fatigasse, non possit esse non obscura: itaq; ab Hebræo Magur habitatio, Pænos variante dialecto, pro Magur magar dixisse, quæ forma nominum est Arabica. Et notan-

dum hic , illam vocem eò quadrare magis, quòd in Africa Pœni erant advenæ: proindeq; illorum domus propriè Megara dicta, id est, habitationes in terra peregrina. Hæc enim, est Hebræi Magur genuina significatio, quamvis sumatur latiùs, pro quavis habitatione. Hactenus Bochartus.

Quantum igitur ad partem Megarorum, quæ continentem spectabat(23): hortorum, stirpiumque æstivarum, fructuum feraciũ plenam, maceriis, vineis, sepibus ac sentib⁹, aliisque distinctam, euripisque profundis interfluam fuisse, apparet. Scipio enim, nocturnas tali loco veritus insidias, si præsertim sui hostem persequerentur, pedem inde eâ ipsâ, quâ intraverat, dic retulit. Quod certè laudi Carthagini rursus cedit. Loco enim Pomœriorum Megara fuerunt, locus amplius, hisce refertus impedimentis, quæ propugnaculi suppeditabant vicem; ubi armatorum ordines consistere, tormenta ad usum locari, & hostis submoveri poterat. Expugnata & destructa urbe, vetitum imprimis, additis etiam diris, ne quis Byrsam Megaraque habitaret, aut denuo conderet.

BTRSA.

(23) App. p. 72. de bell. Pun.

BTRSA.

Megara ubi transiveris, BTRSA obvia.

Erat autem BTRSA in media ferè urbe sita, si versùs occidentem, septentrionémve iveris: (24) seu, quod idem, ex Orosio: (25) *Ex una parte murus communis erat urbis & Byrsa, imminens mari, quod mare stagnum, vocabant, quoniam objectu portente lingue stagnabatur.* Supercilium, ut Strabo (26) loquitur, *satis erectum, amplum, plus quàm, duo passuum millia, aut, ut Servius, stadiorum xx. tenens. Nihil tota urbe munitius.* Huc (27) Servium alludere puto; *Carthago antea speciem habuit duplicis oppidi, quasi aliud alterum amplecteretur: cujus interior pars Byrsa dicebatur, exterior Magalia.* Huic etiam Didonem mœnia quæpiam, pro fortuna, cum aliter firmare arcem novam, tam vicinis Afris aliisque, cum imbecilli & muliebri manu vix potuerit, circumduxisse puto. *Tribus ad eam à foro adscendebatur clivis, circa, vias continuatis ædificiis celsis, undiq; imminetibus, ex quibus cum Romani, in altum ententes, impeterentur, primoribus expugnatis,*

E 3

ex

(24) Strab. l. 17. App. de bell. Punic. (25) l. 4. c. 22.

(26) Idem Eutropius (27) Ad lib. 1. Æn.

ex eis à proximis sese defendebant; & quoties vincebant, transversis trabibus ac tabulis impositis, super angiportuum interstitia, tanquam pontibus transibant. Huc etiam illa Sili de Didone, Æneam discedentem oculis prosequente, facere videntur: (28)

*Tum rapido præceps cursu, resolutaq; crinem,
Evadit properè in celsam, quam struxerat antè
Magna mole pyram, cuius de sede dabatur
Cernere cuncta freta & totam Carthaginiis
urbem.*

Et paulò post Anna, cognitâ Didonis morte, sic fatur:

*Accepi infelix, dirisq; exterrita fati
Ora manu lacerans, lymphato regia cursu
Tectâ peto, celsosq; gradus evadere nitor.*

Hæc dum memoro, prioraque, quæ de Byrsa ex auctoribus tradidi, revolve, error A: Schotti (29) hîc repetendus & reprehendendus venit, qui Bursæ Antverpianæ à Carthaginensium Byrsa deducere videtur nomen: nam illud enarrans Servij,

Mercatiq; solum, facti de nomine Byrsam: inquit: Sic in Antverpiensis emporii Europæ celeberrimi meditullio, Bursa (augustissimum
id

(28) l. 8. (29) in Not. ad Cor. Nep.

id ædificium peristyliis ex ædificatum, & insula) hodie appellatur, quo bis quotidie mercatores frequentes negotiandi causâ conveniunt. A corio ducta appellatio, Carthagine quo dimensio facta est, quod Byrsam vocari Græcis Appianus in Libycis auctor est: unde hodieq; crumenas Bursas appellamus. Hæc ille.

Schotti opinionem, si cum ijs, quæ antè disputata, conferas, everfam negare non poteris. Certiora de Bursa Antverpiana ex Gölnitzio (30) adfero: Bursa dicitur (Ludovico Vivi Janimedium) ab ædibus eò loci splendidis familie Bursa, extinctæ, tres bursas seu marsupia in insignibus & supra ædium fores ostentantis: & alibi p. 64. Bursa derivationem suprâ circa Brugam tetigimus, à tribus marsupijs, quæ familie Bursarum erant insignia: ubi mercatorum erant conventus: iî post Antverpiam ad mercatum profecti aliòve, locis in quibus ad negotiandum congregabantur, ad similitudinem fori illius Brugensis, Bursa vocabulum indiderunt. Nomen hoc receptum Antverpiæ, Tolosæ, Rhotomagi in Gallia, Londini item in Anglia; tametsi Elisabetha

E 4

betha

(30) in Ulyssæ Belg. Gallico. p. m. 14. & 64.

betba Angliæ Regina, ne videretur apographum Bursa Antverpiensis, magnificum illud mercatorum ædificium, cambium sive collybū regium, indigitavit, interdicto addito, ne quis diversum appellaret: verum nomen Bursa penetravit, posthabitoq; interdicto adhuc hodie superatur. Grammaye è Fachetio scribit; nomen Bursa ideò bis locis mansisse, quòd in Italijs, cambiorū invalescente usu, gratoq; nundinantium compendio excogitato, hujusce rei gratiâ Venetijs, itemq; Neapoli, indictus communi mercatorum suffragio congressus nomine Bursa communis, è qua si quis se subduceret, fidei periculum adibat, quod hodieq; servatur. Hæc ille.

ÆSCULAPII TEMPLUM.

In Byrsæ vertice Æsculapii erat templum, (31) prædives & nobilius cæteris, quo multi Charthaginensium, expugnatâ jam Byrsâ, sese receperant. Pacis tempore hoc sexaginta gradibus adscendebatur. Illuc, si quando secretius quodpiam deliberandum, ne à plebe impedirentur patres conscripti, sese receperunt (32). Tantæ autem capacitatis, ut, Byrsâ captâ, in hoc templo per septem dies quin-

) Strab. l. 17. App. de bell. Pun. (32) Livius l. 42, 24.

quinquaginta hominū millia delituerint. (33)

PORTUS.

Byrsæ portus subiicit Strabo : quorum descriptionem ex Appiano & Strabone hancce habeto : Portus sic erant dispositi, ut navigatio ex alio in aliū esset, & ab alto unū commune os patebat, latum pedes Lxx, quod catenis ferreis claudebatur. Primus portus negotiatorum erat, & in eo tabernæ, in nautarum usum multæ varii generis. Interioris verò portus in medio fuit insula, quam Strabo rotundam, facit, quæ, sicut & portus, perpetuas habebat crepidines muro cinctas, navalibus refertas, quæ ccxx. naves caperent; his cellæ imminebant, ubi triremium condebantur instrumenta. Portus partem unam rotundam fuisse, alterā quadrangulam, ex Appiano colligere est, cujus verba subnecto; *Parvam Cotbonem nomine aggressus est. Item; Incendit partem Cotbonis quadrangulam. Porro: Ad alterum Cotbonis latus, nempe ad partem ejus rotundam, adscendens. Et rursus; Occupato muro, qui Cotbonem cingebat. Unum autem quodque navale in fronte duas habebat colu-*

E 5

mnas

(33) Bochartus ex Strab. & Appian.

mnas operis Jonici, ut circumspicientibus repræsentarent speciẽ porticus, tam in portu, quàm in insula: in qua erat & præfecti classis prætorium, unde tubicen solebat canere classicum, & præco edicere, & præfectus prospicere. Erat autem hæc insula ori portus opposita, & in longum spatiũ patebat, ut præfectus procul videret omnia, quæ in alto fierent, cæterum adnavigantibus non essent conspicui recessus portuum: imò nec mercatoribus quidem, portum suum intrantibus, statim inconspectu erant navalia, utpote circumdata muro duplici; & portâ negotiatores è primo portu in urbẽ trans mittebat, non transeuntes per navalia. Idem, describens in sequentibus prælium Carthaginensium cum Romanis, docet; Aggerem fuisse ante mœnia Carthaginis spaciosum, portui vicinum, dudum ad excipiendas negotiatorum sarcinas excitatum: & juxta hunc, ne ponendis illic castris, (cui rei ob spacium non incommodus erat) à Romanis occuparetur, murum brevem, durante hoc bello, esse extructum. Hunc aggerem, quòd infestando portui, & oppugnandis mœnibus idoneus videretur, post certamen

men navale, ad eundem in multam noctem extractum, à Scipione summâ vi postridie esse appetitum, & in potestatem redactum; mox etiam, collatis ibi machinis variis, vim, munitionibus urbanis ex eo loco intentari cœpisse. Situm porrò ejus talem fuisse, ut obsessis accessus ad eum ad incendendas hostium machinas, urbi perquam periculosas, (cujus rei desiderio vehementer æstuabant) nec terrâ; (transitus enim non patebat) nec navibus (erat enim mare ibi vadofum, navium non patiens) ullus daretur: & tamen, vadendo, alios ad pectus usque undis immersos, alios natando, utrosque toto corpore nudos, tædas verò sine flammis ferentes, ne conspici è longinquo possent, per noctis tenebras, quâ hostium nemo expectaverat, istuc devenisse; & accensis repente tædis, summâ audaciâ non vulnera, non mortem veritos, per medios hostes armatos & resistentes ad machinas, velut lymphatos, sese intulisse, easq; incendio dedisse. Quin etiam hostes, tantâ audaciâ perculsos, in fugam compulisse, & eorum castra terrore complevisse, ac tandem re, ob quam venerant,

nerant, patrata, eadem via, qua venerant,
& eodem modo ad suos revertisse.
Scipionem aegrè fugam suorum, & trepidationem comprimere potuisse: veruntamen sedatà consternatione, locum illum recuperasse, operibusque munivisse, impositisque ei quatuor armatorum millibus, & machinis novis constructis, proxima urbis inde infesta habuisse. Acta hæc vergente jam æstate. Per hyemen secutam (scribit Appianus) Scipionem reliquos hostium in vicina regione feliciter debellasse, & infinitam eorum cædem edidisse, decem millia in servitutem abduxisse, oppida munita cœpisse, omnem spem comineatum ex continente Carthaginensibus abscidisse. Vere redeunte, in castra ad Carthaginem regressum, Byrsam arcem & portum, cui Cothoni nomen, simul esse aggressum; & decepto Asdrubale, Carthaginensium supremo durre, partem portus murumque ejus urbi præcinctum per C. Lælium occupasse: atque inde ipsum in forum portui proximum perripisse, & in eo, ob ingruentes jam tenebras, armatum cum omnibus pernoctasse, & cum vix diluxisset, quater mille recentes milites eodem venire jussisse.

Ficti

Ficti igitur potius quàm veri, aut (si credimus Taubmanno) portus Carthaginēsis in Hispania descriptionem reliquit nobis Vergilius(34):

*Est in secessu longo locus, insula portum
Efficit objectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur, inq; sinus scindit sese unda reductos.
Hinc atq; hinc vasta rupes, geminiq; minantur
In cælum scopuli: quorum sub vertice latè
Æquora tuta silent: tum sylvis scena coruscis
Desuper, horrentiq; atrū nemus imminet umbræ.
Fronte sub adversa scopulis pendentibus antrū:
Intus aquæ dulces, vivoq; sedilia saxo,
Nympharum domus.*

Non prætereundum hîc censeo, primùm quidem, insulam, quam in medio portuum locant, (35) Cothonem, vel *Cothona* dictam. Sunt autem, ut ex Festo interpretatur Schefferus(36), *portus in mari interiores, arte & manufacti*: Nomenque fortè à Carthaginensium acceperunt. Hinc Hirtii libro quinto nominatur aliquoties *Cotbon*, non Carthaginis, sed Adrumeti, urbis Africæ, in hoc eodem littore notissimæ.

Vocem Africanam aut Punicam esse oportet,

(34) *Æneid.* i. v. 162. (35) *Appianus de bello Pun.* (36) *de Milit: Nav: v. & Servius ad Virg. Æn. i.*

porter, cum neque apud Græcos, neque apud Romanos scriptores uspiam pro portu occurrat, nisi quibus locis agitur de Africanis urbibus. Hebraicas & Phœnicias interpretationes & etymologias vide apud Bochartum in Chanaan l. I. c. xxv.

Deinde agnoscis hîc tres portuum partes, ab antiquis observatas. Prima est *χείλη*, seu opus utrinque prominens in mare, quo vis ventorum fluctuumque coërceretur. Talis erat à parte occidentali lingua illa, ab extremitate muri procedens; à parte meridionali, pars quædam urbis, vel peninsula ad cornu, vel promontorium potius illud deflectens. Secunda est *στόμα*, angustus nimirum inter duo illa cornua meatus, per quem navigia ingrediuntur & egrediuntur. Ostium Latinè, *Mandracium* Procopii (37) ævo; item *fauces* cum Livio (38) dixeris. Hasce prominências, quò tutius illic essent navigia, *catenis quibusdam ferreis à capitibus firmatis*, tempore etiam Procopii, muniverunt atq; clauferunt: Nec catenis tantum, sed & ligneis quibusdā septis, quod Appianus (39)

de
(37) de bello Vand. l. 3. (38) l. xxxvi. c. ult. l. 37. c. II.
(39) de bello Mitb:

denoltro & Rhodiorum docet portu. Tertia pars ipse est portus, cujus luculentam descriptionem & requisita tibi cum dederit Appianus (40); superest, ut, vel cum ipsis hostibus Romanis, *Carthaginiensium portuum, navaliumq; mireris magnificentiam*. Manifeste loco addo ex Diodori l. 3. de portu Char-mutha in Arabum Thamudenis, simillimum nimirum *esse portui Carthagini, Cothonis nomine*. Accipe & illud: Cothonem Carthaginensem Afros Tunetem usque produxisse; ut ex Geographis Nubiensibus probat Bochartus. Hæc posterioris ævi opus fuisse, neminem latere puto.

FORUM.

Portui vicinum fuit forum. Scipio enim expugnato muro, qui Carthaginem ab ea portus parte cingebat, (41) *forum propinquum irrupit*. Hoc (42) summo apud Carthaginienses in honore.

CURIA.

In Foro forsan & Curia. Polybius (43): *Carthaginem ut venerunt legati, producti*
primò

(40) App. de bell. Pun. (41) ibid. (42) idem p. 52. (43) l. xv. c. 12.

primo in Curiam, mox ad populum in concione.
 Et paulò post: *Hæc legati cum dixissent, curiâ
 excefferunt.* Hæc est illa Curia, ante quam
 Mago, Annibalis frater, annulos, in pugna
 Cannensi partos, effudit. (44) Hæc forsan
 templum Silio (45). Post orationem enim
 Hannonis in Senatu,

*Attoniti, ceu templo irrumperet hostis,
 Exiliere patres.*

Non tamen idem describit Vergilius (46):

*Tum foribus Divæ, media testudine templi,
 Septa armis, solioq; altè subnixa, resedit.
 Jura dabat legesq; viris, operumq; laborem
 Partibus æquabat justis, aut sorte trabebat.*

TEMPLVM APOLLINIS.

Vicinum foro Apollinis fuit templum,
 ubi aurata ejus statua. (47)

THEATRA

Nostri, licentiâ forsan Poëtica, & ad in-
 star Romanorum, Virgilius (48) tribuit
hic alta theatris:

*Fundamenta locant alii, immanesq; columnas
 Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.*

TEM-

(44) Liv. 23. xi. (45) l. 2. (46) Virg. Æn. l. 1. v. 509.

(47) App. bell. Pun. (48) Æn. l. 1. v. 431.

TEMPLUM ELISÆ.

In medio urbis *templum* *Elisæ* statuit *Silius* (49) *Italicus*,cujus descriptionem hanc ab illo accipe:

Urbe fuit media sacrum genitricis Elisæ
Manibus, & patria Tyriis formidine cultum,
Quod taxi circum, & piceæ squalentibus umbris
Abdiçerant, celiq; acerbant lumine templum.
Hoc sese (ut perbibent) curis mortalibus olim
Exuerat regina loco. Stant marmore mœstæ
Effigies, Belusq; Parens, omnisq; nepotum
A Belo series: stat gloria gentis Agenor,
Et, qui longa dedit terris cognomina, Phœnix:
Ipsa sedet tandem eternum conjuncta Sichæo.
Ante pedes ensis Phrygius jacet: ordine centum
Stant aræ celiq; deis, Hereboq; potenti.

Atque hic ille locus fuisse videtur, quem Dido huc veniens occupavit, & ubi signa futuræ urbis fortunæ invenit, quod nos docet *Virgilius* (50):

Lucus in urbe fuit media, latissimus umbræ:
Quo primum jactati undis & turbine Pœnī
Effodere loco signum, quod regia Juno
Monstrarat, caput acris equi: sic nam fore bello
Egregiam & facilem victu per secula gentem.

F

Hic

(49) l. I. de bello Pœn. (50) *Æn.* l. I. v. 445.

*Hic templum Iunoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum & numine Divæ.
Ærea cui gradibus surgebant limina, nexæq;
Ære trabes, foribus cardo stridebat abenis.*

Privatorum quadam opera.

Magnificentiam hanc publicam privatorum imitari conata est opulentia. Hinc tot splendidas videre est ædes: utque in urbe omittam, villas tantum inspiciamus, quarum sumptuosa ædificia, opereq; tectorio (51) elaborata, divitias dominorum significabant. Hæc conspicientem non tantum Agathoclis militem; verum ipsum etiam Regem in admirationem rapuerunt.

DE MATERIA AEDIFICIORUM.

Colophonem ut imponam, coger; Majestas enim & splendor urbis hujus, oculos ita perstrinxit meos, ut cœcutire videar: quapropter finio, si prius memorabile hoc ex Plinio (52) attulero. Hic autem de lapidibus mollibus ad fructuram ædificiorum, verba faciens: *Quadam tamen, inquit, loca non alium habent, sicut Carthago in Africa. Exercetur halitu maris, fricatur vento, & verberatur imbri. Sed curâ tuentur pican-*
do pa-

(51) Diod. l. xx. (52) l. 36. c. 22.

do parietes, quoniam & tectorio calce roditur. Sciteq; dictum est, ad tecta eos pice, ad vinum calce uti; quoniam sic musta condiunt. Marius Aretius de situ Siciliae: Propè Agrigentum Lapidina, nunc Sacavetta, unde à Carthaginensium magno captivorum numero columna & lapides exempti sunt. Idem: Non multum distant à mœniis Lilybei magnitudine admirabiles lapidina, unde lapides excisi, quibus, ut ipsi Lilybatani ajunt, Carthaginis muri instructi sunt.

LIBRI PRIMI

SECTIO SECUNDA

De

CIVITATE CARTHAGINIENSI.

CAPUT PRIMUM,

De

Incolis, quorum Natura, virtutes & vitia.

Hoc ingressuro theatrum, præfandum mihi erit : Duo esse, quæ legentes ut plurimum à tramite veritatis rapere solent, quorum alterum (1) est species eruditionis auctorum summæ; alterum, orationis blandiloquentia. Nihil enim de Carthaginiensium indole & rebus gestis habemus, nisi quod hostes eorum scripserunt, nihil de aliis, quibuscum contentiones & bella Romanis fuerunt. Unde
vercer

(1) *Alber : Gentilis de armis Rom. l. i. c. i.*

vercor, ut tanta sit sapè res solummodo, quanta dicentis virtus fuit & eloquentia; & omnes omnium virtutes & vitia tanta sint, quanta videri voluerunt illorum ingenia, qui descripserunt. Nemo rem veritate ponderat, sed ornatu, ut rectissimè Lactantius (2).

Qua de re suo jam ævo Polybius (3) Fabiū Philinumque notat, quòd alter Carthaginiensis de bello Punico ita scripserat, *ut ille præclara omnia de Romanis, de Pœnis contrà: Hic Pœnos omnia prudenter, rectè ac fortiter, (sic enim Polybius) Romanos autem secus gessisse tradat.* Verba gravissimi auctoris, & quæ nobis in toto hoc opere cynosuræ adinstar futura sunt, subjungo. *Me verò, inquit ille, ut huic bello plusculum immorarer, id quoque non minùs quàm superiora movit, quòd, qui plurimam rerum notitiam ad illud scribendum videntur attulisse, Philinus atque Fabius, veritatem, quâ fide oportuit, nequaquam nobis retulerunt, ac de industria quidem mentitos, quum vitam ipsorum & sectam, quam sequebantur, specto, non existimo.* Sed accidit illis quippiam, opinor, quale amantibus so-

F 3

let.

(2) l. 5. Instit. c. 1. (3) l. 1. c. 14.

let. Nam ob studium partium & ingentem
benevolentiam, Philino quidem Carthagi-
nienses omnia prudenter, rectè, fortiter vi-
dentur fecisse: Romani secùs. Fabius verò
contrarium pronunciat. Sanè quidem in
ceteris vitæ partibus ejusmodi æquus animus
non sit fortasse aspernabilis: par est enim, ut
vir bonus & amicorum & patriæ sit amans:
utq; commune cum amicis adversùs eorundem
hostes odiù gerat, & eorundem amicos amore
communi prosequatur. Verùm, ubi historici per-
sonã aliquis suscepit, horũ omnium illi oblivis-
cendũ, ac sæpè quidẽ de hostibus bene loqui, &
summis ipsos ornare laudibus rerum scriptor
debet, quum id facta ipsorum postulant: non-
nunquam verò reprehendere vel maximè ne-
cessarios, nec sine probris vituperare, quum
ita fieri oportere admissi in susceptis rebus er-
rores monent. Nam, ut animal luminibus
ademptis prorsus inutile redditur; ita, si veri-
tatem ex historia tollas, quod superest illius,
narratio est nullius usus. Quamobrem & ac-
cusare amicos, & inimicos laudare sine cun-
ctatione debemus: neque reformidandum,
quò minùs eosdem aliquando reprehenda-
mus, aliquando laudemus: quum fieri nequeat,

ut, qui in rebus gerendis versantur, rectè semper colliment; nec rursus, eosdem continuè errare, vero sit simile. Itaq, relictis illis, qui res gerunt, convenientes iis ipsis, quæ geruntur, sententiæ ac iudicia in commentariis sunt aptè adhibenda. Hæc Polybius. Veruntamen, cum, quæ est factorum necessitas, Carthaginiensium monumenta nobis superesse noluerint, ipsorum auctorum inhærendum erit vestigiis, ita tamen, ut ipsos sine odio & ira, quorum causas & nos procul habere volumus, simus secuturi.

Illud principiò haud reticendum, (4) Romanis Græcisque maiorem fuisse virtutis curam, eosque omnes suas eò direxisse actiones; in hujus laudis gloria acquievisse: cum nostri, quæ aliàs virtutum esse solent adminicula & instrumenta, ad avaritiam sæpè adhibuerint & perfidiam. Constricta nimirum erat, sed quibus nescio, vinculis mens, ad quævis aliàs facta, & cui vix par, ne dicam superior, extitit.

Detinebatur hæc in ergastulo quasi corpusculi tali, quali cœli soli que voluit esse qualitas.

F 4

Nolumus

(4) Polyb. l. 6, c. 51.

Nolumus (5) hîc rem altius ad Deum
usque repetere, ostensuri, magnum hunc
mundi gubernatorem singulis nationibus
diversas, & quarum sæpè nos causæ litent,
indidisse indoles. Multò hîc minùs in-
rendum reor, sintne boni aut mali genii hu-
manarum rerum rectores. Illud comme-
morabimus tantùm, si Astrologis credimus,
dominatum esse Pœnis (6) Marti dicatum
sidus, tantorum malorum auctorem, mo-
deratorem & arbitrum. Cujus dum re-
ctricem sequuntur potentiâ, nihil modera-
tum; jamque Leoninam feritatem, jam Vul-
pinam, prout ille poscit, induunt callidita-
tem. Quin & ipsa regio peculiarem con-
stantemque habuit indolem, quam exuta
antiquis incolis vix exiit ipsa, quin imò cum
posteris communicavit. Nā homines nō se-
c^{us} ac plantæ ipsæ, in qua nascuntur terra, sapo-
rē quasi naturæq; ingeniū trahere videtur, &

*Continuò has leges, aeternaq; fœdera certis
Imposuit natura locis.*

Apparebit id, ubi apud Carthaginenses
antehac hominum immolandorum, cum
excidio

(5) Besold. de Nat. Pop. c. 3, (6) Idem ex Roberto à
Fluctibus.

excidio urbis non extirpatum, verum unà cum urbe repullulascentem, nec pœnarum acerbitate cohibitum, (7) conspexeris morem. Juvit, imò promovit Pœnorum vitia mare vicinum, portuum celebritas, ad insulam accedens (quæ omnium pessimos producere dicitur) situs, forma, fertilitas agrorū, & quod omnia superat, mercaturæ frequentia. Nam vitia, (8) dum transferuntur, quasi contractis per manum sordibus ingravescunt. Haud itaque abs re Romanorum ille (9) Legatus; Hoc mare, inquiens, quoties vos admonet veteris imperii potentiaq̃, toties ad peccandū provocat, & inde in calamitates coniicit. Hujus enim occasione Siciliam invasistis: in Hispaniam trajecistis, ut aliquantò post ex ea pelleremini: fœderis quoque tempore, negotiatores præsertim nostros spoliabatis, & ut scelus lateret, mergebatis in mare; donec deprehensi à nobis mulctati estis Sardinia. Sic & Sardiniam amisistis propter hoc mare, quod suapte naturā omnes invitat ad avaritiam, propter proventus expeditos & celeres.

F 5

celeres.

(7) Tertul. Apol. c. 8. & infrà de Religione. (8) Strada de bello Belg. Decad. 1. (9) App. de bell. Pun.

celeres. Cui assentitur Cicero : (10) Non ingenerantur hominibus mores tam à stirpe generis ac seminis, quàm ex iis rebus, quæ ab ipsa natura loci & à vitæ consuetudine suppeditantur : quibus alimur & vivimus. Carthaginenses fraudulentis & mendaces : & quidem non genere, sed naturâ loci ; quòd nempe propter suos portus, multis & variis mercatorum advenarumq; sermonibus, ad studium fallendi, quasi cupiditate vocentur. Promovit hæc auctoribus suis Phœnicibus innatum, posteris per generationem impressum, educatione verò insitum, vitæ porro studio excultum, vaframenti studium. Confirmavit tandem, ac supremam quasi manum imposuit, publica Carthaginensium disciplina ; quæ, dum non, prout res exposcebat, præmia poenæque distribuit, pauca virtutum, plurima vitiorum exempla reliquit.

Sed ne clausis, Andabatarum more, oculis pugnare, aut cum umbris luctari videamur, suis quæque designabimus nominibus.

DI

(10) in Rullum. Or. 18.

DE PIETATE; VEL POTIUS IDOLOLATRIA
ET SUPERSTITIONE.

Ex auctoribus itaque satis superque colligere licebit, quanto fervore Idola coluerint sua. Ab his nihil non, quod momentum habebat aliquod, (11) auspicatum. Dido (12) Æneæ amore flagrans, & à Diis amorem illius efflagitatura, cum sorore Anna

*Principiò delubra adeunt, pacemq; per aras
Exquirunt.*

Amilcar (13) Annibalis pater, in Hispaniam trajecturus, *sacrificavit prius*. Cujus vestigia premens filius, Hispaniæ bellum inlaturus, *Gades profectus, ibiq; Herculi* (ubi famosissimum ejus templum) *vota exsolvit, novisq; se obligat, si cætera prosperè evenissent; pro militum verò omnium salute idem nuncupavit* (14). Et voti compotes facti Diis dona, grati animi tesseræ, miserunt. Himilco Gelenfibus abstulit statuam (15) quandam extra urbem æneam, miræ magnitudinis, hanc abreptam Pœni Tyrum miserunt. Idem confirmat Cl. Marius (16) Aretius, nisi quòd

(11) Liv. l. xxi. c. 1. (12) Virg. Æn: 4. v. 56. (13) Liv. xxi. c. 1. (14) Polyb. l. 3. c. xlii. (15) Cluv: Sicil: an: (16) de situ Siciliæ.

quòd addat, fuisse Apollinis. Carthalo, Malei exulis. filius, decimas (17) Herculi Tyrum, nomine Carthaginensium, ex præda Siciliensi detulit. Post victoriam ad Cannas Annibal misit Carthaginem Magonem fratrem, qui post narratam victoriam ita inquit (18): *Pro his tantis totq; victoriis verum sacrum Diis immortalibus agi haberiq; oportere.* Qui idem ante hæc propter Junonis Laciniæ (19) templum agens, aram ibi condidit dedicavitq; *cum ingenti rerum ab se gestarum titulo, Punicis Grecisq; literis insculpto.* Insigne huc facere poterit Amilcaris exemplum (20), qui ab aurora ad crepusculum, quamdiu prælium cum Gelone Siculorum Tyranno duraverat, in castris permansit sacrificans atque litans, *solida corpora aggerens in ingentem pyram: Et conspectis suis in fugam versis, ut erat faciendis sacris occupatus, sese in ignem immisit, atq; ita combustus è conspectu sublatus legitur.* Quæ magnum illud Ecclesiæ purioris lumen. Ambrosius admirans, in hæc erupit verba: *Quem magis sacrificiis deditum, quàm Car-*
thag-

(17) Just: l. 18. c. 7. Polyb. in Excerpt. CXIV. c. 3. (18) Liv. 23. XI. (19) Liv. XXVIII. 46. (20) Herodot. l. 7.

thaginiensium ducem Amilcarem reperimus? Qui, cum toto praelij tempore inter acies positus dimicantes, sacrificium faceret, ubi partem suorum victam cognovit, in ipsos, quos adolebat, sese precipitavit ignes, ut eos vel cruore suo extingueret, quos sibi nihil profuisse cognoverat.

Nec satis ducebant Deos venerari, nec eorum etiam ministros sacerdotes debito prosequerentur honore. Proserpinæ Cæcerisq; sacris clarissimos civium adhibent, ut Diodorus (21) Siculus testatur. Eidem (de quo modò) Carthagoni, perlati Tyrum (22) decimis, tanquam præmium laborum, purpuram, infulas, sacerdotiumque conferunt. Inter seniorum principes, Romanis arma tradituros, veluti haud infimum Reip. membrum & hi conspiciebantur (23). Nullo tamen (quod equidem sciam) temporis articulo majorem erga Numina testati sunt pietatem, quàm quo à Romanis, relicta urbe maritimâ, meditullium sunt jussi colere: sibi enim irrogari cupiebant mortem, ut Diis acrisq; parceretur. (24). Hunc

(21) l. 14. (22) Just. l. 18. 7. (23.) App. de bello Punn. (24) id. ibid.

Hunc zelū insignis Deastrorum tum contemptus, tum erga eosdem obfuscavit impietas. Contemptus, inquam, quem, secundis imprimis rebus, testati sunt quàm maximè; adversis, gratiam eorundem recuperaturi, nihil non moliti sunt. Specimen hujus dedere ab Agathocle constricti. Herculem etenim, coloniae suae patronum, inprimis sibi iratum arbitrati, vim magnā pecuniae, & pretiosissimorum donariorum copiam non exiguam, Tyrum misere. Nā (25) quòd ex illa in coloniam erant deducti, per etates superiores decimam omnium, quae in proventuum rationem cadebant, DEO transmittere solebant. Sed postquam magnis aucti opibus, multò luculentiores percipiebant redditus, per exiguum, religione Dei posthabita, mittebant. Clade igitur illā ad poenitentiam adacti, omnium in Tyro Deorum memores erant. Quin & aurea simulacris delubra è templo misere ad supplicationem, quòd ad averruncandam Dei iram, plus facere existimarent, si donaria mitterent ad deprecationem. Saturnum praterea sibi adversum

(25) Diod., l. xx.

versum esse causabantur, quòd, cùm superiori tempore filiorum præstantissimos huic Deo sacrificarent, pueros deinde clam emtos & enutritos ad sacrificium mitterent. Et habita inquisitione, subdititij nonnulli ex immolandis sunt reperti. His animo perpensis, cùm & hostes ante urbem castra habere cernerent, religio inicitur, quasi patrios Deorum honores abrogassent. Errata igitur illa ut absq; mora corrigerent, ducentos ex præcipua delectos nobilitate pueros sacrificio publico immolant. Ab Afris & subditis suis rebellib9 postquam summam sibi imminere cernebant necessitatem, inter præsentissima remedia, ut violata Deorum numina, quovis etiã modo, placarentur, decretum. Etsi verò in sacrorum suorum ritu, neq; Proserpina, neq; Cereri prius cultum adhibuerant, clarissimos tamen tum civium, harum sacerdotio præficiunt, Deorumq; statuis, cū omni magnificentiâ dedicatis, Græcorum ritibus sacrificia in posterum obeunda curant. Et Græcorum, quos penes se habebant, scitissimos, cū singulari delectu ministerio applicant (26).

Sum-

(26) Diod. l. xiv.

Summa exinde patet impietas (Ethnicorum more loquor) quòd à Numinum contumeliis sibi non temperârint. Videor mihi adhuc videre lymphatos per fana discurrentes, convitia in Deos evomentes, qui ne sua quidem contra Romanos sacraria tueri valeant (27). Cic: Divin. l. i. Annibalem Cælius scribit, cùm columnam auream, quæ erat in fano Junonis Laciniæ auferre vellet, dubitaretq̃, utrùm ea solida esset, an extrinsecus inaurata, perterebrasse; Cumq̃ solidam invenisset, statuisset eam tollere. Secundùm quietem visam ei Junonem prædicere, ne id faceret, minitariq̃, si id fecisset, se curaturam, ut eum quoq̃ oculum, quo bene videret, amitteret. Idq̃ ab homine acuto non esse neglectum. Itaq̃ ex eo auro, quod exterebratũ esset, buculam curasse faciendam, & eam in summo columna collocasse. Hoc idem in Sileni, quem Cælius sequitur, Græca historia est. Quid verò arrogantius Annone, (28) qui, ad divinitatem adspirans, aves sceleris sui præcones ubique esse voluit. Illas enim edocuit, ANNO EST DEUS: & sic instructas dimisit, quæ

(27) App. de bell. Pun. (28) Ælian, Var. bist. l. 14.

quæ tamen ad cantum rediêre nativum.
 Quæ dum memoro, non possum facere,
 quin illud ex (29) Sambuco, qui egregio hoc
 ipsum complexus est carmine, addam.

*Quid non ambitio persuadet dedita vanis,
 Dum ex levibus certum captat inepta decus?
 Annon ex avium cantu, quas gutture nomen
 Fingere consuêrat, notior esse cupit.
 His igitur tandem missis, ut spargere in orbe
 Nomen heri possent, atque sonare simul:
 Pristina continuò repetebant carmina sylvis,
 Annonis & votum docta fefellit avis.
 Ficedulas etiam religatas pertrahit esca,
 Stamina si rumpant, libera ruræ petunt.
 In levibus, queso, firmam ne ponito laudem:
 Sola fugit virtus tristia fata rogi.*

Feliciori successu Psaphon, homo non
 magnæ rei, pro Deo à Libycis cultus, cum
 aves varias docuisset domi, μέγας θεός ψά-
 φων, dimissæque illæ, hoc in sylvis cecinif-
 sent: ut est apud Michaëlem Apostolium.
 Cent. 20. prov. 100. & Arsenium Menem-
 basiensē in apophthegmatis, voce ψάφων.
 Quid verò Diis essent facturi, si commercio
 sese immiscuissent humano, in ipsorum
 templis demonstrârunt. Nullus Diodoro
 G (30) Siculo

(29) in Embl.

(30) Siculo nobis hoc clariùs aperiet: *Cùm Selinusii*, inquit, (quæ urbs est Siciliae) *in foro omnes cives cecidissent, hiq; barbari in cadavera sæviissent, matronis, quas cum liberis ad delubra confugisse deprehenderunt, parcijubent. Hisq; solis fides data est, non sanè, quòd ullà infelicissimorum hominum misericordià adficerentur; sed id solùm veriti, ne, abjectà spe salutis, mulieres templa incenderent, ipsiq; res pretiosissimas ibi consecratas expilandi facultas adimeretur. Nam adeò crudeli impietate ceteris mortalibus hi barbari præcellebant, ut, cùm alii, ne quid nefariè innumen committant, ad templa confugientes impunitate donent, Pœni ratione contraria, ab hostibus ideò sibi temperârint, quòd fana Deorum sacrilegis deprædarentur manibus. Cumq; Syracusani, expugnata urbe, ad Hannibalem misissent (31), inter alia petitori, ut Deorum fanis abstineret, responsum est ab eo; Deos incolis infensos Selinunte jam excessisse. Effractis ita pietatis repagulis, longè lateq; grassata est impietas: nihil jam sanctum, nihil inviolabile. Himerâ (32) potitus idem Annibal, templa sacris*

(30) lib. XIII. (31) Diod. Sic. l. XIII. (32) idem.

cris expoliat, et abstractis inde supplicibus, qui illuc confugerant, incendiò populatur. Experta illud ipsum Agrigentinorum (33) civitas, in qua, quantum antecessorem suum Annibalem Imilcar crudelitate superaverit, testatum reliquit. Tandem tamen divina ira (vel ipsorum Ethnicorum (34) confessione) *quæ lento gradu ad vindictam sui procedit, sed tarditatem supplicii gravitate compensat*, horrendas à Poënis (35) poenas sumsit, quas non sacrilegi tantum, verum etiam Respublica experta est ipsa. Donec tot malis invalidos duces, milites, cives, pestis fato propera abstulit, & nefandam impietatem morte ulta est quàm maximè.

DE PRUDENTIA, JUSTITIA, & TEMPERANTIA.

Duo sunt fræna, quæ lascivientem recalcitrantemque voluntatem & appetitum in hoc vitæ stadio decurrentium intra carceres detinent, quæ si excusseris, nihil est, quod perumpere pudeat. Horum alterum est *PRUDENTIA*, alterum *JUSTITIA*, quam cum Philosophis dicturi sumus universalem.

G 2

Quæ.

(33) *Diod. Sic. l. xiii.* (34) *Val. Max. l. i. c. i.* (35) *Diod. l. xiii, & xiv, Appian, in Pun.*

Quæ cum ita se habeant, non est mirandū, cum tanta aliàs nostrorum in inveniendis ingenii lumen & vis, in agendisque dexteritas fuerit, quam sæpius, magno cum hostium suorum damno, testatam reliquerunt, quòd tam enormia commiserint flagitia. Apertiùs dicam; ut multa laudem, si intra modum steterint, ita, hunc si egressi fuerint, vituperationem merentur. Idem de nostris dicendum, censeo. Unde non imprudentiæ solùm, hujusque sobolis, cum nimiae in agendo tarditatis, tum festinationis & temeritatis (ut nihil est ab omni parte beatum) verùm etiam versutiæ & calliditatis scribendi materiem auctoribus præbuere. Quâ cum illi scateant, nolo falcem in alienam (quod dicitur) messem immittere. Compendiò hæc amplexi Vegetius & Frontinus, ex quibus accipe; *Afrorum dolis atq; divitiis semper impares fuisse Romanos.*

Genitricem autem fraudum fuisse, reor: quòd, (prout antè dictum) ut Prudentiæ, ita Justitiæ frænum excusserint, atque inde repagula,

repagula, sive à DEO & huic administrâ naturâ, sive à moribus & pacto tacito, sive à magistratu, indomitis affectib⁹ posita, toties effringere & convellere non erubuerint.

Quæ singula, ut res postulabit, cum sim deducturus, pergo in præsens ad cætera Punicorum ingeniorum simulacra. Hoc dum facio, reticendum haud est, in hoc laude sua non defraudandos, quòd multorum malorum fontem, gulam, quæ antenus obstruxerint. Nam ne insolescerent magistratus (36), toto imperii tempore vino iis interdicebatur: imò in reliquis etiam civibus ebrietatem & compotationes detestata est quàm maximè civitas, ob eumque finem conviviorum (37) nuptiarumque sumptib⁹ modum statuere voluit.

Et, quod magis mireris, cum militia scelerum aliàs omnium schola, palæstra sit & nutricula, in castris tamen Pœnorum ne gustare quidem vinum licitum erat (38).

Hinc haud bibaculam etiam Didonem nobis repræsentat Virgilius (39): verecundè

G 3 nimi-

(36) *Alex. ab Alex. gen: dier.* (37) *Justin. xxi. 4.*

(38) *Plato. Eusebius l. xii. preparat. Evæ: (39) Æn. l. 1, v. 732.*

nimirum, ut decebat, non pleno haustu, sed summo tantum ore vinum attingit Dido, pitissat.

*Hic regina gravem gemmis auroq₃ poposcit
Implevitq₃ mero paterā: tum facta silentia tectis.
Jupiter (hospitibus nam te dare jura, loquuntur)
Hunc letum Tyriisq₃ diem, Trojaq₃ profectis
Esse velis, nostrosq₃ hujus meminisse minores.
Adsis letitiae Bacchus dator, & bona Juno:
Et vos o cœtum Tyrii celebrate faventes.
Dixit, & in mensa laticum libavit honorem:
Primaq₃ libato summo tenuis attigit ore.*

Quo pacto etiam honestè se gerant mulieres in potu, docet Clemens Alex: in Pædag: l. 2. c. 2.

Atque utinam libidinibus nefandis, quibus nimium dediti erant, cancellos posuissent. Ista enim de Hannibale Justinus (40): pudicitiam ejus tantam fuisse, inter tot captivas, ut in Africa natum, qui vis negaret. Verum, de his cum infrà commodior sese offerat locus, illuc me reservo.

DE AVARITIA.

Antiquissimis temporibus, nondum subactis ab avaritia mentibus, victum per mare (41) quæritando, agriculturam exercendo, bellaque

o) l. 37. 4. (41) App. princ. de bello Pun.

bellaq; cum vicinis gerendo, rem auxerunt familiarem, cujus insignia incrementa nostrorum mentes animosque sibi manciparunt. Est enim *avaritia* (42) *bellua fera, immanis, intoleranda*. Hinc *nullum* (ut cum Cicerone loquar) *officium tam sanctum atque solemne, quod AVARITIA* (etiam Pœnorum) *comminuere atque violare non ausa fuerit*. Et quidem ipsorum circa templa furentem vidimus, & quidem cum stupore, rabiem. Sed, quid miramur? Causam (ut seria hisce diluam) hanc fuisse existimo, quam Suidas (43) refert; Phœnices nimirum Deos suos finxisse sacculos ferentes, propterea, quòd aurum principatûs symbolum existat. Quam Carthaginienfes non capientes mentem, inanesque sæpius reperientes, delubra spolianda duxerant. Dabo aliud avaritiæ documentum ex Polybio [44), quod eis extremum attulisse videbatur interitum. *Erant verò ipsi*, inquit historicus, *cum primis horumce tot tantorumq; malorum sibi autores; quippe qui superiore bello populis Africæ crudeliter imperâssent: quum satis justam sibi viderentur causam nacti, quum ab*

G 4

aliis

(42) Sallust. (43) Reinecc de reg. Phœn. (44) l. i. c. LXXII.

aliis quidem omnibus annui proventus partem alteram semper exigerent; urbium verò incolas alteram tantum tributi nomine pendere cogerent, quantum ante bellum pendebant. Jam in exigendo, inopi veniam, aut gratiam nullam concedere: praesides provinciarum eos mirari & in pretio habere, non qui benignitate & humanitate in subditos uterentur, sed qui sibi quidem ad alendum exercitum, & naves & opera conficienda, plurima Reipublica subsidia pararent: homines verò agrestes ac rusticos acerbissimè tractarent. Tantum ille.

Possent huc quàm plurima adferri, sed nolo molestus esse: ad alia pergo, si hoc tantum adjecero. Ingenium Punicum lucro fuisse deditissimum, præter jam dicta, vel illud esse poterit argumento, quòd Duces, milites suos ad prælia animaturi, prædas copiosissimas, cum Romani ut plurimum gloriâ nominisque immortalitatem, notantibus id sæpissimè auctoribus, ob oculos posuerint. Hoc itaque pacto virtus bellica castris exacta, & ad altiora sese vibrans civium animus, pondere pecuniæ depressus & suppressus. Et, quod non omittendum, si spei eventus

ventus non responderat, tumultus sæpissimè exorti & bella; quorum haud postremū, ubi mercenaria & vilia mancipia laborum præmium, per devastationes & urbis præsentissimum excidium, parabant.

Quemadmodum autem isti actiones suas numis ponderare & præponderare exposcebant, ita fuere quàm plurimi, qui majores honores & dignitates, quàm meruerunt, corruptelis acquirere non erubuerunt. Asdrubal videtur, referente Cornelio (45) Nepote, princeps vetustos Carthaginensium mores largitionibus pervertisse: quem certatim alii atque alii sequendo, mirum quantam pecuniarum famem urbi induxerunt. Barcas (46) occasionem quæsit, quâ & domo abesse, & res præclaras gerere, & populares largitiones exercere posset. Interque alias rationes, cur putaret Hannibal expugnandam Saguntum, & hæc erat; quòd populares mittendis spoliis sibi se conciliaturum speraret.

Cæterum, ut circa facultates & honores, ita circa res secundas haud major fuit animi moderatio. Deorum memoriam & cultum prospera sæpè (ut antehac ostensum)

G 5

oblite-

(45) In vita Hamilcaris c. 3. (46) App. de bell. Pun.

obliterârunt. Diuturniore usi pace in factiones scissi. Ubi Dionysii Tyranni (47) familia concidit, tumultui implicantur. Idem, post primum bellum (48) Punicum, accidit. Magis tamen, finito secundo; pace enim quieta fruenter multum & viris creverunt & opibus, camporum ubertate abundantes & commoditatibus maritimis: ac mox, animis felicitate (ut fit) luxuriantibus, in tres abierunt partes, Romanam puta, popularem & Regiam. Erant autem cuique sui principes, viri virtute honoreq; nobiles: Romanam Hanno magnus fovebat; Masinissa partes Annibal, cognomine Passer; popularem factionem Amilcar, Saumis dictus, & cum eo Carthalo tuebantur (49).

Quod si adversa ingruebant, ad quæ non dilapsi, ut hostiū sibi recuperarent favorem & gratiam? Nolo eos hinc introducere lymphatos, & à mente alienatos, postquam urbe sibi excedendum esse intellexissent; insperatus etenim casus, insperatos & vix unquam vi-
 fos excitavit gestus. Mitiora his adfero tempora. Victi à Gelone (50) multis cum
 lacry-

(47) Diod. l. 16. (48) Plutarch. in Timol. (49) App. de bell. Pun. (50) Diod. l. xl.

lacrymis petierunt, ut humaniter secum ageretur. A Scipione autem (51) superati, miserunt legatos ad eum, qui caduceum altè in prora defixerant, manus ad victorem tendentem suppliciter: cumque illi, Romanorum jussu, castra petiissent, *tellure* (52) *adorata Diis libaverunt*, in terram procubuerunt, eorumque, qui in concilio erant pedes osculati sunt. Jure iis itaque meritoque Lentulus, Romanorum tum temporis Legatus, (53) exprobrans; *Non est, inquit, periculum, ne populus Romanus videatur Carthaginenses gravius premere*, qui secundis iniqui & insolentes erga omnes sunt, in calamitatibus verò supplices, ac mox, impetratâ veniâ, discedunt à fœdere.

DE FORTITVDINE.

Cæterum, cum his similibusque occupetur fortitudo, silentio haud prætereundum, multa virtutis hujus monumenta vel suis hostibus posuisse, nobisque superesse voluisse Romanos; plurima tamen (an rectè semper, haud disputo, nec constat) notâ signasse censoriâ. Magna sæpè præstiterunt, fateor, in.

(51). App. de bell. Pun. (52) Polyb. v. inf. de legat.

(53) Appian: in Pun.

in bellis ipfiffimi Carthaginenses ; at tergis eorum instantibus & urgentibus eos quasi mercenariis. Hinc nonnullas acies (ut infra patebit) ita dispositas legimus. Sæpius odium, ira, vindicta; sæpissimè desperatio eos induit fortitudine. Verum enim verò degeneravit hic, quocunque tandem nomine appellandum censeas, vigor in audaciam, vel ipsis hostibus admirandam. Omnem hîc adducere me oporteret historiam Punicam, omnia si exponere deberem exempla : adeò scatet enim, ut vix unquam alia. Unum itaque tantum, vel alterum accipe.

Romanis ad Lilybæum castra habentibus, nostri suis, qui in urbe erant, auxilia miserunt. Hæc (54) Romani adventare cernentes, progrediuntur ad mare, subsistunt eò loci, *Pœnorumq; audaciam cum stupore intuentur.* Nam Annibal, Pœnorum tum temporis dux, *audaci ad temeritatem usque facinore delatus in portum, per medias Romanorum naves ad urbem accedit.* Ecquid Annibalem illum (55) Rhodium commemorem, *qui unica nave classi hostium universa*
insub-

54) Polyb. I, c. 44. (55) idem ibid. c. 46.

insultavit? cujus projecta audacia in stuporem dedit Romanos adeò, ut miraculo ejus defixi starent, non Consul tantùm ipse in litore, verùm universus etiam exercitus, spectator eorum, quæ gerebantur. Transitum per Alpes vix credebant Romani: imprimis Publius (56), qui initiò persuaserat sibi, Hannibalem ne tentaturum quidem cum exercitu, præsertim tot diversarum gentiũ; quòd si tantà tamen foret audacià, quin periturus esset miserè, ne dubitandum quidem censebat. Imò ipsi agnoscunt & mirantur quasi. Annibal ille, cui magna facta Magni dedêre nomen, (57) Rhodanum transmissurus, advocata concione, res antè gestas militi in memoriam revocat; quàm multa, auctore se & consultore, præcipitis audaciæ facinora suscepissent, quanta pericula adiissent, quorum nullius unquam ipsos penituerit: tum, ut bono in posterum sint animo, hortatur. Remisit tamen sæpè de hoc fervore urbana, imprimis multitudo, quam ignavam adversus pericula, assentiente Diodoro Siculo (58), vocat Plutarchus.

DE

(56) Polyb. p. 192. (57) Polyb. l. 3. c. 44. (58) Diod. l. xx.

DE FALLACIIS, PERFIDIA ET INGRATO ANIMO.

Hæc dū sum resecturus, atq; huic mimo personam detracturus, sic inchoandum cū Valerio Maximo (59) audeo, ipsum fontem perfidia contemnemur, Carthaginenses. Quò facit & Plautus (60) :

Pœnus plan' st, quid verbis opus est?

Nam si unquam gentem dolis struendis, nectendis, infamem audisti, legisti, vidisti, hanc Pœnos multis præcurrisse parasangis, scias. Decantata non antiquis modò, verum nostris etiam temporibus, *Punica* (61) fides. Imprimis Romanos quomodo eluserint sæpè, plus quàm notum; unde illud Sili: (62)

*Da, Musa, decus memorare laborum
Antique Hesperie, quantosq; ad bella creârit,
Et quot Roma viros, sacri cū perfida pacti
Gens Cadmea super regno certamina movit.
Et paulò post:*

*Ter Marte sinistro
Juratumq; Jovi fœdus, conventaq; patrum
Sidonii fregere duces: atque impius ensis
Ter placidam suavitatem temerando rumpere pacem.*

Quin-

[59] Lib. ix. c. vi. [60] in Pœnuli prologo. v. 112. [61] v. adagia Erasmi & Gilbertum Cognatum in appendice ejusd: [62] in princ:

Quinquies iniisse foedus Romanos cum Pœnis, vel ante secundum bellum Punicum legitur, ut Dausquius ad hunc locum notavit. Hinc *fraudentos & mendaces* (63) Cicero, *versipelles* Livius (64), *bilingues* Virgilius (65), vocare non dubitaverunt. Hinc Scipio ad Masinissam, apud Silium l. xvi:

*Si pulchra tibi Mavorte videtur,
Pulebrior est gens nostra fide, dimitte bilingues
Ex animo socios, magna hinc te præmia claræ
Virtutis, Masinissa, manent.*

Annibal in iuramento, (66) patri quod præ-
stitit:

*Non superi mihi, non Martem cohibentia pacta,
Non celsæ abstulerint Alpes, Tarpejaq; saxa,
Hanc mentem, juro.*

Ipse Annibal de se fatetur,

*Scita patrum & leges, & jura, fidemq; Deosq;
In dextra esse sua.*

Haud itaque immeritò Regulus Carthaginem *fraudum domum, gentem astu fallere letam*, appellavit (67). Exemplum, proh dolor, apud auctores paginam faciunt utramque. Xanthippus ille Lacedæmonius (68) quan-
tùm,

[63] *Orat. 9. contra Rullum.* [64] *Decad. 3: l. 3.*

[65] *Æn. 1. v. 65.* [66] *Sil. 1. 1.* [67] *Sil. 1. 6.* [68] *App. de bello Pun.*

tum profuerit Reip. Carthaginiensium, vel ipsa veritas, me tacente, in historiis loquitur. Hic ille est, qui conclamatis penè rebus Attilium Regulum vicit, victum cepit, captum & vinctum Poenis tradidit, tradendo Imperium à servitute, ne dicam excidio, vindicavit. Quosnam triumphos, quæ donativa, quos honores ei decretos, quibus cumulatum creditis? Invidendum & nunquam forsitan imitandum suis oculis obversari noluerunt exemplum: proinde se virum patriæ & penatibus redonaturum (69) & revecturum simulantes, in alto merse-
runt. Idem Annibalem, qui pro illorum incolumitate & victoria (70) tot imperatores, totque exercitus Romanorum trucidaverat, quot gregarios milites hostium si occidisset alius, magnæ gloriæ foret, è conspectu suo submovere in animum induxerunt. Asdrubal è re (71) Poenorum fore putans, si Masinissam amicum & socium tolleret, itaque defuncto patre in Africam reverentem, deducendum dedit equitibus, mandans, ut eum per insidias quomodocunque

[69] App. de bell. Pun. [70] Val. Max. l. 5. c. 3. [71] Appianus de bell. Pun.

opprimerent. Quod ubi non successit, atque is, Romanis adventantibus, profuturus videbatur, statuerunt in præsens amicitiae specie Masinissam delinire, sibiq; reconciliare, quoad hostem vincerent, nullam posthac hominis curam habituri. Verè itaque ille apud Silium, l. xvi. ad Scipionem fatur:

Perfidiam fugio, & perjuram ab origine gentem.

Sed quò me diffundo ! Viderer post Homerum Iliada scribere, si, quos Pœnorum scelera ad exitium præcipites dederunt, hîc enumerare, vel in hoc quasi theatrum conspiciendos adducere vellem. Imò veveor, ne

Tempore deficiam, tragicos si persequar ignes,

Vixq; meus capiat nomina nuda liber(72).

Aut, ut explicatiùs cum Silio (73) in eodem argumento loquar;

Non mihi Mæonia redeat si gloria linguae,

Centenasq; pater det Phæbus rumpere voces,

Tot cædes proferre queam, quot dextera magni

Consulis, aut contra Tyriæ furor edidit iræ.

Brevitati ut consulam, cupidum lectorem ad Polybium, Diodorum Siculum, Appia-

H num

(72) Ovid. 2. trist. (73) l. 4.

num, Livium, Valerium imprimis Maximū;
& qui votis satisfaciet, tædiumq; laboris sub-
levabit, Vegetium & Frontinum remitto;
hoc solūm Vegetii (74) additurus: *Afro-
rum dolis atq; divitiis semper impares fuisse
Romanos.*

Vicit hæc inhumanitate juxtà & atroci-
tate, in legatis Romanorum perpetrata, &
non nisi urbis excidiō expianda perfidia,
scelusque. *Calliditas enim ad extremum
seipsa perditum it, & magnam veneni sui par-
tem bibit (75).* Verba hîc pro me Appianum
(76) facientem audiat: *Populus Cartha-
ginensis nuper icto fœdere, præsente adhuc Sci-
pione, nondum Legatis ab urbe reversis, com-
meatus eidem vento Carthaginem delatos di-
ripuit, & nautas coniecit in vincula, senatu
suo multa interminante & monente, ne vio-
larentur recens icta fœdera. Illi fœdus, ut
iniquū, incusabant, dicentes; à fame plus esse
periculi, quàm à violato fœdere. Scipio, se-
mel data pace, noluit denuò bellum incipere,
tantūm postulavit in judicium, tanquam ami-
cos discedentes ab officio; at illi etiam legatos
Roma-*

(74) In principio operis. (75) Strada de bello Belgic.
Decad. 2. (76) de bello Pun.

Romanos custodire volebant, donec sui ex urbe reverterentur. Sed hos Hanno Magnus & Asdrubal Hædus ereptos è turba dimiserunt, deducantibus duabus triremibus. Alii Asdrubali, præfecto classis, ad Apollinis promontorium stanti, persuaserunt, ut, quàm primùm triremes deductrices discederent, Scipionem adoriretur; quod & fecit. In eo conflictu unus & alter Legatorum sauciati telis perierunt: reliqui, inter missilia volitantia, agrè ad portum, in quo castra habebant, evaserunt, & è navi, jamjam ab hostibus occupanda, exilierunt: tantillum absuit, quin captivi fierent.

Commodus hîc quoque de fœderibus, circa quæ malè à Romanis audiunt, dicendi sese aperiret campus. Verùm enim verò, summi in hoc genere summa admiratione cùm decertarint viri (Albericum Gentilem, Hugonem Grotium, Bodinumq; loquor) quorum scripta legentium desideria explebunt; sufficiat nobis littora in hoc vasto mari legere, ac propriam tantùm nostrorum confessionem, ne dicam, allegare turpitudinem. Posteaquam, ut suprâ ex Appiano retulimus, plebs & commeatui, & Romanorum legatis vim intulerat, senatus Car-

thaginenſis hanc maculam humili, & inſpeciem compoſita, legatione abluere voluit. Tunc etiam itaque ad Scipionem venientes legati, ibique in concilium admiſſi, non ſolum (verba ſunt (77) Polybii) tellure adorata diis libaverunt, qui mos eſt etiam aliorum hominum: ſed hoc amplius humili & abjecto animo in terram procubuerunt, & eorum, qui in concilio ſedebant, pedes ſunt oſculati: deinde, ubi ſe humo erexiſſent, ſeſe incuſaverunt, quòd pacem, quæ erat Carthaginenſibus cum Romanis, ipſi principio violâſſent. Non igitur negare ſe, quin digni eſſent omnia pati, quæ Romani vellent: orare tamen per communem hominum Fortunam, ne quid in ſe durius populus Romanus conſuleret: futurum enim Pœnorum imprudentiam benignitatis & moderationis Romanorum poſteris documentum. Concludo hæc cum Valerio Maximo, de Annibale loquente (78): Talia cum perpetrârunt Pœni, evenit, ut, alioqui inſignem nominis ſui memoriã relicturi, in dubio, majoresne an pejores haberi deberent, ponerent.

DE

7) l. xv. c. 1. (78) l. ix. c. 6.

DE RUSTICITATE & CRUELITATE.

Cæterum comitabatur hæc ingenium, morosum & tetricum, ad jocos & urbanitatem durius, quàm quod ullâ ridiculâ molli-
re posses gratiâ. De quibus sequentia (79) Plutarchi accipe. *Diversum* (puta ab Atheniensium) *Cartbaginensis populi ingenium, morosum, tetricum, magistratibus obsequens, subditis grave, abjectissimum, dum metuit; sevissimum, ubi irascitur; perstans in decretis, durum adversus jocos & blanditias. Non illi, Cleone concionem differri petente, quòd sacrificasset ipse, & excepturus convivio esset hospites, risu sublato datoq; plausu concionem solvissent. Neq; coturnicem, quæ Alcibiade concionante è veste ejus avolarat, certatim venati reddidissent. Quin imò eos interfecissent, ut lascivientes ac insultantes: quando Annoni exsilium ij indixerunt, affectari ab eo tyrannidem causati, quòd militiæ impedimentorum bajulo uteretur leone. Hæc ille. Ejusmodi tetricum ingenium in proprio filio Annibal descripsit, apud Silium l. 3.*

Ora parentis

*Agnosco, torvaq; oculos sub fronte minaces,
Vagitumq; gravem, atque irarum elementa me arû.*

(79) in præc. de gerenda Rep. c. 5. H 3 Quæ

Quæ dum Plutarchus commemorat, memoriam nobis refricat, paulò antè ab ipso etiã memoratæ crudelitatis; *Sævissimũ, inquit, ubi irascitur, est Carthaginensium ingenium.* Exempla huc nonnulla sum at-texturus : reliqua judiciis eorum reserva-turus.

Bomilcarem, Regem (80) Pœnorum, de-speratio eò fermè adegerat, ut in Agathoclis transiisset castra. Ob quam noxiam, in me-dio foro, à Pœnis patibulo suffixus est; *ut idẽ locus monumentum suppliciorum ejus esset, qui antè fuerat ornamentum honorum.* Sed Bomilcar magno animo crudelitatem ci-vium tulit, adeò, ut *de summa cruce, veluti de tribunali, in Pœnorum scelera concionaretur: objectans illis, nunc Hannonem falsã affecta-ti Regni invidiã circumventum: nunc Gisco-nis innocentis exilium, nunc in Hamilcarem, patrum suum tacita suffragia, quòd Agatbo-blem socium illis facere, quàm hostem, malue-rit.* Nefandum hoc certè scelus, in tanto viro regeque suo perpetratum, inferiores cruciatuum & tormentorum cumulavit acerbitate. Selini (81) (& alibi sæpissimè)

patrio

(80) Justin. l. xxii. 7. (81) Diod. l. xiii.

*patrio ritu cadavera mutilant. Nonnulli crebras corpori manus adaptatas circumge-
stant. Alij transfixa gæsis saunijsq; (hastæ sunt Barbaricæ) capita ostentant. Mercenarios rebelles captos (82) bestiis objecerunt vivos, reliquos undiq; obsessos, ita ut elabendi spes superesset nulla, sese mutuò (quod vix auditum) vorare coëgerunt. Tandem finis belli hujus talis fuit. Juventus, actò per urbem (83) triumpho, omni contumeliæ cruciatuumq; genere Matbonem (qui Dux Mercenariorum) & qui cum eo erant, affecerunt. A Pœnis etiam, si Bodino (84) credimus, profectæ sunt exoculationes, membrorum avulsiones, excoriationes, sectiones, lentæ ustiones & palorum trajectiones.*

Cæterum individua crudelitatis hujus comes fuit vindictæ cupido. Illustrabit hoc nobis Annibal, qui expugnata (85) Selinusiorum civitate, copiis universis Himetram petiit, evertendæ hujus urbis cupiditate incensus maximè. Propter hanc enim, pater ejus in exilium pulsus fuerat; ad banc avus casus à Gelone.

H 4

mille

(82) Polyb. l. 3. c. LXXXV. (83) Id. l. 1. c. 88. (84) Meth. hist. c. 5. (85) Diod. l. XIII.

mille subductos in eum collem, ubi Amilcar olim avus ipsius à Gelone sublatus fuerat, omni contumeliæ genere affectos jugulat.

In nulla tamen unquam gente crudelitatis & invidiæ majora, quàm in Romanis, reliquerunt monumenta.

Post primum Punicum bellum, mercatores Romanos occiderunt (86), & quò scelesti laterent flagitia, in mare projecerunt. Et paulò antè, cùm in Siciliam Romani trajecissent, miserunt ad eos, & ut certo die hac excederent in insula, edixerunt; quibus non obedientibus, Italos omnes, qui sub se stipendia (87) faciebant, necârunt. Amilcar (88), quatuor puerilis ætatis filios intuens, ejusdem numeri catulos leoninos in perniciem, imperii Romani alere se, prædicabat: è quibus Annibalem illum (89) Magnum, novem annorum natum, altaria tenentem, adegit jurare, se, cùm primùm per ætatem potuisset, acerrimum hostem populi Romani futurum. Seu, ut loquitur (90) Orosius: *Annibal odium Romani nominis patri Amilcari, cùm esset novem*

[86] App. de bello Pun.

(87) Sigon. ad Fast. &

Triumph. (88) Val. Max. l. 9. c. 3. (89) Plutarch. in

Annibal. & Livius l. xxi, c. 1. (90) l. 4. c. 14.

ven annos natus, (Auctori (91) de viris illustribus, undecim) fidelissimè, aliàs infidelissimus, ante aras juravit. Vel, ut Silius (92):

*Nobilis hoc ortu & dextrâ spectatus Hamilcar,
Ut fari primamq; datum distinguere linguâ
Annibali vocem, solers nutrire furores,
Romanum sævit puerili in pectore bellum.*

Egregiè & luculentiùs hoc nobis, ut solet, Silius (93) describit Italicus, ubi sic præfantem Patrem Amilcarem, & jurantem introduxit filium Annibalem:

*Gens rediviva Phrygum Cadmæ stirpis alumnos
Fœderibus non æqua premit: si fata negârint,
Dedecus id patriæ nostrâ depellere dextrâ,
Hæc tua sit laus, Nate, vclis: age, concipe bella,
Latura exitium Laurentibus! horreat ortus
Jam pubes Tyrrhena tuos, partusq; recusent
Te surgente, puer, Latia producere matres.
His acuit stimulis, subicitq; haud mollia dicta:
Romanos terrâ atq; undis, ubi competet ætas,
Ferro igniq; sequar, Rhætæaq; fata revolvam.
Non superi mihi, non Martem cobibentia pacta,
Non celsæ obstiterint Alpes, Tarpejaq; saxa,
Hanc mentem: Juro nostri per numina Martis,
Per manes, regina, tuos.*

Satisfecit certè votis paternis Annibal, satisfecit & juramenro. Omitto jam Sa-

H 5

guntum,

(91) In Annibale. (92) l. 1. (93) l. 1. de bello Pun.

guntum, aliaque loca, quæ ad hunc usque diem crudelitatis ejus extant monumenta.

Cladem tantum ad Cannas in memoriam nobis revocemus. Post hanc *pons de* (94) *cadaveribus Romanis, jussu Annibalis, in torrente Vergello est factus, per quem exercitum traduxit; &*, quemadmodum pulchrè Valerius Maximus (95), *ut terrestrium Cartaginensium copiarum æquè scelestum egressum, terra, quàm maritimarum Neptunus experiretur. Idem captivos Romanorum, oneribus & itinere fessos, infima pedum parte succisa, relinquebat. Quos verò in castra perduxerat, paria ferè fratrum & propinquorum jungens, ferro decernere cogebat: neq; antè sanguine explebatur, quàm ad unum victorè omnes rede-gisset. Aut, ut clariùs Appianus, (96): Quos ex senatu, vel ex nobilitate in castris habuit, parentes liberis, fratres fratribus componens, ferro decernere, spectantibus Afris, cogebat; denique nullum crudelitatis & superbiæ genus omittebat. Propagavit hocce odium in filium suum Annibal. Sic enim ille ad filium, petiturus Italiã (97):*
superes

(94) *Jornandes de Reg: & temp. success: (95) lib. 9. c. 2. (96) de bell. Annib. (97) apud Silium l. 3.*

*superes bellator avum, jamq; agra timoris
Roma tuos numeret lachrymandos matribus
annos.*

Tum ad uxorem suam de filio:

*Si quis fortè Deum tantos inciderit actus,
Ut nostro abrumpat letho primordia rerum,
Hoc pignus belli, conjux, servare labora.
Cumq; datum fari, duc per cunabula nostra,
Tangat Eliseas palmis puerilibus aras,
Et cineri juret patrio Laurentia bella.
Inde ubi flore novo pubescet firmior etas,
Emicet in Martem, & calcato fœdere victor
In Capitolina tumulum mihi vendicet arce.*

Inde non mirum, cum mortem Annibalis recensent Romani scriptores, si tantam ex ea gloriam quæ siverint, ut suis illum viribus cecidisse dicerent; etiamsi ipse sibi, fugiens triumphum, violentas intulerit manus. Manlius l. 5.

*Accepisse jugum victas Carthaginis arces,
Speratum Annibalem nostris cecidisse catenis.*

Idem Com: Severus in laude seu lamentatione Ciceronis:

*Inq; triumphato ludibria cuncta Jugurthâ
Abfuerunt, nostrâq; cadens ferro Annibal irâ,
Membra tamē Stygias tulit inviolata sub umbras.*

Sed,

quis

quis prodere tanta relatu

Funera? quis cædes posset deflere nefandas?

Quid tale immanes unquã gessisse feruntur (98)?

Horum cùm vetus partim, partim & recens memoria extiterit, in omnium fermè ore cordeque Punicæ immanitatis fuit terror. Hanc exin causam esse reor, cur Scipio, cum Annibale congressurus, sic inter alia suos est allocutus milites: *Pugnandum est*, inquit, (99) *fortiter, siquidem ijs, qui in Pænorum manus inciderint, quæ sint eventura, non est obscurum recta ratione rem putantibus, quæ superi à vobis omnibus avertant. Nō immeritò etiam Scipio ille idem, in oratione ad Legatos Carthaginenses, ad supplicationem, inquit, confugistis, qui nec nomen quidem Romanorum relicturi eratis incolume, si vobis contigisset vincere.* Et Cornelius Lentulus (100) in senatu Romano sic fatur: *Anibal cccc. oppida nostra delevit; captivos nostros, partim in fluvios fossasq; coniectos, ut præberent usum pontium, partim subiectos elephantis proculcandos, partim digladiari coactos, compositis fratrum paribus, aut filiis cum parentibus.* Sed

(98) Claud: in Ruffin. l. 1. (99) apud Polyb, l. 15. c. 11.

(100) App. de bello Pun.

Sed longius forsan hoc in argumento, quàm par, avagatus est stylus. Compendio attingam: quicquid hætenus dictum, vel dici adhuc potest, in unico Annibale natura complexa est omnia. Ita enim de eo Livius (101): *Hæ tantas, inquit, virtutes ingenia vitia equabant: inhumana crudelitas, perfidia plùs quàm Punica; nihil veri, nihil sancti, nullus Deùm metus, nullum jusjurandum, nulla religio.*

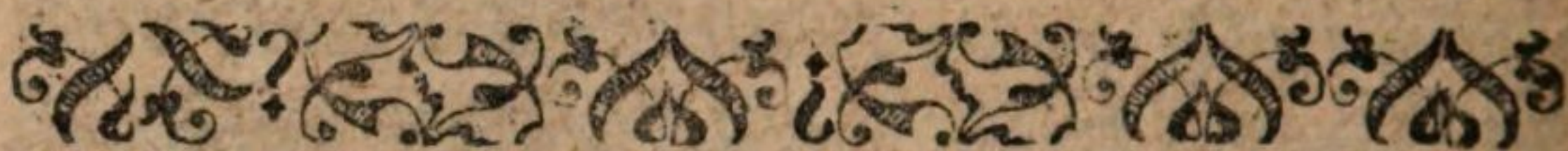
Nec ab hoc abit Silius (102) Italicus, sic eundem describens:

*Ingenio motus avidus, fidei q̃, sinister
Is fuit, exuberans astu, sed derius æqui.
Armato nullus divùm pudor, improba virtus,
Et pacis despectus honos: genitusq̃, medullis
Sanguinis humani flagrat sitis: insuper ævi
Flore virens, ævet Ægates abolere parentum
Dedecus, ac Siculo demergere fœdera ponto.*

Apophoreti loco liceat mihi ex Bodino (103) sequens adferre: *Illud divinâ quadam, bonitate dicam an prudentiâ, factum est, ut Afri plùs ingenio, Scythæ corporibus valerent: ne, si barbaris hominibus, quasi tauris, vulpinam calliditatem, aut Pœnis, quasi vul-*
pibus

(101) l. XXI. c. IV. (102) l. I. de bello Pun. (103) Method. Hist. c. 5.

pibus, magnam vim ac robur dedisset, ejus donis ad perniciem utriq; abuterentur. Nihil est enim crudelius, inquit Aristoteles, injustitiâ armatâ: quibus autem vires moderatas dedit, humanitate voluit ac justitiâ reliquis prestare. Id quod regioni temperata Aristoteles tribuit.

CAPUT II.

De Conjunctione seu societate Maritali, Patriâ & Herili.

ELisam nostram, refert Justinus (1), Tyrô, ob parricidium in avunculo & marito commissum, profugam, Cyprum appulisse; ibique virgines octoginta raptas navibus imposuisse, ut & *juventus matrimonia, & urbs futura sobolē haberet*. Mos enim erat illic loci, virgines, ante nuptias, statutis dieb⁹, dotalet pecuniam quæsituras, in quæstum ad littus maris mittere, pro reliquâ pudicitia libamenta Veneri soluturas. Invaluit hic mos & apud posteros. Siccæ enim (quæ trium dierum itinere Carthagine distat) fanum erat Veneris, in quod se Matronæ conferebant,

(1) l. 18. c. 5,

ferebant, atque inde procedentes ad quæstū
 (2), dotes corporis injuriâ contrahabant; bone-
 stam nimirum tam in boneſto vinculo conjugia
 conjunctura. Clarius illud explicat (3) D.
 Hieronymus: *Mulieres*, inquiens, *antequam*
ad nubilem ætatem perveniſſent, *ad templum*
venire, & *corpus ſuum in publicum exponen-*
tes, *inde dotem ſibi comparare ſolitas fuiſſe*.
 Fuit autem (ut vult Pighius ad hunc Valerii
 locum) Siccæ Aſſyriorum colonia, ab He-
 bræorum *Succoth*, (quo nomine eis taber-
 nacula veniunt) dicta. Ille ipſe quoque
 probabile dicit, idem ſonuiſſe Poenis: atq;
 huic Deæ (Veneri puta) eadem ſacra, ſeu ſi-
 millima ex Phœnicia in Africam translata,
 coloniæque, poſtea deductæ, nomen ſuum
 dediſſe. De hoc ritu pluribus, ſimulac ad
 Deos pervenerimus.

Cæterum hanc conſuetudinem exinde
 originem traxiſſe, refert Lactantius (4):
 Venus nimirum auctor mulieribus in Cy-
 pro (5) fuit moris illius, ne ſola præter alias
 mulieres impudica, & virorum appetens
 vide-

(2) *Val. Max. l. 2. c. 5.* (3) *ex notis Olivarii ad hunc locum V. Max.* (4) *Inſtit. l. 17.* (5) *Unde autem Cypria Venus dicta, v. Sextum Pomp. Feſtum de verb. ſign.*

videretur. Ad vicinos serpsit hoc contagiū quoque. Nam apud Nasamones (6) & Angylas, Libyæ populos, moris erat, cū quis primū duxisset uxorem, ut sponsa primā nocte cum singulis convivis coiret, Veneris gratiā; post perpetuō castitatem fervaret. Gnidanum (7) (populus fuit Africæ) uxores fimbriarum copiā perstrepebant, pretium id concubitu serāt; quō pluribus quæque videbatur exculta, eō plausibilior ejus forma censebatur, ceu quam adamārint innumeri. Ad yrmachidæ (Pœnorum populi) soliti erant virgines nupturas Regi exhibere, qui, quam vellet, primus vitaret. Idem mos fuit etiam apud Scotos, ut novam nuptam dominus loci ante virum comprimeret. Quod nempe institutum, post homines Christianos nato turpissimum, Malcolmus, tertius eorum Rex, princeps optimus, fustulit, circiter annum salutis humanæ MXC. constituitque, ut nubentes, pudicitiae redimendæ causā, locorum dominis nummum aureum penderent: id quod hodie etiam servatur, teste Polydoro Vergilio (8).
Ne

(6) Polyd. Verg. de invent. rerum. l. 1. c. 4. (7) Cælar. Rhod. l. 18. c. 30. Antilect. (8) de invent. rerum l. 1. c. 4.

Ne tamen in Venerem promiscuam lapsos
 putes, en tibi & matrimonia. Asdrubal (9)
 maturat nuptias filiae suae cum Syphace, re-
 ge Numidia. Annibalis filia Desaleo regi
 nubit. Annibal Magnus ex propria Uxore,
 proprios suscepit liberos. Polygamiam ta-
 men apud eos, Hebraeorum imitatione, ne
 zelotypia crucientur, in usu fuisse, ex Leone
 Africano Bodinus (10) probare nititur.
 Quam rem, (salva tantâ viri auctoritate)
 nusquam à me de antiquis Carthaginensi-
 bus observatam, fidei Bodini remitto. Nisi
 is fortè tempora Leonis Africani innuere
 velit; qua in re facilè adsentiri potero. In
 nuptiarum autem solennibus, ut (ex quo,
 nescio) habet Alexander (11) ab Alexandro,
thynnorum concisis carnibus vescebantur.
 Nec incommodè huc adferri forsan ex eo-
 dem poterit; Lepti Libya, postridie nuptias,
 sponsam ad sponsi matrem ollam petitem
 misisse, quam illa asperius abnegare solebat,
eo exemplo jurgiorum auspiciū augurata.
 Circa natos infantes quædam occurrunt
 contemplanda. Mos nimirum (12) fuit,
 I illorum

(9) Liv. 29. 23. (10) Metb. Hist. c. 5. (11) l. 1. c. 5. Gen. Dier.

(12) Alex; ab Alex: Gen. Dier: l. 11. 25.

illorum capitum venas lanâ succidâ inurare, defluentemque hoc modo pituitam sistere, quod salutare experti adversus morbos, hoc tanquam peculiari remedio se munivêre. Quòd si autem pueros inurendos spasmus corripuerat, pro præsentissimo habebatur medicamento, urinâ hirci aspersâ eosdem liberare. Paulò aliter, dissimulato tamen etiam auctore, hæc de Afris profert Cœlius (13) Rhodiginus: *Aphris pastoribus mos ille vetustus est, quadrimis filiis verticis venas, aut etiam temporum, lanâ, quam succidam dicimus, adhibitâ inurare, compescendis è capite fluxionibus. Proptereaquæ inter omnes prosperiore uti se putant valetudine, ac revera ejusmodi comperiuntur. Quòd si ambulandis venis fortè spasmò corripiantur pueri, inspersam hirci urinam, præsentissimum malo remedium arbitrantur.*

Ne tamen existimes, me fabulas hîc narrare antiquas, ex recentioribus auctoribus idem medelæ genus tibi adferam. Matt: Untzerus in tractatu suo de Epilepsia l. II. c. XIV. præmissis multis medicamentorum contra hoc malum generibus, sic fatur: *Hisce omnibus ritè adbibitis, si nihil profectum fuerit,*

(13) Lect. ant. l. 18. 38. rit,

rit, ad ultimum tandem, quod adhuc superest, confugiendum praesidium, scilicet cauterium, actuale in Nucha: de quo Jacobus Trunconius Tract. 4. de custodiendâ puerorum sanit: c. 13. ita scribit: Nulla tuta magis evacuatio excogitari potest, & quæ facilius ab infanti etate toleretur, quàm ea, quæ per derivationem ad vicina efficitur, per inustum occipitium quod praesidium à magno illo Celso celebratur. Praesidium hoc non absq; methodo & ratione, tum ad praeservandũ, tum ad curandũ celebratur, & in hac Florentia urbe, in qua adeò endimius hic morbus infantilis est, pauci existunt pueruli, quibus, cùm jam mensẽ agerent, & decrescente luna, ad praeservationem occipitium non inuratur. Et Horat. Augenius, Tom. 2. Consult: l. 8. Adhæreo ijs, qui cauterium faciunt in occipite, quod sciam passim usurpari in Tuscia, in qua, etiamsi pueruli hunc affectum non patiuntur, ratione tamen praeservationis adhibent. Scio etiam, Ludovicum Patrem, & Sebastianum Paparellam satis bono successu fuisse usos cauterio in spondilibus colli inter 3^{am} & 4^{am} vertebra, ferro ignito facto. Rondeletius lib: de med: morb: cap: 36. Pueris applicetur cauterium actuale, in posteriore parte capitis, & maxime ijs, qui

obesiores sunt, estq; præstantissimum remediũ.
Philotheus Elianus in Archipath. Tract: 17.
Strenuum est præsidium, & , ceteris dignitate
anteferendum, in occipitio fontanellam can-
denti ferro aperire; hoc verò vel in nuperrimè
natis infantibus tuto exerceri potest. Vi-
dus Vidius l. 2. curat. membr. c. 18. Florentia
(inquit) inurunt pueros nuper natos fermè
omnes cum ferro candente, quà summa verte-
bra cum capite committitur, quo unico præ-
sidio quàm plurimi ab epilepsia præservantur,
ac multi, qui ante ustionem interdum eâ
vexabantur, post illam ab ipso penitus libe-
rantur. H. Mercurialis l. 2. c. 3. de morb:
Puerorum: Cauteria in brachiis, maximè ve-
rò in nuchâ, in hoc morbo probantur. Alex:
Massar: lib: 1. pract. c. de medicina, p. 120.
Inter cætera externa præsidia, quæ infantibus
apponuntur, non modò recipiendum, sed &
prædicandum videtur remedium, quod est in
usu apud nos, scilicet cauterium, candente fer-
ro in parte capitis posteriore excitatum; quod
non solum tuto, sed & cum tanta utilitate
puerulis, vel nuperrimè natis, adhibetur,
ut ipse verè possim testari, nonnullos perniciosè
laborantes ac semimortuos hoc præsidio con-
valuisse.

valuisse. Hieron. Mercurialis, de quo antea, de morbo puerorum; In usu est in plerisque Italiae regionibus, pueros, non solum epilepticos, verum etiam quosvis, statim incendere, ut vocant: nam ferro ignito, aut titione, quemadmodum saepe feci, posteriora capitis in duobus vel pluribus locis uruntur; hac enim ustio mirificè valet ad desiccandam puerorum humiditatem. V. plura ibidem.

Sed quo dilapsus sum? revertor tantò postliminiò ad meos Carthaginenses.

Liberorum educandorum rationem, nunquam à me de veteribus Carthaginensibus lectam, verbis Guevarrae, (14) ne ipsum hanc defraudem gloriâ, subjungo. *Habebant, inquit, in more Carthaginenses, ut pueri, in primis verò virorum bonoratorum filii, in templis, inde à tertio anno usque ad duodecimum, educarentur: à duodecimo ad vigesimum usque, artes & opificia discerent: à vigesimo usq; ad vigesimum quintum, artes in gymnasio militares docerentur: completis ita triginta annis, de conjugio cogitabant. Erat enim lex apud illos inviolabilis, ut ante trigesimum, ut minimum, aetatis annum juve-*

[1] 4Horol, Princ, l. II. c. 39.

ni, ante vigesimum quintum virgini, matrimonio inire, nefas esset. Contracto jam matrimonio, intra spacium menstruum necesse erat eos in senatu se sistere, atq; ibi eligere, in quo opificii vitæq; genere vellent vivere: vellentne sacris initiari aut militiâ sequi, aut mari negotiari, aut victum terrâ parare, aut artem, quâ didicerant, facititare: & quod vitæ, vel opificii genus illo die amplectebatur, in eo totâ vitâ manendum ac perseverandum erat. Quæ lex, addit auctor, profectò fuit bona. Nam opificii & vitæ genus, subinde mutatum, facit, ut plurimi in mundo mortales nullius pretii sint. Huc facit illud Senecæ: Nulli fortuna tam dedita est, ut multa tentanti ubiq; respondeat.

DE SERVIS.

Circa servos hoc peculiare à multis nationibus, imprimis Romanis, forsan habuerunt; commune tamen cum Græcis & Apulis: quòd serviles curârint nuptias, ut Alexander ab Alexandro ex his Plauti (15) eruere conatur:

Quæso, Herclè, quid isthuc est: serviles nuptiæ?

Servine uxorem ducent, aut poscent sibi?

Novum attulerunt, quod sit nusquam gentium.

At ego ajo, hoc fieri in Græcia & Carthagini,

Et hîc in nostrâ terra atq; in Apulia.

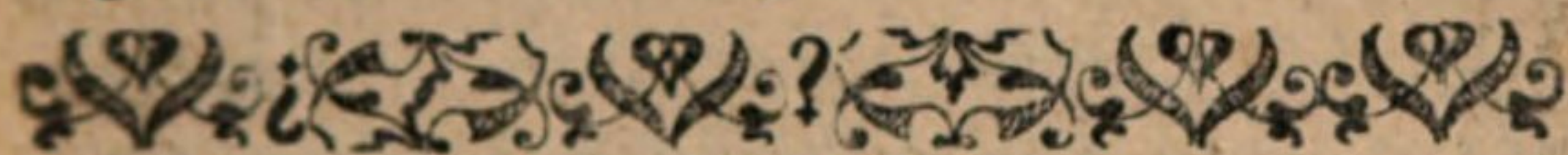
Et

5) Casin. Prolog. v. 68.

Et paulò post v. 75.

*Idni fit, mecum pignus, si buis volt, dato
In urnam mulsi, Pœnus dum iudex fiet,
Vel Græcus adeò, vel meâ causâ Apulus.*

Hæc tamen comicâ potius licentiâ conficta, quàm ut pro historiæ testimonio possint hoc loco afferri; idque postremis verbis argui, existimat Tiraquellus.

CAPUT. III.

De Familiis.

Familias Carthagenensium cùm additamenti destinaverim, pergo ad Caput IV.

CAPUT IV.

De Victu & Amictu.

ASclepiades Cyprius (qui, ut auctor est Porphyrius (1), de Cyprio & Phœnice scripsit) vivente Pygmalione, mortales carne (quamvis ipse maximè novo huic cibo, supplicijs etiam atrocioribus, restiterit) vesci cœpisse, tradit; tamen gustata jam illius suavitate, nullis pœnis inde absterri potuisse.

I 4

potuisse.

(1) l. 4.

potuisse. Sed antiquiorem longè car-
nium cibum sacra scriptura docet. Post
diluvium nimirum, quò vis & vita hominū
imminuta, ac proinde, ad subsidium imbe-
cillitatis, eæ concessæ leguntur.

Ad certiora transgredior. Justinus (2)
prodit ex Trogo; *Carthaginenses caninâ non
abstinuisse*; quod, ut minimè tolerandum,
Darius prohibendum censuit. Vino, ut su-
prà relatum, antiquitus interdictum. Quæ
tamen altiùs indaganti nonnullos scrupulos
pariunt. Reperi etenim apud antiquos, con-
vivia Didonis pro luxuriosis accipi. Sic
P. Statius Papinianus l. IIII, Sylvarum de e-
pulo Domitiani:

*Regia Sidoniæ convivia laudat Elise,
Quæ magnum Æneam Laurentibus intulit arvis.*
Explicabit nobis hæc Macrobius l. VII. c. I,
Saturnal. Ubi, quando & quibus de rebus
philosophandum in convivio, differit. At
verò, inquit, *Alcinoi vel Didonis mensa, qua-
si solis apta deliciis; habuit hæc Joppam, illa,
Demodocum, citharâ canentes. Nec deerant
apud Alcinoem viri saltatores, & apud Dido-
nem Bitias, sic hauriens merum, ut se totum
super-*

superflua ejus effusione prolueret. Nonne, si quis aut inter Phœacas, aut apud Pœnos, sermones de sapientia erutos convivalibus fabulis miscuisset, & gratiam illis cœtibus aptā perderet, & in se risum planè justè moveret. Hæc ille.

Lex etiam militaris, de non bibendo in castris vino, sæpè exulavit, infrà ut ostendā. Huc etiam faciunt, quæ Coelius (3) Rhodig: (dissimulato auctore) adfert; *Carthaginenses nimirum, Celtiberos & Thraces merò penitus uti, tam viros, quàm mulieres, atque vino vestes perfundere; præclarum hoc & beatum vitæ genus existimantes.* Certè, Augustini ævo, ebrietatis vitium totam ferè occupasse & mancipasse Africam, ipse plurimis in locis conqueritur. Ita Epist. XLVIII. ad Vincentium: *Tam latè vastat hæc pestilentia (puta ebrietas) animos, & tanta libertate dominatur, ut multum mirer, si non etiam vestrum gregiculum penetraverit &c.* Idem Epist. LXIII. ad Aurelium Episcopum, invenitur in temulentiam, contentiones & dolos, quæ merè regnant apud Afros, *etiam in solennibus convivis, in honorem marty-*

I 5

rum

(3) l. 28. c. vi, antiq. lect:

rum fieri solitis. Tandem concludit, nullum præsentius remedium, *quàm concilium, contra ebrios.* Et Epist. Lxx. ad Bonifacium Comitem, ubi, multis de temulentia postquam egerat, ita finit; *ut Africa tanta mala* (puta à Barbaris nationibus) *patiatur, suis debent homines imputare peccatis.* Sed de hisce, ut pote temporibus recentioribus, plura non addo; revertor ad propositum. Vini asperitatem gypso Carthaginenses mitigabant, nec non (ut vult Plinius (4)) aliquibus partibus calce. In pretio fuit etiam apud eos *puls*; & ea propter pultiphagondas Plautus eos vocat.

Latine Plautus (5) PATRVS PULTIPHAGONIDES.

Scaliger verò in conjectaneis ita legit:

Latine Plautus, Patruus Pultifagonides. Latine enim, inquit, inscripsit Plautus Pænulum, ergo Pultifagus Carchedonius est, seu Pænus. Pænos pultifagos fuisse, argumento est puls, quæ à Pænis Punica vocata est, cuius faciendæ rationem docet Cato. Non ergo Pultifagus pro Romano intelligendus, sed Pæno. Erat (6) verò Puls quibusdam, forbitio

(4) l. 14. c. 19. & l. 38. c. 22. [5] in Pæn. prolog. v. 53. [6] Cæl. Rhod. l. 9. c. xvi. antiq. lect.

forbitio ex cerealibus, in liquamentum solutis cocturæ genere. Dicitur & *Poltarium*; quod pro vase capi item potest. Erat & *Punicum libum*, *probi cognomento*. Sextus Empir. l. 3. Pyrrh. Hypot. reliquit; *Libycis ovillam carnem gustare omnium maximè nefarium esse*. Et paulò pòst: *Libyæ Veneris sacerdos allium nunquam gustat*.

DE VESTITV.

Plautus (7) in *Pænulo* sic introducit *Milphionem Pœnum*.

Sed quænam ille avis est, quæ huc cum tunicis advenit?

Num it à balneis circumductus pallio?

Facies equidem edepol Punica est.

Et paulò pòst;

Atq; ut opinor, digitos in manibus non habet.

Avem vocat Pœnum, ob *manicas*, alarum instar utrinque pensiles, libereque fluentes. Juventus etiam apud Carthaginienses tunicis usa; quam ob causam malè apud Enniū audit. Ratio, cur ea propter à Romanis despiciatui habitæ, est, quòd *tunicis uti virū prolixis*, (ut explicat (8) Gellius) *ultra brachia & usq; in primores manus, ac propè in digitos*, (ut hîc Plautus depingit) *Romæ atq;*
omni

[7] *Att. V. Sc. 2.* [8] *l. VII, c. 12. noct. Attic:*

omni in Latio, indecorum fuerit. Fœminis solis vestem longè latèq; diffusam, decorum existimârunt, ad ulnas cruraq; adversùs oculos protegenda. Viri autem Romæ primò quidem sine tunicis, togâ solâ amicti fuerunt; postea substrictas & breves tunicas, citra humerum desinentes, habebant. Sed ad Plautum redeo. Tum sic Milphio ad Pœnum;

Tu, qui zonam non habes:

unde colligimus, non cinctos fuisse, vestemq; circumcirca laxam fluxisse. Quò facit & (9) Silius Italicus, discinctos eos vocans;

Discinctos inter Libyos, populosq; bilingues. Servius in illud Æn. l. 8. discinctos Mulciber Afros. Discinctos dixit inhabiles militiæ. Omnes enim, qui militant, cincti sunt, aut certè inefficaces: ut contrà præcinctos strenuos dicimus. Hanc ob causam servus Hannonem forsan irrisit: ut qui contra Romanum morem zonâ careret. Hactenus dictis (10) Tertullianus lucem adferre posset, si modò constaret, illum de antiquissimorum, non autem post urbis restorationem viventium, habitu loqui. Verba tamen ejus subjungimus

]l. i. [10] de Pallio.

mus, sententiam additamentis nostris, suo tempore, explicaturi. *Tamen & vobis olim aliter tunica fuere, & quidem in fama de subteminis studio, & luminis consilio, & mensura temperamento; quod neq; trans crura prodiga, nec intra genua in verecunda, nec brachiis parca, nec manibus arta, sed nec cingulo sinus dividente, expedita atq; quadrata instat: in viris autem pallij extrinsecus habitus, & ipse quadrangulus, ab utroq; laterum regeſtus, & cervicibus circumstructus, in fibula morſu humeris adquiescebat; instar ejus bodie Æſculapio jam vestro sacerdotum est. Sic & in proximo soror civitas vestiebat, & sicuti alibi in Africa, Tyros. Hæc ille.*

Color ut plurimum rubeus, vel ad illum proximè accedens: talem enim mox in Didone, infraq; in Imperatoribus monstrabo; nunc in gregariis militibus ostendo. Si-
lius l. 3. arma & vestitum Pœnorum, tranſeuntium Alpes, sic describit:

rudis his tunc parma, breviquæ

Bellabant ense, ac vestigia nuda, sinusq;

Cingere inassuetum, & rubræ velamine vestis

Arserat in pugna fusum oculuisse cruorem.

Fuere & pelles, (de quibus infra) inter
militum

militum velles. Uſæ illis etiam & foemina, ut ex Herodoto (11) apparet; *Libyſſæ*, inquit, *mulieres ſuper veſtem amiciuntur nudis ægeis*, id eſt, pellibus caprinis non villoſis, ſimbriatis, ac rubricâ delibutis; à quibus ægeis, *Ægidas denominavêre Græci*. Dio Chryſoſtomus in fabula *Libyca*, *Rhenonibus integri conſueviſſe*, demonſtrat. Venus de ſuo habitu ad Æneam, (12) in Libya propè Carthaginem agentem:

*Virginibus Tyrîs mos eſt geſtare pharetram,
Purpureoq; altè ſuras vincire coturno,*

Et paulò antè idem Vergilius:

*humeris de more hábilem ſuſpenderat arcû
Venatrix, dederatq; comas diffundere ventis.
Nuda genu, nodoq; ſinus collecta fluentis.*

Eadem, de comitibus ſuis Æneam & ſocios interrogans:

*heus, inquit, juvenes, monſtrate, mearum
Vidiſtis ſi quam hîc errantem fortè ſororum,
Succinctam pharetrâ, & maculoſe tegmine
Lyncis,*

Didonem, cum Ænea ad venationem progredientem, ſic nobis repræſentat (13) Vergilius;

Sidoniam

[11] l. iv. in Melpom. c. 189. [12] Verg. Æn. l. i. v. 340.

[13] Æn. iv. v. 137.

Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo: (rum,

Cui pharetræ ex auro: crines nodantur in aurea purpuream subnectit fibula vestem.

Vestitum, quem Dido Æneæ donaverat, in hunc modum describit idem (14):

illi stellatus jaspide fulvo

Ensis erat, Tyrioq; ardebat murice lena,

Demissa ex humeris: dives quæ munera Dido

Fecerat, & tenui telas discreverat auro.

Revertor rursus ad Plautum, apud quem Milphio sic pergit;

Viden' homines sarcinatos consequi?

Atq; , ut opinor, digitos in manibus nō habent.

AG. Quid jam? MI: Quia incedunt cum annulatis auribus.

Malè audiunt apud Romanos (15) Barbari, præsertim Poeni, quia aures perforatas habebant. Neque mediocriter eos averfatur Lucilius:

Nequam est, aurum aures ejus vehementius ambit.

Unde Ciceronis locus in Afrum; *Atqui aurem perforatam habes.* Nam apud Romanos, (ut apud Rosinum & Dempsterum videre est) servorum tantum, non liberorum aures

(14) *ibid.* v. 261. (15) Taubmann ad hæc:

aures perforatæ; quod tamen apud Carthaginenses honori ducebatur. Huc facit Sextus Empiricus. l. iii. in Pyrrh: Hypot: *In aures gestare à viris, apud nos (puta Græcos) quidem turpe habetur: apud nonnullos autem ex barbaris (ut apud Syros) nobilitatis est indicium, usq; adeò, ut etiam nonnulli, aures hoc nobilitatis indicium, nares puerorum perforent, & ex illis annulos argenteos aut aureos appendant.* Cæterum calceamenta (16) etiam gestasse, ex in patet; quòd Annibal exercitui suo vestes & calceamenta nonnunquam suppeditare iusserit.

CAPUT V.

De Lingua Pœnorum.

Nusquam (quod equidem sciam) Punicæ linguæ tanta, quanta apud Plautum, extant vestigia. Multum hæc doctorum virorum torsere ingenia. Verum enim verò hic nobis dicendum, quod in re simili vulgò (quo sensu, non disputo) de Accursio solet; *Hæc Punica sunt, legi non possunt.* Expectabat

6) Polyb. l. iii. c. 49.

pectabat hæc Africa cum Taubmanno (1) Germano è Gallia Proconsulem Scaligerū, aut Optionem ejus Casaubonum; sed frustra. *Exortus cum sua Moria* (verba sunt Gruteri in additionibus ad commentariū Taubmanni) *Pareus*, & hæc peregrina Hebraicis characteribꝫ nobis delineavit, persuasurus omnia pueris de tali ridiculo nimo: idēqꝫ secretum illud nusquam prodidit, contentꝫ annotasse.

Si cuiquam pleraque vel obscuriora, vel depravatiores videbuntur, is ad animum revocet, quod habet Hieronymus proëmio in caput 3. Epistolæ ad Galatas; *Afros Phœnicū linguam nonnulla ex parte mutasse*. Cæteroquin hanc ipsam Pœnorum linguam tantummodo à parte *Garamantum* in usu mansisse, borealem Latinam occupasse, reliquas in XXII. linguas distinxisse, Arnobius in Psalmū CIV. scriptum reliquit.

Sed cum nostrarum non sit virium (quod ingenuè fatemur) hæc discutere, auctores nonnullos tantum adferemus; ex quibus, quid de eorum sentiendum sit lingua, qui-

K

vis

(1) Taubm. ad Pœnul. Plauti Act. v. Sc. 1.

vis colligere poterit : *Affinem nimirum Hebraicæ fuisse, depravatam tamen.*

Priscianus (2) *Chaldaea & Hebraica, item Syra similem esse*, ait. Illud idem testatur (3) Augustinus. Hieronymus (4), illius idiomatis peritissimus; *Lingua, inquit, Punica de Hebraeorum fontibus manare dicitur.* Scaliger (5); *Plautinae Pœnuli dialectus parum abest à puritate Hebraismi.* Ibidem: *Lingua, quam vocamus Hebraicam, & quâ utuntur sacra Biblia, falsò eo nomine à nobis vocatur, cum sit Phœnicia: &c.* Quæ opinio & Wilhelmi Postelli est. Bochartus l. 2. c. 6. in Chanaan, putat; è sedecim versibus apud Plautum decem priores esse Punicos, sex posteriores Libycos; in utrisque eadem haberi, quæ in Latinis undecim, quibus Scenam Poëta claudit. Punicè nimirum & Libycè loquens Hanno Pœnus introducitur: quia utrumq; idioma Pœnis erat in usu. Unde est, quòd vocantur *Bilingues, & Migdilybes, & Bisulcilingues.* Virg. l. 1. Æn.

Quippe

(2) l. 5. (3) Tom. 9. Tract. 15. super Johannem. (4) In cap. 25. Jeremiae & in quest. Hebra. c: 7. Esaia. (5) Ad Steph. Ulbertum ex Taub; Notis ad Plant.

*Quippe domum timet ambiguum, Tyriosq; bilin-
gues.*

Et Silius l. 2.

Discinctos inter Libycos populosq; bilingues.
item l. 16.

dimitte bilingues

Ex animo socios.

Salmasius ad illa Tertulliani de pallio, & *Afer legit*, refert; quosdam putare, eâdem linguâ usos Pœnos & Ægyptios, eam ob causam dicere Tertullianum: *Ideo magis legit & melius intelligit Afer, quæ scribit & loquitur Ægyptius.* Addo & hæc ex Seldeno (6): *Ebraei vulgò dicti non Ebraicam solùm olim loquebantur sermonem, verùm etiam totius incolæ tractûs, quo Syria nostra latissimè patet. Babylonij nempe, Assyrii, Chaldæi, Aramæi, sive qui in Mesopotamia sedes habuerunt, Phœnices, Palestini, Cananæi: alij etiam, qui contermini; ut Arabes, Persæ: qui tandem in varias dialectos abivit. Quod autem ad Syriam occidentalem attinet (in queis Phœnices imprimis, Palestini & Cananæi) non fuit conjectura, ex coloniis, quæ sub Josuæ temporibus (ni fallant monimenta) in Africam*

K 2

trans-

(6) de Dijs Syr. in proleg. c. 2.

transmigrârunt, indages licet, qualisnam fuerit incolarum vetustissimus sermo. Cum coloniis enim & sermo traductus: quem ideo Ebraeum primitus fuisse adseri possit, quod ita parum in coloniis illis ab Ebraeo, seculis etiam, recentioribus, advenarum licet colloquia diu passus, discreparet. Ex maritimis Syriae oris Pœnos Africa oriundos, non est necesse, ut adiiciam; id pueri sciunt. De eorum autem lingua D. Augustinus Afer, & de suo ævo, ita in sermone XXXV: de verbis Domini ad D: Lucã: Quid est Mammona? verbum est enim, quod Latinum non est. Hebraeorum verbum, cognatum lingua Punica. Istæ enim linguae sibi significationis quaedam vicinitate sociantur. Quod Punici dicunt Mammon, Latini Lucrum vocant. Ipse etiam lib. iii. contra literas Petiliani Donatistæ: Nam & ipse Christus à Chrismate appellatur, id est, ab unctione. Hunc Ebraei dicunt Messiam, quod verbum Punicae linguae consonum est, sicut alia Ebraea permulta, & penè omnia: utpote quæ Ebraea exteris, ut sit, vocabulis mixta. Atque ipse Epistolâ XLIV. ad maximum Maudarensem de Namphanione Archimartyre Pœno, cuius nomen velut barbarum exprobrârat Christianis Maximus; Namphanio, inquit, quid aliud significat, quàm boni pedis hominem, id est,

est, cuius adventus afferat aliquid felicitatis, Punicâ scilicet linguâ. De quo vocabulo pluribus differit Seldenus.

Quò autem superiorum dictorum appareat veritas, hæc Punica vocabula, non longè ab Hebræorum discrepantia, ponimus (7).

*Punica.**Hebraica.*

Sichæus	Lachæus
Machæus	Micheas
Amilco seu Himilco	Amalec
Amilcar	Melchior
Gisgo seu Gisco	Jesche vel Josche
Hanno	Hinnon
Hannibal	Hannibaal
Asdrubal	Ezra vel Esdrubaal
Barcha	Barac
Mago	Magog
Elisa	Elizabeth
Imilce	Milca
Messe	Messias
Doni	Adoni.

Præter patriam usi & Afrorum, quod vix aliter fieri poterat, ipsis degentibus medios inter Afros.

K 3

Linguæ

(7) *Reinec. Hist. Julæ de R. P. Carthag: Vide etiam August. T. IX. tract. 15. sup: Job, Drusium in Ioan: c. XIX. 3.*

Linguae autem Graecae, antiquissimis temporibus, ut venerandus usus fuit, ita, vitiō abutentium, in defuetudinem abiit adeo, ut ē terminis suis exulare, nec ejus cognitione cives suos imbui, voluerint. Occasio talis erat. Suniates (8), potentissimus ea tempestate Pœnorum, odio Hannonis, qui tum dux Carthaginiensium erat, Græcis litteris Dionysio *adventum exercitus, segnitieque ducis familiariter prænunciaverat, literisque comprehendere.* Quo proditionis damnato, *factum hinc Scitum, ne quis postea Carthaginiensium, aut literis Græcis, aut sermoni Græco studeret, ne aut loqui cum hoste, aut scribere sine interprete posset.* Verū hanc legem apud posteros expirasse, vel Annibal ille orbis terror documento esse poterit: hic namque Sosilo Lacedamone, litterarum Græcarum usus est doctore, in quibus adeo profecit, ut *Manlii Volsonis res gestas in Africa, hoc sermonis genere scripsisse eum,* Plutarchus & Probus auctores sint. Cæterū quicquid hac de materia dici queat, doctissimus Bochartus in Geographia sacra, tum in parte priori, cui titulum fecit Phaleg, seu de

(8) Justin. l. xx, c. 5.

de dispersione gentium & terrarum divisione, facta, in ædificatione turris Babel; tum, imprimis in parte secunda, quam Chanaan, seu de coloniis & sermone Phœnicum, cum tabulis Chorographicis, complexus est quàm accuratissimè, quò discendi avidum Lectorem remitto. Remitto etiam ad Bernhardum Aldretum Canonicum Cordubensem, qui l. II. c. 2. Voluminis, quod *varias Antiguedadas de España, Africa, y otras provincias* inscripsit: qui, quæ apud Priscos vocabula Punica occurrunt, collegit. Ex Bocharto illud adhuc addo (9): *Linguam Punicam, quicquid terrarum est à Cyrene usq; ad Gades, occupasse.* Addo & illud memoratu, quod si unquam, ex eodem dignissimū; *In Phœnicum vocabulis Geographicis multas res, tanquam in myrotheciis inclusas, latere.* Phœnices enim, gens industria, & cujus interventu litteræ & disciplinæ humaniores ex Oriente in Græciam demigrârunt, has locis appellationes non imposuere temerè, sed certa ratione. Quorum exempla apud eundem videre licebit, monstrabitque Phœnicia & Punica quædam ex Sanchoniathone scriptore

K 4

ptore

(9) in Chanaan l. I. c. I.

ptore vetustissimo, ex Herodoto, Josepho, Polybio, Livio, Trogo, Strabone, Plutarcho, Solino, Herodiano, Julio Capitolino, Eunapio, Plauto, Athenæo, Quintiliano, Macrobio, & veteri inscriptione, Festo & Varrone, Servio, Hesychio, Stephano Byzantino, Eustathio, Pindari & Apollonij scholiaste, Tzetze, & Etymologico magno. Africana autem seu Punica herbarum nomina, ex auctario Dioscoridis & Apuleio. Ex Hieronymo tandem, Augustino & Tertuliano, Punica depromet. Hodie rusticorum Melitensium sermo fertur esse semi-Punicus. De qua re verba adjungo Bocharti in Chanaan. l. I. c. 26. *Johannes Quintinus Hedius in Epistola ad Sophum scripta, ex insula Melita, A. 1533: Nostra hæc Melita insula est millibus LX, mari satis periculoso ab Sicilia disjuncta, Africam versus. Punicæ quondam ditionis, quæ & ipsa adhuc Afrorum linguâ utitur, & nonnullæ etiamnum Punicis literis inscriptæ stelæ lapideæ extant, quæ figurâ & appositis quibusdam punctulis propè accedunt ad Hebræas. Atq; ut scias, aut nihil, aut minimum differre à vetere, quod nunc habet Idioma: Hannonis cujusdam Pœni apud Plautum, Avicennæ, hujusq; similium, Punica verba plurima intelligunt Melitenses; tametsi sermo is sit, qui literis Latinis*
expri-

exprimi bene non potest : multò minùs ore aliquo enunciari, nisi suæ gentis. Ejusdem quoq, sunt lingue, verba illa in Evangelio, Eloi, Epphatba, Kumi. Hæc ille. Addit Bochartus. Quæ si vera sunt, optandum esset, ut eò navigaret Hebraicè doctus, qui inter Punici sermonis reliquias, ea expiscari conaretur, quæ ad Hebrææ linguæ illustrationem pertinent. Sed vereor, (pergit ille) ne Melitenses illi, de quibus Quintinus, non tam Pœnorum, quàm Saracenorum & Arabum sint reliquie, qui hanc insulam non ita pridem tenuerunt. Huc facit, quòd ab iis dicit intelligi multa Avicenna, cujus dialectus à Punica plurimùm distat.

CAPUT VI.

De Reip. Carth: incrementis.

PARVUM fuit spatium, quod initio occupaverat Dido, verum procedente tempore eò crevit, ut magnitudine (id quod Livius (1) de Roma) laborarit sua. Ex Byrsa (2) etenim finitimos incursantes & vincentes, navibus quoque per mare victum, more patrio,

K 5

patrio,

(1) in Prefat. (2) App. in Princ: de bell. Punic.

patrio, quærentes, arci urbem circumdederunt.

En prima sese exerentis potentiæ initia. Tum adversus Afros quoque, vectigal pro solo Urbis (3) (solarium id Ulpianus l. 2. §. 2. ff. ne quid in loco publ: & in l. 38 §. 4. ff. de legat. 1. vocat) multorum annorum repentes, dimicatum: *sed Afrorum sicuti causa justior, ita & fortuna superior fuit; bellumq; cum his solutione pecuniæ, non armis finitum.* Haud longò temporis intervallò (4), Mauris bellum illatum, adversus Numidas pugnatum, & *Afri compulsi, stipendium urbis Conditæ Carthaginensibus remittere.* Circa hæc tempora cum Philænorum fratrum incidat pietas, illam Valerii (5) Maximi & Salustii (6) sum relaturus verbis. *Qua tempestate Carthaginenses pleræque Africæ imperitabant, Cyrenenses quoque magni atq; opulenti fuere. Ager in medio arenosus, una specie: neque flumen, neque mons erat, qui fines eorum discerneret; quæ res eos in magno diuturnoq; bello inter se habuit. Postquam utrinque legiones, item classes sæpè fusæ fugatæq;, & alteri alteros aliquantum attrive-*

(3) Justin. l. xix. c. 1. (4) ibid. c. 2.

(5) l. v. c. 6, (6) de bello Jugurth. c. 79.

rant; veriti, ne mox victos victoresq; defessos
alius aggrediretur, per inducias sponsionem
faciunt, uti certo die legati domo profiscerentur,
quo in loco inter se obvii fuissent, is communis
utriusq; populi finis haberetur. Carthagine
igitur duo fratres missi, quibus nomen Philanis
erat, maturavere iter pergere; Cyrenenses
tardius ire, id socordiane, an casu acciderit,
parum cognovi: caterum solet in ijs locis
tempestas haud secus, atq; in mari retinere.
Nam ubi per loca aequalia & nuda gignentium,
ventus coortus arenam humo excitavit,
ea magnâ vi agitata, ora oculosq; implere
solet: ita prospectu impedito, morari iter.
Postquam Cyrenenses aliquantò posteriores se
esse vident, & ob rem corruptam domi pœnas
metuunt, criminari, Carthaginenses ante
tempus domo digressos; conturbare rem; denique
omnia malle, quàm victi abire. Sed cum Pœni
aliam conditionem, tantummodò equâ, peterent;
Græci optionem Carthaginensibus faciunt,
ut vel illi, quos fines populo suo peterent,
ibi vivi obruerentur, vel eadem conditione
se se, quem in locum vellent, processuros.
Philani, conditione probata, seq; vitamq;
suam Reipubl. condonavere: ita vivi obruti.
Cartha-

Carthaginenses in eo loco Philani fratribus aras consecravere: aliq̃ illis domi honores instituti. Idem ita expressit Valerius ille Maximus; Cùm inter Carthaginem, inquit, & Cyrenas, de margine agri, pertinacissima contentio esset, ad ultimum placuit, utring, eodem tempore juvenes mitti, & locum, in quem convenissent, finem ambobus haberi populis. Verùm hoc pactum Carthaginensium duo fratres, nomine Philani, perfidia præcurrere, citra constitutam horam maturato gressu, in longio promotis terminis. Quod cùm intellexissent Cyrenensium juvenes, diu de fallacia eorum, questi: postremò acerbitate conditionis injuriam discutere conati sunt. Dixerunt namq; siceum finem ratum fore, si Philani, vivos se obrui, passi essent. Sed consilio eventus non respondit: illi enim, nullâ interpositâ morâ, corpora sua his terrâ operienda tradiderunt. Notæ (7) inde aræ Philanorum: locus, quē, Ægyptum versùs, Pœni habuere imperii terminum. Huic egregio & pio fratrum pari hocce ex Valerio Maximo monumentū pono. Hi quoniam patria, quàm vitæ suæ longiores

(7) Strabo lib. ult: Solinus. c. 40. Pomp. Mela. l. i. Val. Max. l. v. c. 6. Plin. l. v. c. 4:

giore terminos esse maluerunt, bene jacēt manibus & ossibus suis, Punico dilatato imperio. Ubi sunt superba Carthaginis alta mœnia? ubi maritima gloria, inclyti portus? ubi cunctis littoribus terribilis classis? ubi tot exercitus? ubi tantus equitatus? ubi immenso Africa spatio non contenti spiritus? omnia ista duobus Scipionibus Fortuna partita est. At Philœnorum egregii facti memoriam ne patrie quidem interitus extinxit.

Nunc ad rem redeo.

Dum itaque alii ad propiora diffunduntur, petunt alii longinqua, nec jam Africa eos poterat capere. Susceptis externis expeditionibus in Siciliam (8), Sardiniam, aliasque maris ejus insulas, in Hispaniæ quoque maritima colonias deduxerunt.

Quò illud etiam Strabonis (9): *Carthaginem condidit Dido, à Tyro coloniis eò deductis. Atque adeò bene Phœnicibus cessit, cùm hæc colonia, tum ea, quam in Hispaniam miserunt, simulq; ea, quæ extra columnas posita est, ut ad hæc usque tempora optimam Europæ partem, cùm in continenti complura loca, tum*
adja-

(8) v. Diod. l. V. ex Posidonio. & Aristot. in libris memorabilium. (9) l. xviii

adjacentibus insulas incolant: Africamq; omnem sibi subjecerint, quam incertis sedibus vagantes homines habere baud poterant. In ipsa Africa latissime Carthago dominium extendit. Herodotus in Melpomene: Pœnorum, inquit, regionem quatuor nationes incolunt; quarum duæ sunt indigenæ, totidem non indigenæ. Indigenæ quidem Pœni atq; Æthiopes, quorum alteri ad Aquilonem Africam, alteri ad Austrum incolunt; Advenæ porro Phœnices & Græci. Amplius dicam: quas columnas Hercules suorum laborum terminum statuit, Annibal (10) suorum voluit esse initium. Hinc etenim exorsus, Hispanias (11) omnemq; Romanorum ditionem, ad Crotonem usque (Gallis nonnisi precarium regnum spiritumq; relinquens) Carthaginienſium subjecit imperio. Sed quid hæc commemoro? quantum ipsos fortuna complexa sit præ reliquis, seræ tandem posteritati innotescere voluit. Cum namque ignara olim antiquitas, mortalitatis terminum fabulosas esse columnas, credidisset, illa Carthaginienſes ultrà deduxit.

(10) Diod. l. xxvi, Ecl. (11) Æmil. Probus in vita Annib.

duxit. Insulas exinde Fortunatus (12), imò
 (ut infrà sumus ostensuri) extra nostrum or-
 bem, alium, quem nos ab uno inventorum,
AMERICAM dicimus, ipsis navigatum legi-
 mus. Sed quid multis? Orbis terrarum, tum
 Roma, tum Carthago affectabat imperium:
 verùm, cùm nec mundus duos soles, nec
 tantos æmulos capere posset, sic volentibus
 fatis, Romæ orienti Carthago occidere co-
 gebatur. Non satis itaque magnificè de
 Carthaginensium magnitudine Volatera-
 nus (13) sentit, etsi ex Polybio hæc sui faciat
 juris; *Carthago*, inquiens, *ut refert Polybius,*
eò potentia venit, ut omnem oram, quæ à mari
rubro alluitur, ab Aris Philenorum haud mul-
tum distantem, à magna Sirte usq, ad colu-
mnas Herculis teneret, quæ longitudo est LX.
mill. stadiorum. Formam itaque inive-
 runt Carthaginenses Reip. quam postea
 celebrem miseriæ temporum & audaciæ
 ipsorum fecerunt. Nam egeni, ignoti, in-
 quieti, dum occultis fraudibus Afris adre-
 punt;

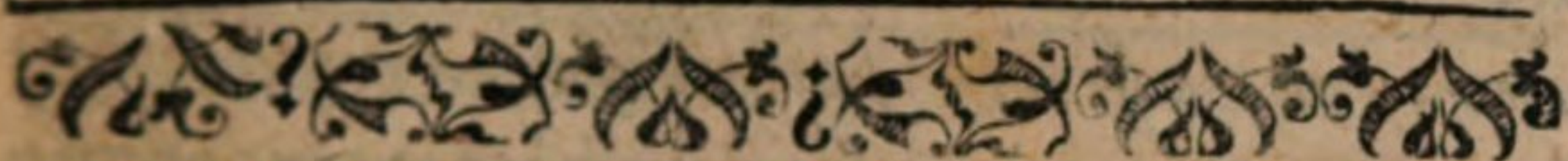
(12) *Homerus. Od. d. Claudianus. l. iii. Panegy. Stra-*
bo. Apollonius. Philostratus l. ii. c. 14. l. v. Pindarus.
v. plura apud Bockartum in Phaleg. (13) l. xii.

punt; mox vicino cuique periculum faces-
sunt; potentiam apud nonnullos , odium
apud omnes adepti ; dederuntque exem-
plum , quod secutæ aliæ R. P., ex pauperibus
divites, ex contemptis metuendæ , perni-
ciem aliis , ac postremum sibi,
invenêre.

FINIS Libri primi.

LIBER

LIBER SECUNDUS

De

R. P. CARTHAGINIENSIIUM

Et quidem

SECTIO PRIMA,

De Administratione Togata.

CAPUT I.

*Quomodo, & qui in Magistratum
assumpti.*

Vetus, ac jam pridem (1) insita
est mortalibus potentia cupi-
do, eaque cunctis affectibus
flagrantior. Hinc Princi-
patum multi appetunt, nec
boni ipsi (2), nec bono fine; quos repressit
tamen mos, seu jus gentium, repagulo du-
plici; Electionis & Successionis. Quorum
hanc libera Civitas semper detestata est
quàm maximè. Et quidem, *cum non legio-
nes,*

L

nes,

[1] Tacit. Hist. l. ii. 38. 1. (2) Lipsius l. ii. Pol. c. 4.

nes, non classes, (3) perinde firma imperii sint munimenta, quàm numerus liberorum; atque ijs insistere principes viros videret: quò hæc everteret, nihil non molita est Civitas. Ita olim, cùm domus tanta imperatorum (4) gravis liberæ civitati esset, omniaque ipsi agerent simul & judicarent, centum è numero Senatorum iudices elegerunt, qui ab reversis à bello ducibus rationes exigebant. Hannibalem (5), tum juvenem, cupidine regni æstuantem, in conatibus juvisse Carthaginienfes, iis ipsis hoc exprobrat Hanno. Contrà, cùm imperaturus (6) omnibus eligi debeat ex omnibus, vel ideò, quòd plerumque optimum (7) quemque electio inveniat; hoc & illa observandum sibi censuit: proinde liberrimis votis suos sibi præfecit Magistratus. Non eò usque tamen hæc evagata est libertas, ut quemlibet tangeret, sed optimum. Optimum autem, dum dico, extraneum intelligi nolo. Quemadmodum enim, in quam domum vespillones (8) veniunt, signum est funeris; sic R. P. labentis,

(3) Tacit. Hist. iv. 52. (4) Justin. l. xix. c. 2. (5) Liv. l. xxi. 3. (6) Plin. Panegy. c. 7. fin. (7) Tacit. Hist. i. 16. (8) Berneg: in notis ad Pol. Lipsij. l. 2.

ad quam fulciendam adhibentur peregrini. Unde apud illos nusquam, nec unquam, extraneum ad imperii clavum admotum, legimus: sed indigenas, ex familia tamen honestiore; & quidem ita, ut, naturam imitando, quæ, quicquid masculū(9), magis fecit ad imperandum foemininō, huic illum prætulerit sexum. Indignum enim rati, arma & laureas colo subjicere. Optimum porrò dum dico; juvenes, qui *molles plerumque & ætate* (10) *fluxi sunt, dolisq; haud difficulter capiuntur*, exclusisse: contrà senes, quibus corpus annis quidem infirmum, ingenium autem sapientiâ validum, adhibuisse, constat. A senio enim amplissimus senatorum infrà dicendus ordo. Cùm autem in quibusdam non pueritia(11), sed, quod est gravius, puerilitas maneat; & hujus rei rationem habitam, censeo. Jam formæ(12, quæ mirum quantum plebis perstringit oculos, & majestatem conciliat, in Magistratu observâsse, non dubito. Ex quo namque mortales regi cœperunt, ex eo oris venustas in veneratione habita. Nec minorem di-

L 2

vitiarum

(9) *Arist. Pol. l. viii. c. 4.* (10) *Sallust. Cat. c. 4.* (11) *Senec. Ep. 4. à princ.* (12) *Tacit. Hist. i. 7. 5.*

vitiarum rationem habendam, censuit legislator: pauperes (13) videlicet esse occupationes in acquirendo victu; atque ideò minus commodè publicis vacare posse negotiis, existimans. Optimum tandem dum dico, literis eruditum hîc intelligi volo. Nā hæ non ad prudentiam solùm faciunt valde, sed & Virtutem: Quæ, *Et si quosdam* (14) *impetus à natura sumit, tamen perficienda doctrinâ est.* Non enim planè satis contingit ea (15), nisi animo instituto & edocto. Proinde & Carthagini principes juvenes, imò viri, & reliqui, R. P. olim administraturi, studiis (16) incumbere non erubuerunt. Exemplo sit nobis, præter Hiempsalem, Mago (17), tot edens libros: Annibal ille Magnus (18); quid hoc doctius? quis discendi cupidior? utpote, qui, etiam inter armorum strepitus, Musis litare non cessavit: cui fini & doctos (19) viros comites adsciscere, eosq; sibi adhærere, voluit.

Verùm enim verò, cùm non comparanda nobis

(13) *Arist. l. II. c. II.* (14) *Quint. l. XII. Inst. Orat. c. 2. à princ:* (15) *Senec. Epist. 90. fin.* (16) *Plinius l. XVIII. c. 3.* (17) *Salustius Jugurth. 17.* (18) *Plutarch, in Scip.* (19) *Probus in ejus vita, c. 13.*

nobis solum sit sapientia, sed eâ quoque fruendum; hunc imprimis suspexerunt, qui hisce, prout dictum, mediis virtutem sibi conciliavit. Quod, ut equidem arbitror, non satis videbor demonstrare, si cum Herodoto dixero, *Asdrubal ob virtutem Rex*: ni etiam ostendam, ipsos haud parum detulisse pietati. Nam illa *sanè vulgo venerabilis*, (Carthaginensibus imprimis, superstitioni mancipatis) facitque Principes instar Deorum esse. Apparet illud exin (20), quod principes viros sacris Proserpinæ Cererisque præfecerint. Quid Amilcarem illum, ab aurora ad crepusculum usque immolantem? quid Patrem Annibalis? quid ipsum Annibalem, infinitosque alios, commemorem? quorum circa Numina cultum sæpè dilaudent auctores.

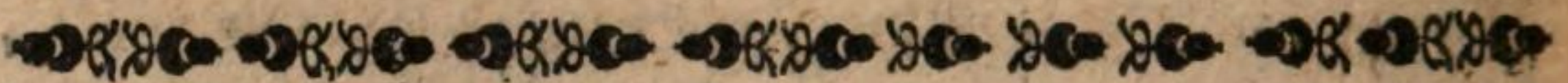
Prudentiam quantum in Ducibus Magistratuq; calamitosis imprimis temporibus, respexerint, omnis ævi docent auctores. Hæc enim, ut cum Lipsio loquar, admirationis prætextâ velata, animis hominum illabitur, si nihil aut suscipias, aut agas, nisi lentè & circumspectè, id est, feliciter; plerumque

L 3

enim

(20) *Inf. de Relig.*

enim omnia, summâ ratione gesta, etiam fortuna sequitur. Contrâ, ut fieri solet, adversæ res, imperatorum sæpè minuerunt auctoritatem. Jam quid commemorem sobrietatem? quæ cum publicis sancita fuerit legibus, multò magis eos, sibi ipsis qui lex essent, coluisse, arbitror.

CAPUT II.

De Legibus & Consuetudinibus.

Sed non satis rata Civitas, rectores sibi constituere, ni etiam, ut constitutos, ita & constituentes certa lex ceu norma moderaretur. Proinde Phaleam (1) (aliis Charondam) legislatorem sibi voluit; qui, quò majorem sancitis effatisque conciliaret majestatem, à Saturno ea sibi tradita, rudi persuasit populo. Cum autem *neque leges, neque* (ut sacratissima iura nostra loquuntur) (2) *senatus-consulta, ita scribi possint, ut omnes casus, qui quandoque inciderint, comprehendantur: sed sufficiat* (3) *ea, quæ plerumque accidunt, contineri: Et ideò de his, quæ primò constituuntur, aut interpretatione, aut constitutione principis, certiùs statuendum sit.*

Hæc

(1) Pato, (2) l. *neq; leges* 10. ff. de LL. (3) l. *Et ideò* II. eod.

Hæc fuit caula, cur Magistratus nonnulla statuta tulerit, ad certos destinata casus occasioneſve; ut de Annibale Quæstore Livius prodidit. Fragmenta, vel potiùs vestigia, legum, hinc inde deprehendere licet: ut, de nonnisi ingenuis, non verò servilibus & plebejorum, pueris Saturno immolandis; De Proſerpinæ Cererisq̃ue facris excolendis; De sumptibus nuptiarum; De Græcalingua, quam è finibus ſuis exulare juſſerunt; et, quæ primas ſibi vendicat quaſi, de Ducibus, quos rationem rerum geſtarum reddere coëgerunt. Verùm leges hæc, quarum mentionem attulimus, uberiùs hîc deducere, opus non eſſe reor; cùm partim jam dicta, partim dicenda, ijs foeneratura ſint lucem.

Hiſce legibus conſuetudines nonnullas attexendas, cenſeo. Nullum (4) paſſi ſunt affici injuriâ: idq̃ue à majoribus acceptum tenuerunt. Duces infortunatos, etſi innoxios, ſæpè morte affecerunt. Agathocles (5), accepto Amilcaris Pœnorum Ducis, qui in Sicilia occubuerat, capite, ijs oſtendit quæ res noſtris acerbiffimum dolorem attulit;

L 4

(4) Polyb. l. iii. c. 15. (5) Diod. l. xx.

attulit; qui ritu *Barbarorum*, *caput regium*, *adorârunt*. Guevarra horol. Princ. l. iii. c. 40. suppresso auctoris nomine; Lex erat apud priscos Carthaginienses, ut, si filii mors patri, aut patris filio, aut uxori mariti, aut marito uxoris, aut cujuscunque mors dolenda & lamentabilis indicanda alicui foret, ejus uterentur ministeriô, qui in carcere jam capitis condemnatus erat. Videbatur quippe Carthaginensibus, qui fratris, aut agnati, aut amici mortem alicui nunciaret, cum oportere vel statim occidi, vel mori, vel certè in conspectum illius non ampliùs venire. De servis quædam suprâ.

Balnea distincta fuerunt (6); Senatusque separatim à plebe balneo utebatur. Si quando (7) majus urbi infortunium accidit, nigris mœnia lacernis obtegere, moris erat. Ita, cùm classis illorum in mari, contra Agathoclem, magnum passa fuisset damnum, publicum hunc luctum Civitas suscepit. Ipsi lugubribus amicti. De Imilcone Orosius l. iv. c. 6. Imilco rex Carthagin., amisso exercitu in Sicilia peste, *procedit ipse de navi sua. Imperator, sordidâ serviliq; tunicâ discinctus.* Alium,

(6) *Val. Max. l. ix. c. 5, in fin.* (7) *Diod. l. xix.*

Alium, hunc præter, ritum Justinus nobis ostendit è Trogo (8). Quæ res (inquit) cum nunciata Carthagini esset, *mæst a civitas fuit; omnia ululatibus, non secus, ac urbs ipsa capta esset, personabant. Clausa privata domus; clausa Deorum templa; intermissa omnia sacra; omnia privata officia damnata.*

Pro numero (9) expeditionum annulos gestabant.

Notandus est etiam nobis mos (10) veterum amantium, qui effigies carissimorum suorum in cubiculis suis habebant, ut conspectu eorum, quocunque abessent tandem, fruerentur. Verba Silij de Didone, post Æneæ discessum, huc faciunt:

mox turbida anhelum

Rettulit in thalamos gressum, subitoq; tremore

Substitit, & sacrum timuit tetigisse cubile.

Indè emens nunc sideream Juliq; tuamq;

Effigiem fovet amplexu; nunc tota repente

Ad vultus conversa tuos ab imagine pendet.

Peregregiæ etiam consuetudinis injicit nobis mentionem Plautus in Pænulo (11) sua. Sic enim Hanno Pœnus:

L 5

Deum

(8) l. xix. c. 2. & Orosius l. iv. c. 6. (9) Aristoteles. (10)

Barthius advers. l. iv. c. 22. (11) Act. V, Scen. 1.

Deum Hospitalem ac tesseram mecum fero.
 Consistamus hîc paululùm, res enim memoratu, observatuq; quàm dignissima est, eamq; ex Budæo (12) repetamus. Apud antiquos hospitia erant privata : quæ magna erat necessitudo. Propterea hospitium sæpè pro amicitia ponitur. Fuit autem antiqui moris, tesseram dari hospitibus dimidiatam, quam quicumque attulisset ad hospitem, continuò agnosci posset, & hospitio excipi, tanquam amicus & vetus hospes. Hoc autem jus necessitudinis ad posteros transibat; propterea tesseram hospitalem diligentissimè asservabant. Qui autem jus hospitii violabat, is tesseram hospitalem confregisse dicebatur. Deus autem hospitalis *Jupiter Xenius* dicebatur: quem invocabant, quemadmodum amici *Philius* Jovem, & sodales *Hetarium*, & gentiles, i. e. cognati, *Homognium* &c. Si quem igitur contracti hospitii poenituisse, renunciare hospitium solebat, ne hospitij jus violaret.

Exem-

(12) Budæus in *Pandectas*, & ex eo Taubmannus ad hunc Plauti locum. V. etiam Scholiasten Euripidi in *Hippol.* item Joan. Hartungium in *decuriis locorum memor.* c. viii. l. 39.

Exempla apud Ciceronem, Livium, & alibi, obvia. De Syphace Silius l. xvii.

*Immemor is dextræq; datæ, junctiq; per aras
Fœderis, & mensas testes, atq; hospita jura,
Fasq; fidemq; simul, pravo mutatus amore,
Ruperat.*¹

Dextræ quoq; symbolo, hospitiorum societatem veteres coivisse, Silius dicto loco, Virgilius autem III. Æn. testatur:

Jungimus hospitio dextras, ac tecta subimus.
Quo pignore Achæmenidem (13) Anchises confirmat, ut tentorium suum subeat:

Ipse pater dextram Anchises, haud multa moratus,

Dat. juveni. atq; animum præsentis pignore firmat.
Redintegrata est eodem ritu gratia, distractique, simultatis interventu, animi in pristinam concordiam reducti. Igitur (14) Marius in Urbem reversus, cum fœdis in populares cœdibus grassaretur; quos servatos volebat, *porrectâ dexterâ in amicitiam recepit.* Quo fine Germani olim Impp: ad stabiliendam pacem, fanciendamque concordiam, si præsentibus ipsi esse non possent, (15) *Chirothecas, dextræ fideiq; indices,* transmise-

(13) Neuhus. Theatr. Ing. Hum. l. i. c. 4. (14) Plutarchus.

(15) Spec. Sax,

milerunt. Et Tacitus, *dextras, concordie signa, ultrò citroq; destinari à militibus solitas*, dicit. Quo sensu idem auctor, *dextras renovare*, ait.

Videtur etiam Nobilitatis, & Sessionis cura non exigua fuisse; quò facere poterit (16) Sallustij locus: *Hiempsal, qui minimus ex illiserat, naturâ ferox, etiam antè ignobilitatem Jugurthæ (quia materno genere impar erat) despiciens, dextrâ Adherbalem, adsedit: ne medius ex tribus, quod apud Numidas honori ducitur, Jugurtha foret. Deinde tamen, ut statim concederet, fatigatus à fratre, vix in alteram partem transductus est.*

Festa anniversaria recoluerunt. Quò illud Silij (17), de Hasdrubale (Annibalis fratre) in Hispaniâ agente, pertinet:

*Fortè dies priscum Tyrijs solennis honorem
Rettulerat, quò primùm orsi Carthaginis altæ
Fundamenta, novam cœpère mapalibus urbem.
Et, latus repetens gentis primordia, ductor
Festa coronatis agitabat laurea signis,
Pacificans Divos. Fraternum lena nitebat
Demissa ex humeris donum, quam fœderis arcti
Trinacrius Libyco rex inter munera pignus
Miserat,*

(16) de bello Jugurth. c. II. (17) l. xv.

*Miserat, Æoliis gestatum insigne Tyrannis.
 Auratâ puerum rapiebat in æthera pennâ
 Per nubes aquila, intexto vibrata volatu.
 Antrû ingens juxtâ, quod acus simulavit in ostro,
 Cyclopum domus: hîc recubans manantia tabo
 Corpora letiferô sorbet Polyphæmus biatu.
 Circâ fracta jacent excussaq; morsibus ossa.
 Ipse manu extentâ Laërtia pocula poscit,
 Permiscetq; merô ructatos ore cruores.
 Conspicius Siculi Tyrius subtegminis arte,
 Gramineas pacem superûm poscebat ad aras.*

CAPUT III.

*De Disciplina publica; & quidem de
 Censore.*

Cùm autem ad omnia sese legum exten-
 dere nequeat providentia, sapientissimè
 inventa est *Censura*, seu animadversio in
 mores aut luxus eos, qui legib⁹ primitiùs latis
 coërceri non poterant. Qua quidem re,
 nostra multis Rebusp: ruborem incutit,
 quas apud, rem, tranquillitati publicæ uti-
 lissimam, adeò oblivione obsoletam, ne
 dicam sepultam, videmus; ut non modò
 non colatur, sed etiam ignoretur. Contrâ
 civitas

civitas nostra, nihil prodesse, foris esse strenuum, arbitrans, si domi malè vivatur, elegit *Præfectos morum*, *Magistros veteris disciplina*, ut metus etiam aliquis præter leges esset, & scirent omnes, si quis in moribus labatur, non defuturum corrigendi auctorem. Viguerunt autem hi, (ut nos Probus (1) docet) cum & Respublica vigeret adhuc; ita enim ille in vita Amilcaris; *Erat cum Amilcare adolescens illustris & formosus, Asdrubal; quem nonnihil diligiturpius, quam par erat, ab Amilcare, loquebantur: nec enim maledici tanto viro deesse poterant. Quò factum est, ut à Præfecto morum Asdrubal cum eo vetaretur esse. Huic ille filiam suam in matrimonium dedit, quòd moribus eorum non poterat interdici socero gener. Hactenus ille.*

Horum igitur censorum officium fuit, in mores civium curas intendere, &, si quæ vitia animadverterent, majorum haud congrua institutis, ea reprimere: nec solum plebejos, sese & civitatem contaminantes; verum etiam primates ipsos corripere. Nam nemo tum temporis in civitate Amilcare,

Anni-

(1) *In vita Amil. c. III.*

Annnibalis patre, major fuit, in quem tamen censuræ acies districta.

CAPUT IV.

De Dijs & Religione.

Religio laudabilis est; sed sita velut inter duos scopulos, (1) *Superstitionem & Impietatem*: quem utrumq; suademus, & opus est, vitare. Subit miserari humanam conditionem, sive, ut (2) Plutarchi verbis efferam, *humanam imbecillitatem: quæ in his rebus nimiam & credulitatem & incredulitatem periculosam efficit, cum ea non intra certos terminos se continet; sed efferatur, vel ad superstitionem, inflatusq; de ijs sentiendum, vel ad contemptum religionis*. Indignor, aut misereor? ac lacrymas conditioni humanæ impendo, cui uni superstitionem datam Plinius conqueritur: annon jure, cum in hos usus?

Quod si autem gens unquam ulla ob hoc malum ab historicis (3) notata; certè Carthaginenses è multis ferè sunt unici. Rem
exemplis

(1) *Lips. Monit. Pol. l. 1. c. 3.* (2) *in Camillo.* (3) *Plut. de superst.*

exemplis declarabimus, primoque loco Deos, quibus homines, præsertim pueros, ætatem florentem, innoxiam, & ideò crudelibus illis gratiorem, sacrificabant; tum reliqua numina lustraturi. Ubi tamen monendus nobis es, Lector benevole, nos, (quandoquidem hæc materia ita fabulis est confusa, ut nec ipse Phæbus Deos, aut ab iis ipsum se queat satis distinguere) omissis longioribus genealogijs & scrutiniis, mente; sæpè & verbis ufuros illorum, qui hocce genus accurârunt.

SATURNUS.

Ut famosissimus, ita antiquissimus. Quis ille fuerit, valdè inter doctos controvertitur. Nonnulli, Adamum eum esse, volunt; inter quos Vossius, (4) tum ob ea, quæ de aureo seculo sub Saturno fabulantur: tum, quia gentiles ipsi confitentur, ante Saturnū, hominem fuisse neminem: tum ob multa alia, in quibus historiæ Saturni & Adami conveniunt. Præterea in Saturno conservatæ nobis reliquiæ quædam de Patriarcha Noë; quò pertinet, quòd Saturnus Phœnicibus

(4) *Voss. Theol: Gent. l. 1, c. 18.*

cibus bifrons creditus, ut (5) Vossius & (6) Bochartus sentiunt. Videtur & Abraham, filium paratus sacrificare, cultus esse in Saturno. (7) Baal & Bel esse Saturnum, Saturnum autem esse Solem, docet ex (8) Servio Vossius (9): *Assyrios*, inquit, *constat Saturnum* (quem eundem & Solem dicunt) *Junonemque coluisse: quæ numina etiam apud Afros postea culta sunt. Unde & linguâ Punicâ Bel Deus dicitur: Apud Assyrios, Bel dicitur quadam sacrorum ratione & Saturnus & Sol.* (10) Damascius item: *Phœnices & Syri Saturnum vocant El, Bel & Bolathen. Eusebii Chronicon; Thara anno XXVII. Assyriorum rex primus Belus mortuus est, quem Assyrij Deum nominaverunt, & alii dicunt Saturnum.* Quòd autem Saturnus, Jupiter, Coelus, Uranus, fabulis quàm maximè involuti, ad Apollinis sive Solis Numen à Mythologis reducantur: exinde minimè dubitandũ amplius censet Seldenus (11), quin ex uno Belo, Baale sive Jove (sub quibus vocibus, à veri

M Dei

[5] l. i. c. 18. & 19. *Theol. Gent.* [6] l. i. c. 1. in *Phaleg.*

[7] Vossius l. i. c. 18. *Seld. de Diis Syris, Synt. i. c. 6.* [8]

in *Æne. 1.* [9] l. ii. c. 4. *Tb. Gent.* [10] in *Isidori vita a-*

pud Photium. [11] *Synt: de Dijs Syr. ii. c. 1.*

Dei cultu deficientes, solem imprimis adorabant) ad morem priscorum ridiculum invocato, innumeri illi tituli fuerint propagati.

Ab his abit (12) Xenophon; *Saturni*, in-
 quiens, *familiarum nobilium, regum, qui ur-*
bes condiderunt, senissimi. Primogeniti eorū,
Joves & Junones: Hercules verò, nepotes e-
orum fortissimi. Patres Saturnorum, Cæli;
uxores, Rheæ; & Cælorum Vesta. Quibus
 accedit Theodoret⁹ (13); Hinc & ipse *Sanchu-*
niathon, Saturnum fuisse hominem, Rheam,
mulierem, Saturni conjugem, tradit: Homines
etiam Jovem & Junonem, eorum liberos; po-
stea verò, cum beneficia quædam priores ipsi in
homines contulissent, vitâ demum perfunctos,
dignos à Phœnicibus esse habitos, qui divinis
honoribus culti, etiam vocarentur Dii; quiq;
aris, & sacrificijs, & annuò epulò colerentur.

Sed hæc de origine Saturni, pro instituti
 nostri ratione, dixisse, sufficiat: ad certiora,
 eaque sacris Carthaginensium lucem foene-
 ratura, me confero, asseroque, *Saturnum ni-*
mirum eundem esse, quem Sanctus Codex Mo-
LOCHUM vocat. Hoc communes utrisque
 hostiæ,

(12) in *Æquiv.* (13) l. III. de *Græc. Affect.*

holia, infantes, live pueri, modus sacrificandi ferè idem; & quòd Carthaginenses omnia ferè instituta à Phœnicibus mutuati, innuunt. Quibus Vossii (14) adjungo auctoritatem: *Molochum nec Priapum videri, nec Mercurium; verisimilius, Saturnum dici, quia Molocho oriens mactârit liberos: & Græci ac Romani, id à Phœnicibus ac Pœnis factum, dicunt τὸ Κρόνον sive Saturno. Falsam interim hanc opinionem esse, si strictè intelligatur Saturnus, ex vulgari Romanorum & Græcorum usu: at veram videri, si, ex more orientis, Moloch sive Saturnus habeatur Natura, magisq; Cœlestis, maximè solaris. Seldenus (15) autem eos ad Ovidii fastos, Macrobius aliosque perquàm obvios relegat, qui de Europæi Saturni hostiis humanis disquirunt.*

Eundem Saturnum cum Molocho esse, dixi; quod antequam per communia utrisque sacra (alia ut in præsens omittam) probem, simulq; modum illi sacrificandi apud Carthaginenses ob oculos ponam; probandum mihi prius erit, à nostris Saturnum fuisse

M 2

se cul-

(14) l. II. c. 5. Theol. Gent. (15) Synt. I. de Dijs Syr. c. 6. v, etiam Lud. Viv. ad Aug. l. VII. c. 9. de Civ. Dei.

se cultum. Testes in hac re sunt Plato in Atlantico, Plautus in Amphit, Curtius l. iv. 3. Silius Italicus l. iv. Dionys. Halicar: Antiq: Ro. l. i. 30. Plutarchus de superstitione. Diod. Sic. l. xx. Lactantius l. i. 21. Orosius l. iv. 6. Quibus adde Ennium apud Non. Marcellum, verbo *Puellis*. Athanasium in oratione adversus Græcos, Cyrillum adversus Julianum l. iv., Minutium Felicem, Augustinum de Conf. Evang. l. i.

Jam & sacra, ceremoniæque, Molocho Saturnoque communes, dispiciendæ. Syros Molocho, Ammonitarum Deo, filios filiâsve ritè cremâsse, oracula divina docent. Levit. xviii. 11. xx. 2. 3. 4. 2. Reg. xxiii. 10. 2. Reg. xvi. 3. 2. Reg. xvi. 17. Ps. cvi. 37. Sap. xiv. 23. xii. 5. 6. Jerem. vii. 31. xix. 5. Ezech. xvi. 20. xxiii. 37. 39. A quibus tamen plerique Hebræorum, monstrante Seldeno (16), abeunt; non combustos, aut mactatos pueros, dicentium; sed duabus pyris extractis, per illarum medium traductos solùm, & ad eum modum, Molocho sacerdotibus rem procurantibus, velut februatatos esse. Inclinat eò

etiam

(16) de Diis Syr Syn. t. i. c. 6.

etiam R. (17) Maimonides, quod tamen Dionysius Vossius, in suis ad illum notis, refutat. Verior sententia (Seldeno & Vossio, hac in parte, S. Scripturæ vindicantibus authoritatem) ab antiquis liberos fuisse combustos. Philo, qui Phœnicum historiam conscripsit, his verbis, referente Eusebio, in primo (18) libro utitur: *Morem priscis in magnis calamitatibus atq; periculis fuisse, ut Civitatis, aut gentis princeps dilectissimum ex liberis ulciscenti demoni, quasi redemptionis præmium, traderet, & sic traditum mysticè jugularet.* Ei accedit (19) Porphyrius: *Phœnices magnis in cladibus vel bellorum, vel æstûs, vel pestilentia, sacrificabant carissimorum quempiam Saturno, communibus ad hoc suffragiis addictum.* Subjungit deinde, plenam exemplorum esse historiam Phœnicum, à Sanchuniathone scriptam, è lingua autem Phœnicia à Philone Bybliensi redditam Græcè. Similiter Eusebius oratione in Constantini Cæsaris laudem: *Phœnices Saturno quotannis sacrificabant dilectissimos, ac filios unicos.* De Carthaginensibus, ut antea dicta seponam, illa Ennii sunt notissima: M3 Pœni

(17) de Idololatria c. vi. §. 5. (18) V. etiam l. iv. c. 6

(19) de abst. anim. l. II.

Pœni sunt solitei se sacrificare pueros.
 Nam inter cetera mala (20), cum peste laborarent, cruenta sacrorum religione & scelere, pro remedio, usi sunt: quippe homines, ut victimas, immolabant, & impuberes (quæ ætas etiam hostium misericordiam provocat) aris admovebant, pacem Deorum, eorum sanguine, exposcentes, pro quorum vita Dii rogari maximè solent. Audiamus Diodorum (21) Siculum, ita differentem: Victi ab Agathocle, Saturnum sibi adversum causabantur, quòd, cum superiori tempore filiorum præstantissimos huic Deo sacrificarent, pueros inde clamentos & enutritos, vel (ut lepidè (22) Plutarchus) quemadmodum agnos, aut avium pullos ad sacrificium mitterent. Et habita inquisitione, subdititij nonnulli ex immolandis sunt reperi-
 ti. His animò perpensis, & cum hostes ante urbem castra habere cernerent, religio iniicitur, quasi patrios Deorum honores abrogassent. Errata igitur illa ut absq; mora corrigant; DVCENTOS ex præcipua DELECTOS nobilitate pueros sacrificiò publicò immolant. Alii etiam

(20) Justin. l. xviii. & Oros. l. iv. c. 6. [21] l. xx. V. etiã
 P scennium Festum apud Lactant. Inst. l. i. c. 21. (22)
 de superst. tit.

etiam criminationibus obnoxii, non pauciores trecentis, spontè se offerunt. Hæc me admonent; viros nonnunquam, præter infantes, immolatos; quod etiam de Molocho Photius Cod. cclviii. in vita Athanasij observavit, qui adjungit & *fæminas*.

Ad Syros rursus me confero, apud quos puer, ad sacrificium delectus, imponebatur Molochi statuae; cujus descriptionem satis elegantem doctissimi Pauli Fagii (23), ex Ebræorum monumentis desumptam, adjungo. Fuit Moloch statua concava, habens septem conclavia, pro numero solis, Lunæ, & quinque planetarum: unum aperiebant similia offerendæ; alterum Turturibus; tertium Ovi; quartum Arieti; quintum Vitulo; sextum Bovi; qui verò volebat offerre Filiū, huic aperiebatur septimum cubiculum. Facies autē hujus idoli erat, ut facies Vituli; manus planè dispositæ ad recipiendum ab astantibus. Ex ære autem conflatum ait R. Salomon ad Jerem. vii. & ex eo Seldenus de Dijs Syr. Synt. i. c. 6. Simile ferè Saturni

M 4

Idolum

(23) in *Chaldaam paraph: Levitici ex libro Ial Kut*, cujus autor R. Simeon, v. etiam Voss. *Theol. Gent.* l. ii. c. 5.

Idolum apud Carthaginienses describit Diodorus (24) Siculus. *Erat apud illos, inquit, aenea Saturni statua, quæ manus supinas extendebat, ita ad terram inclinatas, ut impositus illis puer devolveretur, & in voraginem ignis plenam rueret.* Lipsius Monit. Pol. c. III. paulò aliter illud reddit: *Manibus nimirum leviter sublatis, iterumq; pandis in terram demissis.*

Apud Syros (25), saltabant interim adstantes, dum puer in idolo succenso cremaretur, percutientes tympana, ne pueri ejulatus audirentur. Unde Seldenus (26) *Vallem filiorum* (27) *Hinnon*, (ubi sacra hæc nefanda peragebantur) quæ in agro suburbano erat, à rugitu seu lamentis puerorum, dum exurebantur, ita nominatam docet. *Tophet* autem (quæ vox in sacris adjungitur) à Tympano petit; quòd, ne gravissimi ejulatus à parentibus exaudirentur, tympanis, dum sacra fiebant, vicinia personaret. Similiter apud Carthaginienses, ante statuam (28) omnia strepitu fistularum tympanorumq; opplebantur, ne ejulatus mactati exaudiri posset. Et, quod

[24] l. xx. [25] Fagius d. l. [26] de Dijs Syr. Synt. I. c. 6. [27] 2. Reg. xxiii, com. 5. (28) Plut. de superstit.

quod magis mireris, adstabat mater *sine luctu* (ut loquitur Plutarchus) aut gemitu, quem si ederet, aut fleret, *precio mulctabatur, & infans nihilominus maectabatur*. Huc facit Tertullianus in Apolog: ; *Cum propriis filiis Saturnus non pepercit, extraneis utiq; non parcendo perseverabat, quos quidem ipsi parentes sui offerebant, & libentes exponebant, infantibus blandiebantur, ne lacrymantes immolarentur: & tamen, multum homicidio parricidium differt*. Eodem modo Octavius ad Minutium: *Quia Saturnus filios suos exposuit, non voravit, merito ei in nonnullis Africæ partibus à parentibus infantes immolabantur, blanditiis & oculis comprimebant vagitum, ne flebilis bestia immolaretur*. Id ipsum paucis, sed in genere, Justinus Martyr Apol. 1. ad senat. Rom: Lactantius Instit. l. 1. c. 21. Sacra autem hæc Pœnorum, à Syrorum supra memoratis manasse, confirmat tibiarum & tympanorum, etiam apud Carthaginenses, solennis usus, ut Seldenus, nec non Scaliger passim, in Epistolis ad Casaubonum, deducit. Ad hunc modum, apud Dugbyn Cheneragæ

M 5 incolas,

incolas, teste Beniamino (29) Benlona, igni se devovebant Magnatum nonnulli, *non, sinè pompa satis sumptuosa; familiares verò,* (uti verba sunt Beniamini, Aria interprete) *cognatiq; omnes & consanguinei tympanis & choreis summa cum letitia exultant, & ludunt, quoad ille omnino combustus fuerit.* Tubæ autem usus (ut hæc obiter adjungam) ad id inventus est, ut commasculet corda audientium: quorum non percellit, ij homines ignavi habentur. Ita enim Rutilius Lupus; *Huc accedebat ignavus tubæ strepitus, qui nihil eorum mentes ad virtutem excitabat.* Eum sonum nonnulli Latini Poëtæ versibus sonoris repræsentare voluerunt; ut Ennius:

At tuba terribili sonitu tarantara dicit.

Et Silius Italicus l. v.

At tuba terrificis fregit stridoribus auras.

Sidonius Panagyr. Major:

At tuba terrisono strepuit gravè rauca fragore.

Sed revertor ad Carthagenenses.

Sacrificium sortitò peractum, & annuum fuisse, doceor à Silio l. iv, qui de legatis Carthagi-

(29) & ex eo; Seld. synt. i. c. 6.

thaginenſibus ad Annibalem, iter in Italiam
parantem, in hunc fatur modum:

Ecce autem patres aderant Carthagine miſſi.

Cauſſa viæ non parua viris, nec læta ferebant.

*Mos fuit in populis, quos condidit advena
Dido,*

*Poſcere cæde Deos veniam, ac flagrantibus
aris*

(Infandum dictu) paruos imponere natos.

Urna reducebat miſerandos annua caſus,

Sacra Thoanteæ, ritusq; imitata Dianæ,

Cui fato ſorti q; Deum de more petebat,

Hannibalis prolem diſcors antiquitus Hanno.

Quò forſan ante hæc idem Silius (30) re-
ſpexit, dum inquit:

Urbe fuit media ſacrum genitricis Eliſſæ

Manibus, & patria Tyrijs formidine cultum.

Reſpicit enim ad parentes, ne forſ liberos
tangeret ſuos, timentes. Huc etiam facit
illud Annibalis, apud (31) Silium:

*Vos quoque, Diſj Patrii, quorum delubra pian-
tur*

Cædibus, atq; coli gaudent formidine matrum.

Exemplum formidinis huiusmodi ſuis
coloribus nobis depinxit Silius, uxorem
Annibalis ob hoc ipſum, hunc in modum
repræſentando:

ſædata

(30) l. I. (31) l. IV.

*fœdata genas, laceratq; crines,
Atq; urbem complet mœsti clamoris Imilce,
Edonis ut Pangæa super Trieteride mota
It juga, & inclusum suspirat pectore Bacchum.
Ergò inter Tyrias, facibus ceu subdita, matres
Clamat: Jo Conjux.*

Tandem, ubi Annibalem absentem in-
clamâisset, ejusque opem contra inimico-
rum & æmulorum vim implorâisset, in hæc
prorumpit:

*Quæ porrò hæc pietas, delubra aspergere tabo?
Heu primæ scelerum causæ mortalibus ægris,
Naturæ nescire Deum justa: ite precari
Thure pio, cædumq; feros avertite ritus.
Mite & cognatum est homini Deus. Hactenus,
oro,*

*Sit satis, ante aras cæsos vidisse juvencos.
Aut, si velle nefas superos fixumq; sedetq;
Me, me, quæ genui, vestris assumite votis.
Cur spoliare juvat Libycas hac indole terras?
Aut flenda magis Ægates, & mersa profundo
Punica regna forent, olim si fortè cruenta
Esset tanta mei virtus prærepta mariti?*

Hoc plùs quàm inhumanum institutum
detestans Darius (32) Hystaspis, edixit, ut Pœ-
ni humanis abstinerent hostiis. Et Gelo
(33), Syracusanorum Tyrannus, Carthagi-
nenses

32) Justin. l. xix. (33) Plutarchus de seranum: vind.

nenses victos coëgit, inter conditiones pacis hanc etiam adscribere; ipsos in posterum *Liberos Saturno baud immolatuos*. Dario quidem cupidè paruisse, auctor est Justinus; morem tamen planè non abolevisse. Constat enim, Darium, bellum Græciæ illaturū, auxilia à Carthaginiensibus petiisse, simulq; hæc nefanda sacra prohibuisse: quorum illa Carthaginienses negârunt; hæc (propter assidua finitimorum bella, & ne planè contumaces viderentur) ad tempus intermiserunt, non omiserunt. Curtius (34) reliquit, sacrilegium hoc veriùs, quàm sacrum, Carthaginienses à conditoribus Tyrijs traditum, *ad excidium usq; urbis suæ* fecisse. Ex cineribus suis repullulascente urbe, monstrum hoc repullulavit quoque. Testis est Tertullianus (35), Carthaginienses tradens principatu Tiberij fuisse prohibitos hoc facere, crucifixis etiam sacerdotibus, nihilominus tamen perseverasse in eo sacrificio, etiam sua ætate; sed occultè. Verba auctoris appono: *Infantes penes Africam Saturno immolabantur palàm, usq; ad proconsulatum Tiberij; qui eosdem sacerdotes in iisdem arboribus, templi sui obumbratricibus, scelerum votivis, crucibus*
[34] l. iv. c. 3. (35) Apol. c. viii. expo-

exposuit, teste militiâ patriâ nostrâ, quæ id ipsũ munus illi proconsuli functa est; sed & nunc in occulto perseverat hoc sacrum facinus. Quæ autem Tertullianus Tiberio tribuit, de sacerdotibus Saturni in crucem actis, refert quoque Josephus antiq: l. xviii. c. 4. Plin. autem l. xxx. c. i. Tiberio etiam adscribit, quòd Gallis Druidibus humanis victimis interdixerit. Suetonius Claudio imputat. Videtur simile quid fecisse Tiberius in Africa, cum ibi Proconsulem ageret, ante imperiũ. Hæc dum memoro, addere cogor ex Jacobo Grynæo (36), à me in antiquis non observatum, sacrificii nimirum hoc genus Iphicratem & Dumatem sustulisse. Cæterum, antequam hinc abeam, Ludovicum (37) Vivem, sequentia narrando, in admirationem me rapuisse, fateri cogor. Nam ita fatur: Quo tempore (puta superiori seculo, cum notas in Augustini, de Civitate Dei, opus publicaret) hæc edebamus, insula est à nostris nautis inventa, quam, de principis nomine, Carolinam vocarunt. In ea frequentes visuntur statuæ Deorum, quas gentes illæ colunt, aeneæ, intrinsecus
cavæ

[36] ad l. iv. c. 8. Euseb. præpar. Evang. [37] Ad August. de Civ. Dei l. vii. c. 19.

cava, manibus junctis passisq̃, in quibus infantes & pueros, quos diis illis immolant, statuunt; ibiq̃ uruntur crudeliter igne, in cavis simulacri accenso, & are calorem immodicum concipiente. Hæc, si vera, materia profectò, doctorũ quæ exerceat ingenia, esse poterit.

Porro, Saturnum ne nominare quidem antiquos Carthaginenses voluisse ob venerationem, auctor est Augustinus (38) *Senem potius, quàm Saturnum dicentes; tam timida superstitione, ut etiam penè vico suo nomen mutaverint, vicum senis crebrius, quàm vicũ Saturni, appellantes.*

Saturni sacerdotes coccineo usos pallio, tradit Tertullianus de pallio c. II.

HERCULES.

Varios fuisse Hercules, constat. Gestas autem Josuæ, Samsonis, Jonæ prophetae, Ægyptio, Arabico, Tyrio; non autem Thebano, tribui posse, censet Vossius (39). Hic geminus fuit: vetus, qui Milicarthus dictus; sive is Esavus, sive Tyriæ urbis conditor. Templum ejus Tyri se vidisse, scribit Herodotus l. II. c. 44. *opulenter exornatum, cum aliis*

[38] de Consensu Evang. l. I. [39] l. I. c. 26. Theol. Gent, v, etiam l. II. c. 15, & l. I. c. 36.

aliis multis donariis, tum verò duobus cippis, altero ex auro excocto, altero ex lapide Smaragdo, majorem in modum splendente per noctem. Junior (40) alter, à quo Geryon subactus, & Tyriorum colonia in Hispaniam deducta; qui post mortem eodem templo ac sacris iisdem cultus, quibus vetus ille apud Hispanos. Herculi plura, quàm reliquis Diis, fana dicata, recognoscimus: quorum celeberrimum extra Herculis (41) columnas in Gadibus fuit. Ubi non Pœnorum (42) tantum, verum etiam (43) Romanorum celeberrimi, res magnas molituri, votis se obligârunt, ibique persolverunt. In hoc templo nonnulla, memoratu digna, occurrunt. Imprimis Pygmalionis Aurea Oliva, si (44) Philostrato credimus, cujus præcipua pulchritudo in fructuum opere conspiciebatur, qui ex lapide Smaragdo confecti, veris olivis similissimi apparuerant. Adde & Trabes; de quibus Silius l. 3.

Vulgatum, nec cassa fides, ab origine fani

Impositas durare trabes, solasq; per ævum

Con-

[40] V. etiam Eochartum in Phaleg. l. III. c. 7. [41] Diod. l. IV. [42] Liv. XXI. c. 21. [43] Diod. d. l. (44) In : Apoll. l. V. c. I.

*Condentum novisse manus. Hic credere
gaudent*

Consedisse Deum, seniumq; repellere templis.

Hic etiam ossa ejus requiescere, tradit Pomponius l. iii. c. 6.

Sacra ejus ceremoniæque silentiō haud prætereundæ; de quibus ita Silius l. iii.

*Tum queis fas & bonos adyti penetralia nôsse,
Fæmineos prohibent gressus, ac limine curant
Setigeros arcere suos. Nec discolor ulli
Ante aras cultus; velantur corpora lino,
Ex Pelusiaco præfulget stamine vertex.
Discinctis mox thura dare, atque è lege pa-
rentum*

*Sacrificam lato vestem distinguere clavo.
Pes nudus, tonsæq; comæ, castumq; cubile.
Inrestincta focis servant altaria flammæ.
Sed nulla effigies, simulacra & nota deorum:
Majestate locum, & sacro implevère timore.*

Ad Tyrium seu Carthaginensem rever-
tor: hunc tot monstorum hominumque
domitorem, nonnisi humanis placari ho-
stis, dignum censuerunt. Statuam ejus,
expugnata Carthagine, in honoram, nec in
templo ullo, humi stantem ante aditum porti-
cūs ad nationes, Romæ fuisse, ex Plinio (45) dis-
N cimus.

(45) l. xxxiv. 8.

cimus. Et fortassis illa ipsa est, de qua Martialis Epigr. l. ix. 44. imprimis, cum Hannibalem ad eam jurasse, dicat:

*Hic qui dura sedens porrecto saxa leone
Mitigat, exiguo magnus in ære Deus.
Quæq; tulit, spectat resupino sidera vultu,
Cujus leva calet robore, dextra mero:
Non est fama recens, nec nostri gloria cæli;
Nobile Lysippi munus, opusq; vides.
Hoc habuit numen Pellæi mensa tyranni,
Qui citò perdomitò victor in orbe jacet.
Hunc puer ad Lybicas juraverat Annibal
aras;
Jusserat hic Syllam ponere regna truce,
Offensus variæ tumidis terroribus aula,
Privatos gaudet nunc habitare Lares.
Ultq; fuit quondam placidi conviva Molorchi;
Sic voluit docti Vindicis esse Deus.*

Præter sacrificia, quotannis vim magnam pecuniæ, & pretiosissimorum (46) donariorum copiam, proventuumque decimas, ei Tyrum miserunt. Cæterum sacra ejus primum ab Iromo, Tyrorum rege & Salomonis coætaneo, instituta (47), in summo apud posteros fuerunt honore. Unde Elissa, urbis nostræ conditrix, Acerbæ (48) avunculo suo,

(46) Diod. l. xx. (47) Joseph. Ant. l. viii. 4. (48) Justin. l. xviii. 4.

suo, Herculis sacerdoti, (*qui honor secundus à Rege erat.*) nubere; ejusdemque flamen ipse (49) Carthalo, Carthaginiensium princeps, esse non dubitavit.

DIDO.

De Didonis numine dicturus, versus Siliij (50) Italici suprà, cum de urbis descriptione agerem, à me recensitos, nunc repetendos arbitror: multis namq; rebus explicandis ansam præbebunt.

*Urbe fuit media sacrum genitricis Elise
Manibus, & patria Tyrj's formidine cultum.
Quod taxi circum, & piceæ squalentibus um-
bris*

*Abdiderant, cæliq; arcebant lumine templum.
Hoc sese (ut perhibent) curis mortalibus olim
Exuerat regina loco. Stant marmore mæstæ
Effigies, Belusq; parens, omnisq; nepotum
A Belo series, stat gloria gentis Agenor;
Et, qui longa dedit terris cognomina, Phœnix.
Ipsa sedet tandem æternum conjuncta Sichæo:
Stant aræ cæliq; Deis, Hereboq; potenti.*

Elissa cur Dido dicatur, antea disquisivimus. Atque hanc ipsam fuisse reor, quam Polybius (51) *Deam vocat Carthaginiensium*

N 2

Te m

(49) Justin. l. xviii. c. 7. (50) l. i. de bell. Pun. [51] l.

vii. c. 42

Templum ei attribuit Silius, ut Deæ: culta enim à nostris, quod ex Appiano in Libyco; Eustathio in Dionys. ; Vell. Pat: Volum. 1.; Orosio l. iv. 6; Hieron: contra Jovinianum l. 1.; Vergil. l. 1. & iv. Æneid. constat. Addit & vocem, *Genitricis*. Hinc si historicorū perlustremus libros, inveniemus: seculi sui admiratricem antiquitatem, eorum, qui aut patres patriæ, sive illustrissimæ familiæ admodum insignes vitâ abierant; qui item ob res inclytè in bello paceque gestas, aut artes repertas, aut quòd Rerum publicarum conditores floruerant, similève quid eximium præstiterant, atque eo nomine carissimi existerant; horum memoriam superstitè aliquo monimento ab oblivione vindicasse. Quomodo ex in idololatria, ut semine quopiam, excreverit & luxuriaverit, Seldenus (52) te docebit. Addit porro Poëta; templum illud

patria formidine cultum.

Exinde hariolari licet, humanis hostiis litatum Didoni; quòd vox *formidinis* sacrificandorum, vel sacrificandos proximè attingentium, indicare videretur. Imò, si *Duces*
bene

[52] Proleg. de Dijs Syr. c. 3.

bene meriti (53) *hoc modo culti*; quanto magis
genitrix. Templum lucò cingit:

*Quod taxi circum, & piceæ squalentibus um-
bris*

Abdiderant, cæliq; acerbant lumine templum.

Lucorum (54) enim antiqua religio. Sanè
apud populos, maximè barbaros, ubi religio
vetus diutissimè viguit, potissimus in ijs cul-
tus. Apud Naharvalos, ait (55) Tacitus, an-
tiquæ religionis lucus ostenditur. Idem
Annalium I. *Lucis propinquæ barbaræ aræ.*
Apud Gallos quoque, in lucis Druidæ doce-
re solebant: quos templa habuisse, non con-
stat: aut, si habuère, rara fuère. Cæsar certè
tacet. Sed Plinij (56) verba adscribere libet:
*Arbores, ait, fuère numinum templa, priscoq;
ritu simplicia, rara etiam; nunc Deo præcellen-
tem arborem dicant. Nec magis aurò ful-
gentia atque ebore simulacra, quàm lucos, &
in iis silentia ipsa, adoramus. De statuis in
templo sic Poëta canit:*

Stant marmore mæstæ

Effigies, Belusq; parens &c.

Initia statuarum, mortuorum memoriæ

N 3

dicata-

(53) Herod. l. VII. c. 167. (54) Dion. Vossius. ad R.
Mos: Maim. de Idol. v. etiam Hospin. de templis.

[55] Ger. 43.5. [56] l. XII. c. I.

dicatarum, Sheruhi ævô, collocant plerique. Tharan autem Abrahami patrem eas primum, scribunt aliqui, coluisse. Cedrenus ex priscorum scriptis tradit: Abrahamum jam sexagenarium, cum Tharan patrem à simulacrorum cultu dehortatus frustra fuisset, fanum ejus, seu lararium incendiô devovisse: quod cum conflagraret, Aramum, (hoc est, Haran fratrem) simulacra ex ignis furore rapere conantem, flammis periisse; quô in Chaldæa humatô, Tharan in Mesopotamiam commigrâsse. Ad Tharæ igitur ævum Idololatriæ & Dæmoniorum cultus; ad Sheruchi idolorum primordia, sic referenda. Sed vide hac de re pluribus, & accuratiùs differentem (57) Seldenum, cui præsentia debemus.

Quos hîc ordine recenset viros, in opusculo nostro, quod de historia Carthagenensium meditamur, deducemus: in præsens hisce statuis hancce, ex Minutio (58) Felice, affigo epigraphen: *Dum reges suos colunt religiosè, dum defunctos eos desiderant in imaginibus videre, dum gestiunt eorum memorias in statuis detinere; sacra facta sunt, quæ fuerant*

c i 57] Proleg. c. 3. de Dijs Syr. [58] in Octavio:

rant assumpta solatia. Tullius (59) judicat, factum hoc quoque ad virtutem, in viventibus magis excitandam. Quam in rem etiã vide librum sapientiæ (five Philonis, five Salomonis ille liber sit) sacro codici insertum.

Hic porrò notandum: quòd Poëta *Lucum, templum, aras, effigies*, nominet, simulque indicet. Antiquitùs enim, ut Dion: Vossius ex R. (60) Maimonide observavit, simulacra in templis non statim reposita. Antiquissimũ referam exemplum, templi nimirum Herculei in Gadibus: quem, ut Silius l. III. vult,

nulla effigies, simulacrãve nota Deorum

Majestate locum, & sacro implevêre timore.

Lucianus de Dea Syria; *Antiquitùs etiam apud Ægyptios templa sine simulacris erant.* Penes Romanos quoque, teste Varrone apud Augustinum (61), per annos ampliùs LXX. templa sine statuis fuêre. Idem de Germanis Tacitus tradit.

Sichæi porrò cùm faciat mentionem Silius, nec ejus sicco pede prætereundus est cultus.

N 4

tus.

[59] l. III. de nat. Deor. [60] de idol, c. I. §. III. [61] de Civit. Dei. l. IV. c. 31.

bus. De hoc memorabile est Didonis illud ad Æneam, (fictum licet à Poëta, quod tamen rei memorandæ ansam porrigit) apud Ovidium (62):

*Est mihi marmorea sacratus in æde Sicheus,
Apposita frondes, velleræ et alba tegunt.*

Quò & illud Vergilianum facit:

*Præterea fuit in tectis de marmore templum,
Conjugis antiqui, miro quod honore colebat
Velleribus niveis, & festa fronde revinctum.*

Ad quæ P. Nannius (63); *Privatim cui-
bet licuit, quem vellet ex suis, consecrare, & illi
familiare templum erigere: quod hic à Didone
factum est; eoq; allusum est ab Ovidio, in epi-
stola Briseïdos ad Achillem:*

*Perq; trium fortes animas [mea numina]
fratrum,*

Qui benè pro patria, cum patriaq; jacent.

Porro nec accedit Servio, qui sic ait: *Moris
fuerat, ut nubentes puellæ, simulac venissent
ad limen mariti postes ornarent laneis vittis;
unde ait, velleribus niveis.* Sed hoc meritò
P. Nannius refutat, monstrans, illud novam
nuptam, non conjugem aliquandiu matri-
monio inveteratam, nec nisi semel, fecisse.

Jam

[62] In Epist. Heroic. vii. [63] Miscell. l. vii, c. 16.

Jam Dido maritum, non sponsum, colebat. Cæterum omnes Dii *stemmatis* solebant coli. Est autē *stemma*, teste (64) Sophoclis interprete, lana ramo circumvoluta; quam rem Vergilius periphrasticè extulit, & Ovidius eandem periphrasin retinuit. Deorum autem simulacra hujusmodi *stemmatis* integri solere, apud Julium Obsequentem invenias.

JUNO.

Primi mortalium hanc venerati sunt (65) Assyrij; ab his accepere Phœnices & Cyprij; ab illis Græci & Afri. Hæc Diva adeò propria Carthagini, ut contemptâ patriâ, eam huc migrâsse, sedemque fixisse, canat Poëta (66):

Hanc Juno fertur terris magis omnibus unam

Posthabitâ coluisse Samo: hinc illius arma,

Hinc currus fuit, hoc regnum Dea gentibus esse

[Si qua fata sinant] jam tum tenditq; fovetq;.

Arma illius Carthagine ponit Poëta, aut, ut interpretes volunt, *insignia*, Currum ei attribuit: at qualem? in suspensio reliquit lectorem. Quidam currum putant, quem graphicè Homerus Iliad. v. describit; quidā *tbensas*, quibus Deorum simulachra portan-

N 5

tur;

(64) in Oedip. tyranno. (65) Voss. l. II. c. 21. Theol. Gent. (66) l. I. Æn.

tur ; quidam *currus* , de quibus idem in
Georg :

ductos alta ad donaria currus.

Etiam in sacris Tiburtinis, docente Servio,
precabantur antiqui : *Juno Curulis, tuo curru
clypeoq, tuere meos curiae vernulas sanè.* Jos.
Scaliger de emendat : temp : Junonem dicit
pictam apud Carthaginienses leoni insiden-
tem , dextrâ fulmen , sinistrâ sceptrum ge-
stantem. Plura qui volet, consulat (quod &
non fecimus) Vergilianos interpretes.

Cum Virgilio, hac in parte , fermè conci-
nit Silius Italicus (67) :

*Hic Iuno ante Argos (sic credidit alta ve-
rustas)*

*Ante Agamemnoniam, gratissima tecta, Myce-
nen,*

Optavit profugis aeternam condere sedem.

Exinde igitur est, quòd huic

templum ingens Sidonia Dido

Condebat, donis opulentum & numine Diva.

Dido, Aeneæ amore æstuans (68), mactat

lectos de more bidentes

Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ.

Tertullian⁹ Apol : c.xxiv. *Unicuiq, etiam
provin-*

(67) l. i. (68) Verg. *Æn.* iv, v. 57.

provincia & civitati suus Deus est: ut Syria Astartes; ut Arabia Disares; ut Norico Beelenus, ut Africa Cœlestis &c: Eandem Apulejus vi. Meramor: sic compellat: Magni Jovis Germana & conjuga: sive tu Sami, sive celsa Carthaginis beatas sedes frequentas; quam cunctus oriens Zygiam veneratur, & omnis occidens Lucinam appellat: Sis meis extremis casibus Juno Sospita; soles pregnantibus ultrò subvenire. Post restorationem urbis, videntur Junonem maximum in modum coluisse. Hinc Herodianus l. v. Heliogabalus simulacrum Urania jussit afferri, quod scilicet Carthaginensibus, omniq; Africa incredibilem in modum venerabile, positum fuisse à Phœnissa Didone creditur, quo tempore antiquam Carthaginem dissectò coriò edificavit. Horati⁹ Car. II. od. I.

Juno, & Deorum quisquis amicior
Afris.

Cyprianus in libro de Idolorum vanitate: Juno vel Argiva, Samia, vel Pœna. Hinc Carthago Junonia dicta, ut Solinus c. 30. auctor. Seldenus illam Carthaginensem, maximè apud Poëtas, dici putat. Sub variis autem illa nomi-

nomnibus, tum apud diversas nationes, tum imprimis apud Phœnices Carthaginenses-que culta (69), inter quæ Astartes imprimis & Urania, sive Cœlestis.

ASTARTE.

Augustinus in Judicum c. vii. ad illa verba: *Et servierunt Baal & Astartibus*: Solet dici, inquit, Baal, nomen esse, apud gentes illarum partiū, Jovis, Astarte autem Junonis; quod linguā Punicā putant ostendere. Nam Baal Punici videntur dicere Dominum: unde Baal samē, quasi dominum Cœli intelligunt dicere. Samē quippe apud eos Cœli appellantur. Juno autem sine dubitatione ab illis Astarte vocatur. Et quoniam istæ linguæ non multum inter se differunt; meritò creditur, de filiis Israhel hoc dicere Scriptura, quod Baal servierunt & Astartibus: quia Jovi & Junonibus &c.: Ab hac, vel ejus templo, Amastra oppidum in Sicilia, Carthaginensium colonia, quasi urbs vel populus Astartes, dictum, putat (70) Bochartus. De Astarte, præter suprā allegatū Judicum locum, fit etiam mentio i. Reg. xi. Com. 5. & 33. Numen Sidoniorum vocant septua-

(69) Voss. Theol. Gent. l. ii. c. 21. (70) in Chanaan.

septuaginta. Asheroth autem etiam lucos significare, probat Seldenus (71), & in ijs cultum eam putat. Huc applicat 2. Reg. xxi. 7. ubi Manasse rex legitur posuisse in domo Domini sculptile luci, sive (juxta Seniores Lxx) simulacrum Asharach. Primus regum, qui lucum sub eo nomine sacrâsse legitur, est (72) Achabus. Quod pluribus, ex Judæorum Doctoribus, probat Seldenus. Simulacra igitur lignea Astarte, seu Astoreth, *Asberim* & *Asbereth*, seu lucos sæpius dicta, sentit; ut & ad nomen simul alluderetur, & tam impari Divinitati, materiei contumeliâ ipsoque vocabulo, exprobraretur. Quodnam verò Numen fuerit, Auctores discrepant.

Quidam Astartem eandem (73), quæ Europa, Agenoris filia; quidam Venerem faciunt. Vide, præter alios, Calcagninum l. iii. obs. & Pameliū in Tertull: Apol. c. xxiv. Seldenum de Diis Syris Synt. i. c. 2. Bochartum in Phaleg. Verior illorum est opinio, qui, *Lunam* per eam indigitari, sentiunt. Hoc antiquissimo scriptore (74) Sanchuniatone, & Eu-

(71) *de Diis Syr. Synt. i. c. 2*: (72) *1. Reg. xxi.* (73) *Vof. l. i. c. 22. Theol. Gent.* (74) *Vof. l. ii. 21. Theol. Gent.*

& Eusebio ex ipso, in primo Evangelicæ præparationis, probari potest : ubi *Astarte* Cœli filia vocatur; quod sine dubio nulli melius, quàm Lunæ convenit. De Astarte ibidem ex Sanchuniatone Philo Bib. : & ex Philone Eusebius, *Astarte verò Phœnices Venerem esse prædicant*. Nec eò tamen Veneris sive Luciferi sidus, sed Lunam intelligi; de Syro hoc numine, Syrus Lucianus optimus est testis. Hoc tamen Franciscus (75) Floridus Sabinus, præter alios, refutat, dicens; Lucianum manifestè in re non admodum obscura deceptum; dum Astartem Deam esse eandem existimat, quæ Luna dicitur : cùm Astarte non Luna sit, sed potius Venus. Sed pro Junone, seu quod idem (76), Luna, Diana (77), Lucina (78) Latinorum, verior stat sententia; uti ex præmisso his Augustini loco, Sanchuniathone, Luciano, Vossius & Seldenus deducunt. Adde his Herodianum (79), cui Scaliger & Bochartus (80) multis rationibus adstipulantur.

URANIA

(75) *in lect. subcis. l. II. c. 7.* (76) *Voss. l. II. c. 26. Theol. Gent.* (77) *id. l. II. c. 25.* [78] *Apul. vi. Metam.* [79] *l. v c. 6.* [80] *in Phaleg. l. II. c. 19.*

URANIA.

Patere quæso, lector benevole, ut rem, memoratu difficillimam, dignissimam, verbis Vossii (81) explicem. *Afris venerationi fuerunt Sol Lunaq;: imò, nec alios, præter eos, agnovère. Herodotus l. IV. Tantummodò Soli & Luna sacrificant, & quidem Afri universi. De sole superius vidimus. De Luna, testis Herodotus l. V. ubi Carthaginenses, ait Οὐρανίαν, sive Cælestis numen, à Didone Phœnissa accepisse: & Lunam credi, vocariq; aliter Αστέραχην. Sic Græculi corrupère vocem Αστέρα (quæ ex Astrot) faciendo in Αστέραχην, q. d. siderum rectoricem, sive cæli reginam. Ut verò Græci Οὐρανίαν, sic Latini reddidère Cælestem. Tertullianus in Apologetico: Unicuiq; etiam provincie & Civitati suus Deus est. Ut Syriæ Astartes, ut Arabiæ Dysares, ut Norico Belenus, ut Africa Cælestis. Capitolinus in Pertinace: Deinde Proconsul Africa factus est. In quo Proconsulatu multas seditiones perpessus dicitur, vaticinationibus earum, quæ de templo Cælestis emergant. Idem in Vita Macrini: Vates Cælestis apud Carthaginem, Deo repleta, solebat verax anere. Trebellius Pollio in XXX. tyrannis: Afri quoq;, auctore Vibio*

(81) l. II, c. 24. Theol. Gentil.

Vibio Passieno Proconsule Africae, & Fabio Pomponiano duce limitis Libyci, Celsum imperatorem appellaverunt, peplô Deae Caelestis ornatum. Philastrius Brixienensis in Catal. haeres: c. 15. Alia haeresis in Judaeis, quae Reginam, quam & Fortunam, Caeli nuncupant, quam & Caelestem vocant in Africa. Ambrosii Epistolâ contra relationem Symmachi: Unde Phrygiæ vates, & semper Romanis invisa, non æquè Cartbagini: numina, quam Caelestem Afri, Mitram Persæ, plerique Venerem colunt; pro diversitate nominis, non pro numinis varietate. Apud Salvianum quoque, in Octavo de Gubernatione Dei, reperit Pitheus, (advers. subf. l. 1. c. 4.) in optimo & vetustissimo Codice, Caelestem illam Afrorum dæmonem. Ubi in aliis illum legitur. Quod plerique eò defendunt; quia & Caelestus Salinensis, hoc Africanum numen, nominetur Ulpiano in Tit: XII. Regular: unde colligunt, ut Lunum & Lunam dixere Carreni, teste Spartiano in Caracalla; ita & Caelestem, Afri Dei Deaque nomen fuisse. Dea Caelestis meminit item Ammianus l. XXII. ubi refert; Ut Asclepiades Philosophus circumferre soleat ejus figuram ex argento: nempe, quòd, sic Deam magis sibi propitiam fore, arbitraretur: Ut alii, si Alex. M. figuram (nam & hunc esse
in

in Diis habitum, superiori libro diximus) gestitarent : In cunctis , quæ agerent , se ab eo adjutum iri , sperabant ; teste Trebellio in xxx. tyrannis. Cæterum nec aliam , quàm hanc Deam , per Cœlestem Virginem , intelligit vel Tertullianus in Apologetico ; ubi eam pluviarum pollicitatricem vocat : quia pal-lens Luna pluvia est præsagium : vel Augustinus l. ii. de Civitat. Dei c. 4. ubi illam cum Berecynthia , Deorum matre , conjungit. Nec , quòd dicebamus , Uraniam sive Cœlestem esse eandem , ac Venerem & Junonem , obstiterit illi , quòd Virginem dixere. Nam & Diana semper Virgo , quæ tamen & Juno Lucina ac Ilithya , sive Genitalis ; ut superius ostensum. Hactenus Vossius , quibus mantissæ loco addo :

*Uraniam hanc (quam à Poënis acceperat) Massanissam , Numidarum (82) Regē , veneratum , maximoque templum ejus , in Melita Insula , profecutum honore. Cœlestem autem hanc , sive Venerem , sive Lunam , vocabant Assyrij *Milittam* (83) (genetricem) ; Arabes *Alilat* (Lunam nascentem ,*

O

tem,

(82) Cic : in Verrem act. iv. (83) Voss. l. ii. c. 23.

Theol : Gent.

tem, & noctilucam; unde Latinorum Lucina); Persæ *Mitran*; ut scripsit Herodotus, quem vide sis l. i. & iii. c. 8. Ægyptij sub nomine *Isidos* venerati, quæ hinc *Phanan* (84) dicta. Deæ hujus cultus, etiam ad Salviani usque tempora, ex Africa nondum exterminatus. Augustinus autem l. ii. de Civit. Dei c. 4. *ludorum turpissimorum, Virgini Cælesti in honorem, meminit.*

DEA SYRA.

De hac appellatione, cum pauca notatu digna occurrant, curiosum ad Tertulliani Apol: c. 24. Lipsium Elect. l. ii. c. 21. & Epist: quæst. l. ii. c. 22. remitto.

VENUS.

Gentem, in libidines præcipitem, sacra ejus omisisse, verisimile esse non credo. Persuadebunt id nobis ea, quæ suprà de Sicca diximus Venerea; quæ ulterius etiam indagandi ansam præbuerunt. Inveni tandem apud Augustinum (85), *Carthaginem Regnum dici Veneris: Regnum, inquit, Veneris, quale erat Carthagini, ubi nunc est regnum cæleste, lapis ille (Christus puta) fregit.*

(84) Voss. l. ii. c. 24. Th. Gent. (85) in exposit. Ps. xcvi.

git. Sed ab ovo res repetenda. Notum est è sacris: inter alias cæremonias, quas colonix, à Salmanassare Assyriæ rege, exciso Samaritanorum regno, in illud deductæ, introduxerunt, fuisse quoque (86) *Succoth Beneth*. Inter Babyloniorum autem instituta reponit & hunc modum, præter sacram scripturam, Herodotus l. i.; ubi, ejus gentis puellas in fano Veneris confidentes, tempora corollis religatas, pudicitiam advenis venum quasi exposuisse, meminit. Cælius Rhodiginus (87) ex Pausania refert: Assyrios omnium primos Uraniam adoratos colere; quos sint insequuti in Cypro Paphij, & ad Ascalonem Phœnices; à quib⁹ didicerint mox Cytherij. Augustinus de Civit. Dei l. iv. c. 10. *Vesta meretricum, cui etiam Phœnices donum dabant de prostitutione filiarum, antequam jungerent eas Viris.*

Cæterum Assyriorum Pœnorumque ritus, sibi quàm simillimos, ex utrorumque apparebit comparatione. Nomen Car-

O 2

tha-

(86) 2. Reg. c. xvii. (87) *Leet: Ant. l. xxiii. c. 3.*

thaginentium Coloniae (88), Siccæ nimirum Veneræ, à Succoth, Siccuth, vel Succoth Assyriorum derivari, est in confesso. Sacra ipsa Assyria in hunc modum celebrabantur. Explosis Rabbīnorum (ex Seldeno (89), & cum eo loquor) in hac materia leriis; Succoth Benoth non tam Deum, aliquem Deamve, quàm fanum ipsum, ritusque circa illud sacros, denotârunt. Ipsissimum enim erat Babyloniae Mylittæ, sive Veneris Uraniae templum, ubi puellæ corollis revinctæ, & sedentes singulis in spatiis, quæ funiculis erant distincta, hospites operiebantur; qui, ritè implorata Venere, Militta, pecuniâque quantulâcunque, quæ Deæ sacra, cum eis, à fano subductis, rem habebant. Nec cuiquam fas erat prius discedere, quàm ad hunc ritum fuerat ad res Veneræ electa. Unde fiebat, ut per biennium nonnunquam & triennium expectarent, quæ deformes, miseræ. Lege verò patria omnibus fœminis erat communis, ut semel in vita ita desidentes, cum adven-

(88) *Suprà l. 1. Sect. 2. c. 2. V. Voss. l. 11. c. 22. Seld. de Diis Syr. Synt: 11. c. 7.* (89) *Synt, 11. c. 7, de Diis Syr.*

nis consuetudinem haberent. Cæterum beatiores, vehiculis cameratis vectæ, relicta à tergo magnâ famulitii turbâ, pro fano consistebant: Heic planè Filiarum seu Muliercularum *tabernacula*, id est, *Succoth Benoth*. Hac tamen in parte à Seldeno Vossius abit, dicens; templum, non vehicula camerata, dictum *Succoth Benoth*, h. e. *tabernacula filiarum*. Historiam pluribus deducentes vide Herodotum l. i. & Strabonem l. xvi. Eadem apud Pœnos reperies, extraquàm, quòd pecuniam datam, quæ Deæ sacra esse debuit, sibi mox Carthaginiensium mulierculæ, more meretricio, lucrifacerent. Vel, ut Valerius (90) Maximus loquitur; *In templum Matronæ se conferebant, atque inde procedentes ad questum, dotes corporis injuriâ contrabebant.*

ANNA.

Anna Perenna sibi inter Deos Carthaginiensium locum exposcit. Hanc Didonis fuisse sororem, perhibent (91), & exulasse ajunt apud Æneam; sed insidias struente

O 3

Lavinia,

(90) l. ii. c. 6. (91) Voss. l. i. c. 12. Theol. Gent. & Instit. Orat. l. i. c. 6. §. 8. v. etiam Volater. l. xxxiii.

Lavinia, Æneæ Uxore, in Numico submersam amne : hinc pro Nympha Numicia habitam, cultamque ; & quia amne perennè lateret , vocatam Annam Perennam. Sed si jam Anna priùs dicebatur : non fuit id nomen ab amne. Nec Anna magis, quàm Dido, videre potuit Æneam : cùm inter eos trecentorum circiter annorum sit intervallum. Inter numina autem apud Pœnos fuisse, fatetur Annibal ; quam ille, ab ipsa ad pugnam Cannensem excitatus, evanescentem (92), hunc in modum alloquitur ;

Nympha, decus generis, quo non sacratius ullum,

Numen, ait, nobis, felix oblata secundis :

Ast ego te compos pugnae, Carthaginis arce

Marmoreis sistam templis juxtaq, dicabo,

Æquantem gemino simulacri numine Dido.

Genus dicit stirpem Beli. Nam inde oriunda erat Anna, ut ipsamet jactat ;

Concelebror vestri generata è sanguine Beli.

Sanè & Annibal inde genus ducebat. Initiò ejusdem libri :

Annibal, à nostro nomen memorabile Belo.

Et no-

Et nomen ipsum Annibalis ab Annone & Belo compositum, suspicor.

Cultum Annæ apud Latinos, qui illam divinitate & civitate donârunt, Ovidius nobis l. III. Fastorum reliquit. Quem vide sis.

JUPITER.

Jovis sacerdotii honorem perpetuum paciscitur sibi posterisque, sacerdos cum Elissa (93) Cyprò discedens. Hic Deus, ut primus (94) in fœdere, cum Philippo Macedone, testis; ita,

ter Marte sinistro

Juratumq; Jovi fœdus

fregisse Carthaginenses, asserit (95) Silius.

Jupiter autem, imprimis Ammonius, nostris vicinûs, (quem etiam sæpè, de futuro successu consulturi, adibant) est Chamus, filius Noë, quem superstitio Deum fecit fatidicum (96). Vocem, ex Tetragrammati Europæorum pronuntiatione, corrupta, factum; nec vocem *Jupiter*, aliud esse,

O 4

esse,

(93) *Just. l. xviii. c. 5.* (94) *Polyb. l. vii. c. 2.* (95) *l. 1.*

(96) *Annius ad Xenoph. de equivocis. Voss. l. 1. c. 32.*

Theol. Gent. Bochartus in Phaleg. l. 1. Sect. 1, c. 2.

esse, quàm Jovis piter, id est, Jehova pater, docet Seldenus (97).

ÆSCULAPIUS.

Æsculapius peculiariter in Africa colebatur, quòd matre Pœna crederetur genitus; unde *Penigena* vocatur Servio, apud Vergilium *Æneid* vii. Strabo l. xvii. *Media in urbe* (Carthaginiis puta) *summaq; ejus parte, ubi arx sita erat nomine Byrsa, in ipso vertice fuit templum Æsculapii: quod Asdrubalis Uxor, capta urbe, secum combussit.* Appianus similiter; *Æsculapii templum in Byrsa, prædives, nobilius cæteris, quò se Carthaginenses transfuga, cum Asdrubale & uxore filiisq; expugnata urbe, receperunt.* Apulejus (98): *Nunc quoque principium mihi apud vestras aureis auspiciatissimum ab Æsculapio deo capiam, qui arcem vestram Carthaginiis indubitabili numine propitius respicit.* In hoc templo asservabantur quoque Æsculapii hujus verbenæ, quas obsessi in arce, pacem à Scipione rogaturi, prætulerant (99).

Cæte-

(97) Synt: II. c. I. (98) in Flor. (99) Appianus in Lyb.

Cæterum, mirum videtur (100) Vossio, nec sine causa; quòd Æsculapium, utpote peregrinum, coluerint Deum. Verba ejus subjungo: *Sanè Æsculapius patriâ Messenius fuit, primòq; ab Epidauriis in Argia divinos fuit honores adeptus, exemplum mox reliqua sequente Græcia, ut diximus c. xiii. Nectamen tam existimem, Carthaginenses Æsculapii cultū immediatè accepisse à Græcis, quàm Tyriis. Nam Tyrus, captam ante Carthaginem, annis centum & octoginta sex, nunc in Seleucidarum, nunc Ptolemæorū, fuit potestate. Capta quippe Tyrus ab Alexandro M. Olymp. cxii. an. i. Carthago autem excisa à Romanis Olymp. clviii. an. iii. Intermedio tempore, & Tyros à Syro-Macedonibus, vel Ægyptiis; & Carthago à Tyriis cultum didicerit Æsculapii. Hæc ille.*

APOLLO.

Apollinis cultui in foro (101) dicatum, erat fanum; cujus auream statuam & fastigium, opertum laminis aureis pondo mille talentorum, in expugnatione urbis deprædati sunt Scipionis milites. Huc facit

O 5

Vale-

(100) l. i. c. 32. Theol. Gent. (101) App. de bell. Pun.

Valerius (102) Maximus: *Acer sui, tum temporis, numinis vindex fuit Apollo; nam veste aureâ nudatus, id egit, ut sacrilegæ manus, inter fragmenta ejus abscissa, invenirentur.* Fit illius quoque mentio in foedere, cum (103) Philippo Macedone icto. Statuam ejus Carthagine Romam advectam, Plutarchus (104) adserit. Cæterum, in sacra scriptura, monstrante Vossio l. i. c. 16. Theol. Gent. *Apollo Juba est.*

NEPTUNUS.

Neptunus quoque vindex invocabatur, jurijurando, foederique cum Philippo (105) Macedone icto. Huic (106) Amilcar, Himeram in Sicilia obsidens, magnificum apparavit sacrum. Imilcar verò (107), sedandæ pestis gratiâ, loco sacrificii, sacerdotum turbam in mare demersit. Et Herodotus (108); *Neptuni nomen ab initio nulli usurpârunt, nisi Libyes, qui semper hunc Deum in honore habuerunt.* Ab illis autem Pelasgos accepisse, reliquit idem Herodotus. Aquam autem Marinam Græci Neptunum nun-

(102) l. i. c. 1. (103) Polyb. l. vii. c. 3. (104) in Flaminio. (105) Polyb. l. vii. c. 3. (106) Diod. l. xi, 17. (107) idem l. xiii. (108) in Euterp. l. ii. c. 49.

nuncupârunt. Apud Romanos , numen (109) hoc Oceani & Neptuni nominibus gavifum: quorum ille notat Aquam, quatenus humor est principium rerum; hic eandem significat, prout est ex præcipuis mundi partibus.

Cæterùm, Neptuni multi (110) quorum antiquissimus Japhetus: quem ideo antiqui præfecerunt mari ; quia portio, quæ Japheto obtigit , magna sui parte infulis constabat & peninsulis. Artis autem equestris imperium eidem attribuerunt; quia ad interiora terrarum occupanda, eâ opus erat. Hinc Equorum genus ad Neptunum (111) Poëtæ referunt. Atque, ut hanc fabulam Libycam esse scias, & à Poënis in Libya ortam; Scyphius vocari traditur primus ille equus, qui natus est è Neptuni semine, in saxo dormientis, atq; ideo equi *Petræi* dicti. Pindari Scholiastes enarrans, quorsum *Petræus* appelletur Neptunus Pyth: od. 4 : *Petræus Neptuni epithetum.* Ajunt, certamen institutum esse in honorem *Petræi*

(109) Voss. Theol. Gent. l. II. c. 76. (110) Voss. l. I. c. 15. Theol. Gent. Bochartus in Phaleg. l. I. c. 1. (111) Bochartus in Phaleg. l. IV. c. 33.

Petrei Neptuni, ubi ex petra exiliit primus equus. Et paulò antè: Super quadam petra consopitus, semen emisit, quò acceptò terra, primum equum edidit, quem vocârunt Scypbicum. Nempe Pœnis Scypherat Petra.

Quò autem Neptunus etiam Dagoni Palæstinorum lumen præferat, ex Seldeno (II2) sequentia mutuor: Nimirum Dagonem, figurâ ex humana & marina simul mistâ, nihil aliud quàm Neptunum, Amphitritem, Salaciam, Oceanum, aut Tethyn, aut hosce omnes, id est, mare ipsum; veluti magni, in augusto Naturæ procerum, consensu, numinis symbolum, ævo simpliciore, denotâsse, æquum est, ut opineris. Nam ut defuncti simulachrum fuerit, figura mysterium non patitur.

MERCVRIVS.

Hunc etsi me in templis Carthaginensiū conspexisse, nesciam: Bochartus tamen, vir antiquitatis scientissimus, me docuit (II3), Chanaan eundem, qui Mercurius, fuisse; utrumque Jovis filium, id est, Hami; utrūque à mercibus & mercatura nomen accepisse. Chanaan enim Hebræis mercato-

rem

2) de Dijs Syr. Prolegom. c. 3. (II3) in Phaleg. l. I.

rem sonat. Pœnium *Sumes*, id est, *Deorum ministrum*, vocabant. *Vys* ideò, ut idem vult, præficitur; quia orti ab illo Chananæi, seu Phœnices, in remotissimas terras navigare, primi ausi sunt. *Alæ* sunt vela navium, prout multi aliàs accipiunt Esa. xviii. Ejusdem *furacitas*, Phœnicū in commerciis vaframentum exprimit. Eundem *negotiis & quæstui* (114) *præesse*, existimaverunt. Nam & ingenium subactum in Mercatura requiritur, & commercia sermone constant, ac eo sæpè fraudulento: unde & Mercurius impostor, & fur fingitur. *Gallus* etiam ei victima erat; quia in Mercatore, exigitur vigilantia.

PROSERPINA ET CERES.

Proserpinæ Cererisq; , ante bellum cū Dionysio (115), cultus nullus; tum verò, priorum numinum diffidentes sive auxilio, sive potentiæ, sive favori, hæc extraneas in civitatem suam adduxêre, earumq; sacris clarissimos præfecerunt Civium. Statuas ambarum in Elissæ templo collocat Silius Italicus (116):

Stant

(114) *Voss. l. II. c. 32. Theol. Gent. (115) supra de pietate. (116) l. I.*

*Stant aræ cœliq; Deis Herebog; potenti,
Hic crine effuso, atq; Enneæ numina divæ.
Dido quoque, œstrô amoris erga Æneam
percita, mactat*

lectas de more bidentes

Legifera Cereri (117).

Non incommodè huc sequentia ex Ter-
tulliano l. i. c. 6. ad uxorem, facere pote-
runt : *Viduas Africanæ Cereri assistere sci-
mus, durissima quidem oblivione matrimo-
nij adlectas. Nam manentibus in æternum
viris non modò thoro decedunt; sed & alias
eis, utiq; ridentibus; loco suo insinuant ad-
empto omni contactu, usq; ad osculum filiorû:
& tamen durante usu, perseverant in tali
Viduitatis disciplina, quæ etiam pietatis san-
ctæ solatia excludit. Similiter libro de exhor-
tatione Castitatis c. xiii. Fæminæ Cereris A-
phricanæ, cui etiam, spontè abdicato matri-
monio, ad senescunt, exinde adempto contactu
masculorum, usq; ad oscula filiorum. Libro de
Monogamia: Cereris sacerdotes, viventibus
etiam viris & consentientibus, amica sepa-
ratione viduantur.*

Cæte-

(117) *Virg. l. IV. Æn. v. 57.*

Cæterùm , ne quid antiquitatis ignoretur, *Cerere* à *Gerere* (118) nonnulli deducunt: illa enim messem, quam terra gerit, procurat. Ceres autem, docente (119) Vossio, duplex est: una Cœlestis, quæ est *Luna*; altera subcœlestis, quæ est *terra frugifera*: vel etiam, ut idem alibi (120), *Ceres est Luna*; sed cum hac frugiferam terræ vim comprehendit. Isis autem, soror & uxor Osiridis regis, eodem locò habitæ Ægyptiis, quo Ceres Græcis, quæ usum frumenti & hordei docuit. Lipsius de crucel. i. c. 5. *Isis nomine divertit à Cerere, numine communicat*. Adde Pomp. Sabinum in iv. *Æn.*

Proserpinæ nomen varias accipit origines. Varro (121) Lunam à *proserpendo* dici ait Proserpinam; quòd, ut serpens, modò in dextram partem, modò in sinistram, latè vagetur. Clarius P. Nannius (122): *Proserpina sementem procurat, hinc dicta à proserpendo*. Utraque Saturni filia credita.

HEREBUS.

Hunc sæpè, tum. l. i. , tum alibi, Silius
Italicus

(118) *P. Nannias Misc: l. vii. 10.* (119) *l. ii. c. 59. Theol. Gent.* (120) *l. ii. c. 27.* (121) *l. iv. de LL. Voss.* *l. ii. c. 28. Th. Gent.* (122) *Misc. l. vii. 10.*

Italicus inter Carthaginensium Deos numerat. Herebus autem nihil aliud, quàm (123) Pluto vel Dis. In formula foederis, cum Philippo Macedone, apud (124) Polybium sequentes referuntur Dii; *Jolaus, Mars, Triton, Dii expeditionis comites, Sol, Tellus, Fluvij, Prata, Aqua*. Quos eodem ordine recensebo.

JOLAUS.

In Sardinia cultus Hercules, & cum eo Jolaus [125]: unde Sardi montani, qui & Diagebrenses, prius fuere Jolaenses vocati, secundum Strabonem in V. Ubi etiam addit; *eum in banc insulam adduxisse quosdam filiorum Herculis*. Diodorus etiam refert, campos Sardiniae amoenissimos, *Joleos dici ab Jolao*; eumque natum fuisse ex fratre Herculis. De sacris ejus in Sardinia, vide sis apud Vossium ex Pausania.

MARS.

Annibal, postquam eum pater Deorum ad expeditionem Italicam, per insomnia, stimulaverat, surgens [126];

Promissa

[123] Vossius l. II. c. 60. Theol. Gent. [124] l. VII. c. 3.

[125] Voss. Theol. Gent. l. I. c. 40. [126] Sil. l. 1.

*Promissa evoluit somni, noctemq; retractat,
Jamq; Deum regi, Martiq; sub omine fausto
Instauratus bonos, niveoq; ante omnia tauro
Placatur meritis monitor Cyllenius aris.*

Idem in juramento suo:

*Juro per numina Martis,
Per manes, Regina, tuos.*

Martem autem ex Hebræo fonte dictum; incautiusque à Græcis & Romanis, numina barbara reddi nominibus, *Martis* puta ac *Mercurii*, ostendit (127) Vossius. Idem (128) me docuit, conditorẽ Babylonij imperij, *Nimrodum* sive *Belum*, esse vetustissimum *Martem*: nisi in societatem accipere placeat, tum *Ninum*, tum *Thurram*, qui & ipse Assyrius Rex fuit.

TRITON.

Tritonis nomen à fluctu (129), qui Græcè Τριτων̃ dicitur: Cymothoë, à cursu undarum. Hæc duo numina naves, vado impactas, à syrtibus liberant, & in altum deducunt; quod Vergilius his verbis innuit:

P

Cymo-

(127) l. II. c. 13. & 33. Theol. Gent. (128) l. I. c. 16.

(129) Pet; Nannius in Miscell. l. VII. c. 10.

*Cymothoë simul & Triton adnixus acuto
Detrudunt naves scopulo.*

SOL.

Herodotus l. iv. de Afris sic scribit, *sacri-
ficant tantum Soli & Lunæ.* Phœnicum
quoque Theologi omnium maximum nu-
men Solem æstimabant (130): planetis, &
quæ sunt cætera sidera, velut nutum ejus
observantibus. Hinc factum arbitror,
quòd Vossius (131) quatuor planetas ma-
res ad solem reduxerit. Prodicus, apud
Sextum Empiricum, contra Mathemati-
cos: *Id quod vitæ prædest, Deum esse existi-
matur, ut Solem, & Lunam, & fluvios, &
prata, & fructus, & quicquid est hujusmodi.*
Notandum & hoc, varia Græcorum & Ro-
manorum numina ad Solem referri: Apol-
linem esse *Solem & Phœbum*, aliosque, de
quibus videre est Vossium l. ii. c. 12. Theol.
Gent. Ægyptij autem Solem, sub nomine
(132) Osiridos; cumque Sole Mitsraim, pri-
mum regem Ægypti, coluere. Assabinus
Æthiopum, idem ac Sol. Persis Sol Mi-
thras

(130) Seld. de Diis Syr. c. 3. Prol. (131) l. ii. c. 16.
Theol. Gent. (132) Voss. l. ii. c. 10. item l. ii. c. 11.

thras (133): atque ejus propagines sunt Mithridates, qui & Mithradates. De Alagabalo, seu Elagabalo, seu Heliogabalo, disputantem vide Vossium l. II, c. 5. Theol. Gent.

TELLUS.

Tellus in fœdere, cum Philippo Macêdone, ut testis invocabatur. Tellurem adorârunt Carthaginensium Legati, Romanorum accessuri. De Telluris cultu, digna sunt observatu Vossii (134), quæ proinde subjungere non pœnitebit: *Tellus, inquit, divinos obtinuit honores: idq̃, laxè ea voce accepta, ut signat hunc globum terræ & aquæ: qui opponitur Cœlesti, hoc est, æthereo & aëreo corpori. Nec enim primitus inter ætheream & aëream substantiam distinxere; nec terram colentes, seorsum aquam, honore dignabantur cœlesti. Imò sapientes, ut postea dicetur, in tellure universam coluere naturam; quatenus ea, ut fœmina, consideratur, hoc est, prout attenditur vis Naturæ feminibus, è mascula Naturæ vi conceptis, novas rerū formas, nova corpora producens,*

P 2

sive

(133) Voss. II. c. 9. (134) l. II. c. 51. Theol. Gent.

*sive alia atq; alia singularia, quando omnia
hæc caduca sunt ac fluxa, ejusdem generis ac
speciei pariens. Ulti masculam illam Naturæ
vim Osiridem, Saturnum, aliisq; nominibus
vocârunt: ita fœmineam hanc, Isidem, Opim,
& aliter, ut inferiùs ostendam. Paulatim,
autem gliscente Deorum Dearumve numero,
separato dignati sunt cultu terram & aquã:
separato item æthera & aëra. Tantum ex
Vossio.*

AQVÆ, FLUVII.

Annibal, post pugnam cum Scipione ad
Trebiam (135),

multo fluvium veneratus honore,

Gramineas undis stravit socialibus aras.

Omnes enim penè fontes sacri gentili-
bus erant: quin & amnium capita, ut vel li-
quet ex illo iv. Georg. v. 319.

Tristis ad extremi sacrum caput adstitit amnis.
& Horatii istoc, Od. i. l. i.

Nunc ad aquæ lene caput sacræ,

Sed cogor ad Vossium (136) appellare,
meæque tenuitati ex illius thesauris subsi-
dium petere.

Anti-

(135) Sil. l. iv. (136) Theol. Gent. l. ii, c. 67.

Antiquior, inquit, cultus est aquæ, quàm ignis. Quòd, si ullo in Elemento, in hoc Aquæ profectò, magnopere divina se exseruit providentia. Quod pluribus à c. 67. ad 74. deducit. Ubi ita tandem concludit: Quæ hætenus, tum universè de aquarum utilitate, tum particulatim de miranda quarundam natura, diximus: ea, si pauca exceperis, quæ longa dies docuit, minimè effugerunt vel oculos, vel animos gentilium: imò multò maximam partem ea ab iis ipsi acceperimus. Sed, cùm Deum propterea glorificare eos oporteret, honorem, Numini debitum, Aquis transscripserunt: quemadmodum etiã legas in libro Sapient. c. xiii. 2. ubi scriptor is appellat βίανον ὕδατος, violentam aquam: sive, quia magna vis cuiusvis aquæ insit: sive non omnem aquam, illam etiam residem, ac cisternis conclusam, respexerit; sed duntaxat vasti maris, aut præterea fluminum magnorum. Quò enim major in corpore aliquo se vis exsereret, eò judicabant illi, plus inesse divini. Porro, cunctarum gentium maximè Aquam esse venerati videntur Ægyptij & Persæ. Hæc ille.

MOPSVS.

Apulejus de Deo Socratis: *Pro numine postea ab hominibus prodicti, fanis & ceremoniis vulgò advertuntur: ut in Beotia Amphiaræus, in Africa Mopsus, in Ægypto Osyris.* Hunc putat Vossius (137) non Mopsum, Tiresiæ ex Mantone filia Nepotem; sed filium Ampyci, Argonautarum unum: de quo Apollonius & Valerius Flaccus in Argonauticis. Apud Statium etiam in iii. Thebaidos, sic de eo Amphiaræus:

nec me ventura locuto,

Sæpius in dubiis auditus Jasone Mopsus.

Ubi sic Lactantius, sive Luctatius, interpres: *In tantum magnus fuit Mopsus in augurali peritia, ut post mortem ei templa dicata sint: à quorum adytis sæpè homines responsa accipiunt.* Quibus locis cultus fuerit, non addit interpres; sed de Africa credere debemus Apuleio, homini Afro, addo & Maggo; eoque oraculorum callentissimo. V. etiam Senecam in Medæ Choro. & Cœl. Rhodigin. l. xxix. c. 15. lect: antiq.

JGNIS.

Cæsar Scaliger Exercitat: cclviii. sect: i.

scri-

(137) l. i. c. 32. Theol. Gent.

Scriptum est in historiis Africanis, ignem in Lybia pro Deo habitum : quem, Vestalium ritu, perpetuum servant. Hausit verò forsàn hæc ex Joannis Leonis Africani l. 1. c. de Priscorum Afrorum fide & religione.

AER & VENTUS.

Julius Firmicus lib. profan. religionum: *Assyriæ & pars Afrorum aërem ducatum habere elementorum, volunt, & hunc imaginaria venratione venerantur.* Nam hunc eunden, nomine Junonis, vel Veneris Virginis, (si tamen Veneri placuit aliquando virginias) consecrârunt. Eusebius I. de præpant: Evangel: refert ex Sanchoniatonis Theologia Phœnicum: *Usonem Phœnicem templum Ventis posuisse.* Præterea Græcis quoque & Persis cultus ille in usu erat.

AMILCAR.

Varias Deorum vidimus classes, tum ilorum, quorum memoria, ex sacris literis deprompta, in idololatriam & cultum superstitiosum versa ; cùm illorum, quos, ex insita à creatore vi Naturæ, Deos fecerunt.

Restant illi Principes, quos antiquitas Cœlo locavit, sive, quia nobili reperto profuissent generi humano; sive, quoniam gentis, vel urbis erant conditores; sive, quia bello rem præclare gessissent, quales à Latinis *Dii Indigetes* vocati. Inter hos primas esto (cum jam de Didone, Anna, dictum sit) *Amilcar*.

De hoc inter Doctos non satis convenit. Athenagoras in Legatione sua pro Christianis, cultum à Carthaginensibus docet, ipsumque solem intelligi oportere, censet. In hanc partem facit, quòd Saturnus Afrorum (ut suprà, cùm de eo tractaremus, indicavimus) Servio, Damascio, Eusebio, idem sit ac Sol, & ejusce cultum acciperint Carthaginenses ab Oriente, ubi is dictus Moloch, vel Milcon. Punicum quoque Amilcar est à Pœno, sive Syro Moloch, vel Milcon, ut significatione hac conveniant: utraque pura puta Ebraica seu Punica sunt, si quis initia spectet, & Regem denotant. Longum esset, hocce prosequi argumentum, si cætera adferre vellem, videat, cui hæc disquirere placet, Seldenum, Vossium, & alios.

& alios. Nobis sufficiat ex illis attulisse;
Amilcar à Milcom esse, à quo itidem Imilco,
 vocabulum Ducis Punici apud Orosium
 l. iv. c. 6. & Imilce, heroinæ Punicæ nomen
 apud Silium l. III.

*Milicus indigenis latè regnârat in oris,
 Cornigeram attollens genitoris imagine
 frontem.*

*Hinc patriam, clarumq; genus referebat
 Imilce,*

Barbaricâ paulum vitiato nomine linguâ.

Verùm, ut Imilco ducis, sive regis nomen
 fuit; ita & Amilcar. Solent enim (138) Pœ-
 ni, Orientalium more, nomina sibi à Diis
 suis imponere. Ita à Baal, qui est Belus, sunt
 Annibal, Asdrubal. Statuendum itaque,
 Amilcarem nullum esse alium, quàm *Re-*
gem illum Carthaginensium, cujus in sacri-
 ficando antè (139) conspeximus, ex Hero-
 doto, zelum: qui etiam, eodem docente,
ob virtutem eximiam factus est Carthagi-
nensium Rex. Is, victus à Gelone Syracu-
 fano in Sicilia, nusquam, etsi eum Gelo se-
 dulò inquireri jussisset, repertus.

Quò devenerit, olim disputatum. Inte-

P 5

rim

(138) Voss. l. II. c. II. Theol. Gent., (139) de Pietate.
 Herodot. l. VII.

rim hoc Amilcar conlecutus, ut inter Deos referretur. Qua de re sic Herodotus in Polymnia (140): *Apud ipsos Carthaginienses, illius (Amilcaris puta) imaginem colentes, hac fama est. Dum Barbaricum Græcis in Sicilia ab aurora ad crepusculū sine intermissione pugnarent; [tamdiu enim extractum fuisse prælium] interea Amilcarem, in castris permanentem, sacrificasse atq; litasse, solida corpora aggerentem in ingentem pyram; sed conspectis suis in fugam versis, ut erat in faciendis sacris occupatus, sese in ignem misisse, atque ita combustum, è conspectu sublatum. Cui, sive hoc modo, ut Phœnices, sive alio, ut Carthaginienses & Syracusani memorant, ex oculis ablato, nunc Carthaginienses sacrificant, extructis monumentis, cū alibi in omnibus suis colonijs, tum præcipuè in ipsa Carthagine.*

PHILÆNI FRATRES.

Hi sunt illi, qui patriæ, quàm vitæ suæ terminos ultiores esse voluerunt. Sed suprà, cū horum corporibus Carthaginiensium terminaverimus imperium, in præ-

sens

(140) l. vii. c. 167.

sens movendos illos non censemus. Aras
eis tantum, forsan ut Diis, vel ad eos proxi-
mè accedentibus, assignamus ex Polybii l.
III. & x. Strabonis, l. III. & xvii. Plin. l. v. c. 4.
Solini. c. xxx.

ANNIBAL MAGNVS.

Annibali quoq; etiam vivo, Divina ad-
scribit Silius l. xvii,

*tanto fragore ruentem
Annibal absenti retinebat numine
molem.*

Tot rebus gestis (141), Annibal apud Car-
thaginenses, velut Deus, in cultu omnium
erat, ejusque velut numine communes
spes sustentabantur. Ingerit verò, suam
hanc esse scripturam, post pauca ipse
Silius:

*Huc confugere paventes,
Postquam se superùm desertos numine
cernunt.*

Cùm Deos, cœlo habitantes, sibi adversos
vident, ad id numen, quod in terris ipsis
supererat, confugiunt. Omnem dubi-
tationem tollit, quod post pauca sequi-
tur;

dextram

(141) Barthius advers: p. 801.

dextram ut numen adorant.

Nec absimiliter l. xvi.

tot cadibus olim

*Quæsitus terror, velut inviolabile telis
Servabat sacrumq; caput.*

AB ADDIRES.

Augustinus Ep. xliv. Maximo Madaurenfi : Pœnos habere dicit in sacerdotibus Encaddires, & in numinibus Abaddires. Ad hæc Bochartus (142) : Lapis, ut docuimus, à Phœnicib; impensè cultus, alio nomine vocabatur Abaddir, ut est apud Priscianum voce corrupta Ebendir, quasi lapidem gibbosum dicas, quali forma hos lapides describunt Photius & Damascius. An hi sint Dii Abaddires, de quibus Augustinus, lectorum esto iudicium.

SIMVLACRA BREVIA.

Servius in illud Æn. vi. v. 68.

Errantesq; Deos agitataq; numina Troja.

Signa ξόανα dicit, id est, simulacra brevia, quæ portabantur in lecticis, & ab ipsis mota infundebant vaticinationem : quod fuit apud Ægyptios & Carthaginenses. Vide etiam de his Vossium & Seldenum passim.

CA.

(142) l. ii. c. 16. Chan.

CAPUT V.

De Jurisdictione.

Præsideobat judiciis tam civilibus, quàm criminalibus, Centumvirum (de quo infra) magistratus. In præsens illud hic non possum quin commemorem, inter alia quàm plurima, quæ laudem & imitationem ex nostra merentur Rep. & hoc fuisse, quòd, quemadmodum civium communium mores disciplina rexerit; ita quoque ad summorum principum suorum peccata connivere nesciverit, & in exemplis eorum ostenderit, quid reliquis, in leges publicas delinquentibus, foret expectandum. *In præcipiti enim malo (1) temeraria interdum remedia non imperitè adhibentur.* Sed paulatim severitas hæc remisit, ad nimiamque vel conniventiam, vel sæpissimè delapsa est crudelitatem. Varias hinc recognoscimus tormentorum species. Et si autem, extra judiciorum formam, multos sublato, & quidem extraordinariis legamus

(1) *Strada de bello Belg. decad. I.*

gamus suppliciorum generibus, ut Asdrubal (2) ille, qui subselliis obrutus periit; usitatissima tamen hæcce fuere.

C R U X.

Huic affixi non plebeji tantum; sed & Principes viri. Etenim non Splendius (3) tantum, rebellium Dux, in hanc actus; verum, Carthalus, Malei (4) Imperatoris filius, quem ipse pater, & quidem ornatum à Rep. purpurâ & infulis sacerdotii, ideò, quòd infelicibus miseriis patris inludere videbatur, in altissimam crucem, in conspectu Carthaginis, suffigi iussit. Et hic quidem locus innuere videtur, pro delictis & personis has cruces, jam minores, jam majores fuisse. Idem insinuare nobis videtur Silius Italicus, Reguli describens supplicium:

vidi, cum robore pendens

Italiam cruce sublimis spectaret ab alta.

Pertinebit huc irrisio Galbæ (5); qui cui-dam, imploranti leges, & civem Romanum se testificantem, quasi solatio & honore aliquo poenam levaturus, multò præter cæ-
teras

(2) Ap. de bell. Pun. (3) Polybius l. i. c. 6. (4) Justinus l. xviii. c. 7. (5) Suetonius in Galba.

teras altiore & dealbatam statui crucem, jussit. Quæ dum memoro, liceat mihi addere lepidam historiam, quam Albertus (6) Stadenſis habet. Cùm latrones aliquot suspendio addicti eſſent in Dania, & unus ex eis, vitæ ſuæ conſulere cupiens, proclamaret; Se conſanguineum Regis eſſe, Regia Danorum ſtirpe oriundum: tum rex Canutus; *Turpe eſt conſanguineū noſtrum vulgari morte affici, decet nos ei impendere claritatem, & jussit in nautica pinu ſolemne ei ſuſpendium exhibere.* Haud abludit illud juris (7) Weſtphalici, de Scabinis delinquentibus; *Zwey Freyſchafften ſollen jene nehmen/und hängen ſieben Fuß höher denn einen andern Dieb.* Verè itaque (8) Imperator Theodoſius; *Vehementius, inquit, coërcendus eſt, quem peccâſſe mireris.* Et Salvianus (9) Maſſilienſis *duplicatâ pœnâ Nobiles dignos cenſet, tum quòd deliquerunt; tum quòd delictò ſuò genus & nobilitatem, fœdârunt.*

Sed revertor ad id, unde dilapſa eſt oratio.

(6) In hiſt. ſub Anno 1133. [7] Marquart: Freber: in tract: de ſecret: judicii Weſtphal: [8] In Novel. de ſepulch: violat. [9] f. m. 133.

tio. Ipsi reges Crucem evitare non valuerunt. Bomilcar Rex Pœnorum, ad Agathoclem cum exercitu transfugiturus, captus, in medio foro patibulo suffixus, apud Justinum (10) legitur. Et forsan, si divinare licet, supplicium hoc nobilioribus ut plurimum paratum videtur. Pœni etenim Duces Agathoclis, Diodoro referente, in cruces egerunt; cæteros compedibus vinctos coëgerunt, ut, quæ devastârant rura, suis excolerent laboribus. Confirmabit hoc, ni fallor, quòd Romani Hannibalem eodem mortis genere affecerunt. Hasdrubal, qui Carthaginensium nomine Hispaniæ præerat, Regulum quendam gentis illius morte ejusmodi, teste Silio l. i., sustulit:

*Ore excellentem, & spectatum fortibus ausis,
Antiqua destirpe Tagum, superumq; hominumq;
Immemor, erecto suffixum robore, mæstis
Ostentabat vana's populis sine funere regem.*

Eodem affecit supplicio Amilcar Numidiæ Mauritaniæque principes, ob susceptum M. Attil. Regulum. Oros. l. iv, c. 9.

Qui

(10) Justin: l. xxii. c. 7.

Qui porrò vivi crucem meruerunt, illi,
nec mortui, illam effugere valuerunt.
Mago seipsum, ob rem malè contra Sy-
racusanos gestam, occiderat; ob quam cau-
sam cadaver in furcam sublatum. Idem
Hannoni evenit, referente Justino.

CRATES.

Fuit & supplicii genus, quod Crates dixe-
runt Romani. Plautus in Pœnulo sua (ii)
id nobis reliquit:

Sub cratim ubi jubeas se supponi, atq; eo

Lapides imponi multos, ut sese neces.

Clarius ex Joh: Brodæo Miscel. l. i. c. 28. hoc
exprimo: *Ad vociferationem eorum, quos
necari sub crate jusserat: Verba Livii Deca-
dis primæ lib. 4. quæ Tacitus in opusculo de
moribus Germ. c. 12. explicat: Ignavos, & im-
belles & corpore infames, cæno ac palude, injecta
in super crate, mergunt. Et ipse Decade 1. l. 1. Li-
vius; Dejectus ad caput aquæ Ferentinæ, crate
supernè injecta, saxisq; coniectis mergeretur.
Hoc supplicii genus Carthaginensibus peculia-
re fuisse, memoriæ à nonnullis proditum. Nec
ab instituto alienum erit, si Senecam in Octa-*

2

via,

(ii) Act. v, Scen. 2. v. 65.

via, aperuerimus: Decipere volucres crate, vel calamo, aut levi tenere laqueo. Rustici, cum nive tecta est humus, ab ea vacuas areolas quasdam concinnant, in quibus, superjecta crate, hordeum effundunt, variaque semina ad inescandas aves spargunt. Ex verò sub ea, desuper incumbente, pascentes, fune, qui machinam suspendit, clam laxato, omnes facilè opprimuntur. Aucupii hujus meminit Plautus in Asinaria: hoc uno excepto, quòd non crate, sed retibus aves capiuntur.

Alia tormentorum genera ex his collige. Posteaquam (12) Scipio Megara est ingressus, metuens, ne nox & locus insidiis sese involverent hostilibus, retrocessit. Tum Asdrubal, (qui in mœnibus adhuc agebat) quotquot Romanorum captivos habebat, productos in mœnia, unde suis esse poterant conspicui, (Carthaginienses enim in Byrsam confugerant) *aut oculis, aut linguis, aut nervis, aut pudendis mulcavit; uncis ferreis ad hanc pœnam adhibitis. Aliorum succidit plantas, aliorum amputavit digitos, aut pellem detraxit toto corpore:*

atq;

12) App. de bell. Pun.

atq; ita vivos præcipit avit per rupes. Hanno (13) autem, ob affectatam tyrannidem, virgis coeditur, effossis oculis, & manibus cruribusque fractis, (velut à singulis membris poenæ exigerentur) in conspectu populi occiditur : corpus verberibus lacerum, in crucem figitur.

Non sine horrore, apud Silium (14) Italicum, illata servo, qui Hasdrubalem interfecerat, leguntur tormenta :

*At Pœni succensi irâ, turbataq; luctu,
Et sævis gens lata, ruunt, tormentaq;
portant.*

*Non ignes, candensq; chalybs, non verbera,
passim*

*Idtibus innumeris laterum scindentia
corpus,*

*Carnificesq; manus, penitusq; infusa medullis
Pestis, & in medio lucentes vulnere
flamma*

*Cessavêre: ferum visu dictuq;, per artem
Sævitia extenti, quantum tormenta ju-
bebant,*

*Creverunt artus, atq; omni sanguine rupto
Ossa liquefactis fumârunt fervida mem-
bris.*

Q 2

Non-

(13) Justin. xxi. 4. (14) l. i. de bello Pun.

Nonnunquam & ad posteros, & cognatos poena (quemadmodum & hodie) transit. Nam Hannonis (15) filij, cognatique omnes, etiam innoxij (*ne quisquam* (16), *aut ad imitandum scelus, aut ad mortem ulciscendam, ex tam nefaria domo superesset*) suppliciis tolluntur.

Non capitalia hæc legenti mihi occurrerunt.

*PUBLICATIO BONORUM & FISCO, SEU ÆRARIO
POTIUS applicatio.*

Annibalis, ad Antiochum (17) fugientis, bona Carthaginienfes publicârunt, domum à fundamentis usque disjecerunt, ipsum exulem judicârunt.

Ille idem locus nos commonefacit *exilii & deportationis*. Gisco pellitur in exilium ob rem, à patre malè gestam in Sicilia. Machæus (18) exulare iussus, ob cladem acceptam. Hanno, infensissimus Hannibalis (19) hostis, eum, ob piaculum rupti foederis, non dedendum solum; sed, si nemo deponat, devehendum in ultimas maris terrarum-

(15) l. 5. C. ad L. Jul. Majest. (16) Justin. l. xxi. c. 4.
(17) Æmil. Probus in vita Hannib. c. 7. (18) Justin. l. xviii. c. 7. (19) Liv. l. xxi.

rarumque oras, ablegandumque eò, unde nec ad se nomen fama que ejus accedere, nec sollicitare quietæ civitatis statum, posset.

MULTÆ.

Nonnunquam supplicia in multam versæ. Ita Hannonem (20), cum alium ei suffecissent, honoris gradu dejectum, vi. millibus aureorum multarunt. Et Amilcar, tempore ii. belli Punici, Numidas Mauritanosque ob Regulum susceptum mille argenti talentis, & viginti millibus boum, condemnavit: principes autem omnium populorum patibulo suffixit.

Sæpè & terram fodere & agros colere, captivi cogeantur, ut Agathoclis Romanorumque milites; quorum hos Scipio, in Africam veniens, compedibus solvit (21).

ANCON CARCER.

Pertinet huc etiam ANCON. Ita carcer eorum dictus, de quo Suidas: *Ancon inter alias significationes, Carthaginiensibus vocatur domicilium obscurum & profundum, in quod conijci soliti, quibus tyranni indignabantur.*

23

De

(20) Diod. Eclog. ex lib. xxiii. c. 9. Oros. l. iv. c. 6.

(21) App. de bell. Pun.

De Reguli supplicio.

Non inconcinnè me facturum spero, si de inclytissimi viri Reguli supplicio quædam huc attulero. Appianus (22) Alexandrinus, *caveam* vocat, *stimulis intus extantibus*, quæ ipsi vitam eripuit. Florus, crucis (23) suppliciô enecatum; cui adstipulatur Silius (24), & quidem majorem, prout antè dictum, demonstrans,

*Vidi, cùm robore pendens,
Italiam cruce sublimis spectaret ab alta
Hesperiam.*

Eutropius, omnibus suppliciis extinctum, tradit l. vii. Cicero (25), eum in machina religatum, scribit, & *resectis palpebris, vigilando enectum*. Eòdem fermè plurimi inclinant. Valerius (26) Maximus; *Palpebris resectis, machina, in qua undiq; præacuti stimuli eminebant, inclusum, vigilantia pariter & continuo tractu doloris necaverunt*. Tormenti genus, indignum passo, autoribus dignissimum. Tubero apud A: (27) Gelium; *In atras, inquit, & profundissimas tenebras*

(22) de bello Punico. (23) l. ii. c. 2. (24) Sil. l. ii. (25) in Pisoniana. (26) l. ix. c. 2. quem sequitur Orosius iv. 10, item Abbas Ursp. (27) l. vi. 4, Noët, Att.

palpebras clausisse: ac diu post, ubi erat visus sol
ardentissimus, repente eduxisse, & adversus
ictus solis oppositum, continuisse, atq; inten-
dere in cælum oculos, cœgisse. Palpebras
quoque ejus, ne connivere possent, sursum ac
deorsum diductas, insuisse. Apud (28) eun-
dem Tuditanus; somno diu prohibitum, atq;
ita vitâ privatum, refert. Idque ubi Ro-
mæ cognitum, nobilissimos Pœnorum ca-
ptivos, liberis Reguli à senatu deditos, &
ab ijs in armario, muricibus præfixo, desti-
tutos, eadem infomniâ cruciatos, interiisse.
Murices autem, ut Dom. Machaneus in
auctorem de V V. ill: ad Regulum
explicat, sunt lapilli acuti, seu ferrei stimu-
li, quales sunt spinæ muricum piscium. Il-
lud attestatur & Silius (29) Italicus:

*Præfixo paribus ligno mucronibus, omnes
Armantur laterum crates, densusq; per
artem,*

*Texitur, erecti stantisq; ex ordine ferri
Infelix stimulus, somnusq; hac fraude negatus.
Quoscunq; inflexus producto tempore tortor
Inclinavit iners, fodiunt ad viscera corpus.*

Aurelius (30) Victor, in arcam ligneam con-

jectum,

(28) ibid. (29) l. vi. de bell. Pun. (30) de Viris Illu-
stribus.

jectum, clavis introrsum actis, vigiliis atq;
 dolore punitum. Augustinus (31): *Inclusum
 angusto ligno, ubi stare cogeretur, clavisq; a-
 cutissimis undiq; confixo, ut se in nullam ejus
 partem sine pœnis atrocissimis inclinaret,
 etiam vigilando peremerunt.* Idem (32)
 de eodem Regulo: *Tantus vitæ hujus con-
 temptor cum sevientibus hostibus, per quasli-
 bet pœnas, eam finire, quàm se ipse perimere
 maluit.* Tertullianus Apol. cap. L. *Regu-
 lus, ne unus pro multis hostibus viveret, toto
 corpore cruces patitur.* O virum fortem,
 & in captivitate victorem! Idem ad Martyr.
 c. IV. *Regulus Dux Romanorum, captus à
 Carthagin: cum se unum pro multis captivis
 Carthaginensibus compensari nolisset, ma-
 luit hostibus reddi, & in arce genus stipatus,
 undiq; extrinsecus clavis transfixus, tot cru-
 ces sensit.*

CAPUT VI.

De Consiliariis & Legatis.

Sapientissimum est effatum, quod lon-
 gus temporum docuit & confirmavit
 usus,

(31) de Civit. Dei l. 1. c. 15. (32) l. 1. c. 24. ibid.

usus; *plura* nimirum, *in summa fortuna*, *auspiciis & consiliis*, *quàm telis & manibus*, *geri*. Verùm enimverò, cùm unius mens tantæ molis capax non sit, contrà omnis ratio & institutio vitæ, adjumenta hominum desideret: proinde & Resp. nostra duplicia elegisse videtur. Quorum alterum mente & linguâ, alterum manu & factis, juvabat. Illius generis fuerunt Consiliarij; hujus, præter Legatos, administrarii varii, tam togati, quàm sagati.

Consiliarij.

De Consiliariis eatenus expedita res est: Suffetes senatorum consiliò adjutos, ita tamen, ut non consulendi; sed etiam persuadendi & exequendi, (ut infra patebit) unâ cum Regibus, seu Suffetibus, habuerint potestatem. Quod autem horum expediri non poterat providentiâ, ad populi deferrebatur concionem. Hæc autem, suo cùm sim fusiùs deducturus loco, ad Legatos me confero.

Legati.

Horum munere nihil Carthagine magnificentius, utpote, quod summi, & principes in Rep. viri, obierunt. Post famam

Q5

capti

capti (1) Syphacis, oratores ad pacem petendam mittunt xxx. seniorum Principes; *id erat sanctius apud illos consilium, cuius maximum, ad ipsum senatum regendum, vis.* Quid majus illis? quid augustius, qui tempore excidii hanc fortiti erant provinciam? Et ne quid horum deesset Majestati, vittis (quod fuit Regum (2) Numidarum insigne) infulisque ornati, Reges, Principes, Resque publicas adierunt. Si necessitas cogebat, & pax ab hostibus petenda erat, Græcorum more, infulas & olearum ramos (3) adhibebant, sese iis velabant. Huc pertinent & *Verbenæ*, ex Esculapii (4) æde, quas prætulerunt. Sunt (5) autem verbenæ & sagmina, teste Festo, gramen, ex arce Capitolina cum sua terra avulsum, quod legatus, qui *Verbena-rius* vocabatur, ad hostes clarigatum missus, id est, ad res repetendas, ferebat. Ab his etiam sagminibus Martianus Ictus (6) sanctum appellari dicit, quod est ab hominum

(1) *Livius xxx. c. 16. & 36.* (2) *Suetonius in Caesar. c. 79. Valerius Maximus vi. 2.* [3] *Liv. xxx. 36.* [4] *App. de bell. Pun.* [5] *Volat. l. xxx. & Magius Miscel. l. iv. c. 8.* [6] *l. sanctum. §. 1. ff. de rer. div. et qual.*

num injuria defensum. Forſan igitur Romanos imitando, ut ſancti haberentur Legati, verbenas ex Æſculapii templo acceperunt, ijsque ſe munierunt. Imò nonnunquam & naves ipſas, quæ legatos vehabant, infulis & ramis olearum condecoratas, legimus (7).

Nonnunquam unus, nonnunquam plures hanc obierunt provinciam; iis poteſtas ampla, eque re nata conſilium capeſſendi, permiſſa. Clade afflicti (8) à Gelone, veriti, ne ille in Africam traiceret, cum plenaria poteſtate legatos mittunt, Giſcon (9), (qui Strytanus dictus) Hamilcar, Miſdes, Gillicas & Mago Romanum miſſi, qui pro ſuo arbitrio R. P. conſulerent, eosque cum his mandatis proficiſci jufferunt, ut præſentis ſtatus ratione habita, ea facerent, quæ è R. P. eſſe viderentur. Audito, in bellum Punicum contra ſe decretum, in Urbem ablegant Oratores, cum poteſtate libera utcunque componendi.

Notandum, Punica fide ſæpè, ut loquitur

tur

(7) Liv. xxx. c. 36. (8) Diod. l. xi. c. 14. [9] Polyb. in Excerpt. Legat. c. XLII.

tur Livius, electos legatos, Puniceque munus hoc obisse. Nam quid astutius, quam sub hac specie (quod sæpè fecerunt) Principum rimari arcana. Ita (10) Mago, Punico ingenio, Pyrrhum regem adit, quasi pacificator Carthaginiensium, in consilia ejus de Sicilia, quò eum accersiri fama erat, inquisiturus. Successu rerum Alexandri Magni perculsi Carthaginienses, verentesque, ne Persico regno vellet Africam adjungere, mittunt ad speculandos ejus animos Amilcarem, cognomento Rhodanum, virum solertiâ facundiaque, præter cæteros, insignem. Augebat enim metum & Tyrus urbs, auctor originis suæ, capta, & Alexandria æmula Carthaginis, in terminis Africæ & Ægypti condita, & felicitas regis, apud quem nec cupiditas, nec fortuna ullo modo terminabatur. *Amilcar (11) igitur, per Parmenionem aditu regis obtento, profugisse se ad regem, expulsam patriam fingit, militemque se expeditionis offert. Atque ita consiliis ejus exploratis, in tabellis ligneis, desuper cerâ vacuâ inductâ,*

[10] Justin. xviii. [11] idem l. xxi. c. 6.

ducta, civibus suis omnia perscribebat. Illud ipsum confirmat (12) Orosio. Atque idem est, de quo Gellius (13): Legebamus in veteri historia rerum Pœnicarum, virum quempiam illustrem (sive ille Hasdrubal, sive quis alius est, non retineo) epistolam, scriptam super rebus arcanis, hoc modo abscondisse. Pugillaria nova, nondum etiam cerâ illatâ, accepisse, literas in lignum incidisse, postea tabulas, uti solitum est, cerâ conlevisse, easque tabulas, tanquam non scriptas, cui futurum id prædixerat, misisse; cum deinde ceram derasisset, literas incolumes, ligno incisas, legisse. Ad Agathoclem (14) similiter ablegârunt, qui simul, quid hostis gereret, exploraret. Romæ, per speciem Legatorum (15), longo tempore morabantur, Romanorumque excipiebant consilia Pœni.

Jam & ritus occurrunt Punici; id est, fraudulentum. Sæpè enim ad vilissimos & ferviles à tanta delapsi majestate, hostium ut mitigarent averterentque iram; cum tamen in speciem composita essent omnia.

Ad

[12] l. iv. c. 6. [13] l. xvii. c. 9. Noct. Attic. [14] Diod. l. xx. [15] Front: Strat. l. i. c. 2.

Ad Gelonem (16) missi, multis cum lacrymis orant, ut humaniter secum ageretur. Cum controversia, inter ipsos Masi-
nissamque (17) enata, agitaretur, lacryman-
tes procubuerunt, stratiq; humi, non sibi ma-
gis misericordiam, quam regi invidiam, con-
citaverunt. Scipione in Africa (18) rem-
gerente, admissi in concilium Romano-
rum: non solum, tellure adorata, Diis liba-
verunt, sed hoc amplius, humili atq; abjecto
animo, in terram procubuerunt, & eorum,
qui in concilio sedebant, pedes osculati sunt,
velamentaq; supplicum porrexerunt.

Illud hic quoq; non pratermittendum;
si secretius quodpiam à Legatis extraneo-
rum adferebatur, noctu in ædem Æscula-
pij deductis, senatum datum; prout Perseo
accidisse, ex Livio constat.

CAPUT VII.

De nonnullis R. P. nostræ ministris.

QUÆSTORES.

INter præcipuos R. P. ministros, prima-
rios

[16] Diod. l. xi. [17] Liv. XL. c. 24. [18] Polyb. xv.
c. 1. & Liv. xxx, c. 16. & c. 36.

marios fuisse puto Quæstores. Ex Quæstura in Judices, potentissimum ordinem, transferebantur; unde ille, de quo Livius (1), *jam tum profuturis mox opibus animos gerens*, Annibali Prætori parere nolebat. Pecuniam autem publicā hos tractasse, ex Livio satis superque patet. Unde Annibal, Quæstorem Bantio pecuniam numerare, jubet (2).

Fuerunt & vectigalium tributorumque, quæ à subditis pendebantur, Exactores; quorum famam avaritia, ad nostram ætatem usque, detulit (3).

MAGISTRATUS PROVINCIALES.

Præter jam dictos, foris nonnulli à Republica in curarum laborumque adsciti societatem. Regionum, loquor, imperio Punico parentium, Præsides, urbiumque Præfectos; quorum foedus cum (4) Philippo Macedone, bellumque cum (5) mercenariis gestum, mentionem facit. Quo tempore imprimis Hanno (6), qui Africa, Carthaginensium provinciæ, præerat, nominatur.

CA-

[1] Liv. xxxiii. c. 32. [2] Liv. xxiii. c. 15. [3] Polyb. l. i. c. 71. [4] Polyb. l. vii. c. 2. [5] Idem l. i. c. 67. [6] Idem l. i. c. 72.

CAPUT VIII.

De Subditis.

Postquam Dido locum, longa peregrinatione fessos ut reficeret, elegisset, (confluentibus vicinis, qui spe lucri hospiti-
 bus venalia inferebāt) sedes ibi statuerunt Phœnices, ex frequentiaque hominum velut instar civitatis effectum est. Hortantibus (1) deinde *Uticensibus*, urbem ibidem condunt. Tunc, ad opinionem novæ (ut fieri solet) urbis, concurrentibus gentibus, brevi & populus & civitas facta est. Matrimonia porro cum vicinis, bella (ad quæ varia gentium nomina adscita) commercia porro in omnes orbis partes ferme suscepta, variis Carthaginem impleverunt incolis: adeo ut septingentorum [florentibus haud rebus] millium hominum attingeret numerum. In tanta multitudine, multitudo quoque viguit vitiorum; & dum quisque gentis suæ vitiis alterum inficit, barathrum scelerum evasit Carthago. Imò, quemadmodum proverbio, *ex Africa semper*

[1] *Justinus l. xviii. c. 5.*

Semper aliquid novi, locum dedit; quòd in siticulosis regionibus, varia ad fontes, sedandæ sitis gratiâ, concurrant animantia, ex quorum commistione varia nascuntur monstrorum genera; ita verè dixeris, Carthaginem, lucri gratiâ eò confluentibus hominibus, monstra vitiorum genuisse.

Civem tamen Carthaginensem esse, maximè æstimabatur. Hinc notissimum illud Ennianum:

Hostem qui feriet, mihi erit Carthaginienfis.
 Illud ferè Silius (2) Italicus, Hannibalis describens orationem ad milites ante prælium ad Cannas, expressit:

*Qui verò extremo socius mihi cardine Byrsæ
 Signa moves, dextram Ausonia si cede cruentam.*

Attolles, hinc jam civis Carthaginis esto.

Tantam tamen copiam ad certas revoce-
 mus classes tribusque.

NOBILES.

Primam rationem, ut alibi; ita Carthagine, ex præclaro sanguine ortorum habitam, ex multis apparet documentis. Hoc illustrabit nobis Silius (3):

R

Sed

(2) l. IX. (3) l. III.

*Sed Dux in sese converterat ora Sycheus,
 Asdrubalis proles, cui vano corda tumore
 Maternum implebat genus, & resonare su-
 perbo
 Annibal haud unquam cessabat avunculus
 ore.*

Frater Annibalis de se, apud Silium l. xv.

*Mibi Belus avorum
 Principium, mihi cognatum Sidonia Dido
 Nomen, & ante omnes bello numerandus
 Hamilcar
 Est genitor mihi, cui cedunt montesq; lacusq;
 Et campi atq; amnes: fratri me magna se-
 cundum*

Carthago putat Annibali.

Tres ejus agnosco fontes, ex quibus etiam apud Pœnos fluxisse videtur. Primam adscribo *Virtuti*: nam verè optimus quisque est nobilissimus; in cujus animo virtus inest, ei plurimum tribuendum. Ita ab Herodoto Annibal *ob virtutem prædicatur Rex*. Plurimaque talibus detulerunt. Hæc enim fuit causa, cur tot Duces, quorum virtutem experti erant, ab exilio, quò ob invidiam pulsi, revocârunt.

Alter fuit *Nativitatis*, quam tot illustri
 ostendit

ostendunt familiæ ; quarum, inter doctissimos superioris seculi viros Reineccius, & hujus Emmius, in concinnam eas redigentes elegantiam, ab oblivione vindicârunt memoriam. Tertius tandem opum titulo gaudet: ob has enim magistratus non minùs, quàm ob virtutes, delatos, ex Aristotele discimus.

Hæc porrò investigamus Nobilium, supra plebem, privilegia.

Illis ut plurimum, imò semper affirmare ausim, bellicarum rerum, etiam absoluta, demandata fuit cura. Ex illis Suffetes & Sacerdotes, præcipuique R. P. ministri electi; quod apud auctores variorum nomina satis indicare videntur. Ne hic tamen ordo R. P. convelleret fundamenta, & tyrannidem affectaret, severissimis coërcere voluerunt & legibus & poenis; nec eos dignitas (ut hodiè fieri solet) horum exemt rigori.

SACRIS & LITERIS VACANTES.

Varios sacerdotum ordines suprà, cùm de Religione differeremus, indicavimus; jam adjungamus eis Vates & Auspices.

Utrumque genus in Urbe & Castris. Dido, amore capta Æneæ, & ejus conjugium expetens (4);

ante ora Deum pingues spaciatur ad aras,

*Instauratq; diem donis, pecudumq; reclusis
Pectoribus inhians, spirantia consulit exta.*

In templo Elissæ, vates, & exta inspicientes & vaticinantes, nobis repræsentat Silius (5):

*Nigra triformi
Hostia mactatur divæ, raptimq; recludit
Spirantes artus poscens responsa sacerdos,
Ac fugientem animam properatis consulit
extis.*

*Ast ubi quæsitæ artis de more vetusto
Intravit mentes superum, sic deinde profatur.*

Et, posteaquam futura Amilcari prædixisset, tum Vates :

*venientia fata
Scire ultra, vetuit Juno. Fibræq; repente
Conticuere: latent casus, longiq; labores.*

In Castris.

Amilcar ad Syraculas, statim primo incursu, muris copias admoveere constituerat, quod vates, dum exta inspicit, illum postridie

(4) Apud Virg. Æn. iv. v. 62. (5) l. i. de bell. Pun.

stridie Syraculis omninò cœnaturum, prædixisset. Et quod primo commemorandum erat loco, inspirati vates cecinerunt (6) Pygmalioni, non impunè laturum, si incrementa urbis, toto orbe auspicatissimæ, interpellasset. Circa ipsa urbis fundamenta, quæ non observata omina auspiciaque? Augustinus suo ævo meminit cujusdam Albicerij, qui apud Carthaginienses, multos annos consulentibus mira quædam & certa responsa dedit: de quo, quæ sibi etiam evenerunt, auctorem recensentem lege l. i. contra Academicos.

Medicos & egrotorum curatores, castra secuti cum sint numerò haud parvò, civitati quoque operam suam multò magis locasse, nemo negare poterit.

*ORDO NEGOTIANTIIUM, & MANUARIA
ARTIFICIA TRACTANTIIUM.*

Mercaturam, sibi à majoribus traditam, sic à primis urbis incunabulis exercuerunt, omnemque orbem eâ implêrunt, ut non jam Phœnicum; sed Pœnorum inventum à Plinio (7) celebretur. Huic, quicquid

R 3

præsti-

(6) Justin. l. xviii. c. 5. (7) l. vii. c. 56.

præstiterunt unquam, acceptum ferre debent. Opes hinc in immensum auctæ, unde tot classes exteris instruxerunt, tot fecerunt exercitus. Opibus invidendam, æmulæque haud assequendam sibi conciliârunt majestatem. Opes eorum tot terrâ marive res gesserunt, quales faciliùs quis mente concipere, quàm linguâ proferre potest.

Etsi autem satis non constet, quænam res mercaturæ materiem præbuerint; probabile tamen est, fuisse fruges & varia opificum inventa & artificia. Utriusque fidem nobis facit, tum agrorum fertilitas, tum maxima opificum copia. Primas tamen sibi inter mercimonia *Carbunculi* (8) vendicant, quos huc advehebant Garamantes, Æthiopes, Persiæque populi; exindeque nomen, propter opulentiam Carthaginis magnæ, ut *Carchedonii* appellarentur, accepere. Petronius in Satyr.

Smaragdum ad quam rem viridem, pretiosum vitrum?

Quo Carchedonios optas ignes lapideos, Nisi ut scintillet?

Vendita

(8) *Plin. hist. nat. l. xxxviii, c. 7, & Dalechamp. id eum.*

Venditæ autem merces videntur, præfente præcone & fcriba, ut in foedere (9) cum Romanis cautum. Memorabile eft, quod Herodotus de Carthaginenfium, cum barbaris nationibus, commerciis recenfet. Verba fubjungo ex Melpomene feu l. iv. *Ajunt Cartbaginenfes, locum effe Libya, extra columnas Herculis, habitatum hominib9, eò quoties ipfi applicuere, fe merces è navibus exponere, easq; in crepidine terræ deinceps collocare; tum confcenfis navibus fumum excitare: fumo autem confpecto, indigenas ad mare contendere: de hinc aurò pro mercibus depositò, rursus illinc abfcedere; fed non extra confpectum. Tum fe, illinc è navibus egreffos, pretium confiderare, & , fi dignum mercibus videatur, eò fumptò abire: fin minus, confcenfis iterum navibus, confidere. Illos verò accedentes, plus auri ad id, quod deposuerunt, addere, donec perfuadeant. Neutros autem alteris injuriam inferre, neq; aut fe contingere merces, priusquàm ipfi fumpferint aurum.*

AGRICOLÆ.

Extiterunt, florente adhuc Vrbe, agricul-

R 4

turæ

(9) Polyb. l. iii. l. 22.

turæ plurima monumenta, *seu Turres*; sive, ut Justinus (10) interpretatur, *Rura urbana*. Quorum præter frequentiam ex (11) Appiano, magnificentiam & fœcunditatem ex Diodoro (12) Siculo, colligere licet. Atque tanti fiebat, (vacuis adhuc avaritiâ mentibus) ut inter principales curas hæc enituerit quoque. Testem adduco Magonem, cujus de agricultura libri tanti apud Senatū Romanorum valuerunt, ut, cū (13) Regulis Africæ Carthagenensium bibliothecas donaret, *unius hujus duo de triginta volumina* (cum jam antè M. Cato præcepta condidisset) sibi reservanda, & in linguam patriam transferenda, duxerit. Quorum fragmenta, dum magnus ille naturæ coryphæus, Plinius, hinc inde sparsa ostendit, dubio hoc nostros suspendit animos; fluviane magis rusticorum, an stylus, Magonis fatigaverit manus.

OPIFICIA & OPIFICES.

Venio ad opificia, quorum nomine laudem, vel apud æmulam, invenit. Hinc quic-

(10) l. xxxi. c. 2. (11) de bell. Pun. (12) l. iii. c. 4. (13) Plin. Nat. Hist. l. xviii. 3. & vi. ii. V. etiam Solin.

quicquid fermè vel inventione, vel artificio insigne, Punico insignitum nomine. Punici imprimis *lecti* à Romanis decantati, magno apud Latinos in pretio fuerunt. Quæritur inter doctos; quinam *hi lectuli Punici*? Alios in præsens ut præteream, Jacobus à Cruce (14) non satis mihi rem acutè tetigisse videtur, qui illud Valerij Maximi; *Punicanos lectulos pellibus hædinis stravit: Et pro argenteis Samia exposuit*, ita interpretatur: *Punicanos lectulos, accipe Phœnices, hoc est, solitos sterni conchyliata veste, Et purpurâ Tyriâ. Punici enim à Phœnicibus orti sunt. Aut lectulos Punicos, id est, Numidico marmore structos. Pavimenta enim Punica Pompejus exponit, marmore Numidico strata.* Verior mihi sententia videtur, quam insinuat Isidorus (15), parvos esse & humiles, & quidem ligneos. Illos, inquam, lectos hominibus auctoritate, vel divitiis spectatis, purpurâ vel pellibus pretiosis instratos; cæteris, vel nullis tegumentis, vel certè vilioris pretii datos. Didonis & convivarum, ita describit poëta (16);

R 5

auleis

(14) In annot. miscell. l. VII. (15) l. XX. Orig. II. (16) Virg. l. I. Æn. v. 701.

*aulæis jam se regina superbis
Aurea composuit spondâ, mediamq; locavit.
Jam pater Æneas, & jam Trojana juventus
Conveniunt, stratoq; super discumbitur ostro.*
Reliqui præter hos

toris jussi discumbere pictis.
Atque huc etiam Valerianum illud pertinet: *Punicanos lectulos* (qui forsan lignei) *peltibus hædinis stravisse.* Postea verò, crescente imperio, Urbe, divitiisque, Romanos ligneos in argenteos mutasse. Pergo ad alia. Hinc & *Fenestra* (17) *Punica*, *Torcular Punicum*, *Coagmenta Punica*, *Laterna* (18) *Punica*, è cornu nimirum subrubente. Primi invenerunt funes è Sparto, à Xenophonte in re venatoria laudatos. In ipsorum cetariis conficitur *Garum* (19), quò nullus penè liquor majore in pretio, præter unguenta, erat ; adeò, ut *bini congii singulis nummum millibus estimarentur.* Quid autem fuerit *Garum*, paucis explana-
bo. Ulpianus (20) inquit, *sed Aristo notat etiam, quæ esui potuiq; non sunt, contineri le-*
gato.

(17) Cato de re rustica. (18) Plautus Aulul. Ovid. El. 6. l. 11. (19) Plin. l. xxxi. 8. (20) In l. quæ penum. ff. de pen. legat.

gato : ut puta ea, in quibus esse solemus, oleum fortè, garum, amurca, mel, ceteraq; similia. Est autem *garum* liquoris exquisiti genus, ex intestinis piscium cæterisque, quæ abijcienda essent, sale maceratis, ut sit illa putrescentium sanies. Factum autem, ut Plinius paulò post reliquit, ex *Scombro* pisce, in finibus *Carthagini* *Spartiaria* & *cetarijs*. Cui assentitur Strabo l. III. *Scombros* autem (quos Græci γαργύ vocabant) modernò vocabulò, nimirum *Macquarellarum*, reddit Hadrianus (21) Iunius. Liquamen piscemque epigrammatarius expressit in *Xenijs*:

*Exspirantis adhuc Scombride sanguine
primo,*

Accipe fastosum, munera rara, garum.

Fastosum dicit, quia *sociorum* vocitatum, ut Plinius vult l. xxxi. c. 8. & l. ix. c. 17. Athenæus l. II. *Dipnos*: c. 3. enumerat antiquos, qui gari meminerunt. Julius Pollux l. vi. testatur, antiquos speciem quandam aceti garum appellasse, quod fortassis factum est ob gari præstantiam, à quo cætera condimenta liquida sic dicta. Velut Isidorus (22):

Garum

(21) *Animad.* l. vi, c. 17. (22) l. xx. c. 3. *Orig.*

Garum est liquor piscium salsus, qui olim conficiebatur ex pisce, quem Græci γάργον vocabant; & quamvis nunc ex infinito genere piscium fiat, nomen tamen pristinum retinet, à quo initium sumpsit. Hæc cum ita se habeant, Volaterrano (23) dicenti, *oleum è cetis, & magnorum piscium intestinis confectum, garum quòd sit, assentiri non possum.* Sed de garo pluribus differentes vide A. Schottum observ. l. III. c. 7. & Hieron. Magium. l. II. Miscell. c. 9. Hadr: Junium Animad. l. VI. c. 17. Addo & Turnebum l. X. advers. c. 12. Consulatur etiam Catellianus Cotta (vir omni laudis genere dignus, teste Tiraq. privil : piæ causæ. 92.) in memorabilibus, verb: *penoris legat.* Cujacius l. IX. obs. 9. Gothofr: ad l. I. C. quæ res export: non debet, & ad l. 3. §. 1. ff. de penu legat. *Ebur* artificiosè elaboratum inter pretiosa referebatur, ut opes illorum monstrabunt. *Color* verò Punicus (24) ab ijs & originem & appellationem traxit.

Sed

(23) l. XXV. (24) Varro l. IV. c. 23. de LL. Tibullus l. II. Eleg. & ad eum Passeratius l. III. 4. Job. Brodeus Miscell. l. VI. c. 24, & l. I. c. 8.

Sed quid non à Carthaginensibus excogitatum credis, à quibus principibus ipsa leonum feritas domita? *Primus* enim, ut vult Plinius (25), *hominum, leonem manu tractare ausus, & ostendere mansuefactum, Hanno, ut à clarissimis Pœnorum traditum.* Imò, ut reliquit Plutarchus (26), *leonis in expeditione operâ usus est, ad utensilia convectanda.* Damnatus autem illo argumento, quoniam nihil non persuasurus vir tam artificis ingenii videbatur; & malè libertatem credi ei, cui in tantum etiam cessisset feritas. Huc forsan allusit Ovidius l. iv. Trist. Eleg. 6.

*Tempore Pœnorum compescitur ira leonum,
Nec feritas animo, quæ fuit antè, manet.*
Et hoc Carthaginensibus, eorumque vicinis, haud insolitum videtur. Nam Silius l. i. inquit,

Tum Masælus, crudaq; virens ad bella senectâ

Harcalo, non pavidusq; feras mulcere leas.
Hinc dubito, utrum admirationem mereatur singularem, quod Plinius (27) de M. Antonio prodit: Illum nimirum iugo subdidisse

(25) l. viii. c. 16. (26) de præcept: gerenda R. P.
(27) l. viii. c. 16.

didisse leones, primumque Romæ ad cur-
 rum junxisse : & quidem civili bello,
 cum dimicatum esset in Pharsalicis
 campis ; *non sine quodam* (ut auctor lo-
 quitur) *ostento temporum , spiritus gene-
 rosos jugum subire, illo prodigio significante.*
 Ælianus (28) certè refert, in Adonidis tem-
 plo (quod est in regione Elymæa) esse leo-
 nes adeò mansuetos , ut eis , qui templum
 ingrediuntur , adulentur , & quasi salutent
 benignè ; invitati ad mensam accedant , &
 quicquid offeras , accipiant , ac deinde mo-
 destè recedant. Idem l. xvii. ejusdem o-
 peris c. 26. leones Indicos ita cicurari ait, ut
 his ad venandos tauros asinosque sylve-
 stres & animantia alia, utantur. Similia de
 Tartaris habet Paulus Venetus l. vii. c. 17.
 Alij item narrant, ut Lusitaniæ (29) Rex Jo-
 annes II. leonem semper habuerit secum,
 canis instar accubantem. Paulus quoque
 Jovius testatur, similem à Rege Christianis-
 simo fuisse donatum Cardinali Hippolyto
 Medicæo.

Ad

(28) l. xii. de anim. H. c. 22. (29) Petrus Messias l. ii.
 c. 3. v. etiam Voss. l. iii. Theol. Gent.

Ad opifices revertor. Maximam multitudinem eorum, qui circa ædificia imprimis, itē naves extruendas, occupati fuere, extitisse constat. Carthagine novā (30) ad duo millia capta, qui arma fabricati fuerant.

Fabrorum autem lignariorum multitudo publicis sustentata alimentis veteri Carthagine, infrā (31) ut patebit.

Addamus his *Tibicines, Tubicines, Pracones*, in nostra militia usitatos; item *Gladiautores*, quibus comitantibus Asdrubal, cum Gulussa congressurus, advenit.

Ultimum tandem in R. P. nostra locum *Carnificibus* assignemus, quorum manus tot suppliciorum, & quidem atrocissimorum, copiā fatigatas fuisse constat. Adjungamus carnificibus etiam (32) *Lictores*, qui advenientes ad imperatores deducebant.

Et quod primo loco ponendum erat, nobilissimam *equorum demandorum & tractandorum artem*, quam Libybus, & his conterminis, auctores (33) adscribunt.

CA-

(30) Liv. xxvi. c. 47. (31) de armis. (32) Livius xxiii. c. 15. (33) Scholiastes Pindari & ex eo Bochartus in Phaleg. v. etiam suprā de Neptune.

CAPUT IX.

De cura rerum Sacrarum, & Religiosarum.

QUocunque fermè loci Poeni, vel Carthagin: Colonias suas deduxerunt, ibidem loci eos templa Diis posuisse, legimus. Quorum, ut ædificandorum, ita & conservandorum haud minorem fuisse curam, reor. Hinc illæ toties ad Romanos repetitæ voces; *Parcite Diis, parcite sacris*. Quid tot pecora, quid tot homines, publicis destinatos victimis & enutritos, commemorem? Minorésne dicendi sumptus tot sustentandis sacerdotibus, tot item Principibus viris, quos sacris eorum præfuisse constat?

DE SCHOLIS.

Res hîc altiùs paulò repetenda erit.

Multiplicato postdiluvium humano genere, cumque tellus illa, quam ex arca egrediendo sortitus erat Noah, non caperet mortales: si Philoni (1) Hebræo referenti credi-

(1) Et ex eo Hospin. de orig. Scholarum.

credimus, ipse Noa cum tribus filiis in Pontum venit, ratibusque lustratis mediterranei maris oris, Semo Asiatica, Chamo Africana, Japeto Europea ostendit assignavitque littora. Illos autem cupidè paruisse, & quemq; illuc discessisse, urbes & scholas ibidem extruxisse; artesque, à patre traditas, juventuti monstrasse. Chamus autem majorem gloriam reliquis paraturus, ut & divinæ naturæ particeps esse crederetur, optimis artibus, quibus à parente instructus fuerat, ad superstitiones Magicas abuti coepit, ad posterosque transmisit. Hæc utut sese habeant, artium magicarum vestigia apud barbaros, Africam incolentes, diu remansisse videntur. An & apud nostros? vix dixerim: illud tamen asserere audeo; cum juvenilis ætas ad bonum publicum fingenda sit & refingenda, hanc etiã R. P. suæ præparandam existimasse. Quam autem Polybius, Romanorum Pœnorumq; educationem comparando, horum inferiorem fuisse probat; non tamen ea propter reprehensionem meruisse videbitur. Nam non solum (prout loci ex-

S

poscebat

poscebat genius) mercaturæ , rei nauticæ , militiæ , parabant (prout & Turcæ) liberos ; verùm liberalium etiam artium scholas , Philosophorum officinas , linguarum & morum gymnasia extitisse , puto. Persuadet hoc mihi Masasulorum (2) gentis Rex , qui Urbi nostræ filium suum erudendum educandumque tradidit. Linguae autem Græcæ antiquissimis temporibus , ut venerandus usus fuit ; ita vitio abutentium in defuetudinem abiit , adeò , ut terminis eam suis exulare , nec ejus cognitione cives suos imbui , voluerint. Verùm hanc legem apud posteros exspirasse , vel Annibal ille (3) Magnus documento esse poterit. Hic ille est Annibal , qui , ne inter armorum usum mens rubiginem (ut sic loquar) contraheret , Philænum & Sosilum Lacedæmonios (qui res ejus gestas tradiderunt) quamdiu fortuna est passa , prosperorum aduersorumque comites habere voluit. Hic adeò in literis Græcis profecit , ut Manlii Vulsonis res gestas hoc sermonis genere eum scripsisse , author sit Plutar-

(2) *App. de bell. Pun.* (3) *Probus in ejus vita.*

tarchus (4). In reliquis studiis quantum valuerit, ostendit illud, quod Ephesi Phormionem Peripateticum, de Imperatorum officiis, de quere militari differentem, errorum arguerit. Quid doctius Magone, cujus magnificam (5) Plinius facit mentionem; *Igitur, inquit, & de cultura agrorum precipere, principale fuit, etiam apud externos; siquidem & Reges fecere, Hiero, Philometor, Attalus, Archelaus, & duces Xenophon, & Pœnus etiam Mago; cui quidem tantum honorem senatus noster (Romanus) habuit, Carthagine capta; ut, cum regulis Africæ bibliothecas donaret, unius ejus duo de triginta de agricultura volumina, censeret in Latinam linguam transferenda, cum jam M. Cato præcepta condidisset, peritisque lingua Punicæ dandum negotium, in quo præesset omnes vir clarissimæ familiæ D. Syllanus. Gaudet enim, ut cum eodem Plinio loquar, terra vomere laureato & triumphali aratro, cultaque victrici imperatorum dextrâ, fructuum ubertate superbit.*

Genium hunc servavit, & cum novis

S 2

com-

(4) in Scipion. (5) Hist. mund. l. xviii. c. 3.

communicavit incolis, novarum & mirabilium rerum, maximorum ingeniorum, doctissimorumq; hominum procreatrix, & conservatrix semper, *CARTHAGO*. Si enim velimus memoriam revolvere temporum, reperiemus, in omni artium genere præstantissimos Urbem nostram produxisse viros.

Prodierunt ex illa, tanquam ex equo Trojano, in R. P. Ecclesiasticam, literariamque (6) Terentius, Severus Imperator, Clodius Albinus, Tertullianus, Cyprianus, Augustinus, Optatus Milevitanus, Apulejus, Aurelius Olympius Nemefianus, & alij. Haud itaque contra rei veritatem Apulejus in Floridis; *Quæ major laus aut certior, quàm Carthagine benedicere, ubi tota civitate eruditissimi estis: penes quos omnem disciplinam pueri discunt, juvenes stentant, senes docent? Carthago provincie nostræ magistra venerabilis: Carthago Africæ musa cœlestis, Carthago Camœna togatorum.* Et Augustinus Epist. 56.

Du

(6) Middendorp: de Academ. l. II. V. etiam Cælius Rhodig. l. XVIII, c. 38.

Due urbes Latinarum literarum artifices, Roma atque Carthago. Et paulò pòst, multitudinem doctorum, apud Carthaginem constitutorum, nominat. Non prætereundum tamen hîc, (id quod à summis (7) observatum viris) Afris insitum, in sententiis inventionibusque, acutis esse, asperis autem durisque, in sermonibus. Errare itaque Rodericus à Castro (8) mihi videtur, qui defectum literarum pro argumento, Carthaginenses in Americam colonias non transmisisse, habet.

*DE CURA RERUM RELIGIOSARUM ; IMPRIMIS
DE SEPULTURIS.*

Antiquissimum fuit mortalium institutum, moribusque à condito mundo receptum, communi omnium matri terræ suos reddere partus ; non verò cremare. Ignorabant hoc prisci Latini, ut (9) Plinius testatur ; ignorabant & Persæ, ut (ex Herodoto (10), Xenophonte (11), aliisque illorum temporum auctoribus) notavit (12) Brissonius. Quæ cum ita se habent, mirum

S 3

forfan

(7) *Lipsius Elect.* l. II. c. 20. (8) *in medico Politico.*
Hornius de origin. Americ. l. II. (9) *l. VII. 54. Hist.*
Nat. (10) *l. III. c. 16.* (11) *l. VIII. de Cyroped: sub. fin.*
(12) *l. II. de regno Pers:*

forſan (13) Juſtinum legenti videbitur, cur Darius Perſarum Rex, inter alia, Carthaginienſibus humandi conſuetudinem, ut abominandam, interdixerit, cum tamen Perſis in uſu fuerit. Exiſtimo cum clarifſimo (14) Kirchmanno, hunc Juſtini locum traiectione corruptum, & ita ſcribendum eſſe: *mortuorum corpora terrâ potiùs obruere, quàm cremare, à Rege jubebantur*. Suffragatur huic opinioni, præter Perſarum jam antè memoratam, Poenorum antiquiſſima conſuetudo. Eliſſa enim non terræ, ſed flammæ corpus ſuum mandare voluit; quod forſan in imitationem à poſteris (à ſimilibus utpote ſacris non abhorrentibus) tractum. Huc facere poteſt Ovidianum (15) de Anna, exſequias ſorori Didoni procurante:

*Pellitur Anna domo: lacrymansq; ſororia
linquit*

*Mœnia, germana juſta dat antè ſuæ.
Mixa bibunt molles lacrymis unguenta fa-
ville,*

Vertice libatas accipiuntq; comas.

Terg;

(13) lib. xix. c. 1. (14) l. II. de fun. Rom. c. 2. (15) Feſt. III.

*Tergū vale dixit : crines ter ad ora relatos
Pressit, & est illis visa subesse soror.*

Hujus etiam farinae est, quod, de Didonis rogo, Vergilio placuit:

*Pyrâ penetrali in sede sub auras
Erectâ ingenti, tædis atq; ilice secta,
Intenditq; locum, fertis & fronde coronas
Funera.*

Potuerunt autem jussu Regis aliquantis-
per à cremandis cadaveribus abstinuisse; ad
quod tamen, ut temporarium eorum fuit
ingenium, paulò post redierunt. Quan-
quam & apud Persas, posterioribus seculis,
illud ipsum viguisse, Ammianus (16) Mar-
cellinus & Procopius (17) testentur. Sed
ad meos revertor Pœnos. Quantum e-
quidem ex auctoribus colligere licet, terræ
imprimis & suorum, & hostium, eos credi-
disse cadavera, constat.

Æmilium Paulum Valerius Maximus
vult *terræ mandatum* l. v. c. i. Silius Italicus
(18) *crematum*. Verba ipsius attexo Anni-
balis :

cui fortia & hostes

S 4

Me

(16) l. ix. 5. (17) l. i. de bell. Pers. (18) l. x.

*Me digna, haud parvo caluerunt corda vi-
gore;*

Funere supremo & tumuli coretur honore.
Tunc primò arma Marti immolata:

*Primitias pugnae, & lati libamina belli,
Annibal Ausonio cremat hac de nomine vi-
tor.*

*Et tibi, Mars genitor, votorum haud surde
meorum,*

Arma electa dicat spirantum turba virorum.
Hoc facto,

*citius ad tumulū, donataq; funera Paulo
ibat, & hostilis lethi iactabat honorem.
Sublimem eduxere pyram, mollesq; virenti
Stramine composuere toros: superaddita dona
Funereum decus expertis, invisus & ensis
Et clypeus, terrorq; modò, atq; insigne superbū.
Tum lateri fasces, captaq; in Marte secures.
Non conjunx, native aderant, non iuncta
propinquo*

*Sanguine turba virum, aut celsis de more fe-
retris*

*Præcedens prisca exequias decorabat imago.
Omnibus exequiis nudo, jamq; Annibal unus
Sat decoris laudator erat. Fulgentia pingui
Murice suspirans inicit velamina, & auro
Intextam clamydem, ac supremo affatur
honore.*

*I decus Ausonia, quò fas est ire superbas
Virtute & factis animas. Tibi gloria letbo
Jam parta insigni. Nostros fortuna labores
Versat adhuc, casusq; jubet nescire futuros.
Hæc Libys atq; repens crepitantibus undiq;
flammis*

Æthereas anima exultans evasit in auras.

Militum reliquis idem humanitatis officium præstiterunt Poeni. Nam

pyras certamine texunt,

Officium infelix & munus inane peremptis.

Huc etiam facit Lucanus. l. vii.

Non illum Pœnus humator

Consulis, & Libyca succensæ Lampada Cannæ

Compellunt hominum ritus ut servet in hoste.

De Gracho (19) variatur, alii tradunt in castris Romanorum sepultum ab suis. Alii ab Annibale (& ea vulgatiores fama est) asserunt in vestibulo Punicorum castrorum rogam extructum esse, armatumque exercitum decurrisse cum tripudiis Hispanorum, motibusque armorum & corporum, suæ cuique genti assuetis, ipso Annibale omnium rerum verborumque honore exequias celebrante. Alii tantum capite potitum Grachi volunt. Valerius (20) Maximus:

S S

Ann-

(19) Liv: xxv. 17. (20) l. v. c. 1.

*Annibal Ti. Gracchum, Lucanorum circum-
ventum in fidjjs, cum summo honore sepultura
mandavit, & ossa ejus in patriam portanda
militibus nostris tradidit.*

De Marco Marcello non eadem aucto-
res. Pars, eximiè ornatum & cultum ho-
norificè, vel, ut luculentius Val: Max (21):
*Punico sagulo & coronâ donatum laureâ, ro-
go impositum cremavit.* Reliquias verò in
argentea (22) conditas urna, injectâ & au-
reâ coronâ, remisisse ad filium. Quum au-
tem deferentibus urnam, Numidæ qui-
dam delati molirentur eam auferre, repu-
gnantibusq; illis, vi eriperent projicerentq;
ossa : hoc nunciato, ad adstantes Anni-
bal; *quàm nihil, inquit, potest fieri invito
Deo!* Numidas inde supplicio affecit, ne-
que ultrà deferendorum ossium, vel col-
ligendorum, fuit cura: quòd nimirum fa-
to quodam ita inconsultè cecidisset, & in-
humatus jaceret. Appianus (23) ait: Anni-
bal Marcelli cadavere potitus, posteaquâ
aversa vulnera vidit, ut militem lauda-
vit; sed ut imperatorem cavillatus est, de-
tracto que

(21) l. v. c. i. (22) Plut. in Marcello. *Ant. de VV. ill.*

(23) de bell. An.

tractoque annulo, corpus magnificè cremavit, ossaque ad filium remisit in castra. Silius autem Italicus (24) sic canit:

Magnanima invidiâ virtus caret, alta sepulchri

Protinus extruitur, cœloq; educitur aura.

Convectant sylvis ingentia robora; credas,

Sidonium cecidisse ducem; tum thura dapesq;

Et fasces, clypeusq; viri pompa ultima fertur.

Ipse facem subdens [puta Pœnorum Dux]

laus, inquit, parca perennis.

Marcellum abstulimus Latio: deponere fors-
san

Gens Italûm tandem arma velit. Vos ite
superba

Exequias animæ, & cinerem donate supremi

Muneris officio. Nunquam hoc tibi, Roma,
negabo,

Quod virtute viri titulis decorare sepul-
chrum

Ingentis bello liceat, nomenq; futuros

Æternum in Rutulos possis mandare nepotes.

Pars auctorum tradit, Marcellum sepultû,

ut Livius lib. xxvii. c. 30. item Aurelius Vi-

ctor de viris Ill: Plutarchus in Annibale.

Cæterûm, quod in hostium (nimirum il-

los

los sepeliendo ut plurimum) illud multo magis in suorum cadaveribus faciendum duxisse, puto. Unde, vix cremasse cadavera Carthaginenses, invenies: legas potius, Magonem in Sicilia cæsum, magnificeque à suis sepultum. Ad mercenarios autem, qui Gisgonem & septingentos alios misera morte affecerunt, caduceatorem mittunt, ut defunctorum cadavera tollere sibi liceret. Idem Carthag: ad Hippacritarum (25) et Uticensium civitates miserunt, ut facultatem sibi darent, quingentos, quos illi nefarie occiderant, sepeliendi. Post pugnam cum Elaminio (26), segregata ex hostium coacervatorum cumulis, suorum corpora humari iussit Annibal: idem ad Cannas (27) fecit. Antea verò, *tacitis induciis*, (28) sepeliendo cæsos, Romani Pœni-que diem consumpserunt.

Quantum porrò sepulchra coluerint, inde videre licet; quòd, urbe excessuri (29), rogarent Romanos, ne defunctos, sibi non obnoxios, sepulchris privent & parentationibus: & se perire velle, modò ut Deorum

(25) Polyb. l. i. c. 82. (26) Liv. xxii. 7. (27) id. xxii. 54.
 (28) idem. (29) App. de bell. Pun.

rum templis monumentisque parcatur. Quib⁹ Romani; concessuros se, ut parentandi causâ veniant ad sepulcra, reliqua se diruturos, responderunt. Quæ quidem digitum ad eorum intendunt parentandi consuetudinem, cuius nullus (quod equidem sciam) aperit ceremoniam. Nisi huc trahas exemplum Gracchi (30), cui *Annibal*, omni rerum & verborum bonore, exequias celebravit. De Carthaginensium sepulchris hoc notandum, ex Tertulliano de resurrectione carnis c. 42. addo. Sed & proximè in ista civitate, quum o dei fundamenta, tot veterum sepulchrarum sacrilega, collocarentur, quingentorum ferè annorum ossa adhuc succida, & capillos olentes populus exhorruit. Pollinctores habuère quoque, quod Plauto (31) debemus:

*Carthaginenses fratres patrueles duo
Fuère, summo genere & summis divitiis:
Eorum alter vivit, alter est emortuus.
Propterea apud vos dico confidentiùs,
Quia mihi pollinctor dixit, qui eum pollin-*
xerat.

Sunt autem Pollinctores, Fulgentio de pri-
sco

(30) Liv. xxv. 17. (31) in *Pœn. Prolog.*

scō sermone c. 3. docente; *qui funera morientium accurant.* Dicti autem pollinctores, quasi *pollutorum unctores*, id est, cadaverum curatores. Unde Apulejus in Hermagora ait; *Pollinctor ejus funeri dum unctionem parat.* Græcè ἐνταφιαστής, νεκρῶν ἐνταφιάζων. Multis, & in his Franc: Junio Theol: not: in Tertull: Apol: c 13. pollinctor formatur à *pollincio* sive *polinceo*, vel potius, ut glossarium, à *polingo*. περιελάω, νεκρὸν ἐνταφιάζω poliens ungo. *Polire* autem curare est & colere. Lexicon Latino-Græcum pollinctorem interpretatur νεκρῶνομον, vide Becman: de origin: Lat: L. Turnebus ita: *Pollinctor qui vocatur, is est, qui corpus mortui lavat & ungit curat q̃.* Appelle, ut opinor, ungenda, ficto vocabulo, quasi pellis unctor. Ut & pollincere sit tanquam pellem ungere, vel potius tanquam perungere, i. e. perinundare l. xxviii. advers. c. 31. Ubi plura vide.

Qua in parte nostri præstant nonnullis Barbaris: qui, docente Sext. (32) Empir. eos, qui sexaginta annorum ætatem excesserunt, immolatos comedunt: at eos, qui juvenes obierunt, terrâ condunt. CA-

3) l. iii. Pyrrh. Hypot.

CAPUT X.

De Colonijs, imprimis de Americanis (quorum maxima pars Carthagineſibus ortum debet) & Hannonis periplo.

Hæc materia, cùm altiori opus habeat indagine, ad analecta neceſſariò reijcienda crit.

CAPUT XI.

De Armis, ſeu de propagatione imperii per arma; de finibus; copiis terreſtribus, & clafficis; de locis item munitioribus.

FInem cùm libro primo impoſuiſſemus, fines quosdam, ſeu limites potentia Carthagineſium quadantenus poſuimus. Quadantenus, inquam; bellatricem etenim gentem nullis terminis contineri poſſe videbatur, & ferro quousque viam fecerant, ibidem Imperii ſui termi-

nos esse crediderunt. Nunquam illis (1) Augusti consilium probari potuisset, qui libello, quo rationes imperii conscripserat, consilium addidit *coërcendi intra terminos imperii; claudereq; illud natura aliquibus limitibus, custodibus militibusq; apposis, constituit.* Ne tamen planè nostros hanc omisisse curam suspiceris; posteaquam suprà mari, amnibus, montibus, magnitudinem Carthaginis clausimus & munivimus; addamus his & milites copiasque, ad ejusdem tutelam defensionemque.

Faciamus eas, Romanorum ad instar, triplices; *Provinciales, Classicas & Urbanas.*

PROVINCIALES.

Ob perpetua, quæ cum Siculis Hispanisque gesserunt bella, perpetuum ibidem aluerunt militem, eumque locis munitioribus imposuerunt. Patet hoc in Lilybæo, Carthagine nova, aliisque, quorum prætermittere mentionem, ob multitudinem, cogor. Facit huc egregius (2) Polybii locus, qui, præter dictam rem, insigne nobis moni-

(1) Tacit. An. I. c. II, (2) l. III. c. 33.

monitum suppeditabit politicum. *Annibal* Italiam, inquit, invasurus, inter alias, hac distinebatur curâ, quomodo securitati Africa, & Hispania prospiceret. Itaque cauto ac prudenti consilio usus, ex Africa in Hispaniam, ex Hispania verò in Africam milites trajecit: hac ratione fidem populorum utrorumque mutuo inter ipsos vinculo colligavit: vel, ut Livius (3), melior procul ab domo futurus uterque miles, velut mutuis pignoribus obligati, stipendia facerent.

Sed cœteros lustremus milites, quibus imperij terminos eò usque promoverunt. *Amilcar* (4), vix adolescente R. P., ex fœdere cum Xerxe, trecentorum millium educit exercitum. Totidem contra (5) *Gelonem* in Siciliam Carthaginenses effundunt. Illuc *Annibal* (6), secundum Timæum, centum viginti; secundum Ephorum, trecentorum millium exercitum transportat. Nec fatis fuit, tantas copias in terram exonerare, ni etiam, primo (7) Punico bello, centum quinquaginta virorum millia maris dominio præsiderent. Hæc, ut de-

T cet,

(3) l. xxi. c. 21. (4) Diod. l. xi. (5) id. ibid. (5) id. l. xiii.

(7) Polyb. l. i. c. 26.

cet, cogitanti, neminem fore arbitror, qui non ad summam R. P. nostræ obstupe scat potentiam! Sed minora hæc apparebunt, si toties renascentem, imò validiorem fermè post cladem, aspexeris Carthaginem. Hydræ illi Lernææ fabulosæ non citiùs sua repullulavisse capita, quàm huic vires, existimo. Hæc verò, ut luculentiora evadant, nonnullis illustrabo exemplis.

Anno ab orbe condito octogesimo (8) septimo, supra termillesimum quadringentesimum, adeò à Gelone (9) erant attriti, ut è trecentorum millium (de quibus antè) numero, vix nuncius cladis superesset; post annos nihilominùs septuaginta sex (an: M. 3563.) secundùm (10) Ephorũ, ducenta peditum, equitum quatuor; numerante Timæo, trecenta millia, in priorum locum surrogata. Sed quid tantum temporis spacium commemoro? Annibal cladem in Sicilia triennio, centum viginti, ex Timæi autem computatione, trecentorum millium numero, reparavit. Post primum autem bellum Punicum, vix

qua-

(8) Secundùm Chronolog: in fin. Diod. Sic. (9) Diod. xi. (10) id, l. xiii.

quadriennium (ut loquitur (II) Jornandes)
requies: ecce autem alterum bellum, minus
 quidem spacio (nec enim amplius decem &
 novem annos tenens) sed adeò cladium atro-
 citate terribilius; ut, si quis conferat damna
 utriusq; populi, similior victo sit populus ille,
 qui vicit. Imò, si motu mercenariorum
 impediti non fuissent (12); Annibal, quan-
 tum quidem in ipso erat, nullâ interpositâ
 morâ, novum denuò exorsus fuisset bel-
 lum: tunc intestina seditione præventus,
 in rebus patriæ componendis coactus erat
 se occupare. Post tot & tam gravia, quæ
 pertulit, detrimenta, tandem pristinas resu-
 mentem vires (13), Romanorum admiran-
 tur Legati, reversique in urbem, dislere-
 bant; quid ita parùm solliciti essent de Car-
 thagine æmula civitate, quæ tam facilè reci-
 peret amplitudinem suam? Præcipuè Cato
 adseverabat, ne libertatem quidem Populi
 Romani fore in tuto, stante Carthagine: itaq;
 senatus ultimum decrevit bellum. Imò, post
 fata sua æmulæ formidabilis fuit. Hinc

T 2

expu-

(II) l. 1. de Reg. & temp. success. (12) Polyb. l. III. c. 9.

(13) App. de bell. Pun.

expugnata aratrumque passâ, imprimis cautum, ne Byrsa (14) Megaraque habitarentur, additis diris devotionibus, si quis contra fecisset; praesertim, si quis Megara Byrsamque conderet denuo.

CLASSICAE COPIAE.

Terrestri milite satis limites, itemque vitalia imperii, id est, Carthaginem ipsam, munivimus: nunc & maritimo muniamur. Nam quid homines? quid terras loquor? ipsum mare potentissime sese exferenti majestati obstare non valuit! Illud enim non compedibus, aut vinculis (ut arroganter Xerxes) sed tot classibus asseruerunt, conservarunt. Inhorruisse, credo, cum sibi tantam navium multitudinem innatare cerneret. Amilcar, ex foedere Carthaginensium (15) cum Xerxe, navium plus millia duo, idque militarium; &, praeter has, onerariarum duxit ultra tria millia, quibus commeatus vehebatur: cum Xerxes (16), tantorum Regnorum Rex, tantum mille ducentas comparaverit. His itaque navibus terrorem & aeterna victricia circumferen-

(14) App. de bell. Pun. (15) Diod. l. xi. (16) idem, ibid.

ferentes , multaꝓue in loca effundentes, Imperium longè lateꝓue dilatârunt. Hoc igitur nomine formidabilis (ut minores taceam) extitit æmulæ. Primo bello Punico (17), Roma pacem init cùm Hierone, ne commeatus intercluderentur sibi, cùm penes Carthaginenses esset maris imperium. Et aliquantò pòst Romani nihil solliciti erant de potentia Carthaginienſium, quantum ad copias terrestres in Sicilia; sed quia maris imperium (18) sine controversia obtinebant, bellirationes, paribus ponderibus libratas, in ancipiti habebant: Et propterea mediterraneæ Urbes Romanis sese adjunxerunt , plures verò Et maritimæ, quas classis Punica terrore exanimabat , ab iisdem Romanis defecerunt. Quod ne in posterum sibi accideret, inter alias fœderis leges cautum secundo Punico, ne præter xxx. (19) haberent naves. Hæc fuit quoque causa, cur Romani, relicta Carthagine maritima, aliam (20) Lxxx. inde distantem stadiis, eamque à mari remotam, ædificare jusserint.

T 3

Co-

(17) Polyb. l. i. c. 16. (18) id. l. i. c. xx. (19) App. de bell. Pun. (20) ibid.

COPIÆ URBANÆ.

Urbanæ sint nobis copiæ , quæ sedem Carthagine, & in ipsa urbe domina, habuere. Quo fine? ut ipsam urbem tuerentur, ad subitosque parati essent casus. Huc pertinent ccc. illi Elephantis , qui in infima moenium parte stabulabantur. Huc pertinent ibidem quatuor millia equorum stabula, cum hordei penuariis. Huc pertinent xx. ibidem peditum , quatuor equitum, millium diversoria.

CAPUT XII.

De Opibus.

VIam tibi, lector benevole, ostendam & aperiam latam, tritam, & per quam cumuli & acervi pecuniarum in R. P. nostrâ iuncti. Pecuniarum? imò vasorum, & coronarum, vestium, gemmarum, & quicquid dici appetendum, aut æstimandum potest: Opes nimirum, quæ è præda & manubijs per Triumphos ferebantur. Quot autem isti fuerunt? quàm multi, supra modum

dum & fidem uberes divitesque? Nobis satis sit tangere, & speciem eorum aliquot per ætates dare.

De Hannone Magno sic loquitur Dion Chrysostomus (1): *Charthaginenses Hanno fecit pro Tyrijs esse Libyes, & Libyam habitare pro Phœnicia, & pecunias multas possidere, & plurima emporia, & portus, & triremes, & dominari latè terrâ mariq̃.* Hamilcar (2), posteaquam mare transiit, in Hispaniamque venit, magnas res secundâ gessit fortunâ: *maximas bellicosissimasq̃ subegit gentes, equis, armis, viris, pecuniâ totam locupletavit Africam.* Scipio (3) spolia Carthagine inventa, quæ de variarum civitatum excidiis illa collegerat, & ornamenta urbium civitatibus Siciliæ, Italiæ, Africæ reddidit, quæ sua recognoscebant.

DELATIO AD FISCUM, SEU POTIUS

ÆRARIUM.

Hanno (4) vii. millibus aureorum multatus, eaque pecunia dubio procul eò inlata. Annibal M. posteaquam Carthagine fugit, bona ejus publicata. Patet illud

T 4 etiam

(1) Orat. 25. (2) Probus in ejus vita. (3) Entrop: breviar: H, R. I. l. iv. (4) *suprà de Jurisdictione.*

etiam ex eo, quod Quaestores repetundarum non solum ille ipse postulaverit Annibal; verum etiam residuum bono publico addicere voluerit.

TRIBUTA.

Suprà, cum de avaritia nostrorum differemus, quaedam ex Polybio, de ratione colligendorum tributorum, attulimus. Quibus nihil addimus, præter id, quod, quæ in subditis suis excitavit suspiria, eadem in se ipsa experiri (sic volvente res humanas Deo) coacta sit civitas. Hinc decem millia talentum argenti in annos L. pendere sibi voluerunt Romani. Quum autem venisset dies, in qua prima pensio conferenda, ex foedere cum Scipione, *tota ingemuit ad hanc vocem Civitas* (5). Efficiebat autem id (6), Dalechampii calculo, si talentum libris (Gallicis puta) æstimemus sexaginta, 600000 pondo argenti; & in annos singulos, pondo 12000: quorum singula si valeant 16 libras Gallicas, in singulos annos ea summa colliget 192000 libras.

Quæ

(5) Polyb. l. xv. c. 18. (6) ad Plin. H. N. xxxiii. c. 3.

Quædum memoro, non possum satis cum Plinio (7) mirari, cur argentum, non aurum, tributi nomine exegerint victores. Verba ejus addo: *Sed præter alia equidem, miror, populum Romanum victis gentibus in tributo semper argentum imperitasse, non aurum; sicut Carthagini, cum Annibale victæ, argenti pondo annua in quinquaginta annos, nihil auri.*

VECTIGALIA.

Vectigalia pependisse, recognoscimus ex eo, quod in fœdere cum Romanis (8) ita cautum fuerit; *Qui ad mercaturam venerint, ij vectigal nullum pendunto, extraquam præconis & scribæ mercedem.* Leptis in Africa (9) singula in dies talenta Carthagini eò nomine dedit.

Vectigalium autem exactorum cum crevisset avaritia, hanc Annibal refrenandam sibi censuit. Unde illud (10) Livij: *Vectigalia publica partim negligentia dilabebantur: partim prædæ ac divisi principum quibusdam, & magistratibus erant: quin & pecunia, quæ in stipendium Romanis*

T 5 suo

(7) l. xxxiii. c. 3. (8) Polyb. l. i. (9) Liv. l. xxxiv. (10) l. xxxi. 32.

suo quoque anno penderetur, deerat: tributumque grave privatis imminere videbatur. Annibal, postquam, Vectigalia quanta terrestria maritimaque essent, & in quas res erogarentur, animadvertit, & quid eorum ordinarii R. P. usus consumerent, quantum peculatus averteret: omnibus residuis pecuniis exactis, tributo privatis remisso, satis locupletem R. P. fore ad vectigal prestandum Romanis, pronuntiavit in concione, & prestitit promissum. Tum vero isti, quos paverat per aliquot annos publicus peculatus, velut bonis ereptis, non furto eorum manibus extorto, infensi & irati, Romanos in Annibalem, & ipsos causam odii quærentes, instigabant. Tantum ille.

METALLIFODINÆ.

Metallifodinas in Africa an habuerint, etsi non constat: nam Lucanus l. ix. de A-phrica sic inquit:

*In nullas vitatur opes, non ære, nec auro
Excoquitur, nullo glebarum crimine; pura
Sed penitus terra est.*

At tamen harum penuriam Hispania compensavit quam uberrimè. Nam

Hic

Hic omne metallum:

*Electri gemino pallent de semine venæ,
Atq; atros chalybis fœtus humus horrida
nutrit.*

*Sed scelerum causas operit Deus. Astur a-
varus*

*Visceribus lacera telluris mergitur imis,
Et redit infelix effosso concolor auro.*

*Hinc certant, Pactole, tibi Duriusq; Tagusq;
Quiq; super Gravios lucentes volvit a-
renas,*

*Infernæ populis referens obliviam Lethes (11).
Merentur verba (12) Diodori Siculi, hinc ea
ut apponam:*

*Cùm multa metallorum officina admiran-
da exhibeant, non minima dignum admira-
tione est, quòd nullius harum recens appa-
reat initium: sed omnes Carthagin: avaritia,
quo tempore Iberiam tenebant, aperuit.
Hinc enim opes viresq; eorum creverunt.
Hinc milites fortissimos conduxerunt, quo-
rum operâ multa & gravissima ab illis bella
sunt confecta. Nam perpetuò ita bellige-
rârunt Carthaginenses, ut neq; ex civium
classibus, neq; sociorum municipiis coacto mi-
lite*

(11) *Silius Ital.* l. 1, (12) *l. v. c. 9.*

lite confiderent; sed & Romanos, & Siculos, & Afros, magnis involverent periculis, hoc uno, quòd opibz è re metallica collectis omnes debellarent. A vetustis enim temporibus inde, ad inveniendos quæstus Pœni & Itali, ad nulli relinquendum aliquid, solertes fuerunt. Argenti fodinam prope Carthaginem Novam tam foecundam fuisse, tradit Polybius, ut ex ea drachmarum eruerentur indies viginti quinq; millia. Inventor autem hujus, Aletes, eapropter Diis pares honores consecutus, eodem docente (13) Polybio. Et ante Carthaginenses, Phœnices, ob summam metallorum copiam, hæc adierunt regiones. Quade re primus (alios ut præteream) Posidonius (14), apud Diodorum Siculum, testis: Phœnices, inquit, genus hominum callidissimum, & maxime intentum in rem, argenti magna vi ex Hispanis, rerum vilium permutatione, comparata, brevi in tantum opum excreverunt, ut terror fuerint omnibus populis; & colonias in Libyam, Siciliam ac Sardiniam deduxerint, adeoq; in ipsam Hispaniam, maxime
circa

[13] l. x. c. 10. [14] l. v.

*circa Tartessum. Quibus hæc (15) Aristotelis
consona: Primos Phœnices, ferunt, cùm Tar-
tessum navigassent, tantam argenti vim oleo
aliisq; nauticis sordibus permutasse, ut nec ca-
pere nares, nec ferre possent, quocirca co-
actos sub discessum, cùm cetera, quibus uteban-
tur, tum anchoras etiam ex argento conflare.
Addo ex (16) eodem, haud multum ab hac
abhorrens materia; Demonesus, Insula Car-
thaginensium, à Demone so primo cultore no-
men traxit: ubi cœruleum metallum reperi-
tur, & chrysocola ad auri venas pulcherri-
ma, oculisq; medicandis cum primis utilis. Sed
& as natans ibidem est, stagno passibus duo-
bus in mare porrecto; vel (ut aliter doctissi-
mus D. de Grentemesnil apud Bochar-
tum) as, quod urinando effoditur è fundo
maris, ad duas Orgyas alti.*

*ARGUMENTA & INDICIA DIVI-
TIARUM.*

*Prope Sicyonium thesaurus est Cartha-
ginienſium, inquit Pausanias, Pothei, Anti-
phili & Magacelis opus. In eo sunt Jupiter
ingenti magnitudine, & lintea loricae tres,
Gelonis*

[15] in mirabil. auscult. (16) ibidem.

Gelonis & Syracusanorum dona, victis classe vel pedestri pugna Pœnis. Spe ingentiū prædarū, quas Carthago diripienda promittebat (17), suos Agathocles animat milites. Opes coëgerunt, ut Syracusani (18) & Athenienses certatim societatem expeterent Pœnorum. Carthagine Nova (19) expugnata, auri argentiq̃ue relata ad imperat: *magna vis.* Paceræ præterea aureæ fuerunt cclxxvi. librales fermè omnes pondo. Argenti facti signatiq̃; decem & octo millia, & ccc. pondo; vasorum argenteorum magnus numerus. Finito ii. Punico bello (20), Scipio in ærarium intulit argenti pondo centum millia xxxiii; militibus ex præda quadragenos æris dedit. Maxima tamen (etsi de superioribus non constaret) indicia sunt, quòd tot exercitus argento fecerint, & stipendiis commeatuq̃ue sustentârint.

Verùm enim verò hæc quocunque festandem habeant modo, mirari satis nequeo, quæ fuerit causa, cur in tam opulenta ur-

[17] *Died. xx.* [18] *Thucyd. l. vi.* (19) *Liv. xxvi.*

[20] *id. xxx.*

ta urbe, tam parum victor repererit argenti. Africanus enim, cum de Poenis triumpharet, referente (21) Plinio, *quater millies CCCCLXXM. pondo transtulit.* Hoc argenti tota Carthago habuit, illa terrarum æmula, quod nunc in mensarum (Romanarum) est apparatus. Postea, victâ Numan-
tiâ & deletâ, idem Africanus in triumpho militibus XVII. millia pondo dedit. O viros Imperatore dignos, quibus hoc satis fuit! Plutarchus scribit in Marcello: *Syracusanam prædam eâ, quæ post à Carthagine est allata, non fuisse minorem.* Et Livius l. XXX. c. 31. *Hoc maximè modò Syracusæ capte, in quibus prædæ tantum fuit, quantum vix capta Carthagine tum fuisset, cum qua æquis viribus certabatur.*

Etiam post excidium Æmula sibi persuadere vix poterat, tam exhaustam viribus Carthaginem: quapropter fama videtur Romæ de occultis nostrorum thesauris fuisse. Quò facit illud de Didonis thesauris, quod Tacitus (22) reliquit Ann. XVI. I.

CA-

[21] l. XXXIII. c. II. Hist. Nat. [22] adde Suet. in Nerone. c. 35, V. Camer. Hor. subcis. Cent. III.

CAPUT XIII.

De Comitijs & Concionibus.

COmitia & conciones hîc expediendæ
essent, verùm cùm pauca de his occur-
rant, ad statum R. P. nostræ illas sepono.

CAPUT XIV.

De Fœderibus.

FOedera historiam nostram, quam moli-
mur, Carthaginensẽ ornabunt potiùs,
lumenque ab illa accipient. In præsens
tantùm de juramentis pauca subjungi-
mus.

DE JURAMENTIS.

In fœderibus pangendis varios invocâ-
runt Deos, ut in illo, cum Philippo Mace-
doniæ Rege, audimus.

Hamilcar (1), expositis ignibus cereis-
que tactis, in obsequia Pœnorum juravit.
Anni.

[1] Justin. xxii. 2.

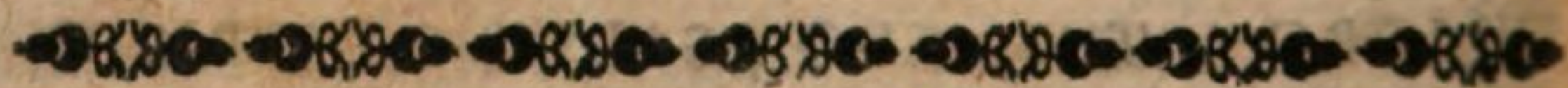
Annibal autem sacra vel aram jurando tetigit, ut ex (2) variis constat. Isidem, ex Romanorum forsitan commercio & usu, Jovem lapidem jurare didicit. Posteaquam enim fortibus multa proposuit præmia, tandem, ut scirent rata ea omnia fore, *agnum leva manu, dextrâ silicem retinens, si falleret, Jovem cæterosq; precatus Deos, ita se mactarent, quemadmodum ipse agnum mactâset: secundum precationem caput pecudis elisit* (3). Nam primo foedere, (ut reliquit (4) Polybius) Carthaginien- ses per Deos patrios jurârunt: Romani verò Jovem lapidem, ex veteri quodam ritu. Mos autem jurandi *Jovem lapidem*, docente eodem Polybio (5), hic est. Fecialis, qui jurejurando foedus firmat, postquam fide publica juravit, lapidem in manus sumit, atque hæc dicit: SI FIDEM SERVASSO, TUM ME DII ADJUVENT. SIN SCIENS FEFELLERO, TUM EGO, SALVIS CÆTERIS OMNIBUS IN SUI PATRIIS, SUI LEGIBUS, SUI PENATIBUS, SACRIS, SEPULCHRIS, SOLUS EX-
U TERMI-

(2) Livius xxxv. 19. Probus in vita ejus. Val. Max. ix. c. 3. Mart. ix. Ep. 44. Brisson. l. xiii. de formulis. (3) Liv. xxi. c. 45. (4) l. iii. 25. (5) Ibidem.

TERMINERE , UT HIC NUNC LAPIS ; & simul manu lapidem eijcit.

Cæterum ritum jurandi ad aras ex Plauto, Varrone, Cicerone, Vergilio & Apulejo explicat doctissimus Turneb : Advers. l. xvi. c. 10. & l. xix. c. 19. l. xxv. 2. & 5. vide etiam A. Schottum ad Corn: Nepotis Annibalem.

Etsi autem fœdera ad historiam Carthaginensium rejecerim, unicum tamen mihi liceat, Hannibalis cum Gallis (si fides Cœl. (6) Rhodigino habenda) initum, recensere. *Si quis Gallorum injuriâ se à Cartbaginiensium aliquo affectum quereretur, ejus rei Cartbaginiensium Magistratus, aut Imperatores, qui in Hispania fuerint, Judices esse debere. Sin Cartbaginensium quispiam ab ullo Gallorum injusti quippiam passus esset, GALLICÆ MULIERES de eare judicium facerent.*

CAPUT XV.

De Statu Reipub : Cartbaginiens:

MAgnum Imperii corpus, magna animandum est mente, multis tenendū est

(6) l. xiii. c. 33. Ant: lect.

manibus. Ingentem & nos Carthaginien-
sium, tot terris maribusque incubantem,
ostendimus molem. Superest, ut Impe-
rium, quod hanc animavit, perquiramus.
Etenim absque hoc (1), nec domus ulla, nec
civitas, nec gens, nec hominum univer-
sum genus stare, nec rerum natura
omnis, nec ipse mundus, potest. Illud sa-
nè (2) est vinculum, per quod R. P. cohæret:
ille spiritus vitalis, quem tot millia trahunt,
nihil ipsa per se futura, nisi onus & præda, si
mens illa imperii subtrahatur. Cùm au-
tem cunctas (3) nationes & urbes, populus,
aut primores, aut singuli regant, Carthago
quosnam elegerit (veterum enim monu-
menta hac in parte sterilia, imò dubia sunt)
investigatu est quàm difficillimum. Ur-
bem tamen nostram ab initio reges habu-
isse existimo. Principio enim (4) rerum
gentium, nationumque imperium penes
eos fuisse constat. His deinde repudiatis,
libertatem arripuit. Priusquam autem,
rebus benè compositis, stabilem recteque
formatum obtinuit statum, variis jactata
U 2 fuit

(1) Cic. III. de leg. (2) Senec. I. de Clem. c. 4. (3) Ta-
cit. l. IV. An. 33, 1. (4) Justin. l. I, 1.

fuit casibus, quos brevibus ex Trogo Justinus (5) recitat. Et hoc compendii instar, ex Diodoro Siculo, accipe, qui, posteaquam de Bomilcare (qui eo tempore, quo Agathocles in Africa agebat, tyrannidem affectabat) occiso narravit, addit ; *Hoc pacto Carthaginenses, in summum & extremum periculum adducti, pristinam R. P. patriæ formam recuperârunt.*

Quam dum aggredior, quò Lector excitetur magis, præmittendum censeo ex Aristotele (6): *Videtur, inquit, Carthago R. P. administranda ratione uti certâ ac præclarâ, & multis in rebus eximiâ atq; egregiâ, si cum aliis comparetur.*

Sed ad rem.

Statum R. P. nostræ Aristoteles (7) ex Aristocratia & Politia; Polybius (8) ex Regio, Optimatum, Democraticoq; compositum; Isocrates (9), domi Oligarchicè, in militia Monarchicè administratum fuisse, tradiderunt. Has inter Aristotelis (10), solidis argumentis suam probantis, opinionem sequendam puto. Politiam (ut ipse

(5) l. xix. & seq. (6) l. ii. c. ii. *Politicorum*. (7) *Polit.* ii. c. ii. (8) l. vi. c. 49. (9) in *Nicoctem* 43. (10) *Polit.* ii. ii.

ipse vocat) asserunt, quòd, cùm populum, habeat rerum compotem, maneat inter terminos & leges R. P. Unde Philosophi temporibus (ipso teste) nunquam aut seditio in ea coorta est, memoratu quidem digna, aut tyrannus extitit. Philosophi, inquam, temporibus: nam hæc insecuta multos regni peperere usurpatores. Quorum initia summè ut præcaverunt, ita nihil non moliti, quòd malum hoc in herba suppressere, vel, si radices egerit, extirpare possent. Hinc Suffetes, non ex certa familia; sed ex virtute præditis electi civibus. Hinc præter annuū Imperium, non unus; sed duo extiterunt. Cumque olim domus tanta (11) Imperatorum gravis liberæ civitati esset, omniaque ipsi agerent simul & judicarent, *centum è numero senatorum judices elegerunt, qui ab reversis è bello ducibus rationes exigebant.* Annibalem (12) tum juvenem, cupidine regni flagrantem, in conatibus juvisse, Carthaginiensibus exprobrat Hanno. Idem (13) Annibal crescens,

(11) Justinus l. xix. c. 2. (12) Liv. xxi. c. 3. (13) Polyb. l. iii. c. 8.

icens, posteaquam ei & potentia & cuncta regendi libido crevit, senatus populiq̃ue incurrit odium. Malleus autem (14) affectati regni poenas luit. Fabius, scriptor Romanus, referente Polybio (15), scribit, causam bello Hannibalis præbuisse, non tantum injuriam, Saguntinis illatā; sed etiam Asdrubalis avaritiam, & dominandi cupiditatem. Illum enim, posteaquam magnum in Hispania potentatum sibi peperisset, in Africam mox rediisse, & antiquare patrias leges esse aggressum, ac formam R. P. Carthag: in principatum unius mutare; *sed primores civitatis viros, consilio illius animadverso, magno consensu se ab illo sejunxisse.* Quomodo Hannoni cesserit, affectare tyrannidem, recitat Justinus ex Trogol. l. xxi. c. 4. idem repetit Orosius l. iv. c. 6.

Jam sodalitia seu collegia (16) Magistratum, civium, mercatorum, opificum, Lacedæmoniorum Phiditiis similia, quid nisi libertatem societatis & sermonis, tyrannis invisā, indicare videntur? Accedit his centum & quatuor virorum Imperium, ipsis regibus

4) Just. l. xviii. c. 7. (15) l. i. c. 8. (16) Arist. Pol. ii. c. ii.

regibus formidabile. Optimates referre videbatur amplissimus civ. virum magistratus, de quo in tempore dicturus.

SUFFETES.

Horum officium munusque melius noscere non poterimus, quam si cum Lacedæmoniorum regibus conferamus. Utrique enim perquam sibi simillimi, Philosopho (17) Polybioque (18) testibus, fuerunt.

Viros ad illorum instar & quidem (19) duos, indigenas, natalibus, corpore animoque insignes, litteris & virtutibus cultos, nomine *SUFFETUM* (quos passim auctores Reges (20) appellant) Rempubli- cam sub imperium accepisse, constat. U- nicus nobis exemplo sit Annibal ille Ma- gnus, Orbis terror, quem iis, quæ nativitati (21) debemus, inlustrem, erudiendum ac- cepit Græcia (22), inlustriorem bonis artibus (futurum nimirum olim regem) patriæ redonare voluit. Non tamen, ut

U 4

ortus,

(17) l. II. Pol. c. II. (18) l. VI. c. 49. (19) *Æmil. Probus in An:* (20) *Arist. passim. Imprimis l. II. Pol. c. II. Pol. l. VI. c. 49. Æmil. Prob. in vit: An: Diod. XIV. Herodot. l. VII. (21) Liv. XXI. & passim. (22) Plut. in Scipione.*

ortus, ita & potestatis causa & diuturnitas apud utrosque eadem. Lacedæmone (23), ex duabus familiis tantum liberi, jure hæreditario, ut in bona, ita etiam in dignitatem paternam, succedebant. Carthagine suffragiis (24) liberis (quanquam, inclinante R. P., armis (25) ea nonnulli prævertere non erubuerunt) ex qualibet honestiore familia eligebantur. Eligebantur autem potissimum ij, quos virtute præstare, & simul (26) opes, ad tuendam muneris majestatem necessarias, possidere existimabant. Illorum porro potestas (27) perpetua; horum (28) annua. Atque ea propter Romanos auctores nominibus haud diuturnæ dominationis expressisse, puto. Hoc pacto enim Hannibalem magnum Consulem (29) Justinus, Prætorem (30) Probus, appellandum censuerunt. Imò (31) Livius, (32) Justinus, (33) Gellius (vim potius officii, & similitudi-

(23) *Arist. Pol. II. c. II.* (24) *id. ibid.* (25) *Inf. in vit. regim.* (26) *Arist. dd. II.* (27) *id. dd. II.* (28) *Æmil. Prob. in Annib. Livius decad. III. l. x. Zonaras Tom. 2.* (29) *l. xxxi. c. 2.* (30) *in Annib. Diod. l. XIII. it. xxv. Ecl. c. 2.* (31) *Decad. 3, l. III.* (32) *l. XIX. c. I.* (33)

itudinem cum Romanis, quàm proprium vocabulum respicientes) Dictatorem nominandum non dubitaverunt. Reges imitatione Spartanorum, vel Barbarorum loquendi modo (quo eis Duces sui veniunt) (34) Procopius, vel ob perpetuam (quam sæpè usurpârunt) auctoritatem dictos, clarissimus Berneggerus (35) censet. Hæc cum ita sese habeant, vix contrarios dixeris, facileque conciliabis Livianæ Epitomes (36) auctorem, Orosiumque (37): quorum ille Asdrubalem, nepotem Masinissæ, *Consulem* dicit; & ex Appiano constat, surrogatum ei in magistratu Asdrubalem alterum; eum, inquam, sub quo Carthago everfa, tamen hic uxorem ejus *Reginam* prædicat.

Penes quos autem hos eligendi fuerit potestas, non satis liquet: quanquam penes centumviros, (de quibus mox) aut populum eam fuisse, vero sit simile.

Eosdem potestatem convocandi senatum habuisse, verba Livii jam antè recitata

U 5

argu-

(34) l. 1. de bell. Goth. (35) ad Justin. l. xxii. c. 7.

(36) l. xlix. (37) l. iv. c. 23.

arguunt ; quibus adde (38) ejusdem : *magistratus senatum vocârunt.*

Præsedisse quoque in senatu , agenda consultandaq; proposuisse, vota collegisse, non dubito, idque ex (39) Polybio. Nam, II. Punico, cùm Legatus Romanorum, concilium Carthaginiensium ingressus, sinum ostendisset, & dixisset : *Heic & bellum ijs & pacem portare, utrum placuerit sumere, se prompturum* : excepit Rex Carth. *utrum illi visum foret, promeret* ; quum dixisset Romanus, bellum : à pluribus simul è senatorum numero, accipere se, *succlamatum.*

Jus etiam in Tribunali sedentes dixisse, & in crimina inquisivisse , (40) Livius, ubi de emissario Annibalis, Aristone Tyrio, agit, satis manifestè nos docet. Et alibi; *postero, inquit, die, cùm Suffetes ad jus dicendum consedisent.*

Verùm domi R.P. non tantùm gessisse; sed sæpe foris etiam rem militarē tractasse, & imperia in exercitus habuisse, aut bellorum duces fuisse, assero. Contra Dionysium (41) in Sicilia bellum gesturi, Imilconem,

(38) xxx. c. 24. [39] l. III. c. 33. [40] l. xxxiv. [41] *iod. l. xiv.*

nem, pro legum suarum placitis, Regem sibi creant, tum conscriptas copias ei tradunt. Imperio (42) Magoni (qui tum regis apud eos titulum gerebat) tradito, multa hominum millia in Italiam simul & Siciliam trajecerunt. Ægestanis auxilium laturi, Prætorem deligunt (43) Annibalem, qui summum tunc, juxta leges, Magistratum gerebat.

In colonijs, iidem summi magistratus hoc insigniti nomine. Hinc (44] Livius; *Mago Suffetes Gadium, qui summus Pœnis est Magistratus, cum quaestore elicit.*

Mutuo rursus dictis lumen à [45] Bocharto. *Suffeti, vel suffetes, ex Hebraico est Sopbetim. Ita vocabantur ab Hebraeis summi judices, qui Judæorum rempublicam administrârunt, à morte Josue usque ad reges electos. Unde libro Judicum Hebraus titulus, SOPHETIM. Nemo non statim agnoscet hoc verisimilius, quàm quod contendit vir maximus, in notis ad Festum: Suffetes esse sopbin, id est, Ephoros, Episcopos. Neque sola Carthago*

[42] Diod. l. xv. [43] idem l. xiii. [44] l. xxviii. c. 37. (45) in Chanaan. v. etiam Seldenum idem sentientem de diis Syr. Prolog. c. 3.

Carthago suos habuit Suffetes. Quippe in Africanis inscriptionibus, quas mecum benigne communicavit vir doctissimus, atq; idem humanissimus, D. Isaacus Vossius, video singulas Africa civitates cum Romanis egisse per suffetes. Sic pro Civitate Themetrensi, cum C. Silio. C. F. & Fab: Aviola, egerunt Banno Himilis filius Suffes, Asdrubal & c: & pro senatu populoq; Timiligensi, Azrubal Suffes, Annibalis filius, Agdibil. & c: & pro Senatu populoq; Siagitano, Celer Imilconis Guilissa F: Suffes; & pro civitate Apisa, diversi legati, in quibus Chinisdo Suffes.

PRÆTORES.

In memoriam hîc revocandum erit, annum Suffetum fuisse magistratum: hoc deposito, videntur Prætores facti. Docet illud nos [46] Probus, Magonis [qui frater Annibalis Magni] exemplo; *Prætor enim factus, postquam Rex fuerat.* Imò Annibale quid clarius? quid majus? omnem egressus fermè dignitatis gradum, hunc conscendere non dubitavit. Et quid mi? cùm huic jus legum ferendarum fuerit annexum?

[46] *In vita Annib. c. vii.*

nexum? Ita enim [47] Livius: *Judicum ordo Carthagine ea tempestate dominabatur eò maxime, quòd iidem perpetui judices erant; res, fama, vitaq; in illorum potestate erat; qui unum ejus ordinis, idem omneis adversos habebat, nec accusator apud Judices infensos deerat. Horum in tam potenti regno (neque enim civiliter nimis opibus utebantur) Prator factus Annibal, vocare ad se Questorem, idem pro nihilo habuit, nam & adverse factionis erat, & quia ex questura in judices, potentissimum ordinem, referebatur, jam pro futuris mox opibus animos gerebat. Enimverò indignum id ratus Annibal, viatorẽ ad prehendendum questorem misit, subductumq; in concionem, non ipsum magis, quàm judicum ordinem, præ quorum superbia atque opibus, ne leges quicquam essent, nec magistratus, accusavit, & ut secundis auribus accipi orationem animadvertit, & infirmorum quoque libertati gravem esse superbiam eorum, Legem extemplò promulgavit, pertulitq;, ut in singulos annos judices legerentur, ne quis biennium continuum judex esset. Haftenus Livius.*

Præter

[47] l. xxxiii. c. 32.

Præter hanc autem legum condendarum abrogandarumque potestatem, censuum omnium quoque publica cura ad præturam pertinuit, ut præter Cornelium [48] Nepotem sive Æmilium Probum, [49] Livius nos docet, dum ita inquit: *Vectigalia publica partim prædæ ac divisui principum quibusdam & magistratibus erant: quin & pecunia, quæ in stipendium Romanis suo quoque anno penderetur, deerat: tributumque grave privatis imminere videbatur. Annibal, posteaquam vectigalia, quanta terrestria maritimaque essent, & in quas res erogarentur, animadvertit, & quid eorum ordinarii R. P. usus consumerent, quantum peculatus auerteret: omnibus residuis pecuniis exactis, tributo privatis remisso, satis locupletem R. P. fore ad vectigal præstandum Romanis, pronunciavit in concione, & præstitit promissum. Tum verò isti, quos paverat per aliquot annos publicus peculatus, velut bonis ereptis, non furto eorum manibus extorto, [Annibali] infensi & irati, Romanos, in eum & ipsos causam odii quærentes, insti-*

[48] in vita Annib. c. 7. [49] l. xxxiii, c. 32.

instigabant. Eousque ipsum audivimus Livium, qui [quod optandum] nobis non aperuit, pluresne in societatem dignitatis adsumpti annon; quæque, præter jam memorata, gesserint.

SENATUS.

Solos tamen Suffetes tantæ molis capaces non crediderat, proinde Senatum in partem curarum vocavit civitas. Experiendo enim didicerat [50], quàm arduum, quàm subjectum fortunæ, regendi cuncta onus, proinde in civitate, tot inlustribus viris subnixa, non ad Suffetes omnia detulerat; plures facilius munia R. P. sociatis laboribus executuros, arbitrans. Fuerunt hi viri, ut auctoritate & ætate graves; ita virtutibus & rerum experientiâ insignes, atque eo nomine plùs, quàm illi Lacedæmoniorum Reges, ab [51] Aristotele laudati.

Variis autem nominibus notati, pars [eòquòd nonnisi seniores legerentur] [52] *senatum*, pars *seniorum* [53] *Principes*, imò tantum

(50) Tacit. An. i. [51] Polit. ii. c. ii. (52) Livius passim. App. de bello Pun. Diod. l. xx. (53) App. de bello Pun. Liv. xxx. c. 16.

tantum [54] *Principes*, [55] *seniores*, appellavere. Nonnulli [56] *Optimates*; alii [57], Romanorum more, *Patres* dixere *conscriptos*. Perpetuos autem fuisse, & ex optimis quibusque, ac ætate provectis, per suffragia electos, ideò vero simile putat Emmius, quòd Aristoteles Senatum hunc cum Senatu Spartano comparat: & quòd idem isto nomine laudat hanc R. P., quòd in ea *ἀγροὶ* sint, qui eam regunt, aut administrant.

Quot verò numero fuerint, & à quibus electi, ex auctoribus priscis vix apparet. Fuisse tamen multò plures Carthagini, quàm Spartæ, vel unus [58] Justinus ex Trogo locus satis arguit. Ait enim ille: *Cùm familia Imperatorum* [puta filiorum Amilcaris] *gravis libera civitati esset, omniaq; agerent simul & judicarent; centum ex numero senatorum iudices delectos, qui à reversis è bello ducibus rationē rerum gestarum exigerent: ut hoc metu ita in bello imperia cogitarent, ut domi iudicia legesq; respicerent.* Centum, ait,

[54] Justin. l. xxxi. c. 2. [55] Liv. l. xxxiv. c. 61.

[56] App. de bell. Pun. (57) Diod. l. xx. [58] l. xix.

ait, è senatorum numero delectos; ergo jam tum amplissimum collegium esse oportuit, ex quo tantus numerus, isti soli negotio vacaturus, incolumi tamen ipso ordine, & reliqua R. P. negotia curante, potuerit sumi. Idque & amplitudini Civitatis, & ejus potentia imperiique magnitudini, atque adeò ipsius collegij auctoritati & juri, maximè fuit consentaneum. Nam Senatus hic, quemadmodum & (59) Romæ, præcipuum membrum, ac veluti anima totius erat Civitatis, in quo Suffetes, ut Romæ Consules, præsidebant. Hi, præter id, quòd potestatem habebant senatum convocandi, agenda consultandaque proposuerunt. Fuere autem omnia, quæ alicujus essent momenti (60), maximè, quæ ad rerum summam pertinebant: Eaque propter, si quid per (61) legatos, vel literas (62) expediendum erat, ad Senatum primò deferrebatur. Pacis imprimis belli que res huic tractatæ; cujus illustre, si unquam, exemplum Polybio (63) & Livio acceptum X ferimus.

(59) Polyb. l. III. c. 3. (60) Polyb. l. xv. c. 1. (61) Appianus in Pnn. (62) Diod. xlv. (63) l. III. c. 33.

fērimus. Cum etenim, post primum inter æmulas bellum, dissensionum semina jacta essent, Romani certum bellum incertæ, imò infidæ paci præferentes, legatum Carthaginem miserunt. Ille ijs, qui consilio intererant, sinum ostendit; *hic*, dicens, *Et bellum Et pacem vobis portamus, utrum placuerit, de promam*: tum Rex Carthagin: excipit; *quodcumq; visum fuerit, quumque Romanus, bellum; à pluribus simul è senatorum numero: accipere se*, (ut paulò superius à nobis fuit notatum) succlamatum est. Sic senatus-Consultum contra Romanos stetit. Silius hæc ita expressit. l. II.

*At postquam discordia sentit
Pectora, Et infidas ad Martem vergere mentes;*

*Non ultrà patiens Fabius texisse dolorem,
Concilium exposcit properè, patribusq; vocatis*

*Bellum se gestare sinu, pacemq; profatus:
Quid sedeat legere, ambiguus non fallere dictis,*

*Imperat, ac sevo neutrum renuente senatu,
Sen clausas acies, gremioq; effunderet arma,
Accipite*

*Accipite infaustum Libya, eventusq; priori
Par, inquit, bellum, & laxos effudit amictus.*

Xanthippus certè ille (64) Spartanus, rei Carthaginienſium inſtaurator, nullis niſi principibus Civitatis, in quibus hætenus à Pœnorum ducibus erratum, demonſtrare debuit. Unde poſtridie, de exequendis à Xanthippo ſuppeditatis conſiliis, delibera-
bant. Fœdera uſque adeò ſibi ſolis tra-
ctanda exiſtimabant; ut cum (65) Asdruba-
le & Annibale Imperatore, (quorum ta-
men ampliffima (66) in bello potentia)
factum, quàm vehementiffimè impugnâ-
rint.

POPULUS.

Si itaque in unam diverſi ibant ſenten-
tiam, toti civitati (ut paulò antè memora-
ta oſtendunt) ratum firmumq; erat. At
ſi diffidebant, res ad populum deferre-
batur. Unde prudens rerum æſtimator (67), An-
nibal ille Magnus, rebus Punicis pacem
magis, quàm bellum expedire cernens,
ſuaſit; ne ſenatus diſcordans populum in
ſocietatem aſſumeret conſiliorum. Hac

X 2

etenim

(64) Polyb. l. i. c. 32. (65) id. l. iii. (66) Infr. de bello.

(67) Polyb. l. xv.

etenim providebat ratione, ne plebs, casum humanorum ignara, ad deteriora rueret. Itaque cum prudens hoc & temporibus conveniens visum esset, placuit, propositis à Romanis acquiescere conditionibus. Namq; ut in libera R. P. liberæ erant voces, licebatque in concilio populi (68) cuilibet sententiam depromere suam, iisque, qui in Magistratu, aut potestate erant, liberè ac sine periculo contradicere. Quæ dum impedire conatur Hannibal, veniam precando, (quod (69) præter morem ea, quæ cum privatim, tum publicè, singuli in Romanos consulissent, impugnaret) pœnam delicti effugit. Populus autem id, quod placebat, de re eadem ad se relata decernebat, ejusque decretum, ceu totius civitatis scitum, ratum firmumque habebatur, ultraque id tendere, & obsistere (70), aut contravenire, fas non erat. Ab Aristotele, hæc recensente, discrepantem videre est (71) Polybium, qui Reges seu Suffetes apud illos fuisse; senatum optimatibus convenientem potentiam habuisse; Populum verò sibi

(68) *Arist. l. II. Polit. c. II.* (69) *Polyb. l. XV.* (70) *Arist. Polit. l. II. c. II.* (71) *l. VI. c. 49.*

libi convenientem, aut rerum, quæ ad ejus curam pertinebant, potestatem habuisse, dicit. Verùm enim verò, tantorum virorum effata pugnare, haud existimo. Ea etenim tempora, quibus Annibal Romanis bellum intulit (utpote, quæ centum annorum spatio Philosophum sunt secuta) turbata, & ad populi effrenatam ruentia libertatem, excepere. Hinc non satis fuit sæpenumero, per seditiones & turbas desideria sua ad magistratus deferre; ni etiam legibus ex legem libertatem (quam veriùs servitutem dixeris) arripere moliretur. Horum nunquam majora dedit documenta, quàm jamjam animam actura Carthago. Sacra etenim gentium jura (frustrà impediēte Senatu) violare; Romanorum, & quidem Legatorum, sanguine manus suas foedare, non erubuit. Imò, dum non ex voto optimates rem gerunt, parricidas & sacrilegas dextras miseris intentare [72] parat. Haud itaque alienum à vero (73) Orosius; *Cartbaginienses, inquit, vernaculum atq; intestinum semper inter se malum*
X 3 habuē-

(72) App. de bello Pun. (73) l. xv. c. 6.

babuêre, discordiam ; quâ infelicitè exagitante, nulla unquam tempora, vel foris prospera, vel domi quæta duxerunt. Quarum autem rerum potestas olim, in statu integro, penes populum fuerit, scire noluit posteritas antiquitas. Suspiciari tamen libet, suffragiorum jus in creandis magistratibus, in sciendis legibus ; item fœdera, bella, pacem, negotiationes, vectigalia, tributa (quæ ad omnes fermè pertinent, aut commode onerive plebi sunt,) in harum fuisse numero. Similiter illa (docente Bodino in Meth. Hist. c. 5.) quæ ad imperij maiestatem pertinent, populi Venetorum, id est, civium sunt propria : cætera ferè à decemviris geruntur. Quòd si maioris momenti res est, accire solent septem viros : si diffident inter se, adhibentur quoque XVI. viri Præconsultores. Sine inter ipsos quidem conveniat, aut gravioris momenti res videatur, ad Senatum : si nec in Senatu transigi possit, aut ad imperij maiestatem pertineat, fertur ad populum.

CENTUM VIRUM MAGISTRATUS.

Hactenus Suffetum, Senatûs, Populi quæ
vidimus

vidimus potestatem ; restat, reliquorum ut evolvamus.

Addit Aristoteles (74), isq; solus, præter jam dictos in R. P. nostra maximi fuisse momenti magistratum centum quatuor virorū, quem ex majore numero *centum-viratum* seu *centum-virūm* appellandum censuit. His jus quinque è sui medio eligendi erat, quorum latè patens, & magna, diuturniorq; quàm reliquorum, fuit potestas: nam & cū in centum-viratu essent, priusquam quinque viri fierent, & cū ex centum-viratu in quinque-viratū transiissent, quinque-viratumq; gererent, potestatem tenuisse, idq; in his fuisse oligarchicū, tradit. Quòd verò iidem sine sorte ; sed suffragijs designarentur, & sine mercede munere suo fungerentur, ac si quid tale aliud, cujusmodi est, quòd soli magistratus lites actionesque publicas cognoscerent ac judicarent, non autem aliæ alijs judicandæ traderentur, ut apud Lacedæmonios fiebat, id, ait, Aristocraticam rationem habuisse. Ex quibus satis constat, circa judicia ma-

X 4

ximè

(74) Pol. l. II, c. II.

ximè versatos esse, eoque omnia in potestate habuisse; ut non immeritò dixerit Aristoteles, latè patuisse eorum munus, magnique momenti in civitate fuisse. Clariùs Titus ille (75) Livius, *judicum ordinem Carthagine dominatum; qui perpetui judices erant: & in quorum potestate omnium res, fama, vitæq; erat, quod omninò vim habebat maximam.* Imò eos fuisse reor, quos Justinus (76) *judices* appellat, qui ab reveris è bello ducibus rationem rerum gestarum exigebant, ut hoc metu *ita in bello imperia cogitarent, ut domi justitiam legesq; respicerent.* Unde non mirum, si Annibal, Prætor creatus, perpetuam, & legibus ferè solutam, potestatem (77) coarctare voluit. Porro, dum Aristoteles Laconicis Ephoris nostros per similes dicit, quid nisi rei judicariæ eos præfuisse, easdemque in R. P. partes tenuisse, docet? Constat enim, Spartæ Ephoros judicia præcipua, peneque omnia in se vertisse, ac in curia sua, quam ἐφορείον dicebant, jus civibus dixisse. Et quemadmodum Lycurg⁹ populi rationem habendam

(75) Liv. xxxiii. c. 32 (76) l. xix. c. 2. (77) Liv. l. xxxiii. c. 32.

dam censuit, atque Regum Optimatum-
 que tyrannidi Ephoros opposuit, custodes
 vindicesque contra potentiam, opes & in-
 jurias, futuros: ita ex Philosopho collige-
 re licet, centum hos viros Carthagine po-
 pularis statûs patronos extitisse. Hunc ta-
 men Pœnorum magistratum Ephoris Spar-
 tanorum præfert: hi etenim ex cujusvis
 fortis hominib⁹; illi ex optimis quibusq;
 qui virtute & dignitate præstabant (ut cum
 Aristotele loquar) electi fuerunt.

VITIA,

quæ Aristoteles circa R. P.

Carth: statum

notat.

Primum erit, quòd eorum Legislator
 (Phaleum Chalcedoniû vult (78) Aristote-
 les) non omnes leges ad eum, quem sibi
 proposuit, scopum direxerit. Huic ere-
 nim posteaquam decretum, ejusmodi
 Remp. apud Carthag: constituere, quæ es-
 set mixta & temperata ex Aristocratia &
 Politia bona, ipse tamen multa instituta
 addidit, quæ magis Democratiam & Oli-

X 5

garchi-

(78) l. II. Pol. c. II.

garchiam, quàm Aristocratiam, spectant. Horum illud ex eo apparet, quòd Reges cum senatoribus facultatem habuerant aliud ad populum deferendi, aliud non: & si una omnium fuerat in aliqua re decernenda sententia, id ratum firmumque habebatur: sin minùs, etiam penes populum arbitrium potestasque erat, & quidem talis, ut cuivis è populo contra ea, quæ afferbantur, dicere licuerit. Hoc non est (ut Aristot. : loquitur) in aliis R. P. administrandæ formis. Oligarchiam quod concernit, ansam huic præbuit legislator, dum Quinque viros, qui sunt multarum magnarumque rerum compotes atque arbitri, & à se ipsis; & centumvirum magistratum, qui amplissimus erat, eligi permisit. Accedit huic, quòd hi diutiùs, quàm cæteri, imperii fasces gesserint. Nam & defuncti magistratu, & antequam alium iniverant, Reipubl. : nihilominùs præerant. Ne tamen planè has induisse formas existimes; internitet adhuc Aristocratia quædam imago. Nam quòd sine mercede & sine fortitione fiebant; lites itè & con-

& controversias omnes ab iis, qui magistratum gesserunt, non ab aliis tractatæ (quemadmodum Lacedæmone) hoc optimatum principatum attingit.

II. Vitium.

Secundum vitium, eodem duce Philosopho, aggredimur, quo ad paucorū dominatum inclinare videtur. Nam in eligendis non solius virtutis; sed etiam divitiarum rationem habendam censuit legislator: Pauperes videlicet esse occupationes in acquirendo victu, atque ideò minùs commodè publicis vacare posse negotiis, existimans. At verò huic incommundo facilè occurrere potuisset, si legem sanxisset, ut pauperib⁹, magistratum gerentibus, ex publico ærario alimenta suppeditarentur. Hacque ratione duo præcavisset Reip. detrimenta, quæ postea mirum quanta sumpserint incrementa! Quorum alterum est, quòd cives, juxta ejus institutum, malam de divitiis conceperunt opinionem, ac si res essent pretiosæ & honorandæ, quarum causâ ejusmodi conferantur honores & dignitates. Alterum, quòd
hac

hac re occasionem, imò portam, aperuit
ambitiosis (79), quos virtutibus non me-
ruerunt, muneribus & largitionibus adi-
piscendi fasces; quos ubi consecuti sunt,
nihil eis non venale. Nam, ut sapienter
(80) ille, *si erarium ambitione exhauseri-
mus, avaratiâ supplendum erit. Invali-
dumq; est legum auxilium* (81), quod vi, am-
bitu, postremò pecuniâ turbatur. Quod &
nostra experta R. P.; ita enim (ut alios
taceam) Asdrubal, Amilcaris gener, factio-
nis (82) Barchinæ opibus, quæ apud milites
plebemque plus quàm modicæ erant, *haud
sanè voluntate principum in imperio positus
est.*

III. Vitium.

Nec minor superioribus Carthaginien-
sium arguendus error, quòd plura uni ne-
gotia publica peragenda commiserunt; id-
que honorificum & gloriosum habebatur.
Quod equidem in civitate, tot inlustribus
subnixis viris, fieri Philosophus improbat.
Si namque difficile, unum gerere Magistra-
tum, quid de illo sumus dicturi, cui plures
impo-

{ 23 } { 23 } (79) Polyb. l. vi. c. 54. (80) Tacit. An. ii. c. 38. (81)
d. An. l. ii. (82) Livius. l. xxi. c. 2.

impoliti fasces ? Et quemadmodum (ut cum eodem loquar) absurdum , uni & eidem homini mandare , ut simul tibiâ canat , & calceos conficiat ; ita inconueniens est , uni & eidem plura & diuersa demandare officia.

IV. Vitium.

Tandem , ut sedatis , ita & turbatis rebus haud conuenientia adhibuere consilia. Ad præcavendam enim seditionem , & demulcendam plebem , solebant interdum quosdam ex illius ad præfecturas provinciarum extra urbem mittere , ut ex illis ditescerent. Sed Aristoteles hunc modum deliniendi plebem , tanquam incertum , & à fortuna dependentem , improbat ; potiusque bonis legibus & bonâ disciplinâ seditionibus occurrendum , censet.

LIBRI SECUNDI

SECTIO II.

De

ADMINISTRATIONE SAGATA:

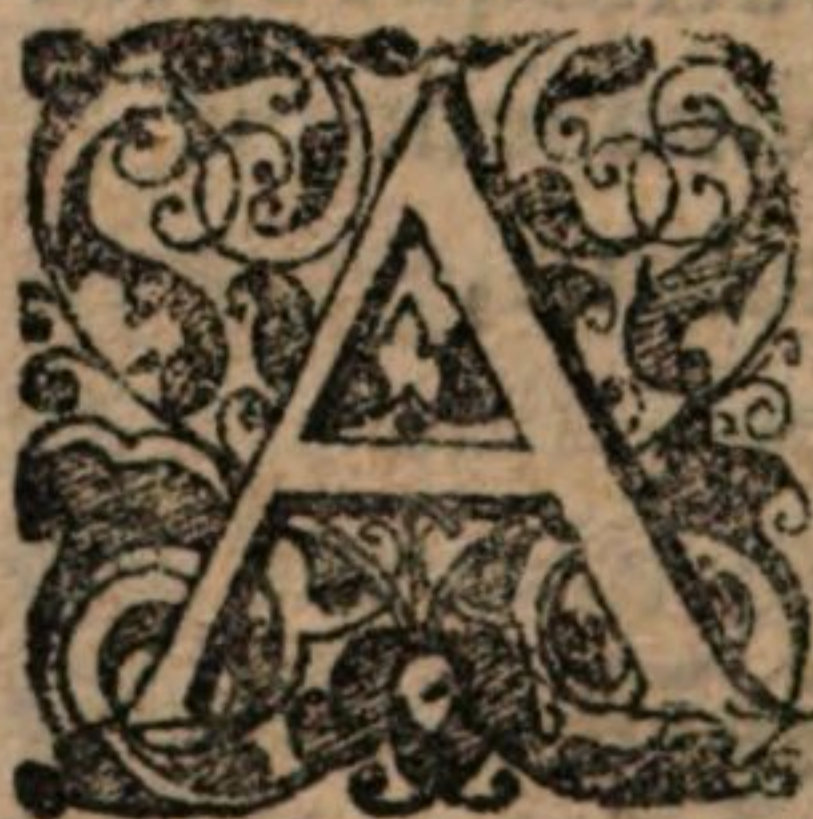
Ejusq;

Membrum I.

DE MILITIA TERRESTRI.

CAPUT I.

De Pecunia & com meatu.

Liquantum, non tamen sine difficultate, me tenuit Pacata illa, & togâ suâ verè involuta, involuta? imò obscura, manca & parca, R. P. Carthaginienſis. De hujus rei veritate nulli, præterquam ei, qui antiquorum perlustravit monumenta, constare poterit. Nā nihil fermè nisi bella, tot nimirum paratas, destructas,

destructas, reparatas classes exercitusque loquuntur; ut verò domi vixerint, altum silentium! Attamen, quantum per vires licuit, me explicui, & ad Militarem istam veni, quæ horrida; sed non æquè ardua, sanguinèque suum promptè offert. Non æquè, inquam, ardua, si hinc inde luxuriantes historicorum campos, qui latam largamque messem promittunt: ardua & quidem maximè, si his minimè parem, quam nacta est, aspexeris mentem. Nam si unquam, certè hoc in articulo, illud obtinebit Salustii; *Melius esse, de Carthagine, filere, quàm pauca dicere.* Verùm enim-verò, cum *in circulis omnibus* (ut magnus ille Consul Æmilius, apud Livium, inquit,) *atque etiam, si diis placet, in conviviiis sint,* qui exercitum ducant, ubi castra locanda sint sciant, quæ loca præsidiis occupanda, quando cum hoste manus conferenda, quando quiescendum sit: nemo (quod equidem spero) vitio mihi est versurus, si in præsens apiculam agam, variosque delibem historicorum flores, ex iisque militiam coagmentem Carthaginensium. Magno me hac

in parte sublevavit onere magnus ille Lipsius, in insigni illo, de Romanorum militia, opere; cujus placitis, Lector benevole, mecum acquiesces. Imò, quemadmodum ille ipse de Polybio, *ut ij, qui iter ignotum suscipiunt, limitem aut aggerem aliquem comprehendunt, quem insistant*: sic & nos Lipsium, tuti ab errore, aut lapsu.

Cùm autem prius sit parare bellum, quàm exercere; nobis quoque tria hæc, *apparatus* puta, *viri*, *consilia*, præmittenda erunt. Apparatum dum dico, *pecuniam*, *commeatum armaq;* intelligo.

DE COMMEATU.

Cùm metum superet (1) fames, quæ nec imperantes audit, nec supplicium seipsa gravius novit: huic malo nostri prudenti consilio semper occurrere allaborârunt. Asdrubal (2), ex foedere cum Xerxe, contra Siculos bellum gerens, naves habebat onerarias complures, ultra M M M, quibus tantum commeatus vehebatur. Tempore Dionysii (3) (quandoquidem minorum militum numero instructi fuerunt) mille

(1) *Strada de bello Belg. Dec. II.* (2) *Diod. l. XI.* (3) *Plutarchus in Parall.*

mille tantum adhibuerunt naves. Vehementissimè eos sollicitos habuit, quòd commeatus, qui ex Emporiis (4) (id loci apud Afros nomen) advehebantur, in quibus spes ferè omnes suas collocatas habebant, tempestate coorta in mari, periissent. Nec minùs turbavit à Mercenariis erepta antè Sardinia; unde, quæ exercitui erant necessaria, iis suppeditabantur. Cùm Ericen occupassent in Italia, primo Punico bello, ne, dum navali prælio congredi parant, illi, qui Ericen occupaverant, egerent; *naves, annonâ & omnibus rebus necessariis oneratas, in hostem mittunt: omni studio id agentes, ne, qui ad [5] Ericen erant, exercitus cum hoste & fame pugnarent.* Quocunque ferè expeditionem destinabant, eò quoque sibi de victu præparando prospiciebant. Hinc Hannibal, Livio teste, anxius fuit in Italia, quòd per hostiles agros eundem sibi esset, nusquam præparatis commeatibus. Contra Timoleonem (6) in Sicilia, de apparatu ita solliciti erant, ut nihil uberius confici posset

Y

Cui

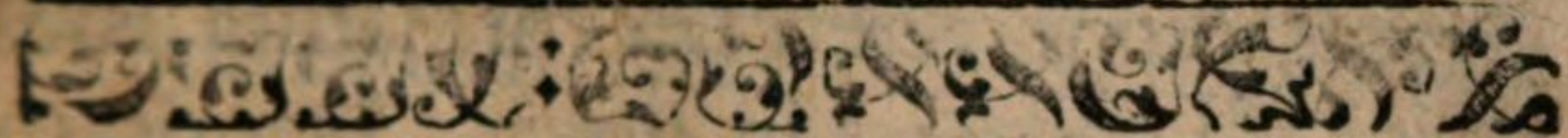
(4) Polyb. l. i. (5) id. l. i. c. 60. (6) Diod. l. xvi.

Cui rei tum urbem, si poterant, elegerunt: tum, si hæc non aderat, castella extruxerunt (7), quò commeatu naves onerabantur, pluraque allaturæ dimittebantur. Talis, ut alias taceam, in Hispania Carthago erat Nova (8), in Sicilia Lilybæum. Imilco, Syracusas obsidens, tria extruxit castella juxta mare, in quæ vinum & frumentum, cæteraque necessaria congeffit: onerarias præterea naves in Sardiniam & Africam (9), ad frumentum, cæteramque alimoniam perferendam, misit. Quod & ante eum, Asdrubalem (10) factitasse, legimus.

Hæc dum memoro, non possum (11) Aristoteli assentiri, scribenti; Carthaginenses, dum Sardiniam insulam tenerent, omnes fructus extirpasse, & capitis poenâ cavisse, ne rursus fruges sererentur. Sic enim colonis suis non minùs, quàm priscis incolis, perpetuam famem indixissent. Sed & Sardiniam, tum temporis, Græcis parùm fuisse notam, probant auctores.

CA-

(7) *Diod. l. xi.* (8) *Liv. xxvi. c. 47.* (9) *Diod. l. xiv.*
 (10) *id. l. xi.* (11) *lib. Mirab. ausc.*

CAPUT. II.

De Armis Ductilibus.

ARma generaliter omnium rerum instrumenta sunt: unde ea, ubi reponuntur, *Armaria* dicta. Strictè autem dicuntur illa instrumenta, quibus ad defensionē vel offensionē utimur. Et comprehenduntur sub iis etiā tela omniū generū. Strictius tamen arma sunt, quib⁹ nos tuemur; tela, quæ emittimus. Suntque illa duplicia; nimirum quib⁹ percutim⁹, & quibus tegimur. Dicta autem eò, quòd armos, id est, humeros, tegunt. Hæc ex (1) Isidori Originum l. xviii. c. 5. adferendum judicavi. Ne quidpiā tamen occurrat erroris, primò levis armaturæ militibus, tum reliquis sua præparemus arma.

Exposcit autem hic locus, ut rem à Romanis deducamus.

Commune nomen levis (2) *Armatura* est. Ejus plura genera, sive partes, ut *Rorarii*, *Accensi*, & quos hîc *Velites* dicimus. Illi

Y 2

priorēs

(1) v. etiam *Freigium* in *Orat: pro Cæcin. Strigeliū* in *Dialect. Philippi*, (2) juxta *Lips. milit. Rom. l. iii. Dial. 1.*

priores duo in veteri Levi armatura fuerunt: isti postremi in nova. Et notandum est, totum istud de Velitibus novum fuisse, & antea Funditores, Jaculatores, Sagittarii, & id genus in usu Romanis, quos duobus illis nominibus, *Rorariorum* puta, & *Accensorum*, dicebant. Manferunt illi ad bellum Punicum II., quo Velites instituti. Antè perrarò id nomen in Romana re legitur; sed Velitibus usi sunt antè Romanos Galli & Germani, quod pluribus persequitur Lipsi⁹. Et hæc Velitum origo, qui post Cæsaris ævum desierunt, & vox deinde usurpata pro *Levimitate*. Rorarij autem appellabantur milites, qui (teste Non. Marcello, c. 18.) antequam congressæ essent acies, primò non multis jaculis inibant prælium, ut ante maximas pluvias cælum rorare incipit. Accensi verò, quòd ad censum legionum adijcerentur. Utrumque autem hoc genus, natis Velitibus, desivit; postea tamen iterum, in Funditoribus & Sagittarijs, quasi resurrexit. Nam Romani, promoti jam imperio, socijs in civitatem acceptis, provinciis variis subjectis,

Velites

Velites è suis scribere omiserunt; eorum loco usi Funditoribus, quos Baleares, Cre-
tenses, Numidæ, & id genus nationes, sub-
ministrabant.

Jam ad nostros.

In militia Carthaginensium tria hæc
militum genera, iisque convenientia, vi-
deamus arma.

Duorum priorum, Rorariorum puta &
Accensorum, species in Balearibus habe-
mus. Patet hoc ex (3) Livio & (4) Po-
lybio, qui illos sæpè *levem* vocant *armatu-*
ram.

Porro dicti sunt Baleares (5) ab insulis
duabus, quæ hoc quoque nomine veniunt;
& quidem à Græco βάλλειν, jaculari : ho-
die Majorca & Minorca. Tradit enim
Lycophron, & post eum (6) Florus (7), Ve-
getiusque, eam hisce in Insulis observatam
fuisse consuetudinem, ut esurientibus filiis
à matribus jentaculum in sublimi trabe
proponeretur; quod illi contingere non
poterant, nisi prius fundâ dejecissent. Un-

Y 3

de hoc

(3) l. xxvii. c. 20. (4) l. iii. c. 83. (5) Polyb. l. iii. c. 33.

(6) l. iii. c. 8. (7) l. i. adde & Diod. l. iii.

de hoc armaturæ genus ipsis quasi proprium factum. Tribus autem instructi erant, quarum primam capite gestarunt (8), alteram ventri circumtexuerunt, tertiam manibus tenuerunt. Ubi necessitas belli exigebat, lapides multò grandiores, quàm aliæ gentes, & quidem (ut alibi (9) Diodorus) quæ minæ pondus æquarent, jactabant; tam validè, ut à catapulta quadam missile intorqueri putaretur. Ideò, inter murorum oppugnationes, propugnatores ictibus suis graviter sauciârunt. In collata verò acie, scuta galeasque, & omnem, quâ corpora teguntur, armaturam perfregerunt; & tam certò ictus direxerunt, ut plerumque à scopo sibi proposito non aberrarent. Irrideant jam (10) ignari antiquitatis fundas, calcent & trahant, præ unis nostris Bombardis. Sed causa non est. Nostros enim tantùm lustremus Baleares. E plumbo utrumque (nam & nostri tali sæpè usi) telum; nec magnitudine, aut modo glandes valde dispares. Nec impetu,

(8) *Diod. l. v.* (9) *l. xix.* (10) *Lips. de Milit. Rom. l. v. Dial. 20.*

aut violentiâ vincuntur Fundæ. Crede-
re nos iis oportet, qui viderunt, qui inter-
fuerunt militiæ priscæ, & hac arte & usu va-
lebant. Ii ergo scribunt, quæ componant
cum bombardis, eas aut anteponant. Itaq;
tantus impet⁹ in emissâ peritè funda erat,
ut *glans sæpè liquesceret in medio cursu, con-*
cepto igne. Lucretius (II):

plumbea verò

Glans etiam longo cursuvolvendo liquescit.

Ovidius:

Non secus exarsit, quàm cùm Balearica
plumbum

Funda jacet. Volat illud & incandescit
eundo,

Et quos non habuit, sub nubibus invenit ignes.

Lucanus:

Inde faces & saxa volant, spatioq; soluta
Aëris & calido liquefactæ pondore glandes.

Statius:

arsuras cœli per inania glandes.

Imò, idem cum fulmine comparat:

volucres imitantur fulgura glandes.

Quòd si Poëtis, quibus & Pictoribus quæli-
bet fingendi æqua fuit semper potestas, fi-

Y 4

dem

(II) l. vi.

dem adhibere detrectas, testis accedat Philosophus [12] Seneca: *Aëra motus extenuat, & extenuatio accendit; sic liquescit excussa glans fundâ, & attritu aëris velut igne destillat.* Nec id tamen perdit vim teli; sed sic igneum veniebat in corpus. Virgilius:

*Et media adversi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multâ porrectum extendit arenâ.*

Ter ut plurimum circa caput gyrare fundam, & tum saxum excutere, solebant. Silius, de Poënis ad Saguntum, l. i.

Hic crebram fundit Baleari verbere glandem,

*Terq; levi ductu circum caput altus habenâ,
Permissum ventis abscondit in aëre telum.*

& Vergilius:

*Stridentem fundam positis Mezentius armis
Ipse ter adductâ circum caput egit habenâ.*

Vegetius l. ii. semel agitandam fundam docet, hoc sermone: *Semper assuescendum est etiam, ut semel tantum funda circa caput rotetur, cum ex ea mittitur saxum.* V. etiam Brodæum Miscell. l. iv. c. 27.

Sed ne extra carceres currere videar; en redeo, atque Balearium horum præstantiam,

(12) Nat: quest. ii. c. 56.

tiam, quam sæpè in militia nostra demonstrarunt, unico testaturus sum exemplo. Carthaginensibus cum Agathocle prælium pugnamque miscentibus, multi illorum occubuerunt; adeò, ut, inclinata ferè acie, pauci essent, qui irruentibus in castra Græcis sese opponerent. Quod videns Amilcar (13), horum funditorum haud pauciores mille admovet. *Hi crebro magnorum lapidum jactu multos vulnerant, nec paucos vim castris inferentium perimunt, ac plurimorum arma, quibus tegebantur, perfringunt. Hoc modo etiam tunc, extrusis è munitione Castrorum Græcis, superiores exstiterè.* Illustriùs dicam. Cum Romanorum eos contulimus Rorariis, nec immeritò. Etenim tantam missilium nonnunquam emiserunt copiam, ut roris vix plures conspiciere lieuerit guttas; unde sæpè plus hostium sanguine, quàm coeli rore, maduerunt campi. Expertus illud ipsum Mago [14] nostràs, in quem cum tantam vim lapidum, creberrimæ grandinis modo, effu-

Y 5

effu-

(13) Diod. l. xix. (14) Liv. xxviii, c. 57.

effudissent, classem (quæ portum Balearium intrare cupiebat) in altum ipsam avertere coëgerunt. Idemq; ut Livi⁹ (15) alibi loquitur, *insuper velut nube jaculorū Romanos obruere*. Agnosce hīc rursus, cum Lipsio, laudaque fundas, eisque in hoc prærogativam præ nostris bombardis tribue. Levis colluculus, agger, aut margo fossæ interjacens, vim harum elidit, aut directionem terribilis machinamenti. At Baleares, creber- rima desuper mittere assuefacti missilia, citius expulere hostes munitionibus. Vincunt & parte illa fundæ, quod multò longius ferant & lædant. Quæ nostra bombardæ, ultra ducentos aut trecentos pedes, tenorem & vim servat? langescit, aut aberrat, si protendis. Fundæ verò telum ad sexcentos pedes vim pertulit & permisit, quod ita ex Vegetio Lipsius (16) probat: *Sagittarii, vel Funditores, inquit, scopas, hoc est, fruticum, vel graminū fascēs pro signo ponebant; ita ut sexcentos pedes removerentur à signo, ut sagittis, vel certè lapidibus, ex fustibulo destinatis, signum sæpius tangerent.*

Velites.

(15) l. xxi. c. 55. (16) l. v. Dial. 20.

Velites.

Ut eò clariùs Velitum origo, arma, munusque appareat, paucula ex (17) Livio præmittenda nobis erunt. *Cùm Romani*, inquit ille, *ab equitatu Campano* plerumque *vincerentur*, agrè generosis animis fuit, & quod viribus deerat, arte æquarunt. Ex omnibus legionibꝯ electi juvenes sunt, maximè vigore & levitate corporũ veloces. Eis parmae breviores, quàm equestres, & septena jacula, quaternos longa pedes, data, præfixa ferro, quale hastis velitaribus inest. Eos singulos in equos suos accipientes equites, assuefecerunt, & vehi post sese, & desilire perneciter, ubi signum datum esset. Inde equitatu quoque superior Romana acies fuit, & institutum, ut *Velites* in legionibus essent.

Jam nostris Numidis quid velocius, quid levius? Parmas eis infrà & jacula dabimus. Et quanquam istos post equites vectos non legimus, quod de Romanorum Velitibus Livius: tamen certum est, nec *Velites* postea usurpasse, & tunc quoque, cùm fecerunt, celeriter ex equis delapsos.

Video

(17) Liv. l. xxvi. c. 4.

Video & Numidas hanc missionem sic usurpasse. Hirtius in Bello Africo: *Impetum faciunt Numida levesq; armatura mirabili velocitate prompti: qui inter equites pugnabant, & unà pariterq; cum equitibus accurrere & refugere consueverant.*

DE GRAVI ARMATURA.

Velitibus arma sua dedimus, jam & hastis, imò & aliis junctim: quia armis isti, ut existimo, leviter inter se dissidebant.

Scuta & Clypei.

Quicunque, monente (17) Lipsio, signatè ac propriè locuti, *scuta semper à clypeis distinxerunt.* Et est discrimen à forma: quæ enim rotunda, & in orbem justum relata, *clypeos* dixere; quæ in longum exhibant, *scuta*. Est autem Clypeus scutum majus, definiente (18) Isidoro; dictus ab eo, quòd *clepat*, id est, *colet* corpus periculisque subducat, ἀπὸ τῆς κλέπτειν; opposita enim sua defensione, ab hastis & jaculis corpus munit. De his mox uberibus.

Scuta, quæ ex eo appellata, quòd à se
excu-

(17) de milit. Rom. l. III. Dial. 2. v. etiam de his Aldum Manutium in quaesitis Epist. 1. 3. & Auson. Popmam de diff. verb. (18) Orig. l. IX. c. 12.

excutiant (ut (19) Isidorus vult) telorum, ictum. Prominebant, & oblonga magis, quàm lata erant; & si hîc conjecturam caperelicet, totum fermè hominem tegebant, leviter sese inclinantem. Argumentum, quòd Livius scribit, Pœnorum milites, *prælio, æstu, armis, fameq; fessos & enervatos, scutis innixos stetisse*. Paret insuper, Pœnos toties victores, hostibus Romanis arma detraxisse, suosque illis instruxisse milites. Sed probabilius, antiquiora illa esse, quàm ut credi posset, à Romanis illa habere. Hanc in rem Bochartum (20) allego, qui locū Jerem. XLVI. 9. ita vertit & interpretatur: *Putæos, id est, Libes clypei insigniunt, & Phutæi apprehendunt clypeum*. Nempe Libes, teste Herodoto in Melpomene, utebantur clypeis, ad pedes usque porrectis: idem habetur in (21) Xenophonte.

Sed ad utriusq; tum structuram, & materiem, tum ornamenta. *Coriacea* fuerunt, quod clarè Suidas indicat; *parma*, inquit, *coriacea apud Carthaginenses*. Utraq;

(19) Orig. l. XVIII. c. 12. (20) in præfat. Phaleg. (21) l. VI. Cyrop.

traq; autem, docente Liplio, è pluribus minutis tabellis lignorum levissimorum conjunctæ, glutinoque compactæ, quod & lin-teum tabellis junxit, & tabellas ipsas inter sese coriumque firmavit. Unde scutum à sectura, ut secatum, quòd minutè confectum sit tabellis, monstrante Varrone l. iv. c. 24. & Isidorò. Hoc tamen Liplio non placet, deducendi potius *παρὰ τὸ σκῦτ* à loro, è quo factum. Corium autem imprimis elephantinum (quali Masinissa usus, utpote quod telis non æquè, ut taurinum, pervium erat) sæpius tegebat. Agnoscendus hic etiam *margo*, seu curvatura ferrea, instar tenuis bractæ, aut lamellæ: hic enim contra gladios, imprimis Gallo- rum, ligno solo parùm ictus sustinente, tum etiam ad Scuti tutelam & servamen, adhibebatur.

Addamus & *Umbonem*, seu mediam illam scuti partem, ferream ut plurimum, nonnullis auream, argenteam, quæ protuberat & exseritur cum rotundo tumore; unde ab umbilico, ut vult (23) Isidorus, no-
men

(23) *Orig. l. xviii. 12.*

men accepit. Vel, ut Lipsius (24), ideò umbo, quòd Græcis est ἀμβων: & montes eminentiasq; hac voce Statius sæpè vocat. Sed & Latini vestis positum, qui ad pectus exhibat in tumorem, sic dixerunt. Usus, ad avertendos vehementiores ictus lapidum & sarissarum, & cujuscunq; violenti teli. Ita

*Consumit clypeo tela, & collectus in arma
Sustinet ingentes crepitantibus ictibus hastas
Sidonius ductor (25).*

Eo etiam hostes avertebant: nam in conflictu & pugna cominus utebantur ad impulsu; ubi etiam pars humeri brachiiq; projecta: item & incurvans illa pars, adju- trix in hoc nisu. Silius, de Pœnorum Ro- manorumque acie, l. iv.

*teritur junctis umbonibus umbo,
Pesq; pedem premit, & nutantes casside cristæ
Hostilem tremulo pulsant conamine fron-
tem.*

Clypei & scuta ex metallis.

Crescente apud Carthaginienses metallo- rum copia, ex iisdem clypei & scuta fabre- facta. Asdrubali argenteus, secundum

[26] Livi-

(24) l. III, de Milit. Rom. Dial. 2. (25) Sil. l. x.

(25) Livium ; aureus, ut vult (26) Plinius, fuit. Ille pondus assignat, centum triginta octo pondo. Valuit ex supputatione Dalechampi, ad hunc locum Plinij, Coronatis 1280. De Annibale Silius l. x.

vix prima memordit

Tegmina Callaici cornus tremebunda metalli.

DE ORNAMENTIS CLYPEORUM &

SCUTORUM.

Vulgus militum apud Carthaginenses candidos (27), nobiliores & duces, insigniores habuisse, exin apparet; quòd, in prælio cum Timoleonte, secuta sint quadrigas x. millia peditum, armatorum *clypeis candidis; quos armorum splendore, tarditate atq; ordine agminis, Pænos esse, Græci conjece-*rant.

Quod ad ornatum & picturam, vel sculpturam pertinet, non ignorandum: Græcos, Romanos, ut docet Lipsius (28) de militia Romana, Barbaros varias formas, aut colores scutis addidisse; sive ad insigne, ut cognobiles essent; sive ad decorum. Ve-

tus

(25) l. xxv. 39. (26) Plin. xxxv. c. 3. (27) Plut: in Timol. (28) l. iii. in Analectis.

tus ritus, qui etiam heroïcis temporibus obtinuit. Cares auctores facit Herodotus. Pars antiquorum, varias animalium figuras in iis extare, voluit; ut *Ulysses Delphina*, *Lycurgus Tridentem*, qui *Lyfandrum* interfecit *Draconem*, *Spartanus* quidam *muscam*, vivâ nihilo majorem. De *Harcalonis Masuli*, *Silius* l. i.

Flumineaq; urnâ celatus Bragada parmam,

Pars Deos, ut *Alcibiades Cupidinem*, brachiis fulmen complectentem. Poëta Deos, homines, animantes, & penè quicquid in rerum natura, scutis intexunt. In iis etiam Majorum facta expressa, aut imagines; ita mos fuit Pœnorum, teste *Plinio* (30), magnorum virorum factitare imagines, eas etiam clypeis imponere, secumque in castra ferre. Talis ille fuit *Asubalis* (31) clypeus, qui *Barchini Annibalis* effigie conspicuus erat. Quem cum hosti detraxisset *Qn. Martius*, hoc monumentum victoriæ de Pœnis, Diis in æde *Capitolina* suspendit; quod ad incensum usque *Capitolium* ibidem fuit. Talis quoque clypeus, quem *Oceani gentes*, ut *Silius* (32) loquitur, *An-*
Z
nibali

(30) l. xxxv. c. 3. (31) *Liv.* xxv. c. 39. 2) l. ii.

nibali ad Saguntum dono dedêre. Verùm enim verò, fortassis laudes proprias, factaq; etiam cœlâsse, ut apud nos hodie in insignibus moris, credo. Etenim, ut Plutarchus de pugna cum Timoleonte, *Cæsarum deprehenderunt Græci ex manubiis dignitatem*: jam & inter manubias exquisitissimas, quæ Timoleontis tentorium ornârunt, *Thoraces eximio opere & splendore, & decem millia clypeorum exposita fuêre*, qui dubio procul, ut opere & notis insignes; ita è vilioribus electi. Cæterùm tam scuta, quàm Clypeos prægrandes fuisse & firmissimos, utpote qui corpus tegebant, & lancearum impetui resistebant, asserit Plutarchus.

DE GLADIIS.

Gladii antiquitus forsan Phœnicij, aut Phrygij: qualem ante pedes Didonis, in ejus templo, ponit (32) Silius;

Ante pedes ensis Phrygius jacet.

Assumptus postmodum & Hispanicus, ex cottidiano cum hac gente commercio & bello. Hispanicum gladium Italiæ fortassis primi intulerunt sub Pœnis militantes Hispani: antehac enim Hispanorum

cum

cum Romanis, docente Liphio, nullum commercium. Formam ex Livio sequentem desume: *Gallis prælongi gladii, ac sine mucronibus; Hispano, punctim magis, quàm cæsim, assucto petere hostem, brevitæ habiles, & cum mucronibus.* Quantum autem Gallorum Hispanicus præstet, Vegeti⁹ (33), præter experientiam, docebit; *Non cæsim, inquit, sed punctim tirones ferire discebant. Nam cæsim pugnantes, non solum facilè vicere; sed etiam derisere Romani. Cæsa enim quovis impetu veniat, non frequenter interficit, cum & armis vitalia defendantur & ossibus; at contra puncta, duas uncias adacta, mortalis est. Deinde, dum cæsa infertur, brachium dextrum latusq; nudatur: puncta autem tecto corpore infertur, & adversariū sauciat, antequam videat.* Hæc Vegetius.

Nota tamen, præter mucronem eximiū, ictum utrinque habebat validum; quoniā lamina ejus firma est & stabilis, ut Polybius docet; ideò etiam utilis erat ad cæsam. Hinc facilè faciem Hispanici colligas gladii; talis (34) nempe, qualis ferè est hodie
 Z 2 noster

(33) l. i. c. 12. [34] Lips: de milit: Rom. l. iii. Dial. 3.

noster equeſter. Pendebat autem ille gladius ab humero, non è medio cingulo, veteri & heroico ritu, ut commodior educatione : nam noſtris diſcinctis laxa erat veſtis.

DE GALEIS & LORICIS.

Galeæ Carthaginiensibus ut plurimum ex ære. Ita Plutarchus (35), de prælio Timoleonis cum Annibale & Asdrubale : *Pœni primum Græcorum insultum exceperunt strenuè; & quòd tecti loriciſ ferreis eſſent, æreisq; galeis, atq; grandibus muniti clypeis, impetum lancearum depellebant.* In galeis habebant criſtas (apices (36) etiam Latinis) in quibus (ſi Poëtis, hæc deſcribentibus, fides habenda) varietas quæpiam notatur. Erant enim criſtæ sæpè coloris *Punicæ*: de his illud capio Silii, Annibalem l. XII. deſcribentis:

*Letiferaq; micant fulgentes vertice criſta,
Crine ut flammifero terret fera regna Comites,*

*Sanguineum ſpargens ignem, vomit atra ru-
bentes*

[35] in parall. (36) Lips. de Milit. Rom. l. III. Dial. 5.

*Fax cælo radios, & seua luce coruscum
Scintillat sydus, terrisq; extrema minatur.*

Nigræ, ita Silius de Mauro quodam in militia Carthagin. l. vii.

Nigra viro membra, & fulvi juga celsa trahabant

*Cornipedes, totusq; nova formidinis arte
Concolor æquabat liventia currus equorum.*

*Terga, nec erectis similes imponere cristis
Cessarat pennas, aterq; tegebat amictus.*

Albæ, tales dat Silius Annibali:

*Oceani gentes ductori dona ferebant
Callaica telluris opus, galeamq; coruscis
Subnixam cristis. Vibrant cui vertice coni
Albentes niveæ tremulo nutamine penna.*

Gregariis, etiam militibus cristas imponit Silius. l. i.

*Mille simul dextra, densusq; micare videtur
Ensis, & innumera nutant in casside cristæ.*

In re tenui, ut ex Polybio (37) Lipsius, momentum ad pugnam & victoriam ostendit: & causa duplici, inquit, bonæ cristæ, siue, quòd vis major & animo quoq; crescit; siue, quòd hosti terrorem magis præbet.

Z 3

Utrumq;

[37] Milit. Rom. l. iii. Dial. 6.

Utrumque verum, &, nescio quo, naturæ ductu ubique terrarum ferè bellatores hoc adfectant. Orientales passim: atque etiam rudes isti in novo orbe. Majores nostri studiosè; etsi nos vulgò omisim⁹. Studiosè? imò ambitiosè: & hinc insignia ista familiarum tam varia, quīs superbim⁹. Priùs verò galeam, ut (38) Vossius docet, ornârunt antiqui setis ex cauda equina. E tribus Carum inventis, primo loco ab Herodoto in Clio memoratur, quòd galeis cristas illigârint. Idem Plinius, ubi de inventoribus rerum; idem Polyænus prodiderunt.

LORICÆ.

Loricarum duo invenigenera.

Squameas, de quibus Silius Italicus l. i.

Et stant lorica squamis horrentia tela.

Est autem squamea lorica, ex laminis æreis vel ferreis concatenata, in modum squamarum piscis, ut Isidorus explicat. Erant etiã apud nostros *trilices lorica*, id est, ex catenis & laminis, ter sic geminatis, constructæ. Annibal, apud Silium, dono accepit

texam nedis, aureamq; trilicem.

Loricam, & nulli tegmen penetrabile telo.

Hic

[38] l. iii, c. 97, Theol. Gent.

Hic locus postulat equidem, ut de Gesis, Sauniis & hastis dicamus; verum, cum in oppugnationibus & repugnationibus horum quoque usus, ubi nostri ad manus pervenerint, iisdem tum sumus tradituri.

DE ARMATURA EQUITUM.

Dedit tibi ornatos, armatos, ac propè in prælum paratos pedites; jam equites, quâ parte militiæ invicti fermè erant, nos expectant.

Cæterum, cum pauca de Carthaginensium indigenarum exstent equite; contra plurima de Numidis, qui hac in parte valuerunt; omissis illis, circa hosce noster paulò sese occupabit labor. Noster? imò Lipsii imprimis, cujus tamen thesauro, ut ille Cræsi (39), nostrum adiiciemus teruncium. Duorum autem eos faciemus generum (40), levioris & gravioris armaturæ, ut ipsum Polybium prævium habemus.

Nihil Numidis minus in specie; sed re, tamen & efficaciam haud rarò sese probaverunt. Describit hos Livius graphicum in

Z 4 morem

(39) v. Eras. in adag. (40) Lips. de milit. Rom. l. III, Dial. 8.

morem: Nihil primo aspectu contemptius: equi hominesque paululi & graciles: discinctus & inermis eques, præterquam quòd jacula secum portat: equi sine frenis: deformis ipse cursus, rigida cervice & extento capite currentium. Cui paria Claudianus, in bello Gildonico: ubi Honorium Imperatorem, ita Romanas copias affantem, introducit:

*Non contra clypeis tectos, galeisque micantes
Ibitis, in solis longè fiducia telis.*

*Exarmatas erit, cum missile torserit hostis.
Dextra movet jaculum, prætentat pallia
læva,*

Cetera nudus eques.

Equos dicit Livius paululos & graciles; addimus, & haud multi pabuli indigos: quales Phanæas, præfectus Afrorum equitum apud Appianum (41), in usu habebat; herbâ contentos, si desint alia; sitis famisque, quoties opus esset, patientes. Discinctos vult, quod & Pœnis in more, audivimus.

Vides ipsos nudos, inermes, præter jacula, & lævâ pro clypeo vestem prætendisse.

Artem

(41) de bello Pun.

Artem autem jaculatoriam passim iis tribui, videbis; imprimis ab (42) Appiano, qui Numidas utrinque, *more suo, multum telorum in se invicem coniecisse, tradit.* Sallustius (43) asserit, *morem genti equitare, & jaculari.* Herodianus l. vii. eos *jaculatores certissimos* vocat. Addit & Livius, *sine frenis equos.* Et sic in Virgilio: *Et Numida infrænes cingunt.* Claudianus:

*sonipes ignarus habena,
Virga regit.*

Ubi virgam loco freni adnotes, aliis etiam expressum, ut Silio:

*Numida gens inscia freni,
Queis inter geminas per ludum mobilis aures
Quadrupedem flectit, non cedens Virga
lupatis.*

In Strabone: *Parvis equis utuntur, sed velocibus, itaq; obsequentibus, ut exiguâ virgâ regantur.* Herodiamus: *Numida, equites optimi, ut vel sine frænis, solâ virgâ, cursum equorum moderentur.* Ausonius ad Gratianum: *Mirabamur Poëtam, qui dixerat, infrænos Numidas; & alterum, qui ita collegerat, ut diceret, in equitando verbera & præ-*

Z 5

cepta

(42) de bello Pun. (43) in Jugurth.

cepta esse fuga, & præcepta sistendi. Obscurum hoc nobis legentibus erat: intelleximus te videntes, cum idem arcum tenderes, & habenas remitteres; aut equum, segnius euntem, verberare concitares, vel eodem verberare imperitiam coerceres. Nec frena tantum adimunt, sed & strata. Lucanus:

*Et gens quæ nudo residens Massylia dorso,
Ora levi flectit frænorum nescia virgâ.*

Dorso nudo imponit; ut & Appianus ipsū Masinissam: *Nudum equum conscendens, ut mos Numidis.*

Satis ex horum collatione liquet, qui Numidæ illi, viles, aut ridiculi in speciem: re sæpè validi & feroces. Scivit hoc Anibal & Romani: quorum ille victorias suas, isti clades, huic generi adsignant.

Et Romani postea, victâ Africâ, æstimârunt, & sæpè inter auxilia habuerunt; ut Scipio minor, ut Marius, ut in Gallia ipse Cæsar: sed hæc infrâ melius patebunt. Jam ad alios.

Est & aliud Numidarum equitum genus, *qui graviores, armati & frenati.*

Livius, in pugna Cannensi, inter dolos Anibalalis,

nibalīs, quingentos fermē Numidas, præter consueta arma telaque, *gladios occultos sub loriciis habentes, specie transfugarum ad-equitasse, parmasq; & jacula ante pedes hostium projecisse*, scribit.

Parmas ijs attribuit, quæ ex illo armorum genere, quo tegimur. Fuerunt è corio solo, nullâ materie subiectâ; aut ligno rotundo, arte leviter durato, quod tamen per pluviam (ut Polybius apud Lipsium (44) tradit) resolveretur. Etsi autem suprà, cùm de gravi differeremus milite, scuta quoque attribuerimus coriacea; ne tamen temerè cum hisce confundantur, addere lubet illa ligno subnixo firmata, & oblonga, seu januæ incurvæ figuram repræsentasse; has rotundas, & ex solo corio fuisse. Quod probat Sallustius (45): *Super terga,* inquit, *gladii & scuta; verùm ea Numidica, ex coriis, ponderis gratiâ simul & offensa, quò levius streperent.* Unde Isid. Orig. l. XVIII. c. 12. *Parma levia arma, quasi parvus clypeus.* Idem Afris Silius tribuit;

rudis tum parma, brevisq;

Bellabant ense.

Nec

(44) de Milit. Rom. l. II. dial. 7. (45) In Jugurth.

Nec aliam hoc loco intelligendam, monet Lipsius (46), quàm rudem è corio, *Citram* vel *Cetram* propriè ijs dictam. Isidorus: *Cetra, scutum loreum sine ligno, quo utuntur Afri & Mauri*. Scholiastes Juvenalis: *Oryx animal minus, quàm bubalus, quem Mauri Uncem vocant, cujus pellis ad citras proficit, scuta Maurorum minora*. In Appiani Libyco: *Masinissa Rex gerit scutum, è corio elephanti; quod haud dubiè firmum, nec facilè penetrari poterat. Ejusdem fortassis generis & Annibalis, quod tamen trajecit Scipio. Quid hodie Mauri? nòne usum servant, & habent lorea illa scuta; sed majuscula, & formata ferè in cor humanum? Atque ea coelare, aut pingere variè solent; quod etiam olim (uti in clypeis suprà demonstravimus) factitatum, Silius indicat l. III.*

*Versicolor contra cetra, & falcatus ab arte
Ensis Adyrmachida.*

Verficolorem enim appellat, à variante hac pictura.

Addo, Hispanorum etiam Cetras fuisse;
eorum

(46) l. III. *Dial. 6. de milit. Rom.*

corum maximè, qui proximi Mauris & Afris. Atque inde in Cæsare, *Hispanorum, cetratae cohortes*: & in Livio; *Hispanos, cetræ suppositis incubantes, flumen transnataſſe*. Et quod mirandum, pulsâſſe eos rhythmicè, & cantu saltuq; hostem sic invaſſe. Mira & laudanda alacritas in periculo, viribusque attollendis. Silius(47):

*miſit dives Gallæcia pubem,
Barbara nunc patriis ululantem carmina
linguis,
Nunc pedis alterno percusſâ verbere terrâ,
Ad numerum reſonas gaudentem plaudere
cetras.*

Et alibi (48):

*ac ritu moris Iberi,
Carmina pulſatâ fundentem barbara cetrâ
Invadit.*

Diodorus pariter: *In præliis ad rhythmos incedunt, & pœana cantant, cùm invaſuri ſunt oppoſitos*. Nonne penè Laconum ritui reſpondet, qui ad tibiam & numeros ingreſſi & congreſſi. Cantum ac ſaltationem Gallos Germanosque, ſcio, adhibuiſſe. Nec ad prælia tantùm hæc adhibita, verùm

(47) l. III. (48) l. x.

verum & funera ; apud Pœnos imprimis :
 qua de re (49) Livius de Annibale, exequias
 Graccho celebrante. *Tradunt nonnulli,
 ab Annibale in vestibulo Punicorum castro-
 rum rogam exstructum esse ; armatum exer-
 citum decurrisse, cum tripudiis Hispanorum,
 motibusq; armorum & corporum, sua cuique
 genti assuetis ; ipso Annibale, omnium
 verborumq; honore, exequias celebrante.*

Fuere tamen etiam Numidæ frœnati, ut
 dixi. Annibal (50), in oratione ad mili-
 tes suos, equites *frœnatos* ab *infœnatis* di-
 stinguit. Idem, in (51) proelio cum Sci-
 pione, frœnatos equites, & quod roboris
 fuit ac stabilis in ej⁹ equitatu, in prima acie
 locat.

Porro, in proelio cum Scipione in Hispa-
 nia, apud Silium l. iv.

undiq; nudi

Affiliunt frenis, infrenatiq; manipuli.

Substernamus iisdem quidpiam : an ephip-
 pia? neutiquam ; cum posterior longæ æ-
 tas hæc invenerit : at stragulas quasdam,
 permit-

(49) Liv. xxv. 17. (50) Liv. xxi. 44. (51) Polyb. iii.
 65. & Liv. xxi. 46.

permittente Liplio, è panno, corio, pelle, quæ eapropter *strata* dicebantur: ferè ut hodie nostri agafones habent. An autem, tum temporis, pedanei subijces nostris in usu, (quos vulgò stapedes dicimus) eò quòd Suidas Masinissam tradat, cùm senuisset, in equum sine scanfario instrumento conscendisse; contra Budæum, hæc propugnantem, impugnantem, vide (52) Liplium.

Duo vidimus Numidarum genera, Levioris graviorisque armaturæ. Verùm, ad quod horum pertinebunt illi, quos nobis exhibet (53) Livius? *Nec omnes Numidæ in dextro cornu locati; sed quibus, desultorum in morem, binos trahentibus equos, inter acerrimam pugnam, in recentem ex fesso ARMATIS transsultare moris erat.* Si dubitas, audeo cum Liplio (54) prioribus eos accensere; haud enim alios nec ille, nec ego reperio.

Sed de *Desultoribus* illis quid? Silentione eos præteribimus? neutiquam: miri, & alibi tamen

(52) *de milit. Rom. l. III. Dial. 7.* (53) *l. XXIII, c. 29.*

(54) *l. III. Dial. 8, de milit. Rom,*

tamen lecti; apud barbaros imprimis, quibus, in bellis, equorum mutatio probata, ut uno equo fesso, aut sudante, in alterum transire possent, nempe ficcum & validum. Tales effingunt Scythas Ammian: (55) Marcellinus, Indos (56) Herodotus, *Tarentini* quoq; haud dissimiles, & duplex eorū genus. Sunt & illi leves, de quibus Ælianus: *Equitum alij jaculantur tantum, ad manus cum hostibus non veniunt, & vocantur Hippagonistæ & Tarentini.* Sunt alii, de quibus (57) Livius: *Cretenses auxiliares, & quos Tarentinos vocabant equites, binos secum trahentes equos.* Ejusmodi Desultores, *Amphippios* vocat Ælianus, qui duobus equis, non stratis, & colligatis inter se, vehuntur: qui etiam de alio in alium transiliunt, cum usus poscit. Dicti & *Anippij*, vel potius *Amphippij*, item *Hamippij*, ut ex Julii Pollucis libro Onomastici primo probat Coel. Rhodig. l. II. c. 30. Ant. lect. In ludum & circum hi traducti, & ab ipsa re dicti *Desultores*. Manilius (58):

Nec non alterno desultor fidere dorso

*Quadrupedum, & stabiles poterit defigere
plantas,*

Per

(55) l. xxii, (56) l. vii. (57) l. xxxv. (58) l. v. Astr:

*Per quos vadit equos, ludit per terga volant-
tum.*

*Aut solo vectatur equo; nunc arma move-
bit,*

*Nunc licet in longo percursus præmia circo
Quicquid de tali studio formatur, habebit.*

Hyginus (59) officium describit: *Castor dicitur alternâ morte redemptus. Unde etiam Romani servant institutum: cum Desultorem mittunt, unus duos equos habet, pileum in capite, ab equo in equum transsilit, quod ille sua & fratris vice fungatur. Adhibiti in funeribus illustrioribus, si S. Pompejo Festo (60) credimus. Simpularia enim sunt funera, quibus adhibebantur D. T. ludi corbitoresq. Quidam ea dixerunt esse, quibus neutrum genus interesset ludorum: nam indictiva sunt, quibus adhibebantur non ludi modò; sed etiam desultores, quæ sunt amplissima. Homerus (61) istos suo jam agnovit ævo, & fusè descri-*

A a

descri-

(59) *de fab. c. 80. V. Cæl. Rhod. l. xxi. c. 31. Antiq. lect. (60) l. xvii. Videatur etiam Dempsterus in Paralip.: ad Rosin. l. v. Antiq. Rom. c. 24. (61) Iliad. O. v. 679.*

descripsit; sed in quatuor etiam equis alternantes:

hic semper firmiter instat

Ex alio infiliens alium, idq; in perpetuo cursu.

ubi Eustathius notat : In priscis scholiis scriptum est, quòd Demetrius dicat, se vidisse quendam transilientem, ut poëta dicit, retinentem frœna, & sine ullo impedimento regentem equorum cursum ; & quod etiamnum Romæ (in Circensibus) id fiat. Nec mirum tibi nimis, aut fabulosum, de quaternis Homeri equis, videatur. Ecce Florus (62), de senis etiam in historia dicit : Rex ipse (Theutobocchus) quaternos senosque equos transilire solitus, vix unum, cum fugeret, ascendit.

Jam & Machinæ præparandæ nobis essent ; verum, cum nondum ad manus ventum, oppugnationes repugnationesve monstraturi, eas de promemus.

CAPUT III.

De Ducibus belli supremis seu imperat :

& Legatis, cæterisque ducibus.

Imperatoribus nihil est in rebus Carthaginien-

ginientibus celebrius, qui penè soli apud historicos utramque paginam faciunt, & claritudine sua cæteros magistratus omnes obscurant. Ob quorum cum bene, tum malè gesta, etiam hodie, post tot seculum, Civitatis huius, quondam liberæ & præpotentis, nunc penitus sepultæ, memoria vivit vigetque. Ne autem scrupulus legentem morari possit; non prætereundum, summos belli Præfectos tam terrestres, quàm maritimos, *Prætores* (1) dictos. Ita Imilcar, Annibal, Mago, Amilcar, Hanno, Bomilcar, Imilcon, hoc (2) insigniuntur nomine. Imò, de rebellibus *Afris* verba faciens (3) Diodorus Siculus; *de Prætura*, inquit, *militari orta inter rebelles dissidia*. Tabernaculum quoque *Prætorium*, Romanorum imitatione, dictum. Similiter, quem nos *Thalassiarchum*, illos (4) *Prætorem*, & navem ejus *Prætoriam*, appellasse, legimus. Hi itaque, accepto à Civitate militari Imperio, & belli gerendi potestate, pro arbitrio suo, regum instar (quem-

Aa 2

admo-

(1) *Diod. l. xiii. l. xiv.* (2) *apud Diod. l. xiv. l. xix. l. xx.* (3) *l. xiv.* (4) *Diod. l. xiii. & l. xiv.*

admodum & Dictatores Romæ) in exercitu agebant. Atque hanc causam esse reor, cur Romani auctores, Suffetes Dictatorum nomine appellaverint. Liquet enim, ex illis Imperatores lectos. Ita ad bellum Siculum deligunt Prætorem Annibalem, *qui summum tunc, juxta leges, Magistratum gerebat.* Eapropter quoque existimo, in fœdere cum Xanthippo, Ducum præposita nomina. Sed nolo his immorari. Imperium militare sæpè milites, in alicuj⁹ favorem ruentes (5), populiq^{ue} favor illud confirmans, tradiderunt. Ordinariò tamen à Civitate belli gerendi accepere potestatem. Tum pro arbitrio suo, regum instar (antè ut innuimus) in exercitu agebant: ducebantq^{ue} eum in hostem, quò lubebat, quòve expedire fortunæ Reipublicæ putabant; pugnas cum hoste committebant; urbes, castra, loca alia oppugnabant; aciem struebant; militem quiete reficiebant; hosti inducias dabant, quando, ubi, quomodo volebant: denique omnia administrabant, non secùs, ac si ipsis absoluta

Majestatis

(5) ut de Annibale Liv. l. xxi. c. 3.

Majestatis jura essent. Sapè enim ut in pace, ita & in bello, ea est conditio imperandi, ut non aliter ratio constet, quàm (6) si uni reddatur. Multa in hujus rei fidem adducere exempla, operæ precium non est; manifestè cum pateat in Hannibale, cui, cum decretum à senatu adversus (7) Syracusanos esset bellum, *curam ejus tradunt universam, simulq; potestatem, quantum satis videretur, exercitus contrahendi, faciunt.* Post cladem ad Ægates, statuerunt (8) belli finem facere, eamque rem arbitrio permiserunt Amilcaris. Imò (9) Xanthippo, quamvis mercenario, licuit facere, *quicquid è re futurum judicaret.* Non rarò pax cum hoste (quod aliàs nefandum) à Ducibus facta: ut de Barca', primo bello Punico, testatur (10) Polybius. Hoc adhuc addens, *ejusdem prudentiæ existimandum esse, & vincendi tempus posse prospicere, & cedendi victoriâ;* ibique pacis leges recenset. Exinde illud (11) Isocratis reor; *Carthaginenses domi quidem paucorum re-*

AA 3 gipo-

(6) Tacit. An. I. 6. (7) Diod. l. xiii. (8) Probus in Amilcare (9) Polyb. l. i. 33. (10) l. i. c. 62. (11) In Nicocle,

gi potestate; sed militia, regiâ uti. Non legibus tamen soluta planè erat potestas: nam voluntati civitatis, à qua hæc Majestas, siquid mandaret, parere cogeabantur. Cujus exemplum illustre, præter multa alia, in Annibale habemus, *qui frendens gemensq̃, ac lacrimas vix tenens*, ut ait Livius (12), *Italiam relinquere, & cum exercitu in Africam trajicere, jubente R. P.*, necesse habuit. Nam quæ imperium, & bello gerendo necessaria dabat; etiam adimere, multò magis Imperatori mandare, & quò volebat, quòque usus, ac publica salus poscebat, milites & ducem revocare poterat.

Coeteroquin in exercitu cuncta Imperatoribus parebant. Interdum magnis bellis plures dabantur Duces, vel ob gravitatem rei, vel ut boni militiâ duces, ægro sæpe corpore fatigati, juvarentur. Foederis cum (13) Xenophane, Legato Philippi Regis Macedoniae, initium sic se habet; *Hoc est fœdus jurejurando sancitum, quod icit Hannibal Imperator, ac simul cum eo Mago, Myrcal & Barmocal.* Primo bello Punico, ubi Romanos

(12) l. xxx. c. 20. Ap. de bello Annibal. (13) Polyb. vii.

manos ad diuturnius bellum (14) se parare sentiunt, duos primò suorum exercituū duces creant, Hannonem Asdrubalis & Bostarum, deinde Amilcarem Heraclea properè accersunt, qui tertius dux eligitur. Contra Mercenarios bellum gerentes, inter Amilcarem & Hannonem (15) inimicitiae intercesserant: postquam autem Hanno, jussu Magistratūs, in urbem venire coactus, Barcam Amilcari adjungunt. Hæc autem res plus damni, quàm emolumenti, sæpè eis attulit: Ducum enim discordia Rempublicam (ut illud Taciti (16) in hunc transferam usum) non pressit tantum; vetum sæpissimè distraxit. Ita Amilcar & Hanno mercenariis Afrisque rem Carthaginensium fermè prodidissent. Duces, de rebus militaribus unà deliberaturi, eò discordiarum nonnunquam venerunt, ut non solùm rei bene gerendæ tempora omitterent; verum etiam occasiones multas sibi nocendi, hostibus darent. Quod nostri animadvertentes, ducē alterū abire, alterum manere, quē exercit⁹ elegisset, jussērunt. Cumque Hanno repudiatus esset,

A a 4

dein-

(14) Polyb l. i. 30. (15) Idem l. 21. c. 8. (16) Ann. i. 45.

deindeque R. P. prodesse videretur, triginta miserunt Senatores, & cum eis Hannonem, Senatoribus mandantes, ut *ducum animos, priore controversiâ sublatâ, omnibus modis inter se concilient*. Aliàs, *inter se inimicos, & privatas discordias exercentes Duces, bellos præfecerunt*, (ut de Hanno- ne & Bomilcare loquitur (17) Diodorus) *privatam horum diffidentiam, ac dissensionem, communem R. P. incolumitatem fore, existimantes*.

Imperia porrò definiti non erant temporis, aut duratura ad belli alicujus, quod suscipiebatur, aut gerebatur, finem; sed pendebant à voluntate civitatis, aut Senatûs. Continuata tamen sæpè in complures annos, si imperatores rem benè gererent, cognoscimus. Legimus quippe, Annibalis patrem Amilcarem, quò auctore primum bellum contra Romanos finitum fuerat; quique bellum Africanum feliciter confecerat, virum virtute egregium, & civitati carum, per annos novem, & quidem solum, sine collega, imperium in Hispania tenuisse, & feliciter rem

Puni-

Punicam illic promovisse. Ab hujus morte, Asdrubal, ejusdem gener, per annos septem in eadem provincia relictus, ingenio magis, quam vi, Hispanos attrivit, atq; per fraudem hominis barbari interemptus, successorem in eadem Hispania accepit Hannibalem. Hic cum resuscitasset bellum contra Romanos, quod per annos tres & viginti quieverat, exercitu ex Hispania in Italiam traducto, solus etiam ibi, totos annos sedecim rem militarem, relicto in Hispania contra eosdem Romanos fratre, administravit. Asdrubal verò aliquamdiu solus; deinde cum Magone fratre & Asdrubale altero, Gisgonis filio, per annos haud minùs undecim, ex voluntate civitatis, imperatorium in ea provincia munus gessit. Illo exacto tempore, in Italiam, ad auxilium fratri Annibali ferendum, ire jussus; in primo adventu, ad Metaurum flumen, cum toto exercitu, quem ingentem secum ducebat, anno belli istius duodecimo, cæsus, occubuit. Mago, postmodum eodem se conferre jussus, anno proximo, iterq; ingressus, ante-

quam cum Annibale se conjungere posset, etiam interijt. Similiter Asdrubal alius, multò his posterior, qui & cum Masanissa bello contendit, & ob res non satis feliciter gestas capitis damnatus, atque exsul factus; deinde, resurgente bello Romano, revocatus in patriam, tamdiu imperium militare tenuit, quamdiu tertium Punicum duravit bellum. Cæterum, institutum hoc sæpius Reipub: obfuit. Tyrannidem enim molientes, ad hæredes militaria transtulerunt munera. Hinc conqueritur Hanno de Asdrubale, Amilcaris genero, ipsi Amilcarem hæreditarios (18) reliquisse exercitus. Ita (19) Asdrubal, & Amilcar Magoni patri succeserunt. Asdrubal in Sardinia vulnerat⁹, fratri imperiũ tradidit. Hamilcar (20) bello Siculo interficitur, relictis tribus filiis, Imilcone, Hannone, Giscone. Hasdrubali quoque par numerus filiorum fuit, Annibal & Hasdrubal, & Sappho: per hos res Carthaginienſium ea tempeſtate, teste Iuſtino, gerebatur. Itaq; & Mauris bellum illatum, adverſus Numidas pugnatum, & Afri compulſi ſtipendium urbis

⁹) Liv. xxi. 2. (19) Juſt. l. xix. c. 1. [20] id. ib. c. 2.

*urbis condita, Carthaginensibus remittere. Deinde, cum familia tanta imperatorum, gravis libera civitati esset, omniaque ipsi agerent simul & judicarent, centum ex numero Senatorum judices deliguntur, qui à reversis è bello ducibus rationem rerum gestarum, exigerent, ut hoc metu, ita in bello imperia, cogitarent, ut domi judicia legesque respicerent. Hanc severitatem fraude dolisve evasit Asdrubal (21) Barcæ, nondumque redditis rationibus superioris præfecturæ, Annoni Magno adjunctus. Cæterum, ut multa laudanda, ita quàm plurima, circa hos belli duces, notanda occurrunt. Inter quæ minimè vituperandum, quòd præter rationem gestorum, Duces & Imperatores, si pravo consilio, licèt felici eventu, pugnassent, foedo affecerint supplicio. Ita enim (22) Valerius Maximus: *A Carthaginensium senatu duces, bella pravo consilio gerentes, etiamsi prospera fortuna secuta, esset, cruci tamen affigebantur; quod benè gesserant, Deorum immortalium adjutorio, quod malè commiserant, ipsorum culpæ impu-
tantes.**

(21) App. de bello Hispan. (22) l. II. c. 7.

antes. Huc facit Cn. Manlij Proconsulis, apud Livium, oratio. *In quo considerem causam meam, etiamsi non apud Romanum; sed apud Carthaginensium Senatum agerem, ubi in crucem tolli imperatores dicuntur, si prospero eventu, pravo tamen consilio, rem gesserant.* Contrà vituperandum, quòd infelices, culpæ etiam expertes, Duces puniverunt, ut ex Justino & Orosio passim patet. Similis ferè mos Burgundionum antiquorum, in puniendis Regibus, qui non satis prosperè pugnâssent, fuit: uti apud Marcellinum l. xviii. videre.

DE LEGATIS.

Quòd si antiqua (23) Romanorum inspiciamus tempora, reperiemus; Legatos non tam ad imperandum primò institutos, aut missos, quàm ad consulendum. Unde Polybius *Legatos & Consiliarios* sæpè vocat. Munus eorū consulere, administrare, præesse; & uno verbo, vicariam operam Imperatori dare. Eosdem Cicero appellavit, *nuncios pacis ac belli, curatores, interpretes, bellici consilii auctores, ministros muneris*

(23) Lipsius *Milit. Rom. l. ii, Dial. ii.*

neris provincialis. Larga ergo potestas, sed tamen imperatori devincta, eiq; obnoxia. Eundem honoris, ni fallor, & dignitatis gradum obtinuerunt apud Carthaginienses viri plures, & quidem Senatores. Hinc sapissimè in expeditionibus eorum fit mentio. Puto, eosdem sæpè etiam militaria obiisse, ut ex adferendis patebit. Hannibal (24) Booden virum Senatorem, cum xxi. navibus, Messanam misit. Clariùs hoc accipe. Hannibal ille, qui Selinum exciderat, secundum electus Imperator adversus Siciliam, cum in gravescentis ætatis prætextu sese excusaret, Legatum ei adiungunt Imilconem, filium Hannonis, ex eadè prosapia (25) ortum. Asdrubal, Amilcaris gener (26), Annibalem legatum suum creavit: & hic postea, moriente Asdrubale, fit Imperator. Et fortassis illud innuit Diodorus (27) Siculus, qui Carthaginienses, *cedentibus imperatoribus, secundum ab iis dignitatis gradum tenentibus, imperium commisisse*, scribit.

Boë-

(24) Polyb. l. i. c. 21. (25) Diod. l. xiii. (26) App. de bell. Hist. [26] l. xx. 31.

BOËTARCHUS.

Habuerunt & suum *βοήταρχον*: quem auxiliaribus copiis præfuisse, ipsa appellatio arguit. Hoc munus tenuisse Carthalonem, ad initia belli contra Masinissam, nondum conflato Punico tertio, apud [28] Appianum legimus. Hisce paruisse inferiores cujuslibet nationis duces, puto. Nam, cum multis ex nationibus exercitus (suprà ut vidimus) conflatus fuerit, suus cuique præfectus erat. Ita Getulos (29), cum Isalca eorum præfecto, Casilinum mittit Annibal. Cum mercenariorum rebellio sopienda esset, imperatores suum cuique gentis præfectum, suâ linguâ & idiomate, suos milites placare, jusserunt.

PRÆFECTI EQUITUM.

Duces Equitum distinctos fuisse ab aliis, patet; qui summo tamen parebant Imperatori. Ita penes Carthalonem (30) summa equestris imperii erat. Maharbal, præfectus equitum, à Livio (31) celebratur. Famea, dux alius præter Asdrubalem, equitatu

[28] *de bello Pun.* [29] *Liv. xxiii. 18.* (30] *id. xxii. 15.* (31] *l. xxii. c. 51.*

tatui Carthaginensium, tempore tertii belli Punici, ut ex Eutropii l. iv. videre est, præerat. Apud Silium (32), Mago equitibus curruumque rectoribus imperat:

At Mago, ut vertisse globos, primumq; laborem,

Qui solus genti est, cassum videt; arma suorum

Ac primum in pugnas equitem vocat.

Antè (33) autem de eodem:

gratoq; tumultu

Mago quatit currus.

PRÆFECTI OPERUM.

A Romanorum Tribunis non longè forsan abeunt Pœnorum Præfecti operarum. Illorū munia, ut Lipsius (34) probat, inter alia, munitiones, vigilias, & exercitia curare. Horum officium ex Annibalis disces jussu: accito enim operarum militare Præfecto, negotium dat illi, *ut faces quàm plurimas raptim conficiat, & colligatis fascibus lignorum siccorum cujuscunq; generis &c.* Cæterum, amictus & arma Imperatorum & Ducum insigniora, quàm gregarii militis fuerunt. De Annibale ad Saguntum, Silius l. i.

Ante

(32) l. iv. [33] l. iii. [34] l. ii, dial. 9. de Milit. Rom.

Ante omnes ductor patriis insignis in armis.
De clypeis galeisq; singillatim suprâ; qui-
bus adde Silium l. xviii. de Annibale:

*Excelsumq; caput pennâ nutante levabat
Crista rubens, sævus magno de nomine terror
Præcedit, Latioq; micat bene cognitus ensis.*

De eodem idem l. iv.

*Isq; ubi Callaici radiantem tegminis orbem
Extulit, & magno percussit lumine campos,
Spes virtusq; cadunt &c.*

Chlamydem imperatoribus tribuit l. xvi.
Scipio namque Masinissæ

insignem velamine picto

*Dat chlamydem stratumq; ostro, quem ce-
perat ipse*

*Dejecto victor Magone, animumq; probâ-
rat*

*Cornipedē, & cum qua divum libabat ad aras
Hasdrubal, ex auro pateram, galeamq; co-
mantem.*

*Sagum, vel Sagulum, adscribit Livius Anni-
bali, quod etiam, in ipso Imperatore Ro-
mano, scriptores utriusque linguæ passim
appellant. Multi sæpè, inquit Livius (35),
militari sagulo opertum, humijacentem, in-
ter*

ter custodias stationesq; militum, conspexerunt: vestitus nihil inter aequales excellens.

Vestes Imperatoriæ ut plurimum *purpureæ*. De Annibale Silius l. iv.

*Advolat aurato præfulgens murice ductor
Sidonius.*

Idem de eodem l. xvii.

Ibat Agenoreus præfulgens ductor in Ostro.

Et libro III. de Pœnis, transgredientibus Alpes:

*His rector fulgens ostro, super altior omnes
Germanus nitet Annibalis.*

Exuviis etiam animalium imperatores usi, tum ad vestitum, tum etiam ad stratum. Silius de Annibale l. vii.

*jam membra cubili
Erigit, & fulvi circumdat pelle leonis,
Quâ super instratos projectus gramine cam-
pi
Presserat antè toros.*

Idem Silius de Annibalis fratre, l. c.

*nec degener ille
Belligeri ritûs taurino membra jacebat
Effultus tergo, & mulcebat tristia somno.*

Scipio, inter præmia decurrentibus in exequiis, dedit, quæ à Pœnis ipsi cesserant (36),

Bb

Av.

(36) Sil. l. xvi.

*Aurifero perfusa Tago villosa leonis
Terga feri.*

Antea, cum de amictu Carthaginensium sermo nobis esset, comites Veneris in Libya vidimus tectas (37)

maculose tegmine Lynceis.

In bello certè usi antiqui, ut Vossius (38) observavit, pelle hiænæ: Pantheræ etiam pelle se bellantes texere. Maro de Evan-
dro:

*Tum lateri atq; humeris Tegeæum subligat
ensem,*

Demissa ab læva pantheræ terga retorquens.

Polonorum equites hastati, quos Huf-faros vocant, morem eundem servant; ut præter experientiã Cromerus l.i. Hist. Pol. notavit: *Cultui pelles subministrat panthera, sive is Lupus sit Cervarius* (Riss appellatur à nostratibus) *maculosus ventre & pedibus.* Aliàs pellicearum vestium, quibus frigora arcentur, si seculum aureum excipias, plerique nullũ fuisse usum existimant, eò, quòd Plinius, diligens homo & doctus, qui, ut Raphaël Volaterranus inquit, *omnia exsequitur*; atque alii, nullam
pror-

[37] Verg. Æn. i. (38) l.iii. c.8, Theol. Gent.

prorsus earum mentionem faciant. Usus
tamen pellium, in vestitum postea irre-
psisse, vide Hieron: Magium Miscell:
l. III. c. 7.

CAPUT IV.

*De Delectu, (vel, ut Lipsius mavult,
dilectu] Militum.*

INchoandum hocce caput cum (1) Vege-
tio, suos sic ordiente de militia libros,
reor. *In omni praelio non tam multitudo
& virtus indocta; quam ars & exercitium,
solent prestare victoriam. Nulla enim alia
re videmus, populum Rom: sibi orbem sub-
egisse terrarum, nisi armorum exercitio, di-
sciplina castrorum, usque militia. Non
immerito itaque Lipsius militiam hinc de-
finit Romanam; esse multitudinem aptam
& compositam, ad vim faciendam, aut ar-
cendam, sub certa lege.* At de nostra quid
dicemus? Esse nimirum turbam, seu nu-
merum innumerum, confluxum fecium &

B b 2

quis-

(1) l. I. c. I.

quisquiliarum generis humani, sine ordine & Lege, quæ majorem sæpè vim sensit, quàm fecit. Singula singulis sum traditurus locis: in præsens, de variis populis, qui in ipsorum militia. Livius (2) exercitum Pœnorum dicit, mistum *ex colluvie omnium gentium, quibus non lex, non mos, non lingua communis; alius habitus, alia vestis, alia arma, alii ritus, alia sacra, alij propè dī erant.* Hinc tot nationum accitata nomina, & tota ferè Africa Europaque suis excita sedibus: Hispani puta, Galli, Afri, Pœni, Itali, Græci, Ligures, Baleares, Mauri, ut testatur Polybius (3). Græcorum autem nonnullos, post cladem à Timoleonte (4) acceptam, Gisco conduxit, quibus ante eam diem non fuerant usi Pœni: tum autem magnificerunt eos, ut invictos, & omnium Mortalium fortissimos. Scipio (5) in pacis legibus cum nostris cavit, ne illis liceret habere posthac, è Gallia Liguriaque, mercenarios milites. Imò duces belli accersiverunt extraneos, inter

(2) l. xxviii. c. 12. (3) l. xi. c. 17. (4) Plutarch. in Timol. (5) App. de bell. Pun.

inter quos Xanthippus Spartanus, mercede conductus, de quo Diodorus (6) Siculus, (7) Appianus, Polybius [8]; quibus adstipulantur (9) Jornandes & (10) Eutropius. Ubi tamen (11) Orosius: *Xanthippum, hunc, regem Lacedæmoniorum, cum auxiliis accitum*, scribit. Hoc verum esse, præterquam quòd auctores non adfentiuntur, ideò etiam non puto, quòd non ita soleant Reges Spartani. Apud Justinum (12), Syracusani auxilium à Lacedæmoniis petierunt; mittitur ab his Gylippus, solus quidem: sic Archidamus Tarentinis missus, sic aliis alii. Quomodo autem discrepantes, Florus (13) nimirum, eum militiæ peritissimum dicens; & Casaubonus, qui ei mediocrem tantum, ex Polybio (14), usum tribuit, sint conciliandi, vide Freinfhemium in indice Flori.

Quæ dum memoro, liceat nobis paulò altiùs in mentem consiliaque nostrorum penetrare, atque inquirere, cur tum mer-

Bb 3

cena-

(6) l. xx. (7) de bell. Pun. (8) l. i. 32. [9] l. i. (10) in breviar. l. i. [11] l. iv. 9. V. etiam Fabricium ad Orosium. (12) l. xv. 4. (13) l. ii. 2, 23. [14] l. i. c. 32.

cenarios, tum variarum linguarum milites collegerint; imprimis, cum hoc in vim legis, Giscone apud eos Imperatore, transferret.

Illius rationes damus sequentes. Primam quidem, *quod totifuerint rei nauticae dediti*, melius eam Romanis, ut (15) Polybius vult, exercuerint; *melius ad eam se comparaverint*, ut qui hanc scientiam jam diu à majoribus suis acceperint, & qui usu majore navigandi, ceteris mortalibus longè præstiterint. Terrestris verò militiæ exercitationibus Romani Carthaginenses, longè superant intervallò; nam illi omne suum studium ei curæ applicant: Carthaginenses verò, de pedestri quidem militia, nihil quicquam prorsus curant; equestris rei levem aliquam curam habent, cujus rei causa est, quod peregrino & mercenario milite utuntur, Romani domestico & urbano. Imitantur hac in parte nostrorum institutum Veneti (16), qui à militia ferè suos arcant: excipio navalem. Secundam existimo causam; quod urbs commercijs deditissima,

(15) l. vi. 50. (16) Lips, de milit. Rom. l. v. Dial. 20.

lima, & ob hoc ditissima, opibus & luxu effœminata, pecuniarum, quàm corporum, jacturam facere maluerit. Hæc considerans Agathocles, cùm insigni semper fortunâ bella in Sicilia reparâisset, statuit in Africâ bellum transferre; existimans, ut loquitur [17] Diodorus, *Carthaginien- ses, qui delicatam in diuturna pace vitam egissent, & imperiti essent discriminum in pugnâ, facile à suis, omni laborum genere exercitatis, superari posse*: votumque consilio respondisse, eventus docuit. Masinissa Rex, Africæ illectus bonitate, Emporiorum invadit oram; quòd Carthaginenses, & aliàs naturâ suâ ad (18) gerendum bellum inepti, tum propter longam pacem penitus erant effœminati. Tertiam rationem assignat Diodorus: suis nimirum quòd non satis fiderent subditis. Ita enim ille de opibus, quas ex re metallica contraxerant, loquitur; *Hinc fortissimos milites conduxerunt, quorum operâ multa & gravissima ab illis bella sunt confecta: nam perpetuò ita belligerârunt Carthaginenses, ut neq. ex civium*

Bb 4

classi-

[17] l. xx. [18] Polyb. in Excerpt. Legat. c. 118.

classibus, neq. sociorum municipiis coacto milite, confiderent. Quibus adstipulatur (19) Polybius, de mercenariis differens: Cùm accessissent (puta Mercenarij ad urbem, mercedem postulaturi) timebant imprimis, quia in urbano milite, si quid bellici tumultus increbuisse, spem nullam repositam haberent. Quartam tandem, eamque ultimam, ponamus: quòd alienis, propriis tamen magis, cladibus animi ceciderint. Magna enim clade à Timoleonte (20) affecti, ubi plurimi inlustrium occisi, civiũ suorum corpora deinceps discrimini bellorum permittere non consultum rati, ex aliis gentibus, maximè Græcis, militem stipendiò conducere statuunt: nihil quicquam dubitantes, quin ob divitias Carthaginis, & mercedis amplitudinem, plurimi se ad hanc militiam aggregaturi essent.

Ad aliud accedo membrum, cur diversarum linguarum nationumq. miles conscriptus. Polybius (21) assignat rationem, ut rebellionem ex conspiratione iretur obviam

(19) l. i. c. 68. (20) Diod. l. xvi. [21] l. i. 67.

viam, & ne terribilis ipsis ducibus esset exercitus. Nam, ut Tacitus, (22) *exercitus linguis moribusq; dissonus, in* (rebellionis) *consensum* non facile coalescit. Documentum (23) illius rei in sex & viginti cohortibus sociis, octo equitum alis, quarum, alijs seditiones agitantibus, intemperate modestia fuit. Sed quorsum, ex alieno solo adferre, domi cum in promptu sint exempla. Cum Hannibal, in hostium terra annis sedecim, ut Polybius, tredecim ut Livius vult, procul à domo variâ fortunâ bellum gereret, exercitu, ut diximus, mixto ex colluvione omnium gentium, nulla tamen unquam extitit seditio. Atque rei instar memorandæ ponit Plutarchus (24); quod 300 equites misti Hispani Numidæque transfierint ad Marcellum: id quod Annibali ad eam diem non acciderat; quorum fideli operâ toto eo bello usi sunt Marcellus, ejusque successores. Polybius (25) hoc Annibalis ascribit & solertiæ, & prudentiæ; moderationi (26) Justinus.

B b 5

Plu-

(22) *Hist. ii. c. 37.* (23) *id. Annal. i. 49.* [24] *in vita Marcelli.* (25) *l. xi. c. 17.* (26) *l. xxxiii. 4.*

Plutarchus [27) auctoritati & prudentiæ;
 Livius (28) fortunæ acceptum ferre volunt,
 Silius l. xvi. de Annibale :

tot dissona' linguis
Agmina, barbarico tot discordantia ritu,
Corda virum mansere gradu, rebusq; re-
tusis

Fidas ductoris tenuit reverentia mentes.
 Libro autem primo, munificentia & liberalitati tribuit:

Ultq; dati rerum [puta in Hispania) freni,
nunc arte paterna

Conciliare viros, armis consulta senatus
Vertere, nunc donis, primus sumpsisse labo-
rem.

Contrà de Asdrubale, harum artium experte, idem Silius l. xiii.

subito venale cohortes
Hispanæ vulgus, Libyco quas fecerat auro
Asdrubal, abrupto liquerunt agmine signa.

Hac autem in parte etsi haud errasse nostros, experientia tum propria, tum aliena comprobaverit; attamen, quòd si contingerit, ut varium ejusmodi exercitum rebellionum nefas contaminet : difficillimus labor est, eum ad officium revocare.

For.

(27) in Annibale. (28) l. xxviii. 12.

Fortunæ suæ fabros, hoc in articulo, extitisse Carthaginieneses, ostendam. Maximas res in Sicilia milite ejusmodi gesserunt; orta verò seditione, ob stipendia dilata & frustrata, ab iisdem in extremum statûs sunt adacti periculum. Pluribus hoc deducentem audi & observa Polybium (29): *Sin illud, inquit, agitur, ut irâ semel commotâ, aut odio concepto, vel seditione facta, docere, lenire, & in viam reducere velis errore lapsos; omnino mala eorum ratio est. Cernere enim licet ejusmodi exercitus, ubi semel iram, aut odium contra aliquos susceperint, non solum, pro more aliorum hominum, maleficia patrare; sed plane ferarum ad instar se vire, & animos induere, ad omnem immanitatem & vesaniam comparatos. Quod quidem tunc istis accidit: erant enim alij Hispani, alij Galli, quidam Ligures & Balcares: nec pauci inerant Ibri-da Græci, & in his perfuga plerique aut servi. pars maxima Afri erant. Itaque nec pro concione omnes alloqui, in unum locum congregatos, quisquam poterat: neque ulla alia*
ad

ad id ratio poterat excogitari. Quis enim id fiat, obsecro? nam ut omnium cujusque populi linguarum dux sit peritus, hoc verò fieri nequit. Per plures autem interpretes concionem habere, quater, aut quinque eadem de re dicentes, penè dixerim, adhuc esse difficilius. Restabat, ut ducum operà uterentur, si quid rogare milites vellent, aut hortari: atque hoc Hanno, quantum pote, faciebat assidue; sed enim isti quoque persapè, aut quæ dicerentur non intelligebant: aut pacti aliquid cum Hannone, ad milites contraria referebant, alij per imperitiam, alij per malitiam. Itaque incertitudinis, diffidentiae, separatorum consiliorum plena erant omnia. Hæc ille (30). Quibus lenioribus remediis si malum non cedebat, sæpè ad plùs quàm crudelia & inhumana dilapsi: unicum exemplum verbis Diodori Siculi libro V. efferam. Quo tempore Carthaginenses cum Syracusanis, multis magnisq; bellis conflictabantur, instructissimas habebant copias, nauticas juxtà & terrestres; tum multi quoque ex variis gentibus

mer-

(30) V. etiam eundem l. xv. & Liv. xxx, c. 33.

mercenarii stipendia in castris eorum faciebant. Turbulentum id genus hominum, est; multasq; & atroces suscitare assolet seditiones, maximè, quum in tempore stipendia non solvuntur. Ideo tum quoque, consueti improbitate & confidentia projecta quidam usi, (erant autem ad vi. millia) cum stipendia non acciperent; concursu primùm factò, insanis clamoribus auctores impetebant. Deinde, quum hi, à pecuniis destituti, solutionem identidem procrastinarent; se armis jus suum adversus Carthag: persecuturos, minabantur: manusq; ducibus injiciebant. Tametsi autem à senatu ob id reprehenderentur: contentio tamen subinde magis exarsit. Tribunis ergò militum secretò mandavit senatus, ut, quod seditiosorum esset, è medio tollerent. Hi, acceptis mandatis, statim conductitium militem navibus imponunt; ac, veluti ad militare aliquod negotium, in prædictam insulam profecti, iurgatores exponunt: relictisq; illis abeunt. Hi, ut agrè hūc casū ferrent, tamen ulcisci Cartaginenses nequibant. sed fame tandē, exhausti, contabuerunt. Quumq; in Insula tam

parva

parva tot veluti captivi interiissent, locus, ceteroquin angustus, ossium multitudine repletus fuit: unde nomen insulae obvenit, nimirum OSTEODES. Eadem rerum momenta sagax ille Romanorum Imperator, P. Æmilius (31), consideravit: quapropter, cum videret, Annibalem M., in aliena morantem terra, non posse tot tamque diversarum gentium copias diutius sustinere, in eadem sententia perseverabat, ut bellum duceret; *banc unam tutam vincendi viam, banc hosti perniciosam, suae R. P. salutarem esse, censebat.*

Sed revertor ad id, unde dilapsa est Oratio. Ne Carthaginenses debito defraudemus honore, en tibi eosdem, & quidem inlustres in castris, in proeliis; imò inter eos, qui pro patria occumbentes, nominis immortalitate hodiè adhuc vivunt. In expeditione contra Agathoclem, illustriū Carthaginensium non pauci interierant (32), quod in causa fuit, ut publicum civitas luctum susciperet, nigrisque lacernis ea propter moenia tegeret. Annibal, contra

(31) *Plut. in Annib.* (32) *Diod. l. XIX.*

tra Syraculanos bellum moturus, non exiguum è Civibus numerum conscribit. Amilcari traduntur civicæ multitudinis bis mille, inter quos multi erant inlustres. Inprimis, in prælio cum Timoleonte, tot inclytæ familiæ vel perierunt, vel insigne passæ detrimentum. Perhibentur enim (si Plutarcho (33) credimus) è decem milibus, qui ceciderant, tria millia fuisse Carthaginensium, magno illius civitatis luctu. Quæ clades maximum urbi luctum attulit. Natalibus enim, divitiis, gloria præstantiores nulli supererant: neque unquam tot Carthaginenses unâ pugnâ sese amisisse cives memorant, soliti aliàs Afris, Hispanis & Numidis uti in præliis, alienisque detrimentis clades suas sustinere. Haud vanus itaque Gestar, Senator Carthaginensium, fuit, qui, in Senatu illorum, ita fatus (34):

*Indole non adeò segni sumus, aspice, turmæ
Quot Libycæ certant annos anteire labore,
Et nudis bellantur equis.*

Non ideò tamen meliores, quia illustriores; placeat nobis unum vel alterum testem

(33) in Timol. (34) apud Sil. l. II.

stem & præconem eorum audire fortitudinis. Mercenarios (35] in fronte posuerant aciei, ut hostium hebetarent arma: verum ijs nutantibus, nec appropinquabant, nec opem ferebant; sed præ metu animos despondebant, unde ad extremum in fugam Barbari inclinârunt: *ac qui manifestò proditos sese putarent à suis, dum se retrò recipiunt, in eos, quos à tergo habuerunt, irruentes, ipsos occidunt. Quæ sanè res fecit, ut multi Carthag: strenuè dimicando occumberent; à mercenariis namq; cæsi, præter voluntatem simul cum suis, simul cum Romanis, manus conferebant, qui, ceu mente emota & more inusitato quum præliarentur, & suorum & hostium multos peremerunt.*

Sed plura hîc dicere, ut de re manifesta, nihil attinet. Paucula attexo, de *Delectu.*

Delectum habuerunt, seu conscripsere militem, viri in civitate Principes. Ita Asdrubal fratrem (36) Magonem mittit ad conquisitionem militum. Hannibal (37], con-

(35] Polyb. l. xv. c. 13. (36) Liv. xxiv, c. 42. (37) Diod. xiii.

contra Syracusanos bellum gesturus, totam eapropter obiit Africam. Contra (38) Agathoclem milites collecturi, è sui numero præcipuæ dignitatis viros, cū magna pecuniæ vi, partim in Hispaniam, partim ad Balearicas dimittunt. Quosnam autem elegerint, an ex ætate, censu, ut apud Romanos, non constat; præter id, quòd Hannonem (39) iusserint armare cives, *qui ætate essent militari.* Vigoris tamen roborisque corporis rationem habuisse, vel exinde dixerim, quòd Annibal (40), de quo modò, contra Syracusanos bellum moturus, totam obierit Africam, *per unamquamq; urbem præstantissimos delectus agens.* Et alibi; *Per Lybiam, Afros & Pænos militem confribunt, & è civibus optimum quemq; deligunt.* Quanquam id, confluentibus hinc inde variis hominibus, rarò accidisse, puto; ut plurimumque (ut Romanè loquar) Proletariis, Capiteque censis, id est, infimæ sortis hominibus usi, quibus è publico iurma data. Inde *urbanæ plebis, multitudinis,* sæpè fit mentio. Quod

C c

si re-

(38) Diod. l. xiii. (39) Polyb. l. i. c. 73. (40) Diod. l. xiii.

si rerum penuriâ milites conscribere non poterant, servos (41) ad libertatem vocârunt. An autem ideò libertate donârunt, reverentiâ nimirum armorum, *quæ*, (ut Plutarchus (42) de Romanis) *ut aliud aliquid honestorum, non nisi honestis dignisq; darent*, vix dixerim. Illud asseruerim, potius, hoc ipso sibi devinctos, & ad prælia fortiores reddidisse servos. Naves tamen ut plurimum domestico repleverunt milite. Sæpè & servitia & remigium (43) coëmpta.

CAPUT. V.

De Militum gentibus.

Vires vidimus R. P. nostræ; sed eæ (ut tantò clariùs appareant) distinguendæ.

In velites, graviorisq; armaturæ, cùm militibus arma præparavimus, tacitè distribuimus quasi.

Jam reliqui eligendi: faciamus, Romanorum

(41) App. de bell. Pun. (42) in Mario (43) App: de bell. Pun.

norum instar, *socios & auxiliares*. Illi sine nobis Afri, ipsorum subjecti imperio; hi Numidæ, Hispani, & reliqui, quorum linguam gentemque vix noscere datur. Nonnulla hîc dici quoque possent de Tyronibus & veteranis, peditibus item; sed quorsum sterili sese fatigare curâ? Ad equites dilabamur, à quibus, ut opinor, non vacui sumus discessuri. Quemadmodum multis è rebus, sic etiam ex armorum & militiæ genere, mortalium ingenium moresque apparent. Aliæ gentes malunt pedites, aliæ equites inire pugnas: ad quæ à natura quis factus, iis in rebus valet. Antiqua & obsoleta, de Jazygibus puta & Parthis, adducere quorsum? cùm moderna in Polonis, Turcis, Tartaris, quorum præcipuum militiæ robur in equite, cuilibet pateant. Addamus huic ordini & Carthaginienfes, quibus, præter nauticam, maxima hujus cura, & quidem illustribus: nam hi equis ut plurimum meruerunt.

Cæterùm, cùm promiserim nos haud vacuos hinc discessuros, altiùs paulò nostras

stras intendamus cogitationes ; & cur illud Pœnis placuerit, investigemus.

Prima sit nobis causa, quam assignat (1) Aristoteles : *Sine ordine*, inquit, *inutilis pedestris armatura; ratio autem & peritia ordinandi ignota antiquis: ideoq; in equite apud eos omne robur.* Summum harum cæterarumque rerum Philosophum extitisse judicem, experientia probavit. Mago (2) equidem, Carthaginienſium Imperator, primus omnium ordinatâ disciplinâ militari, imperium Pœnorum condidit, viresque civitatis non minùs bellandi arte, quàm virtute firmavit. At qualis illa, ex Xanthippo (3), instauratore & correctore, discimus ; qui ab iis (postquam tot, nimirum ob imperitiam, perpeſſi erant clades) accitus, inspecto apparatu, equitibus, elephantis, dicere & probare non dubitavit : *nequaquam Romanos esse, qui Carthaginienſes vicissent: verùm ipsos à seipsis ductorum imperitiâ fuisse superatos.* Quod cum ad oculos demonstrâſſet, placuit R.P., illius ad præscriptum, suam ordinare militiam.

(1) l. IV. Pol. c. 13. sic interpretante Lipsio. (2) Justin. l. xix. c. 1. (3) Polyb. l. I. c. 32.

litiam. Quàm posthac sæpius erratum, quàm dissoluta & acies & disciplina fuerit, satis constat. Addamus id, quod magnum habet momentum : regionem Pœnorum, dum magnam equorum progenit copiã, ultrò quasi hoc militiæ genus suppeditasse. Imprimis (4] Numidiam, genitricem & altricem vocare nobis liceat equorum. Hinc non immeritò incolæ à Græcis *Nomades* dicuntur, quasi in *pascuis inter armenta viventes*. Erat enim gens rei pecuariæ imprimis studiosa, &, ob lætiora pabula, subinde mapalia sua transferebat. Clariùs hoc ipse nos credere jubebit Numidarum Rex Syphax, qui rudes ad pedestria bella subditos suos, equisque tantùm habiles esse, apud Livium (5) pronunciat; *Ita, jam inde à principio gentis, majores suos bellageßisse, ita se à pueris assuetos : sed habere hostem, pedestri fidentem Marti, cui se æquari robore virium velit ; & sibi pedites comparandos esse, & ad id multitudine hominum regnum abundare, sed armandi ordinandiq; & instruendi eos, artem ignorare:*

Cc 3

omnis,

(4) Solinus c. 29. (5) l. xxiv. c. 48.

omnis, velut fortè congregata turba sua inscia, ac temeraria esset. Vetus ille militiâ Hanno, per conquisitionem numerum equitum augens, nec aliarum gentium aspernatus, maximè tamen *Numidas* (cùm id longè primum in Africa sit equitum genus] conducit.

Nec errabimus, credo, si dixerimus, Carthaginenses ideò multum pecuniæ, operisve huic tribuisse militiæ, cùm viderent, æmulam opibus inferiorem. Verum etenim manet illud; *Afrorum* [6] *dolis atq; divitiis impares semper fuisse Romanos.*

Hæc quò clariùs pateant, non ignorandum, ob magnam pecuniæ inopiam, antiquos Romanos coactos pedibus, non equis militare. Duplex (7) enim corpus equitum fuit; quorum alii equo publico, alii sine eo, R. P. navabant operam. Illi vetustissimi, & propriè ac soli equites olim dicti. Accipiebant autem è publico pecuniam: & ad emendum equum, juxta Livium, dena millia æris, h. e. Philippicorum nostrorum centum circiter; ad alendum autem

6) *Veget, l. 1. c. 1.* (7) *Lips. de milit. Rom. l. 1. Dial. 5.*

tem, bina millia, id est, Philippicos viginti; illam semel, hanc annuam. Satis grandis, pro illo ævo & opibus, utraq; summa: sed cogitandum, quòd prior illa non nisi semel data, & onera etiam huic militiæ plura adjuncta, calones, alij equi, aut muli, ad sarcinas, tentoria & cibatum ferendum. Jam tanti dum constaret eques, quid mirum, apud Romanos paucos extitisse? Non frustra enim Aristoteles IV. Polit. c. 3. docet, equos alere, sumptuosum esse. *Nobilitum, inquit, sunt differentia, tum ex divitijs & amplitudine rei familiaris, verbi gratia, ex facultate equorum alendorum: hoc enim non facile est ijs facere, qui non sunt locupletes.* Quocirca priscis illis temporibus, quibus civitatibus potentia in equis consistebat, apud has erant Oligarchia. Isocrat: de jug: Equos alere beatorum solùm hominum officium est; humilis & abjectus nemo hoc in se suscipit. Vid. Piccart: ad d. l. Aristot. vide etiam Aristophanem in Nubibus, & Illust: Joseph: Scaligerum comment. in Actuum. Possem, hic nonnulla adferre, quàm exiguus equitum fu-

erit numerus tempore Romuli, Tulli Hostilii, Tarquinij, Serviique; sed vereor, ne fastidium pariam. Ne tamen ullus dubitandi remaneat scrupulus, quin Romanorum paupertas in causa fuerit, cur equitum numerus non augeretur; pulcherimum sese offert exemplum in L. Tarquinio. Hic, de gente patricia, à L. Quintio Cincinnato Magister equitum creatus fuerat: is ob eandem paupertatem, quòd equitem agere non posset, inter pedites semper stipendia meruit. Quod cum grave R. P. videretur, & nihilominus necessarius eques esset, bello cum Vejentibus; alia ratio hunc parandi reperta; aliiq; præter superiores admissi, & sic secundum genus factum. Livius (8) originem hanc assignat; *Cum repente, quibus census equestris erat, equi publici nondum erant assignati, Senatum adeunt; facta dicendi potestate, equis se suis stipendia facturos, promittunt. Atque addit; gratum id Senatui fuisse, & equis certum numerum æris assignatum: tumq; primum equis mereri equites capisse.* Istique annua stipendia, nec nisi cum militarent,

litarent, accipiebant. Adjunge, quòd equites è melioribus, quàm pedites, conscribebantur. Illi patricii, hi plebeji erant. Ideò consul Valerius ad equites; *Agite, inquit, juvenes, præstate virtute peditem, ut honore atq; ordine præstatis.* Et ubi de lacu Regillo fit mentio; *Recepit extemplo animum pedestris acies; post quæ juventutis prima cohors, æquat genere pugna &c.* Adeò, ut duæ potiores equitum conditiones fuerint, familiarum *honestas, & ordo militiæ.* Hinc est, quòd ex præmiis, quæ militibus dabantur, ad pedites una pars, ad centuriones duæ, ad equites tres spectabant. Neque abs re Perseus equites appellat, *principes juventutis;* & equites esse ait *seminarium Senatûs, ex quibus, inter patres annumeratis, creati Consules ducesq; exercituum.* Pluribus hæc deducentem vide Scipionem Amiratam ad Tacitum l. xix. disc: 2.

Nec illud forsan hic prætereundum, quòd Romani ignari artis equestris fuerint: idq; vel exinde patet, quòd equis fræna ademerint. Sed dices; attamen & Numidæ

ijs non uli, & tamen optimi militiâ? Cui oppono, singulare eos habuisse equorum genus, quod docile erat, & ut sic loquar, factum, suo seffori ad quemlibet parere nutum. Romanis autem hoc cùm defuerit, illis jure meritoque Numidæ antepo-
nendi. Hinc ridendus sanè (9) Mamer-
cus, Dictator & Magister equitum, qui suis equitibus jussit frœna detrahere, ipseque exemplum dedit. Ridendus & Fulvius (10) Flaccus, qui idem fecit; hoc consilium, dicens, *quondam Romanis utile fuisse: solam rationem adducens, quia equi sine franis majori ferantur impetu.* Adde, quòd, ne dependentibus pedibus fatigarentur, Ro-
mani libentiùs lecticâ (secùs ac apud Pœ-
nos) quàm equo veherentur.

Tandem nos docet Plutarchus (11), plus spei in pedite, quàm equite habuisse Ro-
manos. Fabius ille Maximus Dictator petiit, *ut sibi liceret, tempore militiæ, equo vebi;* id enim antiquitus prohibitum erat, *quòd prisci Romani plurimum roboris in pe-
ditatu ponebant, ideoq; ducem volebant in
acie suis adstare.*

Hæc

(9) Liv. l. IV. c. 33. (10) Liv. l. XL. (11] in Fab. Max.

Hæc de Romanis: jam ad meos rever-
tor, eosque ob equitum copiam (quâ sem-
per polluerunt) insignes reportâsse victo-
rias, testem, in omni re bellica & civili pe-
ritum scriptorem, evoco (12) Polybium.
Quid clade Cannensi famosius? quid ce-
lebrius? quid, in illo prælio, Pœnorum e-
quitibus fortius? *Carthaginensibus*, in-
quit ille, *ad victoriam parandam maximo,*
& tum & semper antea, usui fuit copia in-
gens equitatus: quum quidem clarum poste-
ris documentum est traditum, præstare bel-
li tempore (vel, ut (13) Lipsius vertit, ad belli
usus, intellige respectu hostium) *ut dimi-*
dium peditû hostis partem habens, equitatu
omninò prævaleas potiùs, quàm ut, omnia
paria cum illo habens, in acie descendas. Non
itaque abs re Romani, eo nomine, Pœnos
timuerunt semper. Cùm in Insubria Sci-
pio (14) cum Annibale dimicâisset; *Hoc*
prælio, inquit Plutarchus, *expertus Scipio,*
quantum equitatu prævaleret hostis, statuit
sibi ea loca petenda esse, in quibus pedestres
copiæ & consistere tutius, & dimicare pos-
sent.

(12] l. III. c. 7. (13) Polit. l. v. c. 7. (14) in Annib.

sent. Sempronius, commissurus proelium cum Annibale ad Trebiam flumen, videns instructam aciem, & equites (15) Numidas in principiis, equites suos datò signò revocat; planè, quid consilii caperet adversus hostem oppositum, ignarus. *Quippe illis res erat cum Numidis, facile & passim terga vertere, ac deinde, fronte iterum conversâ, hostem acriter atq; audacter petere adsuetis; hæc enim propria est Numidarum dimicandi ratio.* Addo aliud velocitatis hujus inequitatu exemplum, quod Silius l. III. de Getulis, reliquit.

*His mille alipedes turmæ, velocior Euris
Et doctus virgæ sonipes in castra ruebat.
Ceu pernix cum densa vagis latratibus im-
plet*

*Venator dumeta Lacon, aut exigit Umber
Nare sagax è calle feras, perterrita latè
Agmina præcipitant volucres formidine
cervi.*

Fabius ille (16), qui cunctando rem restituit & servavit Romanam, inter alias rationes, cur nollet cum Annibale configere, hanc habebat; quòd ille, *sine controversia,*
longè

(15) Polyb. l. III. c. 72. (16) id. l. III. c. 92.

longè melior equitatu erat. Imò, ut lucidiùs exponit Plutarchus(17), metu equitatus Annibalici, *montibus oberrat Fabius, & cunctando mavult Pœnum vincere.* Hac enim parte (ut ipse Romanus(18) fatetur) *virum invictierant.* En tibi, post cladem ad Cannas(19), è sex equitum Romanorum millibus, septuaginta tantùm, qui cum Cajo Venusium evaserunt; cùm è suis Annibal ducentos solummodò desideraverit.

Tantùm cùm valuerint nostri equitatu; sive ansam, sive ipsam causam scribendi auctoribus dederunt, *artem equestrem in Libya, suprà(20) ut disquisivimus, esse inventam.*

CAPUT VI.

De iis, qui castra secuti; medicis, artificibus &c. item Mulieribus.

DE Medicis Silius(1), enarrans, quomodo Annibalis frater in pugna ad Trasimenum vulneratus, ita fatur:

Advolat

(17) *in vita Fab. Max.* (18) *Liv. xxii. c. 44.* (19) *Po-
rb. l. iii. c. 117.* (20) *de Djs, ubi de Neptuno.* (1) *l. v.*

*Advolat interea fraterni vulneris irā
 Turbatus Libyæ ductor, visq; cruore.
 Num lateri cuspis, num toto pondere telum
 Sedisset, fremuitq; amens, sociosq; rogabat.
 Utq; metum lethi procul, & leviora pavore
 Cognovit, proprio tectum gestamine præcepit
 Ex acie rapit, & tutis à turbine pugna
 Constituit castris; medicas hinc ocyus artes
 Et senioris opem Synali vocat: ungere vul-
 nus*

*Herbarum hic succis, ferrumq; è corpore can-
 tu*

*Exigere, & somnum toto misisse chelydro,
 Anteibat cunctos; nomenq; erat inde per ur-
 bes,*

*Perq; Paretboniæ celebratum littora Syrtis.
 Tū proavita ferens leni medicamina dextrā
 Ocyus intortos de more astrictus amictus
 Mulcebat lymphā purgatum sanguine vul-
 nus.*

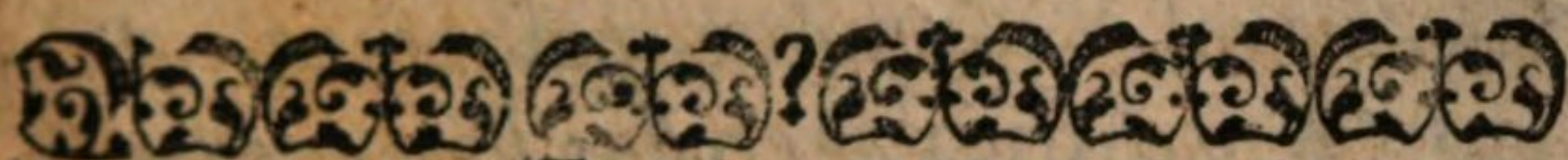
Uxores secum duxisse puto; ita de Anniba-
 lis filio idem Silius (2):

*At puer obsessæ generatus ad ora Sagunti,
 Bissenos Lunæ nondum compleverat orbis.*

Cumque Annibal iter per Alpes pararet,
 uxor, quam ille redire in patriam voluerat,
 sic infit:

Meno

*Mene,oblite, tuâ nostram pendere salutem,
Abnuis incæptis comitem?*

CAPUT VII.

De Castris.

Duplicia Poenorum (Romanorum (1) ad instar) agnoscimus Castra: Æstiva nimirum, & Hiberna. Illa, quæ mobilia & æstatis, sive expeditionis tempore, in unam sæpè noctem, structa. Quæ iterum duplicia, à moræ mansionisq; differentia. Si enim una alteraque, aut omninò paucae noctes in iis agenda, sine alia additione, *Castra* (Romanorum more) dicemus, aut *mansiones* etiam, posteriori ævo: si diutius subsistendum, ab ipsa re *stativa*, aut *stativas*, scil: sedes. Hyberna sunt, quæ per hyemem, & in diuturna mansionem, militibus receptaculum: ab ipso item sic tempore dicta. Hæc sæpè in urbe, qualis Carthago Nova(2), Saguntum, Lilybæum; sæpissimè in campo, ut illi Poeni(3), qui *byber-*
nacu-

(1) l.v. Dial. 1. de Milit. Rom. [2] Polyb. l. III. & alibi: item Liv. xxvi. c.20. (3) Polyb. l. xiv. c.1, Liv xxx, III.

macula sua passim nullo ordine; vel illi potius, qui sine imperio, occupatis locis, extra fossam etiam Vallumque, posuerunt. Scipio (4) in Africa aggressus hyberna Pœnorum.

Ordinem quod attinet : divisa primò fuerunt Afrorum à Numidarum castris: & ideo fortassis, quòd illi ut plurimum pedites, hi equites. In utrisque distinctiones quædam; sed non usque adeò accuratæ, ut apud Romanos. Fulvius [5] ad Capuam Hannonem adoriri vult: quia cum eo magna agrestis turba venerat; eaq; ratione, Castrorum formam & militarem ordinem, immistis agrestib⁹ iis exteris, sublatam, putaverat. Et Syllanus, missus à Scipione adversùs Hannonem & Magonem, invenit Pœnorū castra, stationibus, vigilijs, omni justà militari custodià tuta & firma esse: Celtiberorum verò (qui Carthaginensibus militabant) soluta neglectaq; ut barbarorum & tyronum, & minùs timentium, quòd in sua terra essent. Quantum hac in

parte

(4) Oros. l. iv. c. 18. (5) Liv. xxv. c. 13. & xxviii. 1.

parte erratum & neglectum sæpè, plenæ sunt historiæ.

Sed per partes, etsi paucæ, hîc progrediendum.

PRÆTORIUM.

Prætorium, Imperatoris erat tabernaculum. Etenim, antea ut ostendimus, summi apud nostros magistrat⁹, *Prætores* dicti; indeque *Prætorium*, ut expressè illud Diodori (6) Siculi interpretes vocat: *Concursum ad Imilconis Prætorium faciunt*. Existimo, primum locum habuisse honoris & decentiæ (7) causâ, nempe eam partem, quæ editior, aut cui aliunde nihil obstitaret, quâ aspici undique & aspicere posset, è qua dari mandata & audiri. Nam ecce Allocutio, Signi ad pugnam propositio, circa Prætorium, aut super ipsum, facta: quæ locum volebant liberum & conspicuum. Ea ipsa res ad majestatem aliquam, & vim imperii faciebat; eminere loco, qui dignitate eminebat. Ipsum etiam Tabernaculum, non latius solum cæteris; sed altius, & quasi in urbe aliqua templum. Hoc in

D d

præ-

(6) l. xiii. (7) Lips. l. v. Dial. 2. Milit. Rom.

Prætorium Duces alii conveniebant, Imperatorisque ibi accipiebant mandata. Quod ad horam & statum tempus factum, scilicet vesperi & luce abeunte, cum vigiliæ mox constituendæ essent, & quisque ad corpora & munia sua curanda abiret. Ideo mandata, si qua in noctem, aut primam lucem Imperator vellet, tunc dabat, ne quies turbaretur Castrorum. Annibal, acer ille Imperator, & in dolos intentus, sub pugnam ad Trebiam, fratrem suum Magonem in tabernaculo ita affatur: *Delige* (8) *centenos viros ex omni pedite, atq; equite, cum quibus ad me vigiliâ primâ venias: nunc corpora curare tempus est. Ita præconium* (vel, ut (9) Lipsius mavult, Prætorium, voce Romanis usitata) *missum.* Idem Himilco (10), Præfectus Lilybæi, fecisse legitur. Videtur huic & area subjecta satis spatiosa; quò milites, vel duces, expeditionem suscepturi, conveniebant. Pœni, contra Tiberium Ducem Romanorum mittendi, cœnati prius iussi adesse tabernaculo Imperatoris; erant autem, ut (11) Polybius addit,

equi-

(8) Liv. xxi. c. 54. (9) l. i. Dial. 2. de milit. Rom.

(10] Polyb. l. i. c. 45. (11) Polyb. l. iii. c. 71.

equites mille, pedites totidem: qui certè spacium laxum satis requirunt.

SACRUM TABERNACULUM.

Hoc propè, *Sacrum fuit Tabernaculum*, (ut vocat(12) Diodorus) idemque, quod *Augurale* Romanis, ubi sacrificare & auspicari Imperatores solebant. Huic, auctore Diodoro, vicina erat ara, in qua solenniter libamenta aliqua cottidie, religionis ergò, illata & cremata. Hæc & forsan illa ara, cui tot homines immolati; imò, in qua ipse Amilcar flammis sese tradidit. Haud longè forsan inde Tribunal extitit. Liv. l. xxv. c. 38. *Annibal, cum pro tribunali quædam ageret, mox de Blasio cogniturus, starentq; summo populo accusator & reus: Blasius de proditione Dasium appellabat.* Et Mago, apud eundem Livium l. xxv. c. 16. *ex animem Gracchum ex templo ad Annibalem misit, poniq; cum captis simul fascibus, ante tribunal Imperatoris (puta Annibalis) iussit.* Silius l. xii. de hoc:

quâ celsus de sede vocatus

Affatus fuerit turmas.

Aliorum ducum, circa hoc, tentoria ostendit

Dd 2

dit

(12) l. xx.

dit nobis Diodorus. Hæc cinxerunt gregariorum militum tabernacula. Et Carthaginensium quidem ex lignis, Numidarum ex arundinibus (13) constructa ut plurimum erant. Vel, ut clariùs Livius (14): *Hybernacula Carthaginensium, congesta temerè ex agris materiâ exædificata, lignea, fermè tota erant. Numida præcipuè arundine textis storeaq̃, pars maximè tectis usi.* Adduco hîc Diodorum (15) Siculum, ex quo, si quid à me in re dubia, manca, omissum, Lector supplere poterit. *Cartbaginienses, inquit ille, dum à parta victoria, ad gratiarum vota diis exsolvenda, captivorum pulcherrimos immolant, jamq̃ ingens flamma captivorum corpora involverat: ventus repentè ingruens, sacrum tabernaculum, ara vicinum, succendit: & ulterius in Prætorium, & adjuncta Ducum tentoria, grassatur. Unde trepidationis & pavoris multum in castris exortum: dum alii ignem extinguere conantes; alij cum armatùm supellectilia pretiosa exportantes, à flammis corripuntur. Tabernacula ex arundine & stramine contexta erant*

[13] Plut. in Scipione. Diod. l. xx. Polyb, vi. 16. (14) lxxx. iii. [15] l. xx.

erant. Ideò, ex ventorum impetu, subinde magis bacchante incendio, auxiliaris militum opera celeritate ejus prævertitur. Ille illa.

De cubilibus & lectis, apage! Nostri aut humi jacebant, aut super gramen aliquod, aut stramen: quæ forsan in militia nostra cubilia à Livio (16) vocantur. De Annibale, Livius ille [17] idem: *Vigiliarum somniq̃, nec die, nec nocte discriminata tēpora. Id, quod gerendis rebus superesset, quieti datum: ea neq̃ molli strato, neq̃ silentio accersita. Multi eum sæpè militari sagulo operum, humi jacentem, inter custodias stationesq̃ militum, conspexerunt. Et Silius (18) de eodem:*

somnumq̃ negabat

*Naturæ, noctemq̃ vigil ducebat in armis:
Interdum projectus humi, turbæq̃ Libysse
Insignis sagulo duris certare manipulis.*

De eodem Annibale, idem Silius l. vii.

*At non Sidonium curis flagrantia corda
Ductorem, vigilesq̃ metus haurire sinebant
Dona soporiferæ noctis: jam membra cubili
Erigit, & fulvi circumdat pelle leonis,
Quâ super instratos projectus gramine campi
Presserat antè toros.*

D d 3

Sur-

Surgens, it ad fratrem, quem hujus ad instar
quoque describit Silius ibidem:

nec degener ille

*Belligeri ritus, taurino membra jacebat
Effultus tergo & mulcebat tristia somno.
Haud procul hasta viri terræ defixa propin-*
qua,

*Et dira è summa pendebat cuspide cassis.
Et clypeus circà loricaq; & ensis & arcus
Et telum Baleare: simul tellure quiescunt
Juxtà lecta manus, juvenes in Marte probati,
Et sonipes strato carpebat gramina campo.*

Tum excitat fratrem

sociosq; in cespite fusos.

De Acherra quodam, in militia Carthagi-
nensium, Silius l. vii.

cui parca quies minimumq; soporis,

*Nec notum somno noctes æquare, feroci
Pervigil inservibat equo, fessumq; levabat
Tractando, & frenis ora exagitata fovebat.*

De alio quopiam, ibidem:

ingens clypeo cervicereposta

*Inter equos, interq; viros interq; jacebat
Capta manu spolia, & rorantia cæde Mara-*
xes.

De Pœnis, Capuæ luxu diffluentibus, in
hunc modum Silius l. xii.

mollis

*molli luxu madefacta merog;
Illecebris somni, torpentia membra fluebant.
Quæis gelidas suetum noctes thorace grava-
tis*

*Sub Jove non æquo trahere, & tentoria sæpè
Spernere, ubi hybernâ ruerent cum grandine
nimbi.*

*Ac ne nocte quidem clypeive ensesve reposti,
Non pharetra, aut jacula; & pro membris ar-
ma fuere.*

*Tunc grave cassis onus, majoraq; pondera,
visa*

Parmarum, ac nullis fusæ stridoribus hastæ.

**Talia olim tempora , (si Silio credimus
l. III.) talem mollitiem Jupiter nostris va-
ticipinatus:**

Hac ego Martis

*Mole viros spectare paro , atq; expendere
bello.*

*Gens ferri patiens, ac læta domare labores
Paulatim antiquo patrum desuescit honori.*

*Atq; ille haud unquam parcus pro laude
cruoris,*

*Et semper famæ fitiens, obscura sedendo
Tempora agit, multum volvens inglorius æ-
vum.*

*Sanguine de nostro populos blandog; veneno
Desidia, virtus paulatim evicta senescit.*

DE SACRA COHORTE.

Inter comites, honestiores multi, qui amicitia, aut militia causa spontè Imperatores secuti; Senatorum, & principum, nobiliorumque filii, qui iis ad latus semper, & forsan circa eos tentoria posuerunt sua. Atque, cum mentio fit, *multos Cartbaginiensium illustres* occubuisse, hos indigitari puto. Dicti (19) *cobors sacra*, *Stipatores* (20), *Prætoriani* (21) & *delecta cohors*. Hi indivi-
 duum Imperatori comites, etiam in præliis. Hinc Amilcar (22) dicitur *stipatores perpetuò sibi adiunctos secum habuisse*. Appianus (23), de acie Annibalis & Scipionis in Africa; *Mediam, inquit, aciem utrimque imperatores ipsi tuebantur, simulque existimationem mutuam stipulati equitibus, ut ubicunque laborantibus succurrerent*. Annibal autem circa se habebat *millia quatuor*. Itaque affines hoc pacto erunt, vel Romanorum *Evocatis* & *Ablectis*; veteranis scilicet gnaris prudentibusque militia, qui expletis stipendiis, sæpè, in Consulum & Ducum gratiam, militiam sumebant, qui à custodia & velut

fatel-

(19) Diod. l. xx. (20) id. ibid. [21] id. l. xx. [22]

Diod. l. xx. (23) de bell. Pun.

satellitio Consulis erant, & quorum pluri-
mi juxta eum, in castris, in agmine, & in acie
ipsa. Vel etiam, dico, affines erant Mace-
donum adolescentibus, de quibus Curtius
(24) : *Amyntas adduxerat L. principum Ma-
cedoniæ liberos adultos, ad custodiam corporis:*
quippe inter epulas hi sunt regum ministri:
ijdemq; equos ineuntibus praelium admovent,
venantesq; comitantur : & vigiliarum vi-
ces ante cubiculi fores servant : magnorumq;
Praefectorum & ducum hæc incrementa sunt
& rudimenta.

DE EXTERNA CASTRORUM FACIE.

Castrorum Punicorum tres facimus par-
tes; *Fossam, Vallum & Portas.*

Fossa.

Fossa erat exterius vallo præducta, & qui-
dem ut plurimum profunda; ut ad Agri-
gentum [25].

Vallum.

Vallum appellat Lipsius (26) aggestum &
terra & sudibus, & labrum interius fossæ,
velut murus. Duæ igitur ejus partes. *Agger*
est ipsa terra, cum cespites ad normam

D d 5

circum-

[24] l. v. [25] *Diod. l. xiii.* (26) *Milit. Rom. l. v. Dial. 5.*

circumciduntur è terra , & ex illis velut murus , ad Labrum (ut dixi) inferius fossæ instruitur. *Sudes*, qui propriè *Valli*: & inde compositum ex utroque dixêre Latini *Vallum*. Tale monstrat Livius l. xxv. c. 39. xxi. c. 59. & Appianus passim. Silius (27), de Annibale in castris:

Sed Libyæ ductor tuto fovet agmina vallo

Fessa gradum, multoq; gelu torpentia nervos.

Idem Annibal, congressurus ad Cannas (28) cum Romanis,

Hæc memorat, tum propulso munimine valli

Fossarum rapuere moras.

Imilcar autem (29) in Sicilia, excisis passim arboribus, fossâ valloq; castra circummunivit. Sæpè non vallo; sed muro, lapidibus & saxis; aliquando utroque (30) sepiunt.

Portæ.

Portæ etiam in castris nostrorum, quod pluribus vulgatum (31) auctoribus.

DE CASTRORUM METATIONE.

Appro-

[27) l. iv. [28] apud Sil. l. ix. (29) Diod. l. xiii. (30) Appianus. Liv. xxviii. c. 15. & xxv. c. 11. Diod. l. xiv. (31) imprimis Liv. xxi. c. 59. & xxv. c. 14.

Appropinquantibus (32) ad ea loca, ubi castra ponenda, præiverunt metatores, qui situm semper considerârunt quàm maxime; tum ut loca altiora & fluviis vicina seligerent, tum ne mundi plaga quicquam afferret incommodi: præcipuè, si ibidem loci dimicandum. Exemplum prioris supeditat Livius l. xxv. c. 13. & xxvii. c. 20; posterioris autem is idem, ad famosas Romanorum clade Cannas l. xx. c. 44. Sed quorsum hæc latius deducere attinet? Quàm prudens belli inferendi dux, atque circumspectus situum muniendorum elector fuerit Amilcar Barcha; locus quidam in hostili terra, ab illo occupatus, atque stativis infessus, abundè testatur: quo in loco, ceu in speculo quodam politissimo, omnes & singulæ, à nostris (33) etiam Architectis militaribus comprobata, sitûs eligendi conditiones clarè videntur. *Post ista, inquit (34) Polybius, Carthaginienses ducem, constituunt Amilcarem, cognomento Barcam, & classis imperium illi tradunt. Quàmox assumptâ, ad devastandam Italiam profiscisci-*

(32) App. Pun: (33) Doegen l. II. Archit. milit. (34) l. I. c. 56.

II

==

II

--

ciscitur. erat is annus belli buj xviii. Hic Locorum & Brutiorum agros populatus, inde mox in fines Panormitanorum cum universa classe appulit: ibique locum occupavit ad mare situm, inter Erycen ac Panormum, qui dicitur, Supra-Carcerem: vulgoque existimatur, omnium locorum esse ad castrametandum appositissimus, & ad fovendum, quamvis diu, exercitum. Mons quippe est, præruptus omni ex parte, circumjecta planitie in altum sic satis se attollens. Estque ejus ambitus, in summo fastigio, non minor quam M. P. xii. & quingentorum. Medium omne spatium pecori alendo & frugibus ferendis aptum est: adversus marinos flatus egregie comparatum: pestiferarum bestiarum in totum immune: utrinque & à mari, & ab ea parte quâ cogeret mediterraneis, ita circumdatum præruptis ac precipitibus locis, ut ad media intervalla parvâ brevique munitione sit opus. In hac item planitie tumulus assurgit, sic à natura factus, ut arce vicem obtinere, ac specula, ad observandam subjectam regionem, queat. Habet & portum aquâ abundantem, iis opportunum, qui Drepano aut Lilybæo Italiam cursu petunt.

Adi-

Aditus ad hunc montem tres omninò sunt, iiq; oppidò difficiles : duo à terra, unus mari. Ubi quū ingenti audaciâ castra munisset Amilcar; (sociam enim nullam urbem habens, neq; spes ullam aliam, in medios se hostes dederat) plurimum Romanis negotii faceffit, & gravibus illos periculis implicuit. Nam primùm ex eo loco navibus proficiscens, oram Italia ad Cumanorum usq; fines devastabat. Deinde autem, quum non longè castra Romani locassent, ante Panormum urbem, intervallo passuū sexcentorum & xxv. , magnas cum illis pugnavit pugnas terrestres, trium ferme annorum spatio: quæ quidem recenseri omnes sigillatim non queunt.

DE CASTRORUM MUNITIONE.

Ad castra munienda, Carthaginienses & socij communiter adhibiti : nec pro nostro more, aut socordiâ, munitores quosdam seorsum cogita circumductos. Cotidianæ erant, & si qua alia res, hæc militē firmabat atque indurabat. Duo tamen fuerunt militum, hac in parte, genera, Romanorum consuetudine ut loquar; Munifi-

ces & Immunes: illi, qui munus facerent, id est, fossas, vallum struerent, excubias stationesque obirent; in quo genere omnes gregarij, & quibus honos, aut gradus vacationem non dabat: isti, qui his omnibus vacarent. Talem immunitatem Annibal Campanis concessit, apud (35) Livium. *Ne Civis Campanus invitus militaret, munusve faceret*: quod valet, nec ad militiam adigi debere, nec, si in ea sponte esset, ad munus. Eadem ferè de Locrensisbus quoque, Livius (36) idem.

CAPUT VIII.

SEdem disciplinæ quia vidimus, castra nimirum, nunc ipsam. Ad disciplinam tria (1) spectant: *Munia, Exercitia, Leges*.

DE MUNIIS.

Cùm de belli ducibus ageremus, indicavimus; illud, quod Romanis *Tribuni*, hoc nostris ferè *Praefectos operum militarium* fuisse.

(35] xxiii. c. 7. (36) xxiv. c. 2. (1) Lips. Mil. Rom. l. v. Dial. 8.

se. Horum itaque munus existimo, Romanorum ad instar, vigiliis disponere, circumire, tesseras & signum dare, denique, quicquid ad usum, imperare. Sunt autem munia militaria :

I. MINISTERIA VARIA; imprimis, loca purgare, ne ex foetoribus lues aliqua nascatur. Cujus rei notabile exemplum, apud Diodorum Siculum l. xx. videre est.

II. EXCUBIÆ, cum ad latus Imperatorum, tum ad Portas & Vallum. Illis, cum tabernaculum posuissemus, custodes quoque sacram illam adjunximus cohortem. Jam portis & jam vallo.

Commune hoc Carthagin: cum Romanis (2), totas cohortes & turmas habere, & ponere, quietas ante ipsas portas, non unum, aut alterum militem, ut hodiè solent, quos à *sentiendo Sentinellas* vocamus: sed plures, atque etiam, cum periculum esset, alios super alios, & longius adjunctos. Id vocabant ab ipsa re, *Stationes*: stabant enim tam equites, quam pedites. Et distingui possunt à vigiliis,

(2) l. v. Dial. 8. Lips. de Milit. Rom.

à vigiliis, quòd hæ diurnæ essent. Utiles val-
dè, quòd nunquam hostis imparatos, aut
paucos deprehendebat; imò, qui essent
resistendo, donec succurreretur. De his
Historicus (3): *Castra Pœnorum stationibus,*
vigiliis, omni iustâ militari custodiâ tuta &
firma erant. Cùm trajecisset Scipio in A-
fricam, *armata* [4] *in muris Carthaginen-*
sium vigilia, stationesq; dispositæ. Nico & Phi-
lemenes ad stationes (5) Pœnorum progressi
dicuntur.

III. VIGILIAE. Hic tria occurrunt rursus,
Tessera, Vigilia & Circuitio.

I. Summi ducis seu imperatoris fuit, *tes-*
seras dare ducibus aliis, à quibus in alios dif-
fundebantur. Signum aut tessera milita-
ris, ut vult (6) Lipsius, tabella erat latiuscula
è ligno, inscripta nempe ipso nocturno si-
gno, aut dicto, quod esse vellet Imperator.
Ita Himilco (7), præfectus Lilybæi, postquàm
mandaverat, ut ad quietem maturè sese reci-
perent, ac de cætero ducibus obtemperas-
sent: *mox ductores ordinum ad se vocat, ido-*
neos ad faciendam impressionem, locis oppor-
tunis

[3] Liv. xxviii. c. i. [4] id. xxix. c. 28. (5) id. xxv.
c. 8. (6) de milit. Rom. l. v. Dial. 9. (7] Polyb. l. i. c. 45.

tunis distribuit; dat tesseram, inchoandi
tempus aperit, ductoribus imperat, ut cum
omnibus suis, circa matutinam vigiliam,
certis locis sese sistant. Sæpè tessera etiam
mandata continebant. Silius (8) de As-
drubale:

*tacitum dat tessera signum,
Dimissâ in colles pugnâ, sylvisq; ferantur
Dispersi.*

Quod ille Dux industriè fecit, & occul-
tè præcepit ordinum ductoribus, ut, si vin-
cerentur, dispersi, quisque suos duceret ad
Pyrenæum. Silius, de Annibale, stratege-
ma cum bobus, quibus sarmenta accensa
imposita erant, exequente:

*Discurrit tessera castris,
Intentiq; docent, quæ sint properanda, mo-
nentq;*

Quisq; suos.

Dabant interdum & signatas, nec nisi tem-
pore & loco referandas. Hamilcar (9),
Pœnorum imperator, qui, ut in Siciliam
inopinatus appelleret, non pronuntiavit,
quò proficisceretur; sed tabellas, in quibus
scriptum erat, quam partem petivellet,

E c

signa-

(8) l. xv. (9) Diod. l. xiv.

signatas gubernatoribus tradidit, præcepitque, ne quis legeret, nisi vi tempestatis à cursu Prætoriae navis abductus esset. Utraque tesserarum ratio, præ nostra & hodierna, proba & firma videtur. In aures saltem infusuramus, quàm facili lapsu aut veniâ, si neges intellectam? Discursu datur? nihil hic opus; & distribuitur in summa quiete. Admonent me quoque superiora, vesperi ut plurimum mandata futuræ diei promulgata. Ita Hannibal, cœnans ibidem, ducibus congregatis, de invadenda crastina luce Tarento (10), proponit.

2. *Vigilia ipsæ.* Illis quæ agenda præceptis, vigiles quaterni electi, ita ut singuli vigiliam unam noctis obirent, sorte dividente, per ternas quique horas. Erant ergo quatuor vigiles, atque ii unâ; sed unus ex iis in sua vigilia quisque perstabat intentus, & verè vigil, alii adjacebant, aut accubabant. Itaque his quies aliqua, & ille stans, si auxilium posceret, ad manus habebat. Multò melior hæc ratio, quàm nostrorum

Sen-

(10) Polyb. VIII, c. 21.

Sentinellarum, qui prorsus solitarii, & certè à suis abjuncti. Itaque facile intercipiuntur; imò & occiduntur, sine aliorum sensu. Vigiliæ primæ fit mentio apud Livium l. XXI. c. 27. & 54. Tertiæ, apud eundem Livium xxxiv. c. 60.

Quartæ; cùm Annibal ad Tarentum signa moveret, Livius xxv. c. 9.

3. *Circuitio* positas vigilias firmabat, alioquin in noxam ruituras; adeò non in bonum.

DE IGNIBUS.

Addenda quædam de ignibus, quos crebrò legimus, eosque duorum faciemus generum, vel ad significandum aliquid, vel ad usum corporis.

Ad significandum vel faces, vel etiam ignis quispiam alius adhibitus. Hisce lumen aliquod addam. Varius horum antiquis fuit usus, imprimis ad signa danda, mirabili planè industriâ: nam prorsus, prout quicquam factum erat, aut novi acciderat, ignibus sublati significabant, qualiteris scriptis. Totum hoc artificium cum cura aperuit nobis Polybius l. x. c. 40.

& sequentibus. De quo tamen Casaubonus; *tractatum hunc hodie ita affectum esse, ut paucissimi possint ex eo rem discere.* Inventum hoc Sinoni attribuit Plinius [11]: *specularem significationem Trojanæ bello Sinon invenit. Palamedii Græci.* Utcunque serres habeat, nostri hac in parte excelluerunt. Species illorum. Annibal (12), à Romanis Agrigenti obsessus, faces accensas jugiter ostendens, ac nuncios subinde ex oppido mittens Hannoni (qui à Carthaginienensibus auxilio mittebatur) significavit, non *amplius tolerari famem posse, à multitudine; atque adeò multos, penuriâ coactos, ad hostes transire: sed belli fortunam sibi experiundam.* Inter juvenes, Tarentum prodentes (13), & Annibalem convenerat, *ut igne adventum suum sibi significaret.* Et addit Livius; *Cum porta appropinquaret, editus ex composito ignis ab Annibale est, refulsitq, idem redditum ab Nicone signum; extinctæ deinde utrinque flammæ sunt.* Fit etiam sæpè mentio, in Carth:

ca-
 (11) & ex eo Lips. de milit. l. v. dial. 9. (12) Polyb. l. i. c. 19. (13) Liv. l. xxv. c. 9.

castris, alterius ignis, coenae & curandorum corporum causâ: *nam Annibal* (14] *militibus ante tentoria, ignibus factis, oleum per manipulos, ut mollirent artus, misit.* Si tacitè discedendum erat, extincti; ut ille fraudium architectus Annibal, apud Livium (15). Idem fecit, Fulvio Herdoniam obsidente. Sæpè & in speciem accensi, ut ad Capuam (16), & alibi, quàm sapissimè.

DE EXERCITIIS.

Altera disciplinæ militaris pars, exercitia sunt. Etenim, si Vegetio (17) credimus, exercitus ex re ipsa atque opere exercitii, nomen accepit. Hæc autem apud Romanos triplicia: *oneris, operis, armorum.* Oneris, quæ pulchrè Cicero (18) complexus: *Quis labor & quantus agminis? Ferre plus dimidiati mensis cibaria, ferre, si quid ad usum velint, ferre vallum. Nam scutum, gladium, galeam nostri (Romani)*
E e 3
mili-

(14) Livius passim, & Jorn. de Reg: ac temp. success: l. i.

(15) xxvii. c. 49. Appian. de bell. Annibal. (16] Polyb. l. ix. 5. & Liv. xxii. c. 43. (17) l. ii. c. i. (18)

Tusc. quest. ii.

*milites in onere non plus numerant, quam
bumeros, lacertos, manus. Arma enim
membra esse militis dicunt, quæ quidem ita
geruntur aptè, ut, si usus foret, abjectis one-
ribus, expeditis armis, ut membris, pugnare
possent. Quibus quatuor complectitur,
cibum, utensilia, vallum & arma.*

Tria priora nostros vix gestâsse, puto.
Non persuadebit hoc mihi Magonis (19)
filius, in Sicilia occumbens; qui induciis cū
Dionysio Syracusano pactis, omne illud
tempus in ordinando & exercendo milite
consumpsit; assidua igitur laborum tra-
ctatione, & cobortatione accurata,
crebroq; armorum usu, non dicto audientem
modo; sed robustum quoque exercitum fecit.
Non persuadebit, inquam: nam non usq;
adeò dura apud Carthaginienses, ut Roma-
nos, militia: & quorsum tanta navigiorum
copia, quæ annonam & utensilia vehebat;
quorsum & currus; quorsum denique tot
calones bajulique, qui numero fermè in-
numero castra sunt secuti? De quibus po-
sterioribus, hæc non pigebit ex Diodoro
(20) Sicu-

(19) Diod. l. xv.

(20) Siculo audire: Amilcaris exercitum, in Sicilia agentem, variarum gentium coluvies, prædæ causâ, sequebatur. Quæ ut nullum militiæ usum exhibet; ita sæpenu-merò tumultus, & vanæ trepidationis causam præbere solet, unde gravissima non rarò pericula existunt. *Et tunc in illa viarum angustia & asperitate, impedimentorum bajuli, aliq; exercitûs affecula, ordinibus non adscripti, in transitu de via inter se contendere, arctataq; multitudine, quidam pugnos inter se conserere. Et dum plures utring; succurrunt, clamor & tumultus ingens exercitum invadit. Unde postea CCCIJJJJ CCIIJJ CCIIJJ peditum & IJJ equitum, exiguus hostium numerus, superavit. Arma, dixi antea, inter onera Romanorum non fuisse; addo nec inter nostrorum. Nam de Annibalis veterano, ita Silius:*

*Ac ne nocte quidem clypeive, ensesve repositi,
Non pharetra, aut jacula; & pro membris
arma fuerunt.*

Eadem ferè insinuant etiam, quæ suprâ de cubilibus dixi.

Ec 4

DB

DE IMPEDIMENTIS.

Hæc dum memoro, neminem fore spero, qui laudabit malum nostrorum morem; quòd magnam auri argentiq̃ue vim, nec non pretiosas res, splendidamq̃ue secum vexerint supellectilem. De Hannibalis castris, quibus illum Timoleon exuit, Plutarchus (21) inquit; *caforum deprebendisse Græcos ex manubiis dignitatem. Nihil enim æs, vel ferrum, qui spoliabant cadavera, morabantur, tanta affluentia argenti, tanta auri erat. Etenim superato flumine, castra cum impedimentis ceperunt. Pulcherrimum & magnificentissimum præbuit spectaculum Timoleontis tentorium, omni genere undiq; accumulatum spoliorum, in quibus mille thoraces eximio opere & splendore, decem millia clypeorum exposita fuerunt. quorum splendidissima in patriâ Diis suspendit Timoleon.* Illi idem ne his quidem sapientiores, contra Syphacem (22) bellum gesturi, *plaustra & jumenta, usq; ad delicias, trahabant secum.* Secundo bello

[21] in Parall. in Timol. (22) App. de bell. Pun.

bello Punico, Scipio in castris Annibalicis
argenti (23) pondo XX. millia, auri octin-
genta, & supellectilis pretiosa magnam in-
venit copiam. Fuit & inter impedimenta,
 ebur (24] affabrè elaboratum, quò sæpè
 hostes potiti. Imprimis hîc notandum,
 pateras & pocula in castra pretiosa secum,
 forsan etiam milites, portâsse. Scipio (25],
 expugnatâ Carthagine novâ, pateras cepit
 CCLXXVI, librales fermè omnes pondo,
 magnumque vasorum argenteorum nu-
 merum. Scipio (26) præmia decurrentibus
 promittit

è Tyria, duo pocula, præda.

Idem Masinissæ donat,

cum qua diviûm libabat ad aras

Hasdrubal, ex auro pateram.

De militibus constat, cùm, in obsidione
 Agrigenti, Campani (27) statutam fru-
 menti mensuram exposcerent, & Imilcar
 priùs expedire naves suas, ad illas hostium
 capiendas, destinâsset, pocula Carthag:

E e 5

mili-

(23) Eutrop. Hist. Rom. l. III. [24] App. de bell.
 Pun. [25] Liv. xxvi, c. 47. [26] apud Sil. l. xvi.
 (27) Diod. l. xiii.

militum, ad maiorem rei fidem, pignori dedisse.

Non immerito itaque (28) Livius, exercitum Carthaginienſium *gravem impedimentis*: & Valerius Maximus, *Castra Punica opibus referta*, dicit. Silius l. iv. de Asdrubalis castris:

non urbe recepta

Plus ullâ partum prædæ.

Jure etiam meritoque Annibalis scomma, in Antiochum prolatum, ad Carthaginenses pertinere poterit; quod tamen Macrobiani verbis efferam. Ita autem ille l. ii. c. ii. Saturnal. *Annibal Carthaginensis, apud Regem Antiochum profugus, facetissime cavillatus est. Ea cavillatio hujusmodi fuit. Ostendebat Antiochus in campo copias ingentes, quas, bellum populo Romano factururus, comparaverat: convertibatque exercitum, insignibus argenteis & aureis florentem. Inducebat etiam currus cum falcibus, & elephantos cum turribus, equitatumque, frænis & ephippiis, monilibus ac phaleris præfulgentem. Atque ibi rex, contem-*
plati-

[28] l. xxi. c. 47.

platione tanti & tam ornati exercitus glori-
 abundus, Annibalem aspicit, & putásne,
 inquit, satis esse Romanis hæc omnia? Tunc
 Pœnus, eludens ignaviam imbelliamq; mili-
 tum ejus, pretiosè armatorum: Planè, in-
 quit, satis esse credo Romanis hæc, etsi avaris-
 simi sint. Nihil prorsus neque tam lepidè,
 neque tam acerbè, dici potest. Rex, de nu-
 mero exercitus sui, ac de æstimanda equipa-
 ratione, quæsi verat: respondit Annibal de
 præda.

DE AGMINE.

Sub jam dictis oneribus, ibant sæpè
 compositi & ordinati. Et hoc Agmen
 dicitur, apud Romanos; cujus varia forma,
 prout locus & tempus exposcebant, erat:
 unicam, ex (29) Livio, ostendo. Annibal Hi-
 spanos & Afros, & omne, quod veterani e-
 rat robur exercitûs, admistis ipsorum impe-
 dimentis, necubi consistere coactis necessaria
 ad usum deessent, primos ire jussit, sequi Gal-
 los, ut id agminis medium esset; novissi-
 mos ire equites: Magonem inde cum ex-
 pedi-

(29] l. xxii, c. 2.

peditis Numidis cogere agmen; maxime Gallos, si tædio laboris longaq; via, (ut mollis ad talia gens) dilaberentur, aut subsisterent, cohibentem. Incesserunt sæpè & quadrato agmine: imò, Tagum annem hoc genere ingressus Annibal, apud Polybium. Cùm igitur castris [30] discedendum, signum & convasandi & abeundi datum.

Hic considerandus esset quoque castrorum metandorum modus; verum, cùm antè, quantum licuit, dictum, ad exercitia me confero operis.

EXERCITIA OPERIS.

Exercitii secunda pars, OPERA; quæ tam stupenda apud nostros, ut fidem superent, & fieri humana manu vix posse, videantur. Plurimis ejusmodi exemplis plena sunt historia, quas res Carthagenensium manifestas facient: quibus imprimis satis decantatum transitum per Alpes adde.

EXERCITIA ARMORUM.

Pauca de his ex parco antiquitatis penu depromo. Videtur, proh dolor, nostris utpluri-

(30) Liv. xxvii, c. 49.

plurimum initium armorum ipsum bellum fuisse: quod, indies confluentibus novis hominibus, vix fieri poterat aliter. At tamen & hac in parte, etsi invida æmula taceat, honos Carthaginis eruendus.

Annibal (31) quatuor equorum millia equitibus domanda tradidit. Asdrubal, à (32) venatione elephantorum reversus, ex delectibus Pœnorum Afrorumque, sena confecit millia & sexcentos equites, servorum quoque millia quinque coëmit ad remigium: à Numidis accepit equitum duo millia: mercenarium etiam militem conducebat, & omnes exercebat, ducentesimo à Carthagine stadio. Huc revoco antea à me, ex Diodoro Siculo notatum l. xv. de Magonis filio in Sicilia: qui, induciis cum Dionysio Syracufano pactis, omne induciarum tempus in ordinando & exercendo milite consumpsit; assidua igitur laborum tractatione, cohortatione accurata, crebroq; armorum usu, non dicto audientem modo; sed robustum quoque exercitum fecit.

Quid

[31] Liv. xxiv. c. 20. [32] App. de bell. Pun.

Quid? tacebimusne Xanthippum (33), militiae nostrae magistrum? cuius vestigiis instituisse posteros, existimo: cum, eo doctore, non tantum pristina rejecerit errata, verum, eodem etiam ductore, insignem Romanorum Imperatorem, tot exercitativissimas vicerint & superârint copias. De Annibale, nonnulla historicorum, imprimis verò Poëtarum, adfero: qui Punica (34)

*per campos agmina ductor
Pulvere nigrantes raptat, lustratq; sub armis.*

Imò, quemadmodum, cum de genio Pœnorum diceremus, Annibal Magnus nobis exemplar fuit fugiendum; ita nunc, Silio (35) depingente, ille ipse nostris Martis pullis exemplum sit imitandum.

*Primus sumpsisse laborem,
Primus iter carpsisse pedes, partemq; subire,
Si valli festinet opus, nec cætera segnis,
Quæcunq; ad laudem stimulant: somnumq;
negabat*

*Natura, noctemq; vigil ducebat in armis:
Interdum projectus humi, turbæq; Libyssæ.
Insignis sagulo duris certare manipulis,*

Celsus

(33) Polyb. l. xxxii. (34] apud Sil. l. iii. [35) lib. i.

Celsus & in magno præcedens agmine ductor
Imperium perferre suum, tum vertice
nudo

Excipere insanos imbres, cæliq; ruinas.

Spectârunt Pœni, tremuitq; exercitus Auster,
Torquentem cum tela Jovem, permistaq;
nimbis

Fulmina, & excussos ventorum & flatibus
ignes,

Turbato transiret equo, nec pulvere fessum
Agminis ardenti labefecit Syrius astro.

Flammiferis tellus radijs cum exusta debi-
scit,

Candentiq; globo medius coquit æthera fer-
vor,

Fœmineum putat, inventa jacuisse sub um-
bra;

Exercetq; sitim & spectato fonte recedit.

Idem correptis sternacem ad prælia frænis

Frangere equam, & famam letalis amare
lacerti,

Ignoti q; amnis tranare sonantia saxa.

Gaudet & adversâ populos arcessere ripâ,

Idem expugnati primis stetit aggere muri,

Et quoties campo rapidus fera prælia miscet,

Quâ sparsit ferrum, lato rubet æquore limes.

At Numidarum gens, velocitate insignis,
venationibus sese exercuit. De Masinif-

sa (36) Appianus; *Educebat, inquit, suos, ad venationes aut prædas abigendas à cæteris gentibus, operæpretium in his exercitiis existimans.*

DE LEGIBUS,
*quæ tangunt Sobrietatem, Furta, Stipendia,
Præmia, Pœnas.*

Inter maximè laudabilia R. P. nostræ antiqua instituta, hoc non postremum, quòd in castris (37) vel gustare vinum severè prohibitum. Rationem reddit Aristoteles (38); *quoniam vini potu etiã liberi homines petulantes effici solent, & in multis gentibus hoc liberi quoq; homines abstinent.* Contrà, cùm homines mente abalienare viderent, vinũ ad strategemata sæpè adhibuerunt. Imprimis hoc in effectũ deduxit Maharbal: missus enim adversus Afros rebelles, cùm sciret, gentem avidam esse vini, magnum ejus modum Mandragoræ permiscuit, *cujus inter venenum, ut vult Frontinus (39), ac soporem media vis est.* Tum prælio levi commisso, ex industria cessit

[36] de bell. Pun. [37] Plato de legibus. & Eusebius de preparat. Evang. [38] de cura rei famil. l. i. c. 5. [39] strateg. l. ii. c. 5.

cessit; nocte deinde intempesta, relictis intra castra quibusdam sarcinis, & omni vino infecto, fugam simulavit: cumque barbari, occupatis castris, in gaudium effusi, medicatum avidè merum hausissent, & in modum defunctorum strati jacerent, reversus, cepit eos ac trucidavit. De variis mandragoræ effectis, vide Cœl. Rhod. l. xvii, c. 24. Ant. lect. Labante tamen inpejus R. P., & has leges lapsas videre est; ut in obsidione (40) Syracusarum, castella ab Imilcone excitata legimus, ad *asservandum ibi vinum & frumentum*. Asdrubale (41) castra ad Panormum habente, mercatoribus *magnam vini copiam advehentibus, Celtæ se ingurgitarunt*. Nonne & Pœni inter eos, quos (42) Annibal, vino & somno graves, arma capere ac frenare equos cogendo, fatigabatur?

Quid de legibus, furta & vastationes cohibentibus? altum hîc silentium. Etsi autem Imilco ad Syracusas, per triginta dies regionem incursando, excidiisque

F f

arbo-

[40) *Diod. l. xiv.* (41) *Diod. l. xxiii, Ecl. c. 12.* (42) *Liv. xxix. c. 34.*

arborum multando, totam fœdè corru-
perit; excusationem tamen invenire for-
san poterit, quòd, tum ut variis emolu-
mentis militem expleret, tum ut obsessis
desperationem injiceret, hæc atque talia
perpetrârit. Attamen, extra hos etiam
casus, quàm sæpè funditus omnia desola-
ta, plenæ sunt historiæ. Quæ dum men-
te revolveo, & hodiernæ militiæ, imprimis
nostræ Europææ, deploratissimum intueor
statum; liceat mihi in hos, cum (43) Lipsio,
exclamare milites: Ferum Martem, nec
qui animata solùm vitâ devolvit; sed ever-
tit quicquid stetit! O etiam ferini animi,
qui cladibus his auctores, qui delectamini!
qui gaudetis! & per malam ambitionem
fovetis. Meo voto, in vos & capita ve-
stra expetant primæ glandes emissæ, aut
prima tela. Isti malorum fons & causa,
isti per pravam cupidinem, aut metum,
bella nobis suscitant, post ipsos mansura.
Iterum voveo. cadant, & his victimis Bel-
lona placata abeat, & candida pax succe-
dat! Romanorum, etiam post tot secul-
la, mor-

(43) l. v. Dial. l. de Milit. Rom.

la, mortuorum vivit fama: at unde? quòd severissimis legibus disciplina militaris adstricta. Discant nostri prædones potius, quàm milites, quod memoriæ Scaurus, apud Frontinum (44), tradidit: pomiferam arborem, quam in pede castrorum amplexa fuerat metatio, *postera die, abeunte exercitu, intactis fructibus relictam.* In speciem igitur (ut ad meos revertar Pœnos) Annibal (45), qui maximâ omnium, quacunque ierat, clade Tarentum perveniens, in Tarentino demum agro, pacato incedere agmine cœpit: nihil ibi violatum, neque usquam viâ excessum est. At quò consiliò, audi Livium; *Apparebat, non id modestiâ militum, aut ductis, nisi ad conciliandos Tarentinorum animos, fieri.*

DE STIPENDIIS.

Acceperunt Pecuniam, ut de Mercenarijs Polybius (46), ubi aurei, viritim dati, meminit: Frumentum, ut Campani, in

F f 2

obsi-

[44] Plura vide apud Lauterbach. im Regentenbuch. l. III. c. 6, 7. (45) Liv, xxiv, c. 20. (46) l. I. c. 66.

obsidione (47) Agrigenti. *Pretia* etiam
equorum postulant (48) mercena-
 rij.

PROEMIA & POENÆ.

Quæ omnem vitam & societatem con-
 tinent, vinculum & coagulum R. P., sunt
 præmia & poenæ: illorum parva, harum
 major ratio nostris. Aristoteles (49) memo-
 riæ reliquit: lege sanctum, ut, quot quisq;
 apud Carthaginienses stipendia fecisset,
 tot, ornatûs gratiâ, annulos ei ferre liceret:
 quod, ad acuendos animos in militiam,
 haud parùm facere putabatur. Imilco
 (50] verò ad Campanos, Ætnæ accolæ, le-
 gatos mittit, qui ad defectionem à Diony-
 sio eos sollicitarent: prolixitate agrorum
 in illa ditione se illos remuneraturum, &
 prædæ, ex bello acquisitæ, participes factu-
 rum, pollicerentur. Casilinum oppugnans
 (51) Annibal, auream coronam muralem
 proponit; ei nimirum, qui primus mu-
 rum subiisset, inque oppidum hostium per
 vim adscendisset, ut vult (52) Agellius. Fa-
 ctum

[47] Polyb. l. i. c. 68. [48] Polyb. l. i. c. 68. (49)
 l. vii. Pol. c. 2. [50] Diød. l. xlv. (51) Liv. xxiii.
 [52] c. 18. l. v, c. 6.

ctum id forsan exemplo & imitatione Romanorum: ante hoc enim tempus [quod equidem sciam] ullus ejusdem nec usus, nec mentio. Alia attingit, non explicat, proemia Himilco, apud (53) Polybium; qui, primo bello Punico, Lilybæo tum temporis præerat. Itaque ut suis, contra Romanos oppugnantes, animos faceret, inter alia incitamenta ad fortitudinem, *cum magnitudine eorum, quæ viris cuique fortium promittebantur*, tum publicæ etiam liberalitatis ac munificentiae à R. P. Carth: facta spe, omnes sibi devinxit, & ad futurum proelium instruxit. Fortassis etiam jus civitatis Carthaginensium datum, ut suprâ (54) innuimus.

Non prætereundum & illud, videri, ab hostibus prædas in publicum collatas fuisse. Populus Carth:, audita morte Amilcaris & [55] Asdrubalis, coëgère eos, qui dona ab iis accepere ingentia, in publicum, tanquam ab hostibus capta, conferre.

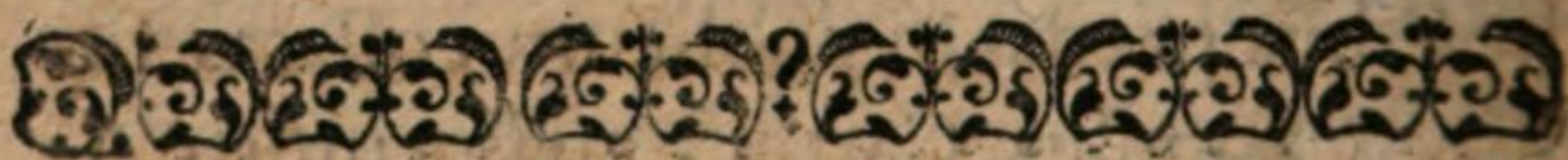
F f 3

De

(53) l. i. c. 45. (54) de subditis (55) App. de bell. Hisp.

De Pœnis.

Quid sperandum militum plebi delinquenti, si tam sæviter in Duces animadversum, quilibet, vel me tacente, colligere poterit. Duces infortunatos (56), quam doli culpæve expertes, vel exilio, vel ultimo affecerunt supplicio. Quibus addo tantum, quod viros illustrissimos (57) in bellis ad summa imperia evexerint, his præ cæteris summam rerum gubernandam, rati: Pacem verò nacti, eosdem falsò criminati fuerint, & iniquis judiciis circumventos, per invidiam è medio sustulerint. Unde, ut Diodorus testatur, nonnulli imperiis præfecti, sententiarum in judicijs metu, ab imperio defecerunt, aut ad tyrannidem se converterunt.

CAPUT IX.

*De Oppugnatione, Subita, item Diuturna;
& Machinis, eò pertinentibus.*

Oppugnaturi urbem, videntur prius gra-

(56) *Val. Max. l. ii. c. 7. Lips. de cruc. l. i. c. 12. supra de Jurisd: & de belli Ducibus.* [57] *Diod. l. xx.*

gratiam obtulisse incolis. Annibal (1),
Saguntum accedens,

*Pandere jam dudum portas & cedere vallo
Imperat, & longè clausis sua fœdera, longè
Ausoniam fore, nec veniæ spem Marte sub
actis.*

Oppugnatio autē vel subita est, vel Diu-
turna: illa, ubi cum impetu, nec circum-
vallatione præmissâ, incurritur; ad hanc
rem leviores Machinæ, & alia adhibita.
Inter quæ

Corona.

Corona primūm adhibita, (2) ad terren-
dum, aut claudendum; sed & ad distinen-
dum. Hinc sæpè occurrit coronæ, in no-
stra militia, mentio. Annibal Casilinum
(3) coronâ undiq; cinxit; item, dum instat
laceffitq; coronâ undiq; circumdatiis mœnib9.
Nolam (4) coronâ circumdedit, ut simul ab
omni parte mœnia aggrederetur. Et spif-
sa hæc forsā corona (ut eam Silius vocat)
sæpè fuit; id est, duplex, triplex, ut nu-
merus militū, aut magnitudo oppugnan-
di loci erat. In corona introrsum erant

Ff 4

pedi-

(1) apud Sil. l. 1. [2] Lips. Polior: l. 1, Dial. 4. (3) Liv.
xxiii. c. 18. [4] Liv. xxiii, c. 44.

pedites, quorum invadere ; extrorsum equites, quorum inspectare & tueri. Ece minùs quidem series ita duplex aut triplex ; sed cùm appropinquabant , ratio vult , magis arctatos , multiplicatosque item fuisse : in gyrum scilicet , assiduè angustiores. Sæpè , Annibal imprimis , & corpora alibi militum & cohortes reliquit, ad subita belli, & subsidium , aut præsidium. Hoc etiam ampliùs , primos ordines peditum scutatorum graviorumque fuisse, qui cominus assultarent , invaderentque : retrorsum leves , aut velites , ut funditores, & sagittarios , qui eminus pellerent telis, & deturbarent propugnatores. Nam hoc cùm factitatum in aciebus, nec in oppugnationibus prætermisum, reor.

De Testudine militari.

Sequebatur Testudo (5), quâ statim sub muris usi, ut tecti & conferti succederent ascenderentque. Est autem Testudo, junctio corporum armorumque ; & scuta, partim lateribus applicata, partim capitibus

(5) *Lipsius Poliorc. l. 1. Dial. 5.*

bus superlata. Uti eâ Romani in triplici discrimine; in oppugnando, pugnando, & repugnando. Nostri, quantum mihi reperire licet, in oppugnando tantum; idq; ad Saguntum, de qua Silius:

Tandem condensis actæ testudinis armis.

Quæ quò clariùs pateant, lucem iis à Romanis mutuemur, eorumque assertore, & vindice, Lipsio. Testudo in oppugnando fuit, cum, scutis super capita elatis, muro succedebant, primis altioribus, & ordine paulatim, tecti simplicis in morem, decrescente. Causa, ut tela injecta per proclive laberentur, & minùs infidere possent, aut infigi. In has ergò testudines, manipulatim, aut centuriatim se conglobabant. Hujus testudinis finis unus, succedere & subruere: alter, succedere & ascendere. Nam ascendebant alii super alios, ut fastigio altitudinis muri æquarentur.

Scala.

Præter testudinem, scalæ etiam communiter admotæ. Ita Hannibal (6) cum
Ff 5 equi-

[6) Liv. xxix, c. 7.

equitibus Numidis circumequitat urbem,
dum scale, & quæ alia ad oppugnandum
opus erant, parantur. Multa quidem ge-
 nera, apud antiquos, scalarum reperimus;
 apud nostros an omnia, an unum genus,
 latet. Ad Nolum (7),

jam claustra evellere Pœni,
Et scalis spreto tentabant rumpere muros.
Insonuere tubæ passim, clamorq; virorum,
Tinnitusq; simul litui, raucoq; tumultu
Cornua, & in membris concussa furentibus
arma.

Pertur acerba lues disiectis incita telis,
Effusaq; ruunt inopino turbine turmæ.

Addo memorandum scalarū genus, quo
 usi Afri; non tamen sub nostris, sed Roma-
 nis. Aurem præbe oculosque [8] Livio.
 Scipione Illiturgim in Hispania oppu-
 gnante, transfugæ Afri, qui tum inter au-
 xilia Romana erant, & oppidanis in ea tu-
 enda, unde periculum videbatur, versis, &
 Romanis subeuntibus, quâ adire poterant,
conspexerunt editissimam urbis partem,
quia rupe præalta tegebatur, neq; opere
ullo munitam, & ab defensoribus vacuam.
levi-

(7) Sil. l. vii. [8] l. xxviii. c. 20.

levium corporum homines, & multa exercitatione pernicious, clavos secum ferreos portantes, quæ per inæqualiter eminentia rupis poterant, scandunt. Sicubi minùs arduum & leve saxum occurrebat, clavos per modica intervalla figentes, cum velut gradus fecissent: primi insequentes extrahentes manu, postremi sublevantes eos, qui præ se irent, in summum evadunt. Inde decurrunt cum clamore in urbem, jam captam ab Romanis.

Ad expletionem fossæ servientia.

Quartum (9), quod ad subitam pertinebat oppugnationem, materies erat, explendis fossis apta, Romani ut plurimum usi Cratibus. Hæ in duplici usu: sive, ut tegerent antelatae; sive, ut fossas iis explerent, & mixto aggere, quasi per pontes, irent. Hannibal, evadere cupiens Romanorum manus, postquam (10) fossas, stercoribus, acere probè fartis æquaverat, hostibus insciis, incolumẽ exercitum abduxit. Sæpè & in hunc usum, cadaveribus humanis fluvii integri repleti; quod summæ crudelitas

[9] Lips. Dial. 17. l. 1. Polior. (10) Polyb. l. xix. c. 18.

delitatis, ut antè, cùm de ea sermo nobis
esset, indicavimus. Silius l. i. de Anniba-
le, ad Saguntum:

*Perq̃ ipsos cedis cumulos, stragemq̃ jacen-
tum*

*Monstrabat furibundus iter, cunctosq̃
ciebat*

*Nomine, & in prædam stantem dabat impro-
bus urbem.*

Vinea.

Vinea, à similitudine veræ illi⁹ dicta, quæ
jugata & in tectum allevata. Sub illa quia
confidere fas, & latera sic clausa: hæc quoq;
militaris nomen sumpsit. Talem dat Ve-
getius (II) *Elignis levioribus machina colli-
gatur, alta pedibus octo, lata septem, longa
sedecim. Hujus tectum duplici munitione, ta-
bulatis cratibusq̃, contextitur. Latera quoq;
vimine sepiuntur, ne saxorum telorumq̃
impetu penetrentur. Extrinsecus autem, ne
immisso concrementur incendio, crudis ac
recentibus corijs, vel centonibus operitur.
Cùm plures factæ fuerint, junguntur in or-
dinem; sub quibus subsidentes tuti, ad sub-
ruen-*

(II) l. iv. c. 5.

ruenda murorum penetrant fundamenta.
Hæc Vegetius. Partes singulas inspiciam⁹,
& explicemus, cum (12) Liplio. *Elignis*,
inquit ille, *levioribus machina colligatur*;
nempe, quia transferri opus, & à militib⁹
moveri. Hinc ad illum motum indican-
dum, *vineas agere, procedere, proferre*,
dicebant: nam eminùs paratæ, paulatim
admovebantur ad oppidum: sive, ut sub
iis Arietem admoverent, sive subruerent
muros. Ita Sagunti (13) angulus muri erat
in planiorem patentioremq^{ue}, quàm cæ-
tera circa vallem, vergens. Adversùs
eum Annibal *vineas agere instituit, per
quas aries mœnibus admoveri posset.* Ad
Casilinum (14) *vineæ cœptæ agi cuniculiq^{ue}.*
Alta, pergit ille, *pedibus 8, lata 7, longa*
17. Totam magnitudinem si consideras,
dixeris duplicem virorum seriem sub ea
stetisse, quinos & quinos. *Hujus tectum
duplici munitione, tabulatis cratibusq^{ue}, con-
tegitur. Latera quoq^{ue} vimine sepiuntur.*
Atque hæc præcipua ejus materies & te-
gmen.

(12) *Poliorc. l. i. dial. 8.* (13) *Lip. xxi. c. 7.* (14) *Idē
xxiii. c. 18.*

gmen. Interdum tamen, si plura, aut graviora in oppido tormenta, nec vim sufferrent hæ craticæ; faciebant e crassiore ligno, ne saxorum telorumque impetu penetrentur. *Extrinsècus autem, ne immisso concrementur incendio, crudis ac recentibus coriis, vel centonibus operiuntur.* Eapropter puto, Annibalem hisce aliisque operibus custodiam (15) apposuisse. *Cum plures factæ fuerint, junguntur in ordinem, sub quibus subsidentes (quia is ferè latentium cavitiumque habitus) tuti ad subruenda murorum penetrant fundamenta.* Nonnunquam cuniculis suffodiebant muros; suffossis trabes supposuerunt, quibus igne absumptis, moenium ruina secuta: ut, plurimis in locis apud Diodorum Siculum, videre est.

Vectes & Dolabræ.

Quid sint vectes, quæ eorum vis & forma, non ignotum. Et sunt pali (16) è ligno, aut ferro, ad onera sublevanda, aut promovenda. Utiles sanè isti ad lapides prægrandes emovendos emoliendosque,

(15) Liv. xxi. c. ii. (16) Lips. Polior. l. i, Dial. ii.

que, uti sæpè in veterum muris. Ubi minores aut infirmiores, Dolabris magis hoc peragebant. Docebit hoc & monstrabit Livius (17) in Annibale, ad Saguntum. Cum enim muros defensoribus nudâset, tum occasionem ratus, quingentos fermè Afros cum dolabris, ad subruendum ab imo murum, mittit. Nec erat difficile opus, quòd camenta non calce durata erant; sed interlita luto, structura antiqua genere; itaque, antequam caderetur, ruebat, perq; patientia ruinis, armorum agmina in urbem vadebant. Quod his etiam, sed poëticè, Silius. l. i. expressit.

*Tandem, condensis ætæ testudinis armis,
Subducto Pœni vallo, cecaq; latebrâ
Pandunt prolapsam suffossis mœnibus urbem.*

*Terribilem in sonitum procumbens aggere
victò*

Herculeus labor, atque immania saxa revolvens,

*Mugitum ingentem casu dedit. Alpibus altis
Aërie rupes scopulorum mole revulsa,*

*Haud aliter scindunt resonanti fragmine
montem.*

De

DE OPPUGNATIONE DIUTURNA.

Diuturna (18) oppugnatio admota, ubi subita non successit, & aut artibus ingenisque vincendi hostes, aut longâ fame domandi erant. Sed hanc respectare anceps, arduum, & ideò ad majora opéra, aut Tormenta conversi. Inter opera primum, *Circumvallatio*. Ea solenniter olim à Poënis adhibita, cum premere obsidione munitionem, aut locum, vellent. Causa justissima: claudere enim prius opus erat, ne nuncij, cibi, auxilia, intrarent: tum &, ne quis exiret: sed etiam, ut sese obsidentes munirent contra subitas eruptiones. An & causa etiam aliqua terror? certè enim metum, aut & desperationem concipiant, necessum est, qui vident, sic arctè se claudi; &, quanquam cætera adfunt, cogitatio tamen illius carceris nocet: tum & fiducia, aut pertinacia hostilis. Ergò plerique olim circumvallabant; ij quidem, quibus cura aliqua bonæ militiæ, aut artis. De Saguntinis Silius l. i.

Stat

(81) *Lips. Polior, l. ii, Dial. i.*

*stat dura juvenus,
Ereptamq; fugam & claudi videt aggere
muros.*

Famosa fuit illa ad Himeram obsidio. Amilcar enim bina posuit ibi castra; hæc terrestribus, illa nauticis destinata copiis. Tum [ut loquitur (19) Diodorus] quicquid navium fuit longarum, subduxit, profundâ eos fossâ valloque circumdans. Et terrestris castra exercitûs ita muniit, ut adversus Urbem fronte converterentur à navali; inde muro ad imminentes Urbi colles producto. Addit circumvallationi ad Saguntum Silius (20) & turres castellaque:

*Cura subit collem turritâ cingere fronte,
Castelloq; urbem circumvallare frequenti.*

Atq; hæ diversæ turres erant ab iis, quas postea dicam, mobilibus; fixæ enim istæ & minùs operosæ, minusque etiam altæ.

DE AGGERE.

Clausum habemus hostem, nondum oppugnatum. Ut id fiat, opera alia struenda

G g

(19) l. XI, (20) l. I.

enda sunt; in primis (21) *Agger*. Is fuit terreus quidam, & aliâ materie mixtâ, mons, & elevatio, quem paulatim versus Urbem producebant & attollebant, ut ex alto pugnarent, & Turres ibi constituerent, sed & Tormenta. Ita ad Saguntum (22),

subit arduus agger,

Imponitq; globos, pugnatum de super urbi.

Agger vocabatur ab ipsa re; quia aggerabant & cumulabant. E terra, lapide, ligno, congeriem struebant. In oppugnatione Agrigenti, ejus rei gratiâ, sepulcra demoliebantur, & ad ipsos extulerant muros. Virgulta etiam & fasces (23) maximè hic usui; sive ad implendum & attollendum, sive ad ligandum. Aggeres vulgò alti, & id ferè pro muris, in quos struebantur; nam æquare, aut superare debebant: & sæpè muris planè admoti sunt, ut è propinquo pugnarent, sicut antè Silius nos docuit. Admovebant autem muris paulatim

(21) *Lips. Polior. l. II. Dial. 3.* [22] *apud Sil. l. I.* (23) *Diod. l. XIII.*

latim, & progrediendo. Nam latera vinciebant, claudebantq; lignis; sed, antrorsus & urbem versus, pars ea manebat aperta. Aggerebant igitur paulatim & promovebant, in fossas ipsas, denique ad muros. Dum id fieret, nihilominus turres aggeri impositæ, quæ administrantes & operantes tuebantur: sed ex quoque cum aggere paulatim procedebant.

TURRES MOBILES.

In aggere turres, & statim ab eo structæ; imò & tunc (24), cum is nondum perfectus: & tutelæ operis, ministrorumque causâ, imponebantur. Agebantur autem rotis: hinc *promoveri* & *agi* apud nostros dicuntur. Proceritas autem ipsarum tanta fuit, ut non solum muros; sed etiam turres lapideas altitudine superarent. Ad Selinuntem, sex (25) summæ altitudinis turres propè erectæ, quæ altiores longè erant mœnibus. Similiter Agrigento duas (26) stupendæ magnitudinis turres appli-

G g 2

cant,

[24) Lips. l. II. Polior. Dial. 4. (25) Diod. l. XIII. (26) id. l. XIII.

cant, ex quibus moenia impugnabant. In expugnatione Sagunti, ipse Annibal (27), quâ turris mobilis, omnia munimenta superans altitudine, agebatur, hortator aderat.

Tecta verò, five Tabulata (quæ & Fastigia, & Vertices, dicuntur,) plerumque plura in turribus; cum ut defensores plures imponderent, tum ut Tormenta, sed non maxima, scalas, Pontes, & talia ad invadendum.

PONTES.

De pontibus nihil occurrit, quod magnopere scire expediat: nisi de illis, quibus Elefantos, Italiam petens Annibal, transmisit Rhodano. Structuram eorum habes apud Polybium (28). Notandus & ille apud Silium l. VIII. qui

cadentium

Corporibus struitur,
quem suprà crudelitas ipsorum monstra-
verat.

ARIES.

Arietis origo vetus; sed parùm certa:
cum

(27) Liv. xxi. c. ii. (28) l. III. c. 46.

cum pars ad Græcos [29] & Epeum reterat, inter quos Plinius. *Equum, qui nunc aries dicitur, in muralibus machinis, Epeum invenisse ad Trojam: pars ad Tyrios, sive Carthaginienses, inter quos Vitruvius. Primum ad oppugnationem, aries sic inventus esse, memoratur. Carthaginienses ad Gades oppugnandas castra posuerunt, cum autem castellum antè cepissent, id demoliri sunt conati. Posteaquam non haberent ad demolitionem ferramenta; sumpserunt ignem, idq; manibus sustinentes, capiteq; ius summum murum continenter pulsante, summos lapidum ordines dejiciebant, Et ita gradatim ex ordine totam munitionem dissipaverunt. Hæc Vitruvius. Arietem Carthaginensibus debere originem, Lofius Vitruvio calculum adjicit: nec immerito. Si enim Græcorum res, ut vult Plinius, etiam inde à Trojano bello; cur Homerus non meminit, ille fons thesaurusq; rerum artiumque? cur multis seculi nemo postea? nec probabile est,*

G g 3

[29] Lips. ?oliorc. l. III. Dial. I.

est, rem tam præsentanei usûs, semel repertam, subitò deperiisse.

Dicta hæc machina à similitudine, & reciprocatione ictûs arietini. Sed aries iste non uniformis aut simplex; triplicem reperio. Est *Rudis*, à prima inventione; quem manibus lacertisque validi homines sustinent & agunt. *Compositus*, qui trabem quoque alteram jungit & statuit, à qua pendulus vi majore, conatu eviore libratur. Hunc quoque Pœnis ius Terullianus primitus repertum asserit. *Arietem* (inquit libro de pallio) *nenini unquam adhuc libratum, illa dicitur Carthago, studiis asperissima belli, prima omnium armasse in oscillum penduli impetus, commenta vim tormenti, de bile pecoris capite vindicantis.* Cùm enim *oscillationem* ei tribuit, manifestè compositum hunc demonstrat. Sed & Vitruvius idem cum eo; qui vult, statim à rudi illa inventione, fabrum quendam Tyrium, nonine Pephasmemon, hac ratione inductum, malò statutò, alterum ex eo, uti trutinam, suspendisse, & reducendo & impellendo vehementer.

hementius, plagis Gaditanorum murum deiecisse. Hic in plurimo usu: & inter Romanorum opera, ex professo Josephus Flavius descripsit, tertio excidij: *Est, inquit, aries trabs prae grandis, quae malum navis assimilat. Is solidatur in capite gravi ferro, in arietis formam, unde & nomen adsumpsit. Dependet medius, funibus suspensus ex alia trabe, velut trutina; quae trabs tignis utrinque firmis munita est, & fulta. Repulsus porro magna virorum manu retrorsum, iisdem antrorsum statim & cum impetu reflectentibus, quatit muros prominulo ferro. Neque est ulla turris tam valida, aut moenia tam lata, quae, ut primas maximè plagas tulerint, subsistere, & sustinere assiduas eas possint.* Hæc Josephus. Si libet per verba eius ambulare, & lucem aut fidem ijs dare, adire poteris Lipsium, ducem meum & auctorem. Nobis licet, occasione ejus, quod Josephus memorat, *magna virorum manu impulsam*, de Romanorum adducere arietibus, quibus Carthaginiis moenia impugnabant. Appianus (30) duos vastos adhibitos

Gg 4

(30) in Punico.

bitos dicit arietes, quorum alter à sexies mille peditibus; alter à remigibus impellebatur. Quanta igitur arietis longitudo, dices? nec enim nisi ordo virorum unus utrinque admoveri potuit: & singulis ad ingressum & motum minimum dandi duo pedes? Explicabit nos ex hoc dubio Lipsius (31): *Recens, inquit, manus manui succedebat, eratq; perpetuus is ictus. Ideò arietes non ita multi structi, etiam in magna obsidione: & plures tamen adhibiti ad ministeria, aut tutelam.* Atque hic est *compositus aries*: circa quem tamen alius etiam labor, aut cura; tegebatur enim cratibus & coriis, contra jactus, aut ignes. Nostri verò pro his integumentis, solidà testudine totum Arietem texerunt: atq; ea tertia est species, *Testudo Arietaria, vel testudo aries dictus.* Et sic tertius hic *Aries*, Carthaginienensium etiam, ut (32) Vitruvius scribit, inventum. *Cetras*, inquit, *Carchedonius* (malè, monente Lipsio, *Chalcedonius*) *de materia primùm basin subjectis rotis fecit, supraq; compegit arre-*
Etariis

(31) l. III. Poliorc. Dial. I. (32) l. x.

Elariis & jugis varas, & in his suspendit Arietem, coriisq; bubulis textit, uti tutiores essent, qui in ea machinatione, ad pulsandum murum, essent collocati. Id autem, quia tardos conatus habuerat, Testudinem arietariam cœpit appellare. De eadem Vegetius: De materia ac tabulis Testudo contextitur, quæ, ne exuratur incendio, coriis, vel ciliciis, centonibusq; vestitur. Hæc intrinsecus accipit trabem, quæ aut adunco præfigitur ferro, & FALX vocatur: aut certè, ipsius caput vestitur ferro, & appellatur ARIES. Testudo autem, à similitudine veræ testudinis, nomen sumpsit, quia, sicut illa modò reducit, modò profert caput, ita machinamentum trabem.

CATAPULTÆ.

Duplex (33) instrumentum priscis, quò in hostes emitterent & jacularentur: alterò tela, vel grandiores sagittas; alterò lapides, vel saxa. Id prius *Catapultam* dixere, posterius *Ballistam*: alii postea confuderunt, ut *Diodorus* (34), qui scribit,

Gg 5

Lily-

(33) *Lips. Polior. l. iii. Dial. ii. V. etiam Taubm: in Plaut: Capt: act: iv. sc. 2. v. 16. (34) l. xii. Ecl. c. 14.*

Lilybæum Carthaginenses replevisse catapultis, tum acutè ferientibus, tum saxa ejaculantibus. Et Appianus (35), qui tradit, illos Romanis catapultas, quibus vel cuspides, vel saxa excutiuntur, tradidisse. Nos distinguimus cum Lipsio distinguente; sitq; nobis catapulta machina, quæ tela & ligna jacet. Fuerunt duplices, majores & minores: illæ, quæ telum ferèz. cubitorum emitterent; istæ, quæ dimidia-tum. Ultræque nostris. Carthagine Novâ, catapultæ maximæ viginti fermè & centum captæ, minores CCLXXI., si Livio (36) credimus. Semper maxima illarum Pœnis copia. Lilybæo (37) (oppugnante Pyrrho) tanta catapultarum erat copia, ut murus vix caperet. Earundem duo millia tradiderunt Romanis, ut Appianus; tria millia, ut Strabo docet: quæ cum adveherentur in castra Romanorum, *aspectus eorum præclarus fuit & mirificus ipsis hostibus, tot plaustra adducentibus Pœnis.* Merentur vel eo nomine, ut in formam

[35) *de bell. Pun.* (36) xxvi. c. 47. [37] *Diod. L. xxii. Ecl. 14.*

nam earundem inquiramus ; sed quis clariùs id nobis proponet (38) Ammiano ? Eum itaque audiamus : *Ballistæ figura*, inquit, (hæc ei, monente Lipsio, Catapulta est) *docebitur prima.* Ferrum inter axiculos duos firmum compaginatur & vastum, in modum regulae majoris extentum : cuius ex volumine tereti, quod in medio ars polita componit, quadratus eminet stylus, extensius recto canalis angusti meatu cavatus, & hæc multiplici chordâ nervorum tortili-um illigatus ; eiq; cochleæ duæ ligneæ conjunguntur aptissimè ; quarum propè unam assistit artifex contemplabilis, & subtiliter apponit in temonis cavamine sagittam ligneam, spiculo majore conglutinatam. Hocq; factò, hinc inde validi juvenes versant agiliter rotabilem flexum. Cùm ad extremitatem nervorũ acumen venerit summũ, percita interno pulsu à ballistâ, ex oculis avolat, interdum nimio ardore scintillans.

BALLISTÆ.

Accedo ad machinas, quæ lapides jaciebant,

ebant, dictas Ballistas. Fuerunt ex nostris duplices, maiores puta & minores. Carthagine (39) repertæ maiores XXII, minores LII. Quantum autem ponderis jaculatæ fuerint, non constat. Si tamen cum Romanis conferre velimus, jaciebant vulgò minores (40), lapides ferè centenûm pondo. At maiores ampliùs jaciebant, & vel talenta tria, id est, pondo 360. Nostra ista fulminea hodiè non capiunt, aut perverunt hoc pondus. Igitur non solùm contundebant; sed diffringebant omnia & disjiciebant. Tanta autem hujus tormenti vis erat (scribit [41] Hegefippus) ut percussus unus ex sociis Josephi, qui propter adstaret, *comminuto capite rueret, & occipitium ejus usq; ad tertium stadium, excuteretur. Mulier quoq; albo gravis, percussa uterum, supra dimidium stadij, de intima sede genitalis secreti, excuteret infantem.*

Formam Ballistæ satis ubertim, ut vult Lipsius, Ammianus (42) tradidit his verbis:

Do-

(39) Liv. xxvi. c. 47. (40) Lips. Polior. l. III. Dial. 3.
 (41) l. III. c. 12. (42) l. xxiii.

Dolantur axes duo quernei, vel ilicei, curvanturq; mediocriter, ut prominere videantur in gibbos: hiq; in modum ferratoria machine connectuntur, ex utroq; latere patentius perforati, quos inter per cavernas funes colligantur robusti, compagem, ne dissiliat, continentes. Ab hac medietate restium, stylus exsurgens obliquus), & in modum jugalis temonis erectus, ita nervorum modulis implicatur, ut altius tolli possit & inclinari: summitatiq; ejus unci ferrei copulantur, è quibus pendet stuppea, vel ferrea funda: cui ligno fulcimentum prosternitur ingens cilicium, paleis confertum minutis, validis nexibus illigatum, & locatum super congestos cespites, vel lateritios aggeres. Nā muro saxeo hujusmodi moles imposita, disiectat quicquid invenerit subter, concussione violenta, non pondere. Cū igitur ad concertationem ventum fuerit, lapide rotundo funda imposito, quaterni altrinsecus juvenes repagula, quibus incorporati sunt funes, explicantes, retrorsum stylum penes uncinum inclinant: itaq; demum sublimis astans magister, claustrum, quod totius operis

ris continet vincula, reserat malleo forti percussum. Unde absolutus ictu volucris stylus, & mollitudine offensus cilicij, saxum contorquet, quicquid incurrit collisurum. Et tormentum quidem appellatur, quod ex eo omnis explicatio torquetur: Scorpio autem, quoniam aculeum desuper habet erectum. Cui etiam Onagri vocabulum indidit ætas novella, eâ re, quod asini feri, cum venatibus agitantur, ita eminus lapides calcitrando post terga emittunt, ut perforant pectora sequentium, aut diffractis ossibus capita ipsa displodant. Hæc Ammianus.

NERVI.

Nervi ad omnia hæc tormenta maximè requirebantur: secundò capilli, si copia nervorum non esset. Nihil enim tormenta profunt, nisi funibus nervinis intentis. Equorum setæ de caudis & jubis utiles; indubitanter verò crines fœminarum. Illi enim cum tenues sint, & longi, multò oleo perfusi, cum plectuntur, vires & intentionem validam accipiunt, ut nec
disso-

dissonent[ex Hieronis Ctelibii l. xviii. probante Lipsio) multum à robore nervorum. Nostri, omnium rerum fermè copiâ, traditis machinis, destituti, cum, resumptis adversus Romanos hostilibus animis, arma pararent, ob pilorum inopiam (43), foeminas raserunt, ad catapultarum intensiones; quod tamè Strabo ad solas restringit ancillas. Factitatum id & à Massiliensibus (44), Rhodijs. Imò talia tormenta, talium instructa funium genere, apud Rhodios olim quoque monstrabantur, in testimonium nimirum virtutis mulierum ejus civitatis; ut videre est apud Aristidem in Oratione Rhodiaca, cum illa terra motu deleta esset. Byzantij, à Severo (Xiphilinus uti reliquit) obsessi, funiculos ad naves è capillis mulierum fecerunt. Idem Salonensibus (45), Aquilejensibus, (46) antiquissimis temporibus, Romanis ipsis, cum Galli obsedissent Capitolium, usu venisse constat: in cujus rei memoriam Veneri calvæ ædē con-

(43) Appian. in Pun. (44) Frontin : strateg. l. i. c. 7. (45) Cæs. III. Civ. (46) Capit : in Maximis.

(47) consecrârunt. *Maluerunt enim, ut loquitur (48) Vegetius, pudicissima femina, deformato ad tempus capite, liberè vivere cum maritis; quàm cum hostibus, integro.*

FUNDÆ.

Funda huc etiam pertinet, quæ in Ballista sive Scorpione ponitur, stuppea, aut ferrea, receptaculum lapidis fuit, & in qua firmaretur.

SCORPIONES.

Scorpiones Ballistis jam dictis vicinos; sed tamen diversos ab his & Catapultis, describit Tertullianus. *Scorpio spiculum & fistula est, patula tenuitate in vulnus, & virus, quâ figit, effundit.* Vegetius *Manubalistas*, ait, vocari *Scorpiones*; ideò, quòd parvis subtilibusq; spiculis mortem inferant. Vir unus dirigebat & utebatur, ideò non magni fuerunt. Ut illi ergò parvi, sic proportione & foramina illa, ac cavi. Romani à Poenis Carthagine (48)

Novâ

(47] *Lact.* l. I. c. 20. (48) l. IV. c. 9.

Novâ ceperunt *Scorpionum* majorum minorumve, & armorum telorumq; ingentem numerum. Et paulò pòst idem Livius (49): *Scorpiones majores minoresq; ad LX. captas scripserim, si auctorem Græcum sequar Silenum; si Valerium Antiatem, majorum scorpionum sex millia, minorum XIII.*

Mantissæ loco, ex Appiano addo, de officinis, ubi arma fabrefacta, eo imprimis tempore, quò eos hisce exuerunt Romani. *Templa, fana, & alia loca spatiosa Urbis verterunt in officinas publicas, ubi interdum noctuq; viri pariter ac fœminæ, nullo temporis puncto intermisso, operabantur; cibum per partes accipiendo, certotempore: efficiebantq; singulis diebus clypeos centum, secundum Appianum (50); centum quadraginta, secundum Strabonem (51), & trecentos gladios; tela, quæ ex catapultis mittuntur, mille; tragulas & lanceas quingentas; catapultas, quotquot poterant.*

DE TELIS.

Dum pars circa machinas occupatur,

H h

subor-

(49) c. 49. (50) de bell: Pun. (51) l. xvii.

subordinandi & alii, qui mœnium arceant propugnatores, oppugnatoresque defendant. De telorum multitudine, quam Pœni contra Saguntum emisserunt, Silius l. i.

*Involvunt atrâ telorum mœnia nube,
Clara, nec in numero virtus latet.*

Quò tamen utrorumque pateant arma, ea nobis contemplanda erunt : faciamus ea duplicia, *Lapides* aut *Ligna*. Illos dupliciter iterum mittebant, aut manu, aut fundâ. De manuario jactu parum est, & natura ac mos docent : nec moneri aliud opus, cùm plerosque veteres usurpâsse constet. Sed de

FUNDA.

Funda Latinis dicta, quòd ex ea fundantur lapides. De hac cùm antea, ubi de Balearibus nobis sermo esset, nonnulla ; adjicienda quædam in præsens.

Ufus in expugnationibus fuit, unâ cum sagittis, oppidanos mœnibus arcere. Ita ad Selinuntem (52), præter arietes, magnâ sagittis.

[52] *Diod. l. XIII,*

sagittariorum funditorumque copiâ sub-
movit cives Annibal.

JACULA.

Jacula duorum (53) sunt generum : Rudia & Ferrata. Rudia, quæ simplici ligno constabant, non aliâ materie ad lædendum. In eo genere *Sudes* sunt, & *Faces*. *Sudes*, lignum in capite acutum leviter, & igne duratum. Vetus id telum, & plerisque gentibus sic usurpatum. Apud Silium (54), inter Annibalis copias, quidam recensentur,

Contenti parca durasse hastilia flammâ.

Faces etiam reperio in militia Carthaginensium, idest, non adustas; sed urentes quasdam hastulas, è picea tæda, larice, & si quod tale genus. Illud ipse Silius, in pugna Cannensi, nobis monstrat:

Nullum nec desit teli genus, hi sude pugnant,

Hi pinu flagrante cient, hi pondere pili.

Huc quoque referuntur præpilata missilia, quæ sine ferro, nec aliud, quàm pilæ instar, obtuso acumine rotunda. Junctim

H h 2

hæc

(53) *Lipsius l. xv. Polior. Dial. 4.* (54) *l. iii.*

hæc describit Silius (55) ad Saguntum, de
Annibale loquens:

verba ocyùs acer

Intorto sancit jaculo, figitq; per arma

Stantem pro muro & minitantem vana Cai-
cum.

Idem:

Nunc sude, nunc jaculo, nunc saxis impiger
instat.

Ex ferratorum jaculorum generibus, quæ
habuerunt, sunt

HASTA.

Commune ferè id nomen est, ut docet
Lipsius, & in plura valet; diciturque tum
de grandi illa, quâ cominus utuntur, &
quam eandem cum Italorum & Gallorum
Piqua vult (56) Brodæus: tum de leviori,
quam eminus jaculantur.

Silius, de Magone dormiente, l.vii.

Haud procul hasta viri terra defixa pro-
pinque,

Et dira è summo pendebat cuspide cassis.

De Magone, cum Appio Romano dimi-
cante, idem Silius l.v.

At

[55] l.i. (56) *Miscell.* l. iv. c. 8.

At contra non dicta Libys, sed fervidus hastam

Perlibrat, magni donum memorabile fratris,

Cæso quam victor sub mænibus ille Saguntæ abstulerat Durio.

Oceani (57) gentes Hannibali donârunt
Ensem unum ac multis fatalem millibus hastam.

Stattius sylvarum l. iv.

Libycâ præsignis avunculus hastâ.

Hastas breves Pœnis tribuit (58) Plutarchus.
Et Silius, in prælio ad Cannas, inquit l. ix.

flatus Pœnorum tela secundas;

Et velut amento contorta hastilia turbo

Adjuvat, ac Tyrias impellit stridulus hastas.

Hasdrubal, apud Silium l. xv.

hastam præpropero nisu jacit.

Appianus in Hispanicis longiores tribuit, dum Magonem solis ensibus erupisse dicit, quia hastis nihil, ob loci angustias, agere poterant milites.

LANCEA.

Lanceæ nomen commune est jaculis;

Hh 3

nostris

[57) apud Sil. II. (58) in Timol.

nostris tribuitur quoque. Annibal (59)
lanceariis opplet insidiarum locum. Lan-
 ceâ transfigitur latus (60) Scipionis; simi-
 lis Marcello vitam eripuit. Silius, de An-
 nibalis milite ad Saguntum:

Hinc impulsa levi torquetur lancea nodo.

Idem Silius de Pœnis, Capuæ luxurianti-
 bus, l. xi.

Non ulla per auras

Lancea nodatos exercet torta lacertos.

GESUM : alijs GÆSUM.

Vox ac telum peregrinum, Hispano-
 rum vel Gallorum, ut Non: Marcell: c.
 xviii. scribit. Imô Galli Gesos, viros for-
 tes appellant, ut ex Servio probat Lucas
 Fruterus verisimilium l. ii. c. 22. Est autem
 telum, vel contus longè feriens; & gran-
 dius fuisse jaculum, ex Festo patet. Silius l.
 ii. ita ornat pastorem Afrum:

omnia Pœnium

Armenti vigilem, patrio de more, sequuntur

Gesaq₃, latratorq₃ canis.

Crudelitatis hæc ut plurimum instru-
 menta: amputata enim iis transfixaque
 capita (61) ostentabant. TRA-

[59] Plut: in Marc. [60] Liv. xxv. c. 34. (61) Diod.
 l. xiii.

TRAGULA.

Dicta, quòd scuto infixà trahatur. Validum fuit telum hamatum ; fortè ob etymon illud à trahendo. Harum quingentas singulis diebus (62), tempore excidij, fabricârunt. Silius, de Choaspe quodam Afro :

*cui tragula semper
Fulmineam armabat, celebratum missile,
dextram.*

AMENTVM.

Fuit lorum revinctum in hasta media circiter, quod manui deinde & primoribus digitis leviter illigabant, in emissu cum impetu solvendum ; quod Latini *Nodum* vocant. Tale nostris tribuit Silius l. i.

Huic impulsà levi torquetur lancea nodo.

DE SAGITTIS & SAGITTARIIS.

Veneno sagittas infecisse sæpè videntur : quod in Annibale ostendit Silius l. i.

*hydro imbutas bis noxia tela sagittas
Contendit nervo, atq; insultat fraude pharetra:*

Hb 4

Dacus

(62) App. de bell. Pun.

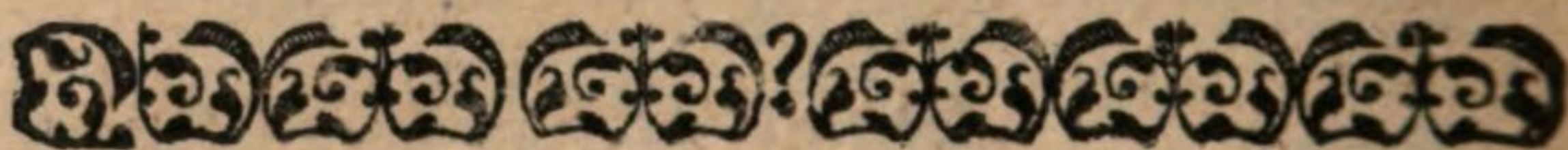
*Dacus ut armiferis Geticæ telluris in oris
Spicula, quæ patrio gaudens acuisse veneno,
Fundit apud ripas inopina binominis Istri.*

De Mauris, Horatius (63) inquit:

*Integer vitæ, scelerisq; purus
Non eget Mauri jaculis, neq; arcu,
Nec venenatis gravidâ sagittis,*

Fusce, pharetrâ.

Plura de sagittis & sagittariis qui vult, adeat
Lipsum l. iv. Poliorc. Dial. 6.

CAPUT X.

De Repugnatione.

Oppugnati non ita peribant inulti & indefensi; sed repugnabant nostri armis, quæ dabimus in tutelam, eo ordine, quò dedimus oppugnantibus: ad singula nocumenta & plagas, adhibebimus medelas, amoliemur Tormenta & Tela.

CONTRA TESTUDINEM.

Prima in subita oppugnatione fuit (1) Testudo, & globus militum densus, qui incurrit;

(63) l. i. Carm. Od. 22. [1] Lips. Polior. l. v, Dial. 1.

incurrit; & , nisi amolimur, scandit. Resiste-
 bant, & saxi, aut ponderibus adven-
 tantem obruebant, aut certè dissipabant.
 Primum igitur erat, saxi obruere. Ita Pœ-
 ni, qui Carthagine erant (2) Nova, trabes,
 aut simile dejiciebant in adscendentes Ro-
 manos. Si pars aliqua leviter cessisset, aut
 se abjunxisset; tum puto (illud quod ra-
 tio etiam docet) contos, aut lanceas infe-
 ruisse, donec compage scutorum solutâ,
 jam intutos lapidibus, pilis, aliisque missi-
 lium prosternerent. Quòd si qui per ipsam
 testudinem tamen scanderent, ij verò gla-
 diis & armorum incussu præcipitati, ludi-
 bus & pilis obruebantur.

CONTRA SCALAS & ADSCENSVM.

Contra scalas, repugnantes *Furcas*
 usurpârunt. Pœni, qui Oringi (3) e-
 rant (urbe Hispaniæ) furcis, ad id ipsum
 factis, detrudebant scalas. Dupliciter igi-
 tur furcæ utiles, ad scalas rejiciendas &
 resupinandas, sed & homines ipsos. Fu-
 isse

Hh 5

(2) Polyb. l. x, c. 13. (3) Liv. xxviii, c. 3.

isse autem videtur, furcæ genus oblongioris, aut in pertica longiore.

De cæteris modis avertendi hostem, cum auctores taceant (quibuscum loquimur semper) & nos tacemus.

CONTRA MACHINAS LIGNEAS.

In omnes (4) machinas è ligno, duo tela valuerunt, Saxa & Ignes. In Vineas dico, Pluteos, Musculos, Turres, & si quid tale. De saxis & ponderibus dictum jam satis; Ignes restant: ii ut plurimum nostris faces. Cum Dionysius Syracusanus (5) Motyam obsedisset, & turres præaltas mœnibus admovisset, Pœni, qui urbem defendebant, milites loricatoros super malos, antennis erectis, collocant: qui stuppas pice illitas, facesque ardentes ex editis locis in machinas hostium dimiserunt. Annibal, contra machinas Saguntinorum (6),

Nunc piceâ jactat fumantem lampade flammam.

E multis huc facientibus exemplis, unicum,

(4) Lips: Polior: l. v. Dial. 5. (5) Diod. xiv. (6) apud Sil, i.

cum, quod cætera antecellit omnia, adferam.

Cùm à Romanis adeò constricti essent, ut nihil expectandum esset, nisi ut transcendens muris urbs populusq; excideretur; nostri projectæ ferociæ specimen ediderunt. Machinarum enim circa sese inhorrescente copia, ingressi (7) mare, quàm nemo expectârat; alij vadis transibant, mersti usque pectora, alii natabant, donec ad machinas ventum est: ubi accenso igne jam conspicui, multa, utpote nudi, acceperunt vulnera, multa etiam intulerunt incommoda, præ ferocia; quippe qui spiculis & cuspidibus confixi facies & pectora, non remittebant impetum, sed, more ferarum, in vulnera ruebant: donec, incensis machinis, propugnatores earum, verterent in fugam trepidos, nudo ac furiente hoste tota castra turbante magis, quàm unquam antea. Itaque territus Scipio, circumequitabat ea cum turmalibus, iussis suos, ni fugam sisterent, configere: & confixit quosdam, donec plures hac
neces-

(7) App. de bell. Pun.

necessitate redire in castra compulit, perituros alioquin : & pernoctatum est in armis : tantum terroris furor desperatorum intulit. Illi, machinis incensis, natatu domum reversi sunt.

CONTRA ARIETEM & FALCES.

Uticenses (8) Arietum impetum retundebant transversis trabibus. Iidem falces, injectis laqueis, deflectebant. Falces scilicet illas, quæ lapides è muris extrahunt, & vicem & vim penè arietis habent : non illas, quibus pinas detrahebant, quibus navium funes abscindebant, atque talia parabant.

Huc faciunt & *Lupi*. Nam Pœni, qui (9) Oringi erant (urbe Hispaniæ) *Lupos ferreos supernè injecerunt, ut in periculo essent, ne suspensi in murum extraherentur.* Est autem lupo, in modum forficis dentatum, funibusque illigatum ferrum. Hoc apprehensus aries, aut avertitur, aut ita suspenditur, ut impetum non habeat feriendi.

Con-

(8) App. de bell. Pun. (9) Liv. xxviii. c. 3.

CONTRA BALLISTAS & CATAPULTAS.

Ballistis, Catapultis, & toti generi levium telorum, unicum ferè obſtaculum & oppositio, Coria, Cilicia, Vela. His enim vim excipiebant & frangebant, molliter ita ſuſpenſis: imò & ignita jacula repellabant. In urbe, & extra urbem utebantur: quia utrinque ſcilicet periculum & metus ab iſtis.

CAPUT XI.

De Aciebus.

NON ſemper tamen ad urbes hærendum; deducendi in campum etiam milites noſtri, experimentum aliud virium faciendum, vir viro opponendus. Antequam tamen illuc deſcendamus, quædam, quæ antehac etiam obtinebant, præmittenda.

Obſervârunt, ne milites ad proelium educerent laſſos, aut fame confectos & enervatos; ſed bene curatos, vel, ut clariùs

Poly-

Polybius (1): *Exituri ad prælium, sua suorumque jumentorum reficiebant corpora, curabant cibo, potu & somno, quò alacriores & diutius hostes sustinere possent.* Ex multis aliis patet illud auctoribus, quos compendii causâ hîc relinquo. Summè illud non nunquam nostris profuit, alijs neglectum obfuit; addam tamen unum exemplum, quò magis illud pateat, idque (2) Livii verbis. Contra Sempronium emissurus copias Annibal, Numidis cæterisque Ducibus peditum equitumque præcepit, ut prandere omnes juberent, armatos deinde, instratisque equis, signum expectare. Tum Sempronius (finito Pœnorum prandio) videns tumultum Numidarum circa castra sua, eduxit militem. *Erat fortè bruma tempus, & nivalis dies, in locis, Alpibus Apenninoque interjectis; propinquitatem etiam fluminum ac paludum prægelidis.* Ad hæc raptim eductis hominibus atque equis, non capto antè cibo, non ope ulla ad arcendum frigus adbibita, nihil caloris inerat: & quicquid

(1) l. iii. c. 93. (2) l. xxi. c. 54. V. etiam Polybium l. iii. c. 73. Plut. in Annibale. Frontin, l. ii. c. 5. strateg.

quid aure fluminis appropinquabat, afflabat
 acrior frigoris vis. Ut verò refugientes
 Numidas, insequentes aquam ingressi sunt:
 [ut erat pectoribus tenuis aucta nocturno
 imbri) tum utique egressis rigere omnibus
 corpora, ut vix armorum tenendorum po-
 tentia esset, & simul, procedente die, fame
 etiam deficere. Annibalis interim miles,
 ignibus ante tentoria factis, oleoq; per mani-
 pulos, ut mollirent artus, misso, & cibo per
 otium capto, ubi transgressos flumen nunci-
 atum est hostes, alacer animis corporibusq;
 arma capit, atque in aciem procedit. Hoc
 prælio insignis clades Romanis inlata.
 Cuj⁹ causam aliam non vult Livius, quàm
 quòd corpora non curârunt Romani. In-
 quit enim: *Pedestris pugna par animis ma-
 gis, quàm viribus erat, quas recens Pœnus,
 paulò antè curatis corporibus, in prælium
 attulerat: contrà jejuna, fessaq; corpora
 Romanis, & rigenti gelu torpebant. Imò
 hoc captârunt, & hoc non postremum
 strategematum, quomodo hostem, qui
 nondum corpora curaverat, imparatum
 adoriri possent. Ita ad dictum Trebiam
 amnem*

annem (3) cùm utriq; (Romani & Poeni) castra posuissent, præmissis Numidis, qui jaculando elicerent hostem, & collatis insidijs, impransos, & ad prælium imparatos cupiebat deprehendere Annibal.

Cui consuetudini, plus quàm laudandæ, dum ubique ferè & semper insistent, hostem erudiunt; unde nostris summum detrimentum. Scipio (4) observans, Asdrubalem vesperi semper priorem copias reducere in castra, (fortassis curandorum corporum causâ) ipse hosti hanc præripis ens opportunitatē, prima luce (verba agnoscis Polybii) statoribus suis per castra dimissis, quâ Tribunis, quâ militibus præcepit omnibus, ut, curatis corporibus armisq; assumptis, vallo copias educerent. Illis itaq; in conspectum hosti datis, equites vallo succedere jubet: propterea coactus fuit Asdrubal (5), cujus erat impransus miles, pro tempore ex promptu equites ac leviter armatos jubere, ut in campum, adversus hostem, procederent. Itaq; post longum certamen, Pœnis languore membra erant soluta, ut qui

neq;

(3) Polyb. III. 71. (4) Polyb. XI. c. 20. (5) idem, c. 22.

neq; arbitrati suo copias eduxissent, & , quò minus corpora curarent, fuissent impediti à Romanis. Non omittendum & illud, deliberâsse semper de agendis: atque huic rei senatum militarem adfuisse in castris, credo, idque ex Polybio imprimis colligo. *Pœnus* (6), (de Annibale) *deliberatione, cum fratre Magone ac cæteris, qui concilio intererant, habita, super educendo mox in pugnam certamine, cùm ejus consilium omnes laudarent &c.* Cum Flaminio in (7) Italia proelium commissurus, cum fratre & amicis consultat, quò & quomodo impressionem faceret. Imò suspicari licet, auctoritate publica secutos, consilij causâ, Senatores Carthaginienses. In foedere enim cum Philippo Macedone, dicuntur (8) *Senatores Carthagin: adfuisse Annibali, factus ineunti.* Carthag: Novâ è (9) *senioribus Carthag: duo fuerunt inter captivos; è concilio publico, quindecim.*

Commodus sese hîc offert de strategematibus ipsorum differendi campus; sed

I i

satis

(6) Polyb. III. c. 71. (7) Idem l. III. c. 85. (8) Polyb. l. VII. c. 2. (9) Polyb. l. X. c. 18.

fatis cùm his sint referti historici , inde avidus haurire poterit Lector. Pauca , de *Exploratoribus* , subjungo. Hannibalem , inquit (10) Livius , *nihil quicquam eorum , quæ apud hostes (Romanos) agebantur , fallebat , & perfugis multa indicantibus , & persuos explorantem*. Ille idem (11) addit ; *per eosdem dies speculatorem Carthaginensi : qui per biennium fefellerat , Romæ deprehensum*. Sæpè ipse exploratum ivit Annibal.

INSIDIARVM STRUCTIO.

Multa hîc quoque dicenda , de infidiarum structione ; sed , cùm satis de iis auctores , testimonium unicum exemplumve apponam.

Martius , pugnam commissurus cum (12) Annibale , arte Punica dicitur cohortem Romanam abdidisse. Alibi de (13) Annibale : *Totus in suas artes versus , insidiis locum quærebat*. Ex quibus apparet ; Romanos etiam artem hanc , sæpè ab ipsis usurpatam , ceu à magistris didicisse.

Ho-

(10] l. xxii. c. 28. & xxi. c. 46. (11) xxii. c. 23. (12) Liv. l. xxv. c. 39. (13) Liv. xxvii. c. 27.

Hostium milites corruppebant pecuniâ, & ad defectionem alliciebant. Cùm (14) explorâssent, in castris Agathoclis seditionem, ob non soluta stipendia, exortam ; miserunt quosdam è suis, qui ad transitionem illos sollicitarent, ampliora stipendia muneraque non contemnenda pollicentes. E ducibus ergò multi, exercitum ad eos se traducturos, promiserunt. Asdrubal (15) ad Hannonem Carthag: ducem misit, submonens, multos apud Scipionem Hispanos esse, per quos, auro pollicitisque corruptos, possint incendi castra illius ; quod & fecit Hanno. Annibal (16) viam per Alpes auro & ferro sibi paravit. Scipionis milites in Hispania, Brundusini item Præfectum ad se pellexit Annibal. Imò, ipsum Dionysium, Syracusanorum Tyrannum, nostri corruerunt, ut testatur (17) Diodorus Siculus.

DE ACIE IPSA.

Quòd si paulò accuratiùs Romanorum in aciebus intueamur ordinē, reperiemus;

Ii 2

artem

[14] *Diod. l. xx.* (15) *App. de bell: Pun:* (16) *Polyb. l. iii. c. 41.* (17) *l. xiv.*

artem omninò, & arcanum militiæ Romanæ fuisse, habere vias inter manipulos, claudere & aperire eos, prout visum. *Huius invento* (inquit (18) Lipsi⁹) *non fallor, omnes eorum victorias licet penè adscribere.* Quod à nostris an ita exactè, ut à Romanis, observatum, dubito; *ordinem* tamen vocabimus cum auctoribus, at qualem? nescio!

Xanthippus [19] Lacedæmonius, in Africa adversùs M. Att. Regulum, levem armaturam in prima acie collocavit; in subsidio autè robur exercitûs, præcepitque auxiliaribus, ut, emissis telis, cederent hosti: & cum se intra suorum ordines recepissent, confestim in latera discurrerent, & à cornibus rursus erumperent, exceptumque jam hostem à roboribus & ipsi circumirent. Bomilcar (20) suos hortatur, ut, servatis ordinibus, sese in tumultum recipiant. Appianus (21) de Scipione qui castra nostrorum invasit: Afri attorniti è somno ad arma prosiliunt, conanturque *sed frustra, instaurare ordines; quum man-*
dat

(18] Lips. l. iv. de milit. Rom. (19) Front. strateg. l. i. c. 3. (20) Diod. l. xx. (21) de bell. Pun.

data propter tumultum non exaudirentur. Poeni & Numidæ, inquit Livius (22), turmatim abibant, nihil, propter pavorem festinationemve, confusis ordinibus. Et paulò post: Fessi corporibus animisq; retulère pedem: ordinem tamen servantes, baud secus, quàm si imperio ducis cederet integra acies. Ordinata magis acies sub Annibale videtur, qui, Tarentum (23) adorturus, pridie ejus diei monuit duces, ne excedere ordinem agminis quenquam suorum paterentur; sed cunctos, huc aut illuc divertentes, acerbè increparent: postremò, intenti ad imperia accipienda essent, ne quid, nisi ducum jussu, suo pte consilio facerent.

DE ELEPHANTIS.

A fronte lustremus aciem. In hac primò Elephanti, tum milites.

Xanthippus ille Lacedæmonius, hunc in modum primus, apud Poenos, (24) ordinavit aciem. Elefantos, in ordinem unum digestos, ante universam aciem, in

Ii 3

fronte

(22) xxviii. c. 13. (23) Polyb. viii. c. 21. (24) Polyb. l. i. c. 33.

fronte locavit. Hunc posterioris ævi duces sunt secuti. Annibal, contra Scipionem, ad terrorem primum, elefantos LXXX. instruxit: Mago item, ut est apud Liv. l. xxx. c. 18. Nonnunquam acies in cornua divisa, & ad utrumque latus elefantum. Vide Liv. xxi. 55.

Ne tamen antiquitas, hac in parte etiã, ignoretur, sciendum: elefantos contra Romanos primum in Lucania (25), à Pyrrho Rege eductos; postea Annibalem in Africa, Regem Antiochum (26) in Oriente, Jugurtham in Numidia, copiosiores habuisse. Fuerunt autem hi elefanti Indici, non Africani; quod vel hinc patet, quia singuli in ligneis turribus xxii. propugnatores (27), & præter hos, Indum rectorem gestarunt: cum Africani vix sex, vel septem portent, ut Gesnerus & Aldrovandus, ex Livio, Plinio, Solino, probant. In Maccabaicæ seu Asmoneorum historiæ l. i. cap. vi. com. 37. narratur; ut bello Antiochi Eupatoris adversus Judæos, elefanti por-

(25] *Veget de re milit. l. iii. 24.* (26) *1. Maccab. viii. 6.* [27] *V. Hornium ad Sulpit. Sev. l. ii.*

portarint in turribus ligneis ac validis, milites xxxii. cum Indo, belluæ magistro. Philostratus lib. ii. de vita Apollonij. c. 6. *quantò est equo Nyseo major Libycus elephas; tantò Libycis Elephantis majores sunt Indici.* Et ante (28] eum Plinius l. viii. c. 9. Indicum Afri pavent, nec contueri audent; nam & major Indicis magnitudo est. Ante utrumq; Livius l. xxxvii, quo loco Romanam, adversus Antiochum in Asia, aciem descripsit: *Sexdecim elephantos post triarios in subsidio locaverunt. Nam, præterquam, quòd multitudine regionum, elephantorum (erant autem quatuor & quinquaginta) sustinere non videbantur posse; ne pari quidem numero Indicis Africi resistunt, sive quia magnitudine (longè enim illi præstant) sive robore animorum vincuntur.* Polybius l. v. c. 85. *Libyci elephantum neq; odorem, neq; barritum ferunt Indicorum: sed cum magnitudine, tum robore illarum, ut equidem arbitror, perterritæ, properè, antequam appropinquent, fugiunt.* Sunt verò Indici novenos cubitos alti, qui

Ii 4

nos

(28) Voß. l. iii. c. 50. Theol. Gent.

nos lati; ut refert Ælianus l. XIII. de Animal. c. 8. An Carthaginenses Indicis etiam semper usi, vix affirmaverim. Vidit autem elephantos primò Italia, anno Urbis (29) quadringentesimo septuagesimo secundo. Roma autem in triumpho, septem annis ad superiores additis. Quibus visis, ob rei novitatem, novis hæc belua vocata nominib⁹; *bos* nimirum *Lucas*, vel, ut (30) Salmasius legit, *bos Lucans*, id est, *bos Lucanus*; deinde *Lucas* & *Luca*: quia primò in Lucania conspecta. Dixere etiam, notante (31) Lipsio, *Struthionem*, *Passerem marinum*, *Camelopardalim*, *Ovem feram*, *Pantberam*, *Murem Africanum*, *Leonem*, *Ursum Numidicum seu Libycum*.

Primum in bello elephantis (32) usi sunt Romani anno I D LV. , P. Sulpitio Galba & C. Aurelio Cotta Coss: de quo sic, initio belli Philippici, seu Macedonici primi, Liv. l. XXXI. c. 36. *Postero die omnibus copiis consul (Sulpicius) in aciem descendit, ante primas si-*

(29) Plin. l. VIII. c. 6. (30) Exercit. Plin. p. m. 308. [31] Elect. II. 4. V. etiam Voss. l. III. c. 50. Theol. Gent. & Orat: Instit. l. IV. c. 6. (32) Voss. Theol. Gent. l. III.

ma signa locatis elephantis; quo auxilio tum primum Romani, quia captos aliquot bello Punico habebant, usi sunt.

Sed ad Pœnos transeo. Satis magnam elephantorum copiam semper in bellis habuerunt. Quot L. Metellus Pontifex in Sicilia ab iis ceperit, variant auctores: Plinius (33) quadraginta duos; Livius (34), Seneca [35], centum & viginti. Xanthippus (36), Dux tum Carthagenensium, centum contra Romanos: in Siciliam Asdrubal (37) centum & quadraginta; totidemq; contra Scipionem (38) in Africa ducit. Cæterum, magno cum labore captæ belluæ; & , uti milites à Ducibus , ita hæ à suis rectoribus Indis exercebantur. In exercitatis magnam spem posuere ut plurimum; nec immerito, cum eorum ferocia res bellicas promoverit quàm maximè. Terrorem namque incutiebant corporis magnitudine, odore, barritu, cristarum magnitudine, ac præcipuè robore,

I i 5

re,

(33) l. viii. c. 6. Hist. (34) in Epit. l. xix. (35) de brevitate vitæ l. ii. c. 2. 28. ubi plura. (36) Polyb. l. i. c. 32. (37) Idem l. i. c. 36. (38) App. de bell. Pun.

re, dum turribus tot milites geltarunt: cum erga suos usque adeò exuissent (39) feritatem, ut vel nomine vocantes intelligerent. Quæ mirum quantum & Romanis, & Barbaris ipsis, incusserint timorem. Ita enim (40) Polybius, de proelio cum Xanthippo; *Romani, inquit, instrui ab inimicis aciem cernentes, prompto & ipsi animo contrà exeunt; territati tamen, quod futuram providerent elephantorum impressionem, velitibus prepositis, à tergo illorum densos collocant manipulos: equites in utrumque cornu distribuunt. Totius aciei longitudini, quàm priùs usurpaverant, aliquid detrahunt, altitudini adijciunt: quò quidem modò ad pugnam cum bestiis, commodè se fore instructos, rectè conjecerunt: incavendo verò sibi ab equitibus, quorum numerus longè major apud Pœnos, totà vià aberrârunt. Nam circumventi ab equitibus, per medios elephantos in ulteriora pergere cogeantur, ubi plurimi eorum à stupenda molis ac virium bestiis sunt conculcati; donec,*

[39] App. in Pun. (40) l. I. c. 33.

donec, urgentibus quoque equitibus, in hostium potestatem, cum Marco Consule, multi venerunt Romanorum. Postea, cum bella essent redintegranda, Romani autem famam accepissent, elephantos in Africana pugna ordines dissipasse, multosque militum contrucidasse: adeo illos (41) horrere ceperunt, ut continuo inde biennio, quum modò ad Lilybæum, modò in agro Selinuntio, intervallo quinque aut sex stadiorum, aciem adversus hostes instruerent: initium tamen prælii facere, aut omnino in plana descendere, dum impressionem bestiarum reformidant, nunquam fuerint ausi. Neque aliud per illa gesserunt tempora, nisi quod montanis atque inaccessis locis inhærentes, Thermam & Liparam obsidione expugnarent. Quamobrem Romani, cognito pavore & animi consternatione, quæ in terrestribus copiis versabatur: mutatâ sententiâ, iterum ad mare animum sibi esse adjiciendum, statuunt.

Imò ipsi Barbari, etsi adfueti hocce pugnae genere, sæpè tamen ijs resistere non
value-

(41) Polyb. l. i. c. 39.

valuerunt: cùm enim in mercenariorum castra [42] irrupissent, hostes, violentam illorum impressionem non sustinentes, vallo omnes excefferunt; ac multi quidem ex iis ab elephantis vulnerati perierunt: qui autem evaserunt, ad proximum collem munitum, & arboribus consitum, se receperunt; rati, ipsâ naturâ loci se fore tutos. Quamvis autem posterioribus temporib⁹ experientia docuerit, has quoque belluas superari posse; attamen contra equorum (43) timorem, qui eorum aspectum & odorem sustinere non poterant, vix remediũ. Eamque ob causam Annibal, cum Scipione in Africa congressurus, ante aciem octoginta per intervalla (44), terroris causâ, constituit. Mago (45), ad primum equitum Romanorum motum, paratos elephantos ex templò in prælium eduxit, ad quorum stridorem odoremque & aspectum, equi vanum equestre auxilium fecerunt. Etsi autem & Numidarum equos, juxta elephantos in acie fuisse legamus; attamen

(42) *Polyb. l. i. c. 64.* (43) *Liv. l. xxi. c. 55.* (44) *App. de bell. Pun.* (45) *Liv. xxx. c. 8.*

tamen iis assuetos minimè timuisse, docet Appianus.

Hæc itaque portenta naturæ admodum cum timerent Romani ; quid mirum, si hunc etiam nervum æmulæ succidere allaboraverint? Cautum hinc in fœdere belli (46) secundi Punici, ne præter decem haberent: vel, ut Livius [47], *elephantos, quos haberent domitos, traderent, neq; domarent alios*. Unde non immeritò Legatus Carthaginensium, apud Appianum, *invidiosas has appellat belluas*; utpote, quæ haud postrema suorum malorum causa. Sed ad prælium instauramus illos.

Turres impositæ elephantis, in quibus milites erant armati telis, hostem ex iis impetentes; Indi autem eorum rectores. Ornati etiam erant *ornatu terrifico*, ut loquitur Appianus: & sic stimulis incitati ab infessoribus, pugnam occeperunt; vel, ut graphicum in morem Silius (48):

*Nec ferro sævire sat est, appellitur atra
Mole fera, & monstris componitur Itala pu-
bes.*

Nam

(46) Polyb. l. xv. c. 18. [47] l. xxx. c. 36. (48)
l. ix.

Nam provectus equo, moderantem cuspide

Lucas

*Maurum in bella boves, stimulis majoribus
ire*

*Ac raptare jubet Libycarum armenta fera-
rum.*

Immanè stridens agitur, crebroq; coacta

*Vulnere bellatrix properos fert bellua gres-
sus.*

Liventi dorso turris flammag; virisq;

*Et jaculis armata sedet, procul aspera
grando*

Saxorum super arma ruit, passimq; volanti

*Celsus telorum fundit Libys aggere nim-
bum.*

*Stat niveis longum stipata per agmina val-
lum.*

Dentibus, atq; ebori præfixâ cominus hastâ,

Fulget ab incurvo dejecta cacumine cuspis.

Ita armatas & ornatas, præliumque oc-
cipientes, vidim⁹ belluas: quid verò iis ob-
jici possit, ut in suos potius faciant impe-
tum, & longè lateq; omnia proterant, do-
cebit Hirtius in bello Africano, Scriptor
belli Hispaniensis, Plutarchus in Pyrrho,
Curtius l. viii. Appianus in Punicis; & im-
primis Vegetius l. iii. c. 24. Nos duo feli-
gamus.

gamus, *tela & ignes*. Ita Coelius Consul in Sicilia, i. bello Punico, iussit crebris telis petere elephantos : qui confossi toto corpore, vulneribusq; confecti, saevire incipiunt, & conversi in suos ruunt, ac tum singulos proculcando interimunt, tum ordines ipsos conturbant dissipantq;. Hoc videns Consul, incompositos hostes invadit, magna clade fundit, reliquos in fugam vertit, partem belluarum capit, partem interimit. De ignibus talia narrat Silius l. ix.

Spargere flagrantes contra bellantia monstra

*Dardanius tedas victor jubet, & facis atra,
Quos fera circumfert, compleri sulfure muros.*

*Nec jussu mora, collectis fumantia lucent
Terga elephantorum flammis, raptusq; sonoro*

*Ignis edax vento, per propugnacula fertur.
It fera candenti torrente bitumine corpus
Amens, & laxo diducit limite turmas.*

Similia vide apud Polybium, Livium, Plut.: in Marcello, & in Annibale.

Tanta Poenis saepe cum inflixerint damna

mna elephanti, nullum præsentius reprimendæ ferociæ repertum remedium, quàm vitam eripere: & hoc quidem modo, cuius Asdrubalem Livius facit inventorem. *Elephanti, (49) inquit, plures ab iis rectoribus, quàm ab hoste interfecti. Fabrilis scalprum cum malleo habebant; id, ubi sævire bellua ac ruere in suos cœperant, magister inter aures positum, ipsâ in compage, quâ jungitur capiti cervix, quanto maximo poterat ictu adigebat: ea celerrima via, mortis, in tanta molis bellua, inventa erat, ubi regendi spem vicisset.* Primusque id Asdrubal instituerat dux, cum sæpè aliàs memorabilis, tum illâ præcipuè pugna. Quæ cum ita se habeant; sacra autem scriptura, cuius auctoritas omni exceptione major, hisce contradicere videatur, utriusque veritatem verbis Vossij (50) adferam: *Jobus c. XL. 10. Ecce nunc, inquit, Behemoth, quem feci tecum, herbam tanquam bos comedit. Ubi per Behemoth, LXX. & Chaldaus intelligunt omnem bestiam terrestrem vastæ molis. Hebræi autem, ex ejus generis animan-*
tibus

(50] Theol. Gent. l. III. c. 50.

tibus signari arbitrantur solum elephan-
 thum: quos & Thomas Aquinas, & Nicolaus
 Lyranus, sequuntur. Hunc, inquit Deus, feci
 tecum, hoc est, in eadem, ac te, terrâ consti-
 tui. Addit, boum more herbam comedere: qua-
 si dicat, tam vastam belluam, non incutere
 nobis metum, quia bovis instar contenta sit
 ijs, quæ in terra succrescunt. Et sanè tan-
 tum abest, ut homini sit metuenda; ut odore,
 quo plurimum valet, animadverso hominis
 vestigio, intremiscat: sicut ex Plinio inferius
 dicemus. Mox versu sequente robur ejus
 celebratur: En nunc potentia in lumbis ejus, &
 fortitudo ejus in umbilico ventris ejus. Ubi quod
 in lumbis robur constituit, id animantium
 commune est: sed quantum mole, tantum
 lumborum robore, elephas præcellit. Versu
 12. ait; Celeriter movet caudam suam, quæ est sic-
 ut cedrus: nervi testiculorum ejus perplexi sunt.
 Hoc est, ut cunq; cauda ejus videatur magni-
 tudine cedrum referre; (quod tamen hyper-
 bolicè intelligendum) tamen eam agitat &
 impellit, quocunq; visum. Testes verò sic im-
 plicitos habet & intortos, ut similes sint ra-
 mis perplexis. v. 13. Ossa ejus baculi ærei, ossa,

inquam, ejus sicut virga ferrea. Ubi videmus, ossium ejus duritiem conferri cum chalybe & malleis ferreis. V. 14. Ipse est principium viarum Dei, qui fecit eum: applicabit ei gladium suum. Quibus verbis, elephantum inter animalia statuit esse opus Dei, tum magnitudine, tum robore, primarium. Neq; etiam esse opus hominis, eum interimere; sed esse hoc Dei proprium: quod de Jobi temporibus capiendum videtur. Nam, ut Plinius ait l. viii. c. 6. Proboscidem facillimè amputari, Pyrrhi praeliorum experimentis patuit. Postmodum etiam reperta est ratio necandi tam vastam belluam: de qua Livius l. xxvii. Asdrubal ille, Annibalis frater, non totis L. annis cesus est ante cadem Judæ Maccabæi. Tredecim igitur seculis circiter, prior Jobus fuit, si is Mosi æqualis, eove antiquior. Quia igitur elephanti hac necandi ratio, temporibus Jobi, nota erat mortalium nemini: merito dicere potuit divinus Scriptor, à solo posse Deo interimi. Reliquorum capitis illius, quæ hoc argumentum spectant, explicationem, vide l. iii. c. 50.

CURRUS.

Cur.

Currus in Pœnorum quoque militia, sed antiqua, fuerunt; posterioris ævi repudiâsse videtur. Auctor libri 2. Paral. xvi. v. 8. (qui à nonnullis Esdras putatur) Et *Lybies*, inquit, *fuerunt in exercitu multo, cum curribus & equitibus*. Ad quæ Bochartus, in parte secunda Geographiæ sanctæ l. iv. c. 33. *Olim Libes, vel equites, vel de curru præliari soliti, ut, qui equitatu multum valeant. Herodotus in Melpomene: Quadrijugos equos jungere, à Libybus Græci didicere. Xenophon de Cyro, l. vi. Cyropæd: Solvit Troum bigas, quæ olim in usu, & Cyrænorum currus, quibus hodieq; utuntur. Superiore enim tempore, & Medi, & Syri, & Arabes, & Asiatici omnes ita utebantur curribus, ut nunc Cyrenæi. Hæc Bochartus. Fuerunt autem, currus quadrigis, vel bigis instructi, & falcati; quibus impressionem in hostem fecere, aciesque dissipârunt, disjecerunt, conculcârunt.*

Talium (51) CID CID contra Agathoclem adhibuerunt, quos cum equitibus in fronte aciei collocaverant. Cum

Kk 2

Timor

(51) Diod. l. xx.

Timoleonte proelium conferturi, primò opposuerunt ei quadrigas, horribili specie, ad pugnam paratas. Curribus intermixti erant equites; qui, ubi currus viam aperuerant, aciem ingressi, longè lateque sese diffuderunt, strage cladeque omnia replentes.

*JACULATORES & LEVIS ARMATURÆ
MILITES.*

Cùm verò curruum usum elephantibus submovissent; funditores, jaculatores, sagittarii, inter illos sparsi, plerumque equitum subierunt vicem. Ab his, per gradus quasi virium, pugna ut plurimum ad gravioris armaturæ pedites, qui post illos stabant, procedebat. Docuit hoc illos primò, (ut suspicari licet) Xanthippus (52) Lacedæmonius, qui in Africa, adversus M. At: Regulum, levem armaturam in prima acie locavit; in auxilium autem robur exercitûs. Nonnunquam pars gravioris armaturæ ad latus locata; illo consilio (quemadmodum Polybius (53) docet) ut,

CON

(52) Front. Strateg. l. II. c. 3. (53) l. III. c. 113.

concurrentibus equitibus, in subsidium parata maneret.

LOCATIO EQUITVM.

Equites semper ferè in cornibus, ita ut legiones sociosque medios haberent: quæ ut plurimum ordinaria positio. Ad Cannas (54), in levo cornu Hispani & Galli equites, in dextro Numidæ. Adversus Sempronium (55), in cornibus circumfundit Annibal decem equitum millia. Idem adversus Consules in Italia usurpatum.

Sæpè prima acies ex equitibus frœnatis, & quod roboris fuit ac stabile in equitatu, constabat. Numidæ verò equites ab utroque cornu, ad cingendum hostem, præparati erant ab Annibale; ut ex Polybio apparet.

LOCATIO SOCIORVM.

In cornibus, ad latera, ut plurimum fuere legionum socii, imprimis Numidæ, mercenarii que; ut Silius monstrat l. ix. & Polybius passim vult.

Kk 3

Lo-

(54) *Idem ibidem.* (55) *Liv. xxi. c. 55.*

Qua parte signa locata, incertum: illud tantum constat, videri, cuilibet manipulo suum fuisse; quod magna copia, quam à Poënis Romani sæpè reportârunt, satis indicare videtur. Sempronius (56) Longus Hannoni, in finibus Lucanis, signa militaria ad XL. eripuit. A Tito (57) & Manlio in Sardinia, capta septem & viginti; à (58) Marcello ad Nolam, unde viginti; à Scipione (59) LX. in Hispania. In Africa, incensis (60) Poënorum castris, CLXXXVIII. reperta. Incertum dixi, quo loco locata: verisimile mihi tamen videtur, in medio legionis, aut manipuli fuisse ita, ut vallum aliquod virorum objectum fuerit, nec sic nuda ostensa & oblata hosti. Hinc *Antesignani* dicti à (61) Livio; *Primò*, inquit, *Antesignani*, deinde *signa perturbata*, *postremò tota impulsæ acies*. Et Bomilcar, in Africa cum Agathocle decertans, *cum* (62) *Antesignanis pedem referre cœpit*.

Lo-

(56) Liv. xxiii. c. 37. (57) xxiii. c. 40. (58) xxiii. c. 46.

(59) *ibid.* (60) Liv. xxx. c. 6. (61) l. xxiv. c. 16. [62]

Diod. l. xx. 12.

LOCATIO DVCVI.

Toties semper ferè Duces in fronte videmus, quoties acierum & præliorum fit mentio. Secus ac apud Romanos; ubi Imperator in media acie, paululum tamen ad finem admotus, unde prospicere, & mandare facillimè in omnes partes poterat. Sed & hoc perpetuum non fuit. Appianus enim Annibalem, Scipionemq; in media collocat acie. Jam & acierum formæ variæ monstrandæ, nisi commodiorem, in historia Carthaginiensium, locum habituræ essent.

ALLOCVTIO.

Allocutio (63) est, cùm Imperator milites suos affatur publicè, & retinet, aut impedit. Retinet aliquando nimis aut propè gestientes: impellit tardantes, aut timentes: ad summam, format in quacunque re & docet. Utile haud dubiè vetus hoc institutum, cùm Imperator confiliò, & sæpè eloquiò, validus, & semper auctoritate, su-

K k 4

(63) *Lips. de milit. l. iv. Dial. 9. Schönborn: l. vi. Polit. c. 23. Keckerm: l. 1. syst. Pol, c. 31. Reinhard König in theat, Pol. part, 3. c. 19.*

te, suos composita oratione excitaret, & vel timidis robur ac vires daret. Ab illo autem ardore, ad pugnam rectà ibant, cùm præsentia Imperatoris adhuc in oculis, & verba in auribus versarentur. Certum est, acies aliquot erectas, & ad victoriam firmatas, sola hac concione. Summ⁹ hac in parte artifex Annibal fuit, specimenque hujus quàm sapissimè, Alpes imprimis transcendens, edidit. Silius de Annibale (64) juvene, quem exercitus ducem, locò patris, elegerat:

Huic studia accendit patriæ virtutis imago,

Huic fama in populos jurati dedita belli;

Huic virides ausis anni, fervorq; decorus

Atque armata dolis mens & vis insita fandi.

Ad Cannas (65) cum Romanis congressurus;

Dum Libys incenso dispensat milite vires,

Hortandoq; iterum atque iterum insatiabilis urget

Factis quemque suis, & se cognoscere jactat,

Quâ dextrâ veniant stridentis sibila teli,

Promittitq; viris, nulli se de fore testem.

Et

(64) l. i. (65) Sil. l. ix.

Et antehac (66):

*Debellata procul quæcunque vocatur Iberis
Ingenti Tyrius memorosa per agmina, du-
ctor*

*Voce sonat, non Pyrenen Rhodanumve fu-
rentem*

Iussa aspernatos.

Ubi Barthius advers. l. vi. c. 3. legit numero-
sa, vel memor ausa per agmina. Nam me-
minerat Annibal, quid quisque quovis
tempore gesserat. Exemplum simile l.
xvii. & alibi; ubi idem ductor nomi-
natim & turmas & duces factorum fortium
admonet.

Modus allocutionis talis. Sæpè
interequitans ordines, sub ipsam pu-
gnam eosdem est affatus; ut contra (67)
Scipionem, acie jam ordinata: item ad (68)
Cannas. Asdrubal in Hispania, ut est a-
pud Silium l. xv. cùm jam acies in pro-
cinctu starent,

*Ipsè inter medios (nam rerum dura vide-
bat)*

Sidonius ductor, tergo sublimis ab alto

K k 5

Quæ

(66) Sil. l. iv. Pun. (67) App. de bell. Pun. (68)
Idem de bell. Annib.

Quadrupedantis equi, tendens vocesq; manusq;

*Per decora extremo vobis quæsitæ sub axe,
Per fratris laudes, oro, venisse probemus
Germanum Annibalis Latio.*

Sæpè in castris, & ante egressum, advocata (69) concione. Aliquando etiam extra suspensionem omnem pugnae, si quæ seditio, aut querela, aut alius animorum morbus, sese obtulit, cui sermone mederetur. Ut in Alpibus sæpè factitatum. Idq; fiebat in Tribunali, quod è cespite subito erigebant. Altior enim esse Imperator debebat, & ad auditum faciliorem ac latiore, tum ad auctoritatem. Quæ dum memoro, non possum non, quin illud addam; cum ipse Dux uno alloquio omnes compellare non potuerit, ex variis enim gentibus collecti exercitus; tot barbaræ etiam calluisse linguas, vix hominis erat: inde hoc, cum per suum cujusque gentis præfectum expediendum esset, tum (ut antè ostendimus) multum ademptum gratiæ, & authoritati; tum illi ipsi præfecti subdolè, prout affectus dictabat, jam addebant,

[69) Liv. xxi. c. 30.

debant, jam detrahebant. Signa assensûs & diffensûs erat clamor, & manuum elatio. Ita post concionem & allocutionem Himilconis, Præfecti (70) Lilybæo, *cuncti una voce assenserunt, ac, clamore sublato, educi voluerunt.* Annibal (71), Alpes transcensurus, posteaquam multitudinem hortatus erat, *illa voce manuq; significationem assensûs dedit.* Et alibi (72); *Approbationis signum voce manuq; dedit.* Silius l. ix. de pugna ad Cannas:

*ultra egit bellum, milesq; cupiti
Martis inops, sævis impellit vocibus hostem.*

CLASSICVM.

Allocutio finit, classicum excipit. Classicum (73) dicitur, cum signa omnia pariter canunt, & militem vocant incitantq; ad pugnam. Hujus usus & apud nostros. Hinc dicitur; *Pænus* (74) *receptui cecinit.* Annibal (75) *signa canere jussit.* Idque Tubâ vel Buccinâ: illud enim

(70) Polyb. l. i. c. 42. 45. [71] Polyb. l. iii. c. 44. [72] Idem l. iii. c. iii. [73] Lips. Milit. Rom. l. iv. Dial. 10. [74] Liv. xxii. c. 29. (75) Liv. xxvii. c. 16.

enim instrumentum nostris quam aptissimum visum. Annibal (76) suos, per *ministros & buccinatores*, revocat. Idem, *Tubicines & buccinatores aliquot castra Claudiana* (77) ingredi jubet, ad strepitum, quam possent maximum, edendū, quò plures viderentur. Imò jam, Gelonis [78] tempore, in nostrorum castris resonuerunt. Animi & iræ hoc pacto motæ; facit enim profectò hoc sonus, & magnam vim habet ad spiritus & sanguinem evocandum. Ideò placent hîc quoque Pœni, qui non equitibus solùm tubas, ut nos; sed & peditibus dabant. De equitum, fidem adstruere, poterunt hæc Silii l. iv.

Verùm ubi commoto docuerunt pulvere nubes,

*Hostem ferre gradum propius, propiusq;
sonoro.*

*Quadrupedum cornu tellus gemit, & simul
acer*

Vincentum lituos hinnitus sævit equorum.

Fuit autem Tuba ejus formæ, cujus apud Europæos (ut vult (79) Lipsius) ferè hodie

[76] Polyb. l. iii. c. 69. [77] App. de bell. Annib. (78) Diodorus l. xi. [79] de milit. l. iv. Dial. 10.

hodie vides: ære directo ducta, canali ad exitum latiore, quæ erat militaris. Nam & alia sacrorum est, dispari usu, & fortassis formâ. Buccina(80) autem cornu bovillum initiò: nec à bove malè derives; ut instrumentum, quod bobus canit, aut quod boves canit, & vocat. An autem etiam ex ære, ut apud Romanos posteriori ævo, affirmare non audeo.

Huc etiam Afrorum tympana faciunt, de quibus passim veteres.

CLAMOR MILITARIS.

Clasficum excepit clamor militaris: itaque edebatur (81) in ipsâ imminente jam conjunctione & conflictu, incitatio pariter animi & virium, atque hosti terror. Nam hos habebat fines. Probabile est, hunc fuisse voces aliquas confusas, repetitas, nec quicquam significantes, cujusmodi subitæ & primi impetus esse solent; syllabæ potius, quàm verba: imprimis ululatum quendam repræsentabant inconditū, tot

[80] *id. ibid.* [81] *Lips. de milit. Rom. l. IV. Dial. II. De clamore militum multis apud R. König. theatr. pol. 6. 19.*

tot diversæ gentes. Ita congressuro Annibale cum Scipione (82), Carthaginienſiū mercenarij indiscretas ac dissonas voces edebant; ut quibus vox eadem, quod ait Poëta, non esset, nec sonus idem:

Sermo etenim varius varia de gente vocatis.

Vel, ut (83) Homerus de Trojanis:

Ac velut innumerae domini locupletis in aula,

*Ad mulctram coguntur oves, balatibus illæ
Percussæ charæ sobolis voce omnia replent;
Sic Troum audiri per campos undique
clamor.*

Hic clamor tanti apud illos videtur æstimatus, ut ex eo dijudicarent (84] de eventu pugnae: nam momentum habet earum, etiam à naturalibus causis. Quippe duo sensus in nobis, per quos timor maxime in animum penetrat, oculi & aures; alterutrum igitur illorum qui turbat, nae ille victoriae suae multum confert. Itaque non injuriâ Cato dixit: Verba plus quam gladium, & voces, quam manum, hostes territare

[82] Polyb. l. xv. c. 12. [83] Ælianus. de instruendis aciebus. [84] Lips. Milit. Rom. l. iv. Dial. 11.

territare, & in fugam vertere. Talem militem Catonianum fuisse M. Coriolanum, Plutarch⁹ scribit; *non manu tantum promptum ictuq; timendum; sed & vocis sono & aspectu hosti terribilem.* Quare idem Cato dicebat; Sibi invisum esse militem, qui ambulans moveret manus, pugnans moveret pedes, clariusq; sterteret, quam clamaret. Huc respexerit Jul. Cæsar: *Est, inquit, quadam animi incitatio, atq; alacritas naturalis innata omnibus, qui pugna studio incenditur; hanc non reprimere, sed augere, imperatores debent.* De ejusmodi clamore militum, multa præclara notavit Philip: Camerarius Cent. I. op. succis. c. 77. Homerus quoque II. Iliad. v. 408. Menelaum appellitat *βονὴν ἀγασθόν*, ut explicat Joachimus Camerarius, bellicosum; nam *βονὴν* bellum appellasse veteres, scribitur in Athenæi I. IV. à clamoribus, ut apparet, & strepitu pugnantium. Et certè *βονὴν ἀγασθός* Diomedes à Poëta dicitur, qui bellicosissimus heros introducit. Notat verò Joan. Spondanus in comment. ad Hom: Iliad: I. XVII. clamorem

morem eum propriè illis tribui in bello, qui in hostes primi faciunt impetum, ut hac animi significatione, & tam vasto tumultu & confusione clamantium, adversarii perterreantur; & barbaris peculiarem magis fuisse, quàm Græcis. Quapropter cum, Gelo, Syracusanorum Tyrann⁹, congregiebatur cum (85) Amilcare, tū temporis Himeram obsidente, *immanitate vocis utrique alteros superare nitebantur*. Et, nuncio de Amilcaris nece allato, *Græci animis confirmati, jam intentiùs vociferari, & certam victoriæ spem concipere*. Intellexit hoc (86) Annibal, moenia Selinunti subversurus; quapropter tubas classicum insonare, *& ad unum totum exercitum iussit, sublato clamore bellico, accurrere*.

SIGNVM PUGNÆ.

Signum pugnae diversum à classico [87]: quia istud mutum; illud auribus, istud oculis servit, & tempore classicum præiuvit. Romani quidem, cum jam decretum pugnare, tunicam ruffam, in Prætorij fastigio ex-

(85) Diod. Sic. l. xi. (86) Diod. l. xiii. [87] Lips: Milit. Rom. l. iv. Dial. 12.

extendebant in hasta, ut eô signô miles moneretur, parare se & arma: tum etiam, ut, si qui dispersi, convenirent. Utile fuit in re subita, & ut momento omnes monerentur. Hanc tunicam alii *Vexillum* vocant. In navali pugna usurpabant etiam. At quale nostris, ignoro: illud tamen reperio, signum pugnae sæpè propositum, ut ab Annibale & (88) Asdrubale factitatum. Tesserâ autem datur signum in uno alteroq̃ue verbo, sub ipsam pugnam ab Imperatore, ut eô commilitones inter se nôrint, & item hostem; cuius usus perit, cùm iste quoque tenet. Ita Himilco (89), Lilybæô contra Romanos erupturus, suis dat tesseram.

CAPUT XII.

Adjuncta & effecta bellica.

PEractis proeliis, occisos terræ mandârunt, ut suprâ, cùm de sepultura nobis sermo, indicavimus.

L I

Qui-

(88) *Liv. xxv, c. 37.* (89) *Polyb. l. i. c. 45.*

Quibus addere liceat, funerare in bello corpora, ut testatur Ælianus de varia historia, primùm Herculem monstrasse; quum antea hostium corpora projicerentur, teste Homero. Eustathius in Homerum dicit; consuetudinem fuisse apud Græcos, ut cum magno viro mortuo XII. hostes sepelirentur. Vide pluribus de his differentem Volaterranum l. xxxi. Sanè apud Hebræos lege fuit cautum, ne insepultum hostem relinquerent. Vide Barthol: Cassanæ: in Catal: gloriæ mundi, parte 2. Confid. 5. §. Apud Hebræos. Laudem igitur meretur Annibal (de quo suprà, in cura rerum sacrarum) hostis Romanorū immanissimus, quòd Æmilium, ad Cannas trucidatum, sepeliendum curarit. Cæsar, indolem Cleopatrz admiratus, sepelire cum Antonio splendide, regioque ornatu, iussit. Plut: in vita Anton: Alexander M. Darij corpus sepeliit. Præclarè Philip. Cam. Cent. II. oper: succis: c. 64. & Cent. III. Cap. 99. V. etiam Covar. l. II. var. resol: c. I. Grotium de jure bell: & Pac. p. II. c. XIX. Onuphrium Panvinum de antiquo

antiquo ritu sepeliendi mortuos. Quenstedt de sepultura veterum. Kirchmannū de funeribus Romanor. Superstitum, tam jumentorum, quàm hominum, curam habuerunt. Hannibal, ad mare (1) Adriaticum castra habens, equos veteribus vinis, quorum magna ibi copia, diligenter lavari jussit, intemperie, scabieque omnes liberavit. Circa Hadriam ille ipse stativa sua habens, in reficiendis curandisque suorum, quàm virorum, quàm jumentorum corporibus, operam omnem posuit. Similiter (2) & milites vulneratos persanandos curavit; reliquos habiliores reddidit & alacres, paratosque ad ea, quæ restabant, certamina. Descendentis (3) Alpibus prima circa hæc cura fuit.

Cujus rei gratiâ, ægrotorum curatores habebant in castris : de quibus Diodorus (4) videndus. Imò, & Medicos en tibi in castris. Paucis enim interjectis, Diodorus rursus : *Tandem omne quoque medicorum auxilium, tum ob mali veherentiam, tum*

L 1 2

repen-

(1) Polyb. l. iii. 88. [2] id. l. iii. 87. (3) Polyb. iii. 60.

(4) l. xlv. p. m. 291.

repentinum quoque mortis accessum, inficax erat. De cædibus & vastationibus, suprâ-quædam reperies.

CAPTIVITATES.

Agathocles, in castris Carthag: inter alias opes, currus invenit complures, in quibus (5) plura, quàm CCIDD CCIII. manicarum paria vehebantur: persuasi enim Barbari, quòd minimò negotiò Græcos sint superaturi, *cobortati inter se fuerant, ut quàm plurimos caperent vivos, vinctosq; in ergastula detruderent.* Elapso Agathocle (6) ex Africa, superstites duces in crucem egerunt; cæteros compedibus vinctos coëgerunt, ut, quæ devastârant rura, suis iterum laboribus excolerent. Silius (7) de Dauno quodam, quem Pœni ceperant ad Saguntum:

*Ast illum, toto jactantem talia campo,
Ingenti raptum nisu, medioq; virorum,
Avulsum inter tela globo, & post terga re-
vinctum,*

Hannibal ad pœnam lenta mandaverat ira.
Idem Silius l. vii. de quodam Romano:

Vul-

(5) Diod. l. xii. (6) Diod. l. xx. (7) l. i.

Vulnere equi Libycis præbebat colla catenis.

Ille ipse Silius l. xi. de Decio quodam:

*Nec plura effari concessum, obnubitur atra
Veste caput, trahiturq; ferox ante ora su-
orum.*

In more quoque habuerunt nostri, ut illos, qui se ipsis dedebant, vel captivi destinebantur, singulis cum vestimentis, singulos ut abire sinerent. In foedere cum mercenariis (8) rebellibus cautum erat, ut Carthag: fas esset decem ex hostium numero, quos vellent cunque, eligere; cæteros cum singulis tunicis dimittere. Annibal (9), inter alias conditiones, Saguntinis proposuit, ut egressi urbe cum singulis vestimentis, ibi habitarent, ubi Poenus iussisset. Similiter, victo Flaminio (10), Maharbales superstitibus à clade, si arma tradidissent, abire cum singulis vestimentis, passurum promisit. Illud idem ad (11) Cannas, Nuceriamque (12) urbem accidit.

Ll 3

PER-

(8) Polyb. l. i. c. 85. (9) Liv. xxi. c. 12. (10) Liv. xxii. c. 6. (11) Liv. l. xxii. c. 52. (12) Idem l. xxiii. c. 15.

PERMUTATIONES & REDEMPTIONES
Militum.

Primo bello (13] Punico, convenerat inter duces Romanos Poenosque, ut, utra pars reciperet plus quam daret, argenti pondus bina & selibras in militem praestaret CCLXVII. Item (14) redimendi certò pretiò dicuntur milites.

Silius l. vi. de M. Att. Regulo, quem Carthaginenses Romam miserant:

*Et nova Elisei jurato fœdera patres
Consultant mandare duci, pacisq; seque-
strem,*

*Mittere, poscentes victam inter prœlia pu-
bem,*

*Captivamq; manum ductore rependere
nostro.*

DE TRIUMPHIS.

Servius, ad illud Vergilii Æneid. IV. v. 37.

*Ductoresq; alij, quos Apbrica terra trium-
phis*

Dives alit.

*Quidam dicunt, inquit, Apbros nun-
quam triumphasse. Plinius autem secun-
do Hi-*

(13) Liv. l. xx. c. 23. (14) Liv. xxii. c. 57.

de Historie Naturalis, & Pompejus Trogus; Aphros, dicunt, pompam triumphalem primos invenisse; quam sibi Romani postea vindicârunt. Livius autem Andronicus refert, eos de Romanis sæpius triumphâsse, suasq; porticus Romanis spoliis adornâsse. Huc facit exemplum Hamilcaris apud (15) Trogum, quem triumphi quatuor insignem fecere. Silius (16) Italicus Principem, Hannonis adversarium, sic introducit (17), de Regulo differentem:

*Vidi ego, cum geminas æctis post terga catenis
Succinctus palmas, vulgò traheretur ovante
Carceris in tenebras, spes & fiducia gentis,
Regulus.*

Videntur & spolia templis affixisse, ut de Regulo capto Horatius:

*signa ego Punicis
Affixa delubris, & arma
Militibus sine cæde (dixit)
Direpta vidi.*

Silius l. XI. *Carthaginis arces
Ire ferox Mago, & patribus portare jubetur
Nuncia facta ducis; præda & captiva le-
guntur*

*Corpora, direptaq; viris, sub Marte cruento
Exuvia, fausti superis libamina belli.*

LI 4

LIBRI

(15) l. XIX, c. 1. (16) l. II. (17) V. etiam Orosum l. IV, c. 9.

LIBRI SECUNDI

*De Administratione R. P. Sagata
seu Militari.*

SECTIONIS II,

Membrum 2.

DE MILITIA NAVALI.

CAPUT I.

*De Origine & progressu navigationis apud
Carthaginenses.*

Principiò, ut loquitur (1)
Appianus, ex sede sua (tum
temporis dicta Byrsa) incur-
santes finitimos & vincentes,
navibus quoque per mare
victum quærentes, more pa-
trio, arcu urbem circumdederunt. Quæ
equidem duorum nos admonent, quorū
alte-

(1) *Princ. Punic:*

alterum est piratica ; alterum honestius, tum per piscatoriam, tum per mercaturas, acquirendi genus.

De prioribus nihil attinet dicere: ad eos me confero, quibus melior mens resedit, quiq̃ue posterioribus operam dedêre. Erudiit scilicet parenti vicina urbs, utpote quæ, à piscium & ubertate & captura (2), Sidona appellabatur. Majorem laudem admirationemve Mercatura meruit, quã adeò coluerunt, ut Plinius (3] Pœnorum adscribere non dubitârît inventioni. Inde omnium terrarum commoda inter se permiscuerunt commercia, & societatem humanam, quã nihil suavius in vita, nihil naturæ convenientius, conservârunt; constantioris, & in civilem societatem conjunctioris vitæ præbuerunt vinculum. Patebit illud ipsum in Carthaginensibus, qui jussi à Romanis, derelictâ urbe, ultrà octogessimum à mari stadium, aliam condere, mori potiùs, quàm cognatum sibi, & proprium quasi vitæ genus, omittere voluerunt. Hinc illæ voces (4): *Quòd si cui sa-*

LI 5

tis

(2) Justin. l. xviii. c. 3. (3) l. vii. c. 56. (4) App. de bell. Pun:

is solatii videtur, permitti nobis pro hac urbe, aliam urbem condere, & hoc impossibile est, viros, assuetos è mari victum querere, migrare in mediterranea, quorum infinitus numerus deditus est rei nauticae. Pro hac tamen gratia vobis aliam conditionem offerimus, quam & nobis præoptamus, & vobis allaturam plus gloria, ducimus: sinite urbem nihil commeritam, nos verò, quos migrare jubetis, interficite.

Factum exinde, quòd, cùm aliæ regiones, ob nulla commercia, obscuræ delitescerent; Carthago inter alias, etiam maritimas, in omnium ore ad hanc fit usque diem. In omnium, inquam, ore, præsertim peritiorum: artes nimirum & scientias pro seipsa postulat navigatio, alias invenit, alias jam inventas alia in loca transportat. Quis sparti usum? quis quadriremium? aliarum item navium structuram? quis varia opificiorum genera Romanos docuit? nōne Carthaginienſium navigatio? Cæterum navigandi artem à Carthaginienſibus non inventam; sed excultam, constat. Nec hîc ventilandam putam? quæstionē;

an

an Diis (5), Prometheo, Jano, &, qui sub
 ejus appellatione apud Græcos, vel Latinos
 latitabat, Noacho; an item Minervæ, hu-
 jus inventi tribuenda sit gloria. In hoc
 acquiescimus, Phœnices, qui inter Barba-
 ros, docente Eusebio (de præparat: Evang:
 1) antiquissimi, artem longo seculorum u-
 su excultam, proli suæ, Carthaginensibus,
 tradidisse. Pompon. Mela; *Phœnices, so-
 lers hominum genus, & ad belli pacisq; mu-
 nia eximium, literas & litterarum operas,
 alias etiam artes, maria navibus adire, clas-
 se conflagrare, imperitare gentibus, regnumq;
 præliumq; committi*. Plin. l. v. c. 12. *Gens
 Phœnicum in gloria magna literarum in-
 ventionis, & siderum, navaliumq; & bellis
 carum rerum*. Strabo l. xvi. *præstitisse cas-
 teris arte navali*, tradit. Tibullus l. i. E-
 leg. 8.

*Utq; maris vastum prospectet turribq; æquor,
 Prima ratem ventis credere docta
 Tyros?*

Sed hoc de argumento dicere, est soli,
 quod dicitur, lumen inferre. Rem ad
 Carthaginenses meos promoveo, qui si-
 mul

(5) V. Scheferum de milit. nav. l. i. c. 2.

mulac in Africam appulerunt, magnum acceperunt artis adjumentum : ubi (6) Atlas singulare quodpiam, & medium, inter Lembos triremesque, navium genus, remis tamen certo dispositis ordine, reperisse traditur. Plures adjecit Danaus: unde hoc genus (7) *Penteconterum* dictum. Porro nec numerus remorum, nec navigiorum magnitudo satis adhuc creverat. Itaque, cum haecenus unâ tantum serie dispositos haberent antiqui remos, Erythræi alteram adjecere, & biremem dixere. Trecentis circiter exin, post excidium Trojanum, annis [ut calculum subducit Scheferus) Aminocles Corinthius triremem reperit. Tantum, inquam, artis, tum à parentib⁹, tum ab inventoribus, Carthaginenses nacti artis & experientiæ adjumentum, quadriremes fabricârunt principes. Ultimam tandem manum, quasi imponere, & ad quinquaginta augere ordines, ausus est Ptolemæus Philopator.

(6) *Quint. Inst. Orat. l. V. tit. de usu: argu:* (7) *V. Li. Greg: Gyrald. l. de Navigiis. & Scheferum de Militia Navali.*

tor. Cæterum de hac re amplius dictur⁹, id quod antè mihi factitatum, in præsens repetendum, proindeque auctorem, quem sequar, eligendum, censui. Etsi autem navium, ut veteres eas habuerunt, appellationes extent, cum apud Nonium Festum¹, Agellium [aliàs Aulum Gellium] Isidorum, Muretum l. ii. Ep. 6. & alios: tum accuratiùs apud Lazarum Bayfium Jctum, libro de re navali; & Lilius Gregorium Gyraldum de navigijs: placuit tamen è recentioribus Scheferum, qui ex iis hoc genus accuravit, assumere, ex quo, & cum quo, sæpè sum dicturus.

CAPUT II.

De apparatu bellico: ubi de potentia & dominio maris apud Carthaginenses.

Memorabile est (1) Thucydidis de Græcis dictum. Qui classibus operam dederunt, ingentem potentiam sibi comparave-

(1) l. i.

raverunt , tam ipso pecuniarum redditu & vectigalibus, quàm imperio, quod in alios exercebant : nam huc illuc navigantes , insulas subigebant. Et certè, antiquissimis temporibus, omninò magnæ potentiaæ præsidium , & quasi pignus semper fuit , mari dominari. Natum hinc piraticum, sed improbum ; natum & militare navigationis genus, ad hujusmodi homines scelestos , publicosque generis humani hostes, persequendos, jusque suum asserendum, donec in legitima transiverit bella. Quo pacto Carthaginenses , obstantibus nequicquam Græcis, Macedonibus, Latinisque, imperium maris acquisiverunt, exercuerunt. Imò , certè si æstimare velimus, vix quempiam parem Carthaginensibus habuisse potentiam, reperimus. Natum inde proverbium , docente Sexto Pompejo Festo, de verborum significatione, *Tyria maria* ; quòd Tyro oriundi Pœni adeò potentes maris fuerint , ut omnibus mortalibus navigatio esset periculosa. Plura testimonia adducere nolo ; sufficiat, præter jam dictum, & Augustini , qui in
enarra-

enarratione Psalmi XLVII. ad illa verba,
in Spiritu violento conteres naves Tharsis.
Ubi, posteaquam probavit (an rectè, suprà
disquisivimus) Tharsum esse Carthagi-
nem, sic inquit: *Manifestum est, quòd*
primordia regni Carthaginensium navibus
floruerunt, & ita floruerunt, ut inter cete-
ras gentes excellerent negotiationibus &
navigationibus. Sed ab his ad firmiora
transeundum. Quis Xerxe major? Quis
potentior? attamen, contra Græcos bel-
lum moturus, Carthaginensium opem
implorare coactus fuit. Quid majus hoc-
ce Diodori Siculi elogio? *Xerxes (2), cum*
Carthaginensium studio certans, omni belli-
carum rerum apparatu, tantò eos infra se
reliquit, quantò majori gentium imperio su-
perabat. Quid de Romanis dicemus?
Pompejum illum Magnum, in bello pira-
tico, naves mille habuisse, indeque Aga-
memnonem vocatum esse, Xiphilinus (3)
scribit. Et hic fortè maximus numerus,
qui in historia Romana invenitur. At
quid ille, si cum Carthagin: comparaveris?
Roma-

(2) l. xi. (3) in Epit. Dionis l. xlii.

Romanorum, hâc in parte, nobis notanda, cum timore conjuncta æmulatio. Initio enim bellorum Punicorum, pacem ineunt cum Hierone (4), Syracusanorum Tyranno, ne commeatus sibi intercluderentur, cum penes Carthaginienses maris esset imperium. Deinde verò de (5) terrestribus, quæ in Sicilia erant, copiis solliciti non erant, cum benè sibi cœpta procedere intelligerent. Sed, quia maris imperium sine controversia obtinebant Carthaginienses, bellirationes, paribus ponderibus libratas, in ancipiti habebant. Doluit Romanis, quòd, sicut mediterraneæ urbes multæ, parùm sibi fidentes ob terrestres suas copias, Pœnis sese adjunxerant: ita etiam plures è maritimis, quas classis Punica terrore exanimabat, à se defecissent. Romani igitur, magis magis què indies intelligentes, belli palmam, ob ejusmodi causas, modò buc, modò illuc inclinare: hoc ampliùs, Italiam quidem per sæpè à Carthaginiensium classe agi, terreri, Africam verò ab omni penitus damno manere immunem; faciendum sibi putârunt, ut, sicut Carthagi-

(4] Polyb. l. i. c. 17. (5) Polyb. l. i. c. 20.

thaginenses, ita etiam ipsi mare ingrederentur. Cujus projectæ tum temporis audaciæ initium progressumque invenire, apud (6) Polybium, aliósve licebit. Notandum illud, quod Florus (7), de Marco Attilio Regulo, quo duce in Africam cum navigaret bellum, profert: *Non deerant, inquit, qui ipso Punici maris nomine ac terrore deficerent, augente insuper Tribuno Mannio metum, in quem, nisi paruisset, securi disticta Imperator, metum mortis, navigandi fecit audaciam.* De Romanis deinde, posteaquam tot acceperant nimirum clades, & naufragia, in hæc verba erumpit Orosi⁹ (8): *Vicit aliquando, apud Romanos, improbissimam cupiditatem enormitas miseriæ: nam patres, quibus jam nauticæ rei pertæsum erat, decrevêre, ne amplius quàm sexaginta navium classis ad subsidium haberetur Italia: quod quidem decretum continuo, adacti indomita cupiditate, ruperunt.* Hæc ille. Etsi autem deinde vario Marte inter utrosque in mari fuerit dimicatum; attamen Pœni, sive peritiam, sive navigiorum

M m spectes

(6) l. I. (7) l. II. c. 2. (8) l. IV. c. 9.

species multitudinem, ut plurimum superiores extitisse, constat. Donec Carthaginenses, enervati fractique paulatim viribus, à Romanis omni classe, præter naves XXX, exuti. Tandem tamen, cum nihilominus renascentem timerent Romani potentiam, relictoque mari, meditullium colere juberent; urbs hoc, ut rem indignissimam, averſata, excidium coacta est pati. Sed, singillatim hæc cum monstratura sit historia Carthaginensium, ad alia eundem: si prius de agilitate navigiorum apud Pœnos, aliquid adjunxero.

In prælio cum Duillio Consule, ob hoc laudantur, quòd celeres volucresque ipsorum naves, Romanorum graves tardasque comprehenderent. Erat nimirum Pœnis, ut loquitur Florus (9), plus nauticæ artis, detorquere remos, & ludificari rostra Romanorum. De Annibalis Rhodii nave, quæ unica universæ insultavit Romanorum classi; vide sis apud Polybium l. I. c. 46. Idem (10) de Pœnorum & Romanorum conflictu ad Drepanum; *Illorum*, inquit,

[19) l. I. c. 2. (10) l. I. c. 51.

inquit, quàm borum, conditio longè melior fuit. Jam primùm velocitate navigandi longè vincebant Pœni, cùm fabricâ ipsâ navium, tum usu, ac peritiâ remigum. Ipse deinde locus pugna multum eos adjuvabat; quòd ab illa parte, quæ pelagus spectabat, aciem suam explicâssent: sive enim hostis instaret vehementius, retrorsum se, nullo periculo, recipiebant in apertum, quod præ agilitate navium facile ipsis erat: tum autem, si quis hostium, inter persequendum, longius esset provectus, conversi, ac modò circumnavigantes, modò ad latus accurrentes, dum se illi circumagerent, & cum immanis gravitate navium suarum remigumq; luçtarentur; continuos impetus quum darent, multas naves demergebant. Sive aliquis partium suarum periclitaretur, pronum erat, sine sua fraude ac securè opem ferre, navem post aliarum puppes, perq; altum circumductâ. Hæc Polybius. Plura exempla historia Carthagenensium suppeditabit. Ad eludendam igitur hanc agilitatem, Corvos (de quibus mox) Romani, docente Polybio & Livio, adinvenerunt. Non

itaque contrarium habeo Florum (II), qui nimirum à Romanis Carthaginenses velocitate victos asserit: apparet namque, com-
 meatum & arma, calones, forsan & ma-
 chinas, quæ separatis vehi solebant navi-
 bus, militaribus imposita tum fuisse. *Ad*
Ægates, inquit, commeatibus, exercitu, pro-
pugnaculis, armis, gravis Pœnorum classis,
& in ea quasi tota Carthago, quod ipsum ex-
itio fuit; e contra Romana classis prompta,
levis, expedita, & quodam genere castren-
sis; ad similitudinem pugnae equestris, sic res
mis, quasi habenis, agebatur: & in hos, vel
in illos mobilia rostra, speciem viventium,
præferebant.

GENERA NAVIGIORUM.

Duo facio navium genera. U-
 num est earum, quæ administrantur ve-
 lis; alterum earum, quæ aguntur remis:
 illud onerariarum est, & ad prælium in-
 eptarum, hoc militare & bellicarum.
 Nam, quia olim in conflictu non ventis,
 ut hodierna fert militia, impellebantur,
 verum remis; ut tantò obedientiores es-
 sent

sent nautis, faciliusq; huc & illuc, pro necessitate rationeque negotii, agi possent: idcirco remis instructas esse militares oportebat, inque iis summam ponere fiduciam, sicut onerarias in velis. Quanquam & hæ non rarò adhiberent remos, & illæ uterentur velis, ut suo loco indicabitur. Onerariarum sæpè fit mentio: ita (12) Amilcar contra Siculos tria millia habet: Anibal CICIÐ duxit (13), quibus commatus, equi, currus, vehebantur. Videre etiam licebit, earum mentionem fieri apud Livium l. xxv. c. 27. l. xxvi. c. 47. l. xxviii. c. 46. & alios passim. A commatu autem subvehendo, etiam *frumentariæ* dictæ; ut apud Diodorum (14) sæpius. Cùm diuturnior videretur obsidio, evacuatæ in castris, dimiserunt ad uberiores adferendam annonam. Illæ ipsæ onerariæ sæpè militarium, & militares onerariarum subierunt munia: de quibus obsidio Eryciensis, pugnaque ad Ægates testari

M m 3

pote.

(12) *Diod. l. xi.* (13) *Diod. l. xiii.* (14) *Imprimis: Ecl. l. xxiv. c. 1. [15] l. ii. c. 2. V, etiam auctorem de VV. ill. in Lucr. Catulo.*

poterit. Huc illud Flori (15) facere puto, *commeatu, exercitu, propugnaculis, armis, gravis Pœnorum classis, & in ea quasi tota Carthago*. Ad militares accedo: quæ, quia remis agebantur, *ἐπὶ νῆμα* dicebantur, quanquam sæpè, vento flante secundo, remi inhibiti; secùs, ii adhibiti. Talis erat Hannibalis Rhodii apud Polybium (16), quæ primò usa vento secundo, deinde remis sublatis cursum aliquantisper stitit, ac modò adnavigans, modò circumnavigans, velut ad pugnam hostem provocabat. Silius (17) de classe Punica, quæ Annibali auxilio missa:

*Ecce autem flatu classis Phœnissa secundo
Littora Cajeta, Lestrigoniosq; recessus
Sulcabat rostris, portusq; intrabat apertos,
Ac totus multo spumabat remige pontus.*

Publii foedere cautum, ne Carthaginenses haberent, aut possiderent *navem, quæ remis ageretur, præter triremes decem, & piscatorias, & quibus aliàs ad vicinales usus navigatur; quarum tamen nulla major sit navigio decem scalmorum*. Eadem & Longe di-

(16) l. i. c. 46. (17) l. vii.

ga dictæ, præsertim quando non de singulis, sed de universis sermo est. Ita Bomilcar centum triginta navibus longis, & septuaginta onerariis profectus dicitur. Illarum mentio etiam fit apud Diod. in Ecl. l. xxiv. c. i. & l. xi. Liv. xxiv. c. 36. & alibi; apud Appianum in Punicis, Polybium, & alibi sæpius.

Longarum navium genera, cum Schefero, facimus duo: Actuarias, & Longas in specie. Actuariæ sunt vel minores, quæ aliàs vocantur *Actuariolæ*; de quibus Appianus in Punicis. Hæ ut plurimum, à scalmorum & remorum numero, nomen accipiunt; ut decem remorum, Polybio l. i. c. 73. Huc pertinent & *Acatia*, Polyb. ibid. *Lembi*, vide Polybium, de trajectione Annibalis. *Myoparones*, apud Appianum in Punicis. *Cercuri*, apud eundem. Hæ omnes naves, ab officio, nomen sunt sortitæ: hinc dictæ *Exploratoria*, *speculatoria*, Polybio; *Liburnica*, quæ, ut vult Isidorus (18), dictæ à Libibus; navesq; sunt negotiatorum.

Mm 4

Majo-

(8) l. xix. c. i, adde Lil. Gyr. de Navig.

Majores propriè *Actuaria* vocantur. Quæ enim, ut loquitur Scheferus, plus quàm XVIII. impellebantur remis, non actuariolæ, sed actuariæ dictæ. Liv. XXI. c. 28. Sequuntur *Longæ* in specie: harum aliæ erant sine ordinibus, quæ serie simplici, per utrumque latus dispositos habebant remos quinquaginta, & plures, usq; ad centum; dimidiam partem in uno, dimidiam in altero. Inter has, penteconteron: v. Liv. XXI. c. 22. Polyb. l. I. c. 27. Et hæc, propter celeritatem, ad circumfundenda hostium cornua, erant aptissima, ut docet Polybius d. l. Respectu armaturæ, dictæ etiam *Aphractæ*; quia erant sine Catastromatis, & in prora tantum & puppi quasdam tabulas habebant, in quibus stabant pugnaturi: rostra tamen habebant, unde *Rostratæ* dictæ. Catell. Cotta in memorabilibus, verb. *Emphractæ*, ita scribit: *Quædam etiam naves sunt, quæ aphractæ dicuntur; & istæ apertæ quidem, & intectæ sunt, de quibus Cicero ad Atticum inquit: Nos Rhodiorum aphractis tranquillitates aucupati eramus &c.* Hannibal, Lilybæi portum

portum petens, ubi Romanorum classis erat, milites in navium tabulis armatos, & ad pugnam paratos, habebat. Polybius l. i. c. 44. Idem l. xv. c. 2. Liv. xxix. c. 46.

Cum ordinibus longæ fuerunt, vel *TRIREMES*, Liv. xxi. c. 22. Diod. l. xiii. Polyb. xv. 18. Appianus in *Punicis*.

QUADRIREMES, proprium Carthaginensium inventum, asserente Aristotele. Vide Livium xxi. 22. Polyb. i. 47.

QUINQUEREMES, Liv. l. xxi. c. 22.

SEPTIREMES, vel, ut Scheferus, Græca imitatione, *Hepteres*; quia etiam apud Græcos & Latinos in usu fuere. v. Polyb. l. i. c. 23.

Hæ naves, respectu armaturæ, dicebantur *teclæ* seu *cataphractæ*. A Scipione obsessi, talium fabricati sunt CXX, duorum mensium spatio. Strabo l. xvii. Talis fuit illa, ad cujus figuram Romani classem suam ædificârunt, ut videre licet apud Polybium.

Ratione officij, *Præstidiaria*; quia, præstidii causâ per mare, onerarias comitabantur. *Excubitrices* item; quia, quoties in

mari stabat classis cætera, hæc tanquam vigiles ante ipsam erant, in perpetua statione. Latinis, tales naves *in statione esse* dicuntur: vide Hirtium de bello Africano: de nostris v. Liv. xxviii. c. 46. Diod. l. xx. *Prætorie*, de quibus infra.

*DE GENERIBUS MILITUM AC NAUTARVM,
qui in classibus fuerunt.*

Navium varietatem vidimus: jam etiam ad militum & nautarum genera veniamus. Ubi ante omnia sciendum: classes suas Carthaginenses & milite & remige domestico replevisse; utpote cui rei erant aptissimi: exercitus verò terrestres, è variis nationibus, argento conduxisse. Maritimæ namque civitati, & à Phœnicibus, in re nautica peritissimis, conditæ, innatus erat maritimarum rerum genius, & studium. Ingentem autem huic rei vacantium fuisse numerum, exinde apparet, quòd tam facilè clades reparare potuerint. Sæpè etiam servitia ad hoc coëmpta, ut (19) Asdrubal fecit. Nautas, antiquis

tem-

(19) *App. in Pun.*

temporibus, alios non habuere forsan, quàm milites; si gubernatores excipias. Postea, cum naves melius ad bellum instrui coeperunt, præter milites, certos etiam legerunt nautas, iisque curam navium commiserunt: è quibus alii fuerunt remiges; alii, aliis destinati muneribus, qui idcirco specialiori *Nautarum* nomine appellati. Clarum hac de re habemus Livium, qui l. XXI. c. 50. inquit: *Eludere Pœnus, & arte, non vi rem gerere; naviumq; quàm virorum aut armorum malle certamen facere. Nam, ut sociis navalibus affatim instructam classem; ita inopem milite, habebant.* Hic, ut vult Scheferus, *socii navales* nihil aliud, quàm remiges: ideò enim navibus potius certare voluit, quia remigio prævaluit. Quemadmodum hoc nomen hodie adhuc apud Batavos retinetur, quibus *Boots-gezellen* (20) nuncupantur. Clariorem militum nautarumque distinctionem adfert Livius l. XXII. c. 19. ejus verba, de Asdrubale, ita sonant: *Ipse cum omni exercitu aderat: varioq; omnia tumultu strepunt, ru-*
enti-

(20) De socijs navalibus v. etiam Liv. XXIII. 41. & XXVIII. c. 17.

entibus in naves simul remigibus militibusque, fugientium magis à terra, quàm in pugnam euntium modò. Vix dum omnes conscenderant, cum alii resolvunt oras, aut anchoram vellunt; alii, ne quid teneant, anchoralia incidunt, raptimque omnia præproperè agendo, militum apparatu nautica ministeria impediuntur; trepidatione nautarum, capere & aptare arma miles prohibetur. Tantum ille. Hæc Livii, præter militum nautarumque differentiam, horum diversa arguunt officia; imprimis tamen Mesonautarum, quorum munus (ut ostendit Scheferus) tum exhaurire sentinam, tum anchoram dimittere, levare.

Habuerunt & nostri Schoenobatas; quorum munus fuit, partim aptare vela, partim adventum hostium speculari, locorumque conditiones significare. Ita ab Annibale (21), jam terræ appropinquante, jussus è nautis unus adscendere in malum, ut specularetur, quam teneret regionem.

De Remigum Carthaginensium præstantia, pauca addo documenta. Polybius
I. I. C. 47.

(21) Liv. xxx. c. 25.

l. i. c. 47. eos præfert Romanorum ; inò
 & Siculorum Diodorus ; quamvis & ipsi
 maricolæ. Idem (22) : *Velociùs Barbari*
Græcis (puta Agathocle) navigabant, quòd
diuturno remiges usu exercitati essent. De
 prælio Duilii (23) Jornandes : *Prælii for-*
ma mirabilis, quum illas (puta Carthagi-
nenfium) celeres volucresq; hostium naves,
 bæ (Romanorum) graviores tardæq; com-
prehenderent; longè plus illis nauticæ artis,
detorquere remos, & ludificari rostra.
Prætori penè jam & ipsa cum viris suis ca-
pta; quia remigibus probè instructa, celeri-
tate pollebat, periculo tandem, præter opini-
onem omnium, se subduxit. Milites autem,
 qui in navibus pugnando operam suam
 præstiterunt, nostri ex terrestribus sumpse-
 re: postea certi videntur in classe milites,
 quod imprimis ex Livio videre est. Sæpè
 tam in terra, quàm in mari, iidem confli-
 gere tenebantur ; ita Himilco, relictus ab
 Hannibale M. in Hispania, Carthagine
 profectus navibus, propè terram exercitū
 in lit-

(22) l. xx. (23) l. i. de reg. & temp. suceß. V. etiam
 Polyb. l. i. c. 25.

in littore ducebat, *paratus configere, quacumq; parte copiarum hostis (24) occurrisset.*

Nautas & reliquos milites pecuniâ ut plurimum sibi comparaverunt, sæpè ut vidimus. Asdrubal (25) verò, contra Scipionem bellaturus, servorum millia V. coëmit ad remigium.

Qua in parte, opulentiam Carthaginis præ Roma licet notare; quarum illa vix unquam, hæc sæpiùs, pecuniæ publicæ laboravit penuriâ ; unde privatorum facultatibus R. P. sublevari oportuit. Ita, primo & secundo bello Punico, servos, ad hoc remigandi munus Romani, teste Livio, imperârunt subditis. Et postea eadem res repetita ; imò Romæ etiam privati (26), classis extruendæ in se onus susceperunt : quod nunquam Carthagini factum ; nisi cùm extremū urbs ducens spiritum, civium, in ea tantò citiùs extruenda, fatigaret manus. Sociorum tamen etiam classem, foederum agnoscimus vi : ut cum Pyrrho Rege (27),
cum

(24) Liv. xxii. c. 19. [25] App. in Pun. [26] Liv. l. xxvi. c. 35. [27] Polyb. l. iii. c. 15.

cum Philippo (28) Macedone. Jam & arma & instrumenta navium paranda & videnda essent, nisi Franciscus (29) Luisinus hîc paululùm subsistendum moneret, & quid sint propriè *Epibatæ*, doceret. *Inter alia*, inquit ex Budæo in *Pandectas*, sunt etiam in navi, qui *Vectores* dicuntur, qui ob hoc tantùm in navi sunt, ut vebantur; quomodo hoc titulo accipiuntur, qui si milites sunt, *Epibatæ* dicuntur, verbo Græco, sed Latinis usitato; Latine, *Classiarj* vocantur. Alibi pro navibus sumit: *Naves* igitur, inquit, *Epibatæ*, quasi *scansiles*, *castrensi*, aut etiam *navali*, verbo dici possunt, quæ *vectoribus* trajiciendis aptæ sunt; *acutarie naves à Latinis dicuntur*. Adde *Catel*: *Cottam* in verb. *Emphractæ*.

DE ARMIS NAVIUM.

Ut probè navis sit instructa, alio armorum genere ad navigationem, alio ad prælium & conflictum, ei opus est. Inter arma, quæ ad prælium requiruntur, præcipua sunt rostra; sequuntur inde, propugnacula, turre, & alia.

Ro-

(28) *idem* l. vii, c. ii. (29) *Parergon* l. iii, c. 31.

ROSTRA.

Rostratae (30) naves dictae ab eo, quod in fronte rostra area habuerunt: hisce, tam Pœnis, quàm Romanis, hostiles impetere & in profundum agere, usitatum. Ita Imilco (31) navarchum cum X. triremium classe dimittit, jubens, ut, clàm noctu solvens, citissimo cursu, rectà versùs Syracusas tendat, & noctu portum ingressus, relictas ibi naves corrumpat. Navarchus ille, sine mora, iussa peragit, noctuq; in portum Syracusanorum invectus, insciis omnibus, ex improviso naves, quotquot in portu offendit, rostris impetit, & dissolutis ferè cunctis, iter Carthaginem reflectit. Adherbal (32) ad Drepanum, navibus quinque rostratis ab ea parte, quæ altum tenebat, in hostes navis suæ proram dirigit: simul, cùm insequentium quisque in eodem se collocaret ordine, tum iis, quibus se adungebat, ut idem cuncti facerent, per ministros imperat. Postquam erant omnes in frontem

ins
[30] *Isidor. l. xix. c. i.* (31) *Diod. l. xiv.* [32] *Polyb. l. i. c. 50.*

instructi, datâ ad signum tessera, in hostem, primo ordine servato, pergunt ire.

Locus rostrorum juxta aquam; imò in ipsa aqua, quando incedebat. Hinc (33) Silius:

Adnabat centum latè Sidonia velis

Classis subsidio, & scindebat cœrula rostris.

Victis Pœnis ad Ægates, ademerunt eorum navibus Romani rostra, inque signum victoriæ ea foro exposuere: qui locus etiam *pro rostris*, docente Isidoro (34), vocatur. Unde illa communis, in Romanorum ore & libris, formula, *pro rostris dicere, laudare*, & quæ huic affinia.

PROPUGNACULA.

Propugnacula dicuntur, ut vult Horatii Scholiastes, in navibus loca altiora, quasi muri, unde milites hostem suum oppugnant, aut manu, aut telis. Florus (35): *Commeatibus, exercitu, propugnaculis, armis, gravis hostium classis, & in ea quasi tota Carthago.*

ARMAMENTA, SEU INSTRUMENTA

POTIUS NAVALIA

N n

Sunt

(33) l. xiv. (34) l. xv, c. 2. id. l. xviii, 15. (35) l. ii, c. 2.

Sunt triplicia: alia ad remigationem, alia ad velificationem, alia ad utrumque necessaria.

Ad remigationem pertinent

TRANSTRA; quæ sunt tabulæ (36), ubi sedent remiges, quòd in transverso sint, dicta; quæ Vergilius juga appellat.

REMI, à removendis (37) & decutiendis fluctibus dicti; sicut tonsores, à ton-
dendis & decutiendis capillis. Aliter
Becman. in Orig. L. L. *Latium remus*
non alium agnoscit patrem, quàm ἔρεμὸς,
amputato capite, id est, E. A detondendis au-
tem capillis, quòd dicat, addo; hinc ἔ τόνσα
pro remis usurpari. Stat. l. v. Thebaid.

Ast ubi suspensis siluerunt equora tonsis.

Alioquin *tonsa* dicitur extrema pars &
lterior remi; & palmula, à similitudine
palmæ humanæ. Hadr. Junius in nomen-
clatore (quem omnigenâ lectione instru-
ctissimum vocat Canter: in proverb: de-
tergere mensam; modò præclarum Voss:
de vit. ferm. l. j. c. 13; modò aureum, id. l. ii.
c. 8; modò onomasticum doctissimum, i-
dem

(36) *Isid. xix. c. 2.* (37) *Idem ibid.*

dem l. iv. inst. Orat. c. ii. cæteris omnibus, qui unquam prodiere in lucem, longissimè anteponendum; & vel solum dignum, qui in scholis legatur, Frischlinus) ita; *Scalmus lignum teres, cui alligantur pensiles remi loro, quod struppam vocat Isidorus, strophiam Vitruvius. Hinc inter scalmium, locus vacuus & intermedius, inter scalmos remigum, ut loro ipsi τεγνώνη Polluci dicitur.* Hæc Junius. Ubi dicto loco & reliquas navis partes ac instrumenta, eoq; spectantia, diligenter & eleganter explicat. Sunt autem perticæ longiores, in latitudinem quandam desinentes, quibus navis vel impellitur, vel stabilitur.

PELLES, quarum usus erat ad instrumenta navium & arma contegenda, ne, ab aquæ fluctibus madefacta, corrumperentur. Clade aliqua affecti, solebant eas in proris suis exponere, ut Diodorus l. xx. refert.

Ad velificationem necessaria sunt

VELA, Latinis tumices, ut ostendit Schæferus, quæ ex linteis confecta fuisse videntur, & quidem ex lino, vel Sparto: *Scipio (38) Carthagine Nova naves expugnavit o-*

N n 2

nera

(38) *Liv. xxvi. c. 47.*

nerarias cxiii, quæ inter alia linteis & sparto, & navali alia materia, instructæ fuerunt. Sparti quoque usum Carthaginenses, arma sua in Hispaniam transferentes, invenisse (39) dicuntur. De sparto vide plura Joh. Thom. Freig. JC. in notis ad dial. ii. Lud. Vivis.

MALUS est arbor navis, quâ vela sustinentur. Dictus autem, ut vult Isidorus (40), quia habet instar mali in summitate; vel, quia quasi quibusdam malleolis ligneis cingitur, quorum volubilitate vela facilius elevantur.

In mali summitate, *CARCHESIVM*; quod videtur instrumentum quoddam fuisse, simile fortassis corbibus nostris, quos in ea parte nautæ collocare solent, ut exinde procul in mare conspiciant. Illuc adscendisse, reor, nautam illum, quem (41) Annibal in summitatem mali conscendere iussit, ad videndum, quam tenerent regionem: & caduceum illum Carthaginensium,

(39) *Plin. l. xix. c. ii. Et Salmasius in Exercit. Plin:*

(40) *l. xix. Orig. c. 3. (41) Liv. xxx, c. 25. Ores. l. iv, c. 19.*

fium, qui exsertis manibus, eodem loci consistens, veniam à Romanis petebat.

FVNES, quos ex sparto, vel lino fuisse constat, à Xenophonte in re venatoria laudati. Extremis vicina Carthago, cum Sparto etiam careret, crinibus tonsarum mulierum ad funes efficiendos usa est, supra ut ostendimus. Restant instrumenta, quæ ad totam navigationem pertinent, qualia sunt:

GUBERNACULA, seu remi longiores, ad puppim religati, quibus navē moderabantur. Habuerunt autem, apud priscos, quædam naves unum, pleræq; duo, aliquæ tria, etiam & quatuor. Carthaginenses duos rectores (42) singulis navibus præficiabant; inconveniens esse dictitantes, cum duo gubernacula navis habeat, eum, qui navigantibus sit utilissimus, solum & absque socio esse.

ANCHORÆ sunt instrumenta, quib⁹ navis sistitur: usum earum apud nostros monstrat Liv. xxviii. 17. 37. & xxii. c. 19. Diod. l. xiv. ibidemq; *anchoralium* seu funium fit mentio.

N n 3

DE

(42) *Ælian. l. ix. var. c. 40.*

DE ORNAMENTIS NAVIUM.

Quò naves speciosiores essent, non armis modò ad terrorem; sed & aliis rebus, ad maiestatem quandam & venerationem conciliandam, eas decorare Carthaginenses consueverunt.

Imprimis verò exornatæ naves, quibus Herculi Tyrum decimas transferre solebant, ut reliquit Curtius. l. iv. V. etiam Polyb. in Excerptis. Appianus in Punicis: *Naves Carthaginensium perornatæ aderant.* Idem; cum Scipio obstruxisset portum Carthaginensium, aperuerunt illi os portus, circa diluculum, & eruperunt L. trifemib⁹; cercuris verò, myoparonibus, & aliis minoribus navigiis multis, ad terrorem ornatis egregiè. Silius l. xi. de Magone, nuncium victoriæ ad Cannas, Carthaginem adferente:

*Interea placita attulerant jam flamina
terris*

*Magonem Libycis, lauro redimita subibat
Optatos puppis portus, pelagoq³ micabant
Captiva arma procul celsâ fulgentia prorâ.
At patulo surgens jam dudum ex aquore late*

Nauti-

Nauticus implebat resonantia littora clamor,

*Et simul adductis percussa ad pectora contis
Centeno fractus spumabat verbere pontus.*

DE ARMATVRA MILITVM.

Naves hæcenus armavimus; in præsens & milites inermes nobis non sunt relinquendi.

Arma sunt (43) duplicia: alia quibus se tegunt; alia quibus vulnerant. Hoc tela sunt, illa tegumenta. Et quidem major hîc tegminû cura, & majora fermè sumebantur, quàm in reliqua militia, & firmitiora. Nimirum, quia hîc stataria est pugna, non discurritur, non versus, non iuga mutantur: quisque illum ferè tuetur locum, quem principiò nactus est.

Tela, quæ & plura prælium navale postulabat, quàm terrestre, & validiora. Universa tamen possumus duobus quasi generibus comprehendere; ita ut in uno sint communia, in altero huic militiæ propria; omniaq; vel ad defensionem utilia, vel ad

N n 4

impu-

(43) Scheff. l. II. c. 7.

impugnationem. Vulgaria hæc videmus, enses, sagittas, missilia, fundas, &c.

Ex propriis, genus quoddam harpagonum describit nobis Livius (44), his verbis: *Postremò asseres, ferreo unco præfixi (harpagones vocant milites) ex Punicis navibus injici in Romanas cæpti, quos cum neq; ipsos, neque catenas, quibus suspensi injiciebantur, incidere possent: ut quæque retrò inhibita, rostrata onerariam hærentem unco traberet, scindi videres vincula, quibus aliis innexa erant, seriemq; aliam simul plurium navium trahi.* Hæc mihi liceat verbis Scheferi explicare, qui ita l. II. c. 7, *Puto, inquit, harpagones propriè fuisse, uncus ferreos, ex capite asservis cujusdam pendulos, quibus catena in altera parte, qua malo navis forsitan, aut turri affixa erat demissis subito, corripere hostilem navim, correptamq; in sublime poterant attollere.* Et paulò post idem: *Præcipuus ergò usus harpagonum, ut navim hostilem in sublime erigerent, rursusq; demissam in fluctus præcipitarent.*

CORVI FERREI huc etiã faciunt, qui aliàs
ferreæ

(44) l. xxx. c. 10.

ferreæ manus ab auctoribus dicuntur. Fu-
erunt autem , ut explicat Scheferus , ma-
chinæ quædam , quæ navim ita alligabant
navi , ut cominus congredi , & si occasio
ferret , in alterius navem transmeare pos-
sent. Vel , ut clariùs Dominicus Ma-
chanæus in Scholiis ad Cornelium Nepo-
tem, *fuit machina in hunc modum structa .*
Ligneum robur in prora destinabatur, longi-
tudine quatuor ulnarum, latitudine verò
triumpalmarum. Super id robur , tabule
inherentes scalas conficiebant, quarum erat
latitudo pedum quatuor, longitudo ulnarum
sex: hæ rursus , ab utroq; latere gemino, ad-
usq; munitæ erant. In harum verò extre-
mo ferrum erat, in mali formam acutum ;
annulusq; in super fune alligatus, imminen-
tem machinam sustentabat : ut ergò ad hæ-
rebat hostium navis , laxato fune, scale di-
mittebantur ; ferrum, pondere ac vi roboris
super hostilem navem delapsum , figebatur.
Tantum Machanæus. Primus has, apud
Romanos, excogitavit C. Duilius , teste
Auctore de viris illustribus, cui consentit
Jul. Frontinus l. II. c. 3. *Duilius , inquit,*
N n 5 *cum*

cum videret, graves suas naves mobilitate Punice classis eludi, excogitavit manus ferreas. Et ante eum Florus (45) ; Iniecta ferrea manus, machinaeque alie, ante certamen multum derise ab hostibus. Nostris quoque eæ in usu, ut apud Diodor. l. xx. & Appianum in Punicis, videre est. Qui etiam ita junctis navigiis pugnasse, scribit.

CAPUT III.

De usu militiae navalis apud Carthaginenses.

Classem in præcedentibus necessariis instruximus. Sequitur, ut in aquam eam deducamus, nosque ad iter componamus. Quod ne inordinatè fiat, signa proponenda sunt, sine quibus quis est, qui voce tantum, tam ingentem regeret multitudinem? quis tot hominibus, ubi, pro necessitate rerum, sæpè quædam ex tempore præcipienda sunt, imperaret? Sunt autem varia Signa.

(45) l. II. c. 2.

Tu-

TUTELA (1), dicta quasi tutelare numen, ejus curæ commissum est navigium. Consueverunt nempe antiqui Diis quibusdam naves suas consecrare, eorumque tutelæ committere. Herodotus l. III. Vulcani statuam describens, quæ erat Memphi: *Est Vulcani, inquit, statua Phœniciis Patæcis (alijs Pattæcis) simillima, quos in triremium proris Phœnices circumferunt.* Hesychius: *Patæci Dii Phœnices, quos statuunt ad puppes navium.* Suidas: *Patæci, Di Phœnicij in puppibus collocati.* In pro-ra scripserat Herodotus; Hesychius & Suidas in puppi malunt, quia tutelæ locus, apud Græcos & Romanos, erat in puppe navis. Pers. sat. 6.

Ingentes de puppe Di.

Ideò puppes coronabant, quia ibi erat navigii lararium & (2) sacrarium. Virg. i. Georg.

Puppiæ

(1) Schef. l. III. (2) Turneb. advers. xix. c. 2. Muretus l. x. var. lect. c. 19. Gyraldus de diis Gentil. l. 1. & Bochartus in Phaleg. l. II. c. 3. V. etiam Ivonem Villiomarum (i. e. Jos. Scaligerum) adversus Titium animad. l. VII. c. 7. Joan. à Wouvvvert animad. in Petron. Satyr.

Puppibus & leti nauta imposuere coronas.

Quinam verò Phœnicum Patæci; explicat Seldenus de Diis Syr. Syntag. II. c. 16. *Phœnicum Patæcorum nomen, inquit, est generale, & diis omnibus Phœniciis, forsàn & Syris. Patæcus Deus nunc erat Baal, nunc Astarte, sive alius Syrorum, quem cubitali figurâ, aut pygmaei staturâ, in navium & proris & puppibus circumferebant: ut ex Herodoto in Thalia, ex Hesychio, Suida apparet. Qui verò in prora pictus, navis insigne: qui in puppe, tutor erat, seu Deus Averruncus, sive Deus Tutela, uti veteres loquuntur; ejus Dei tutela navis dicebatur. Hæc Seldenus. Proprias Carthaginiensium Tutelas quod concernit, erat Hammon ut plurimum: ita Silius l. XIV.*

*Hammon nomen erat Libycæ gentile carinæ,
Carnigeraq; sedens spectabat cœrula fronte.*
Ibidem de Bathone, nauclero Pœno:

*Is postquam adversis nullus modus, accipe
nostrum,*

*Ammon, sanguinem, ait, spectator cladis in-
iquæ,*

*Atq; acto in pectus gladio, dextra inde cru-
orem,*

Excipit

Excipit, & largè sacra inter cornua fudit.

PAROSEMON nihil fuit aliud, nisi pictura, quæ effigiem animalis, vel alterius rei, montis puta, arboris & similium, referebat; ex qua deinde miles naves inter se discernere, suamque ab aliis noscere valebat. Locus hujus signi (ut dictum) proprius in prora erat, inter embola & proëmbolida. Strabo (ut ex eo (3) Hornius refert) Eudoxi in Indiam & Æthiopiam, ex sinu Arabico, navigationem enarrans, auctor est: Eum summitatē proræ, è naufragio superstitem, equo insignem, in Oceano Æthiopico invenisse. Id cum navis ab occidente advectæ naufragium esse, intellexisset, secum in Ægyptum detulit, & à nautis, quibus ostenderat, edoctus est, Gaditanæ navis reliquias esse: nam Gaditanorum mercatores ingentibus uti navibus, pauperes parvis, quos, à proræ insigni, *Equos* appellant. Etsi autem de Carthaginensium nullam faciunt mentionem auctores, probabile tamen est, in tanta navium multitudine, cuilibet sua fuisse nomina, quibus quam-

(3) *Orig. Amer.*

quamlibet denotârant. Utrùm autem apud nostros tutelæ à signis distinctæ, ignoratur; imò & ipsi Latini, ut apud Scheferum videre, sæpè ipsa confudère nomina. Huc ergo refero Silii illa l. xiv, ex quibus, quid horum fuerit alterutrum, lectoris permitto iudicio. Ita autem ille de classe Punica, cujus tutelæ & signa hæc narrat:

Ardet nota fretis Cyane, pennatæq; Siren.

Ardet & Europe, nivei sub imagine tauri

*Vectæ Jove, ac premo tramittens aquora
cornu.*

Et quæ fusa comas, curvum per cærulapiscem

Nereis humenti moderatur roscida freno.

Uritur undivagus Phiston & corniger Ammon,

Et quæ Sidonios vultus portabat Elise,

Bis ternis ratis ordinibus grassata per undas.

Ac vinclis trahitur cognata in littora Anapus,

Gorgoneasq; ferens ad sydera Pegasus alas.

Ducitur & Libyæ puppis signata figuram,

Et Triton captivus & ardua rupibus Æthna,

Spirantis rogos Enceladi, Cadmeaq; Sidon.

Propria cuivis signa.

Prætoriae peculiare quodpiam interdiu fuisse, vel exinde necessarium erat, ut in tanta multitudine cognosci posset; illudq; vel vexillum, vel simile quidpiam. Noctu verò luminibus conspicuam fuisse, ex Polyæno [4] discere est, *qui de Imilcone; lucernam, inquit, ab anteriore parte obduxit, ne hostes, ex splendore, de adventu conjecturam facere possent.*

De reliquis navibus etsi non constet, probabile tamen, quæpiam extitisse, tum diurna, tum nocturna; quandoquidem Latinis, aliisque rei nauticæ minùs claris, in usu fuerint. Forſan nautis etiam, remigibus, militibus ſingulare quodpiam ſignum datum, quod oculis auribusq; acciperent; ut puta Portiſculô, Tubâ, Lituô, Celeusmate & Symphoniâ: de quibus vide Scheferum l. III. c. I. Ita è navi (5) Amilcaris datum ſignum legitur. Idem Polybius ante hæc: *Postquam erant omnes in frontem instructæ, datâ ad ſignum teſſerâ, in hoſtem, primo ordine ſervato, pergit ire Adherbal. Et paulò poſt: Ubi ventum eſt cominus, ſub-*
lato

(4) l. v. (5) Polyb. l. 27.

lato signo ab utriusq; prætoria navi, initur certamen.

Habuerunt etiam eæ, quæ Legatos vehabant, naves sua signa, caduceum nimirum in prora; ut ex Appiano discimus.

DE ITINERE & PROFECTIONE.

Om nibus instructis, iter ingredien dum, quod antequam fiat, naves in aquam deducendæ; idque quò facilius fiat, instrumenta quædam, eaque haud pauca, ut notum, adhibenda.

Inter alia *cyndri* quidam: quorum loco Carthāginenses, plus quàm barbara crudelitate, homines captivos subjecerunt navibus. Non: Marcel. ex Varronis l. iv. de vita populi Romani; *Cùm Pænius in fretum obviam venisset nostris, & quosdam cepisset, crudelissimè palangarum vice carinis subjecit.* Valerius Maximus l. ix. c. 2: *Eadem, inquit, usi sunt crudelitate in milites nostros (Romanos) quos, maritimo certamine in suam potestatem redactos, navibus substraverunt: ut, earum carinis ac pondere elisi, inusitata ratione mortis barbaram feritatem satiarent: tetro facinore pollutis classi bus*

bus ipsam mare violaturi. Atque hujusmodi deductio fuit, cum in propinquo naves essent. Sin verò longiùs petendæ, & per ingens terræ spacium, aut Isthmos, trahendæ essent, plaustris vehendas curavit Annibal: uti ad Tarentinam expugnandam arcem; quibus, inquam, plaustris pelles crudaque coria erant subjecta. Verba (6) Livii ita se habent: Contracta, inquit, ex templò undique plaustra, junctaq; inter se, & machinæ ad subducendas naves admotæ, munitumq; iter, quò faciliora plaustra, minorq; moles in transitu esset. Jumenta inde & homines contracti, & opus impigrè cæptum, paucosq; post dies classis instructa, ac parata circumvehitur arcem, & ante portum anchoras jacet. Quæ sic expressit Silius (7):

*Inclusas igitur quibus haud enare dabatur
Arce superposita, claustris maris extulit
astu,*

*Perq; aversa tulit portatas arva carinas.
Lubrica roboreis aderant substramina plau-
stris,*

O o

Atq;

(6) l. xxv, c. 6. (7) l. xii.

*Atque recens casi tergo prolapsa juveni
Æquoream rota ducebat per gramina pup-
pim.*

*Multa nimirum, ut in hac materia lo-
quitur Livius, quæ impedita naturâ sunt,
consiliò expediuntur. Deductis in mare
navibus, commeatus varius impositus, cu-
jus aliàs studiosissimos nostros fuisse, su-
prâ vidimus. Tum conscendebant na-
ves, primùm nautæ, deinde milites : sum-
mâ diligentia observato ordine, ne simul
conscenderent, ac tumultus inde oriretur.
Huc pertinent illa (8) Livii, suprà à me re-
lata, quæ tamen hîc repeti, non abs re fu-
erit : Mox Asdrubal ipse omni cum exercitu
aderat, vanoq; omnia tumultu strepunt, ru-
entibus in naves simul remigibus militibusq;
fugientium magis à terra, quàm in pugnam
euntium modò. Vix dum omnes conscende-
rant, cùm alij resolvunt oras, aut anchoram
vellunt : alij, ne quid teneant, anchoralia
incidunt, raptimq; omnia præproperè agen-
do, militum apparatu, nautica ministeria,
impediuntur ; trepidatione nautarum, ca-
pere & aptare arma miles prohibetur.*

Nec

(8) l. xxi. c. 19.

Nec tamen prætereundum, antequam navigarent, sacrificâsse. Amilcar (9), pater Hannibalis M. in Hispaniam trajecturus, sacrificavit. Annibal ipse, in Hispaniam bellum illaturus (10), Gades profectus, ibi Herculi vota exsolvit: novisque se obligavit, si cætera prosperè evenissent.

Postremum fuit *PORTUUM PRONUNCIATIO*. Sacris enim peractis, Prætor de portu tenendo gubernatores reddere solebat certiores; ne, si fortè classis tempestate aliqua disjiceretur, ignorarent, quò deberent cursum dirigere, reliquosque convenire. Fiebat autem hoc vel per expressa mandata, vel literis tabulisq; obsignatis; ne, quorsum iter intenderetur, hostis explorare posset. Posterioris illustre exemplum, de Himilcone, nobis tradit Diodorus (11) Siculus: *Gubernatorum, inquit, unicuique tradit literas obsignatas, quas ne prius resignarent, quàm è portu exissent, ac tum demum mandata capefferent, edicit.* Idque, ut porrò pergit Diodorus, propterea commentus est, *ne cuiquam ex speculatoribus a-*
liquid

O o 2

(9) l. XXI. c. 1. (10) Idem l. XXI. c. 21. (11) l. XIV.

liquid certi de trajectu ad Dionysium perferendi, facultas esset. Scriptum autem erat, ut Panormum versus recto cursu tenderent. Eadem Frontinus (12) ferè; Himilcon Dux Pœnorum, ut in Siciliam inopinatus appelleret classē, non pronuntiavit, quò proficisceretur; sed tabellas, in quibus scriptum erat, quam partem peti vellet, universis gubernatoribus dedit obsignatas, præcepitq̃, ne quis legeret, nisi vi tempestatis à cursu Prætorie navis abductus esset. Sic signum profectionis datum:

*Atque ratem terris divisit fune soluto
Navit. 1.*

Sequitur jam profectio ipsa: illius adoratio potissimum in ordine consistit & acie.

Ordo ferè hic fuit. Primò ibant leviora navigia, lembi & similia, ad exploranda commoda portuum, consilia & stationes hostium, unde exploratorie dictæ. Polyb. l. i. c. 53. *Funica classis Præfectus, certior factus à speculatoribus, haud contemnendum numerum navium adventare, jamq̃*

(12) l. i. c. i.

jamq̃ in propinquo esse, pugna avidus portu solvit. Quæ tamen cautela & prudentia nonnunquam neglecta, ut historiæ docent. Præmissis hunc in modum levioribus, classis ipsa sequebatur, quam Præfectus cum prætoria ducebat: succedebant huic triremes, cæteræque bellicæ naves; post has ultimò locò onerariæ, vel impedimenta exercitûs sequebantur, ut ex multis auctorum locis videre licet. Imilco (13), ingrediens Syracusanorum portum, præmisit naves longas, tum onerarias.

Ad terram appellentes observabant quàm diligentissimè, quo nomine ea res, quæ se prima obtulisset visui, nominaretur: indeque capiebatur omen. Sic ab Annibale (14) M. appropinquante, jussus è nautis unus adscendere in malum, ut specularetur, quam tenerent regionem; quû dixisset, sepulchrum dirutum proram spectare, abominatus Annibal, prætervehi jussu gubernatore, ad Leptim appulit classem.

Cæterùm descensio, aut in portu aliquo

O o 3

fiabat

(13) *Diod. l. xiv.* (14) *Liv. xxx, c. 25.*

fiabat, aut in loco aliàs idoneo. Cùm posterius; castra metabantur, si nimirum diutius manendum esset: sin secus, & discedere mox vellent, in statione tantum manebant. Ita Asdrubal ad (15) Iberum amnem castra ponit. Et alibi Livius [16], *Punica classis in statione ad Uticam fuit; item (17) ad Luparam insulam.*

Usi autem stationibus, cùm ad aquandum, & reficiendos milites; tum ad curandas reficiendasque naves. Imilco (18), in Sicilia Catanæ littus assecutus, quotquot ibi naves invenerat, propter procellam subduxit; dies aliquot militum quieti, & refectiōni, tum reparationi navium tribuens.

Muniendorum verò castrorū nauticorum, duplex fuit ratio: vel à terra, vel à mari. A terra ducebatur fossa cum vallo, ab una parte maris ad alteram, formâ, ut videtur, semicirculari. Ita Amilcar (19) quicquid erat navium longarum subduxit, pro-

(15) Liv. xxii. c. 19. (16) l. xxx. c. 28. (17) Diod. xxii. Ecl. c. 15. (18) Diod. l. xiv. (19) Diod. l. xi.

profundâ eas fossâ ligneoque vallo circumdans. Hic locus alterum quoque modum insinuare videtur, quô à mari, sive potiùs in mari, securitati prospectum; stangebantur nimirum ligna præacuta validaque, veluti in portu, & ante ipsa onerariæ, quarum præsidio & castra ipsa tuta esse, ac naves securè egredi ac regredi possent. At, si levius periculum, militares tantùm quasdam emittebant in mare, partim ut vigiles; unde *excubitrices* Diodoro: partim, ut impetum hostilem paulò remoraturæ. Utrumq; forsân innuit Diodorus Siculus (20), de prælio inter Dionysium & Imilconem ad Syracusas. *Cùm Dionysius, inquit, XL. naves ID remorum ibi subductas cum onerariis, propè stationem habentibus, nonnullasq; triremes, invenisset &c.*

Porro, posteaquam satis jam munita viderentur castra, naves ipsæ subducebantur in siccum. Himilco (21), castris communitis, navibusq; subductis, & vallo circumdatis, per dubios infestosq; populos ad Asdrubalem pervenit. Huc faciunt ea, quæ

O o 4

de

(20) l. XIV. (21) Liv. XXIII. c. 28.

de Amilcare paulò antè tradidi. Subductio autem fiebat præcipuè hyberno tempore, quò *hybernare classis* apud Latinos dicitur. Ad subductas ita tempore hyberno, aut æstivo religatas naves, vel etiam in mari manentibus, tentoria in littore posita. *Eques*, inquit (22) Livius, *alius super alium ab Asdrubale missus, vagos in littore, quictosq; in tentoriis suis, nautas & milites conscendere naves properè, atq; arma capere jubet.* Et paulò antè; *Speculatoria Romanorum dicuntur retulisse, classem Punicam stare in ostio fluminis, castraq; in ripa posita.* Cum Imilco (23) in Syracusanorum portum appulisset, *tentorium suum in Jovis templo statuit, reliqua autem multitudo in circumjacente loco castra metatur.*

Admonent nos proximè dicta, hyberno tempore nostros abstinuisse à navigatione; quod confirmat Diodorus Siculus l. XIII. *Syracusii, quòd jampridem maris imperio cessissent Pœni, etiam hyems appeteret, nihil periculi à Carthaginensibus, quos minimè triremes conscendere ausuros putarent, metuebant.* In

(22) l. XXI, c. 19. (23) Diod. l. XIV.

In turribus, mari vicinis, habuerunt vigiles, qui conspectis hostium navibus, suis signum dabant, ut notavit Livius xxii. c. 19.

DE ORDINATIONIBUS & ACIEBUS NAVALIBVS.

Proelium duabus partibus absolvitur, *ordinatione aciei, & conflictu.* Hæc antequam fiebant, summâ providebatur curâ, ne annonâ, armis, impedimentis graves essent, eoque ad pugnam inhabiles naves. Polybius l. i. c. 60. de Hannone : *Dux, inquit, classi Punicæ præficitur Hanno, qui è portu Hieronensium delatus ad Erycem, priusquam hostes animadverterent, appellare magnoperè contendebat, ut commeatib9 expositis & navibus onere levatis, posset cum hoste confligere.* Quod Pœni ad Ægates (24) cùm neglexissent, gravi à Duilio affecti sunt clade.

Sic præparatis navibus, tum quædâ ante proelium ac conflictum observabantur. Primò quidem, an tranquillum esset mare.

O o 5

Nam

(24) Flor. l. ii. c. 2.

Nam mari turbido nihil agebatur; credo, quòd in eo neque arti, neque virtuti locus, nec instrui acies posset, quemadmodum volebant. Livius (25) de Bomilcare: *Duae classes infestæ circa promontorium Pachynum stabant, ubi primum tranquillitas maris in altum evexisset, concursura. Itaque cadente Euro, qui per dies aliquot sevierat, prior Bomilcar movit.* Deinde observabant locum, in eoque ante omnia, ut alto ac libero uterentur mari; hostes verò pellerentur ad littus: quia pugnandi impetum perdunt naves, quæ in littus detruduntur, uti monet Flavius (26) Vegetius, & ipsa dictat ratio, & experientia testatur. Idem accidit Romanis, cum Asdrubale pugnantis, ut apud Polybium videre est.

Deinde cavebant, ne æstum fluxumque maris haberent adversum. Livius (27), de Asdrubalis prælio: *Æstus arbitrium moderandi naves ademerat: neque erat navali pugna similis, quippe ubi nihil voluntarium, nihil artis, aut consilij esset. Una natura freti*

(25) l. xxv. c. 27. (26) l. iv. c. 46. (27) l. xxviii. c. 30.

freti, æstusq; totius certaminis potens, suis, alienis navibus, nequicquam remigiò in contrariam tendentes invehebat: ut fugientem videres, retrò vertice intortam victricibus illatam: & sequentem, si in contrarium tractum incidisset, maris fugientis modo sese avertentem.

Porro & ventorum rationem habebant, providebantque diligenter, ne essent adversi; neque enim tam tranquillum expectabant mare, donec (quod fit rarò) nullus ventus flaret; verùm, donec vis & vehementia illius lapsa, remigem non impediret. Bomilcar, apud Livium (28), experiri proelium navale timet, *non tam, quòd impar viribus, aut numero navium esset, quippe etiam plures habebat; quàm, quòd venti aptiores Romanæ, quàm sua classi, flarent.*

Postea, si hæc cuncta placuissent, demùm ad rem ipsam sese accingebant. Ac primò quidem contrahebant vela, inclinatisque malis contrahebant armamenta. Livius l. XXI. c. 49. *Carthaginenses sublati armamen-*

(28) l. XXV. c. 27.

mamentis veniebant: cum verò etiam con-
scenderent naves Romani, Carthaginienses
portu abstinuerunt, demendis armamentis
eo tempore, aptandaq; ad pugnam classe, ab-
sumpto. Polybius l. i. c. 61. Carthaginien-
ses, ubi praeclusum sibi à Romanis transitum
sentirent, velis contractis, mutuisq; adbor-
tationibus in suis quisque navibus usi, cum
ipsis confligunt. Insignem exinde astum
(29) arripuit Annon. Contra eum namq;
cum Dionysius non paucas numero misis-
set naves, eaq; jam propè accessissent, An-
non suis navibus vela detrabit, idem faciunt
hostes; tunc Annon suis mandat, ut celeri-
ter explicent vela, & hoc pacto cunctantes
acturbatos effugit. Simulavit nempe Dux
Carthaginiensium, se velle acie dimicare,
ideoque, more solito, vela contraxit. Quod
idem cum & hostes, se quoque paraturi
proelio, facerent; ipse, dum hi occupantur
demendis armamentis, sublatis repentè
iterum suis velis, fugâ sibi consuluit.

Positis velis, acies ordinatae; de quibus in
historia Carthaginiensium.

Turn

(29) Polyænus. l. v.

Tum clasticum *Tubicines* occinere (30), quos *clamor militaris* mutuò sese hortantium, & hosti terrorem injicere conantium, secutus. Silius l. xiv.

*Nec mora, terrificis sæve stridoribus aris
Per vacuum latè cantu resonante profun-*
dum.

Incubuerè tubæ.

Hæc secuta est pugna, tam navium, quàm hominum. Appianus in Punicis: *Concurrunt magnis utrinque hortantium, clamoribus & remigum, simul ac gubernatorum minis.*

Navium pugnam hîc intelligo, quando eæ inter se concurrunt, unusque gubernator alterius instrumenta corrumpere, ipsam etiam deprimere conatur navem. Ita antea ex Livio (31] audivimus, *maluisse Pœnum navium, quàm virorum certamen ire.* Polybius: *Postquam cum ipsis viris naves quinque amisissent, quatuor aliarum remi essent deterfi, milites occisi, re inclinata &c:* Silius. l. xiv.

As

(30) Polyb. l. iii. c. 96. (31] l. xxi. c. 50.

*Ast aliæ lacerae atq; incussi roboris ictu
Detergunt remos.*

Diodorus l. xx. de Agathoclis Carthaginensiumque navibus in portu Syracusano: *Quod ubi naves Carthagin: excubitrices sensere, citato insequuntur: Et, quia non multum praeverterant fugientes, certamen remigationis oritur, dumque remiges ita inter se contendunt &c.* Nostri obsessi à Scipione (32), facta eruptione, naviculis suis subeuntes Romanas, *tanto majores, nunc puppibus, nunc gubernaculis, nunc remis detritis, multabant modis varijs, pari agilitate suffugiendo, incurfandoque denuò.*

Nonnunquam absque istiusmodi discursibus, statim inter se concurrebant quàm vehementissimè, inque naves hostiles armati infiliebant. Diodorus Sicul. l. xiv. de pugna navali Carthaginensium & Dionys: Syracusani: *Acri propterea certamine exorto, cum gubernatores ex propinquo naves inter se committerent, pugna illa non aliam habebat speciem, quàm si terrestri praelio acies inter se dimicarent. Non enim*
ex in.

(32) App. in Pun.

ex intervallo hostium navigia nostris impetere licebat, sed frontibus consertis, cominus res gerebatur. Nonnulli, dum in proras adversas saltu se transmittere contendunt, in mare devolvuntur: alij voti compotes in mediis hostium carinis pugnam miscent. Et, secundo bello Punico, Legatos Romanorum ad orientes, in tabulatum navis insilire cum non possent; modò tantùm latera petebant, modò omni ex parte cum Romanis dimicabant, ut apud Polybium legere est.

Miscuerunt sæpè etiam virtuti, interdum fraudes; tales fuere serpentes Annibalis contra (33) Eumenem regem. Initurus cum eo pugnam, omne serpentum genus in fictiles lagenas conjici jussit, medioque proelio, in naves hostium mittit. Id primùm Ponticis ridiculum visum, fictilibus dimicare, qui ferro nequeant. Sed ubi serpentibus repleti naves cœpère, ancipiti periculo circumventi, hosti victoriam cessere. Videtur paucis tantùm circum-

(33) Justin l. xxxii. c. 4. V. etiam Frontinum, Corn. Nepot. in ejus vita.

circumstantiis discrepans, eò alludere Galenus libro de Theriaca, ad Pisonem : *Ego autem*, inquit, *ex quodam historiae libro accepi, quomodo aliquis bellum contra Romanos gerere voluerit, nullâ militaris ordinis potentiâ munitus. Homo verò ille Cartbaginensis complures ollas feris, quæ repente possent occidere, refertas, adversus hostes projecit. Illi autem, non intelligentes, quid mitteret, eoq; neutiquam sibi caventes (quipetales emitti sagittæ inter hostes non solebant) protinus collapsi perierunt. Atque propterea homo ille frequenter ejusmodi beligerandi astutiâ, tanquam & ipse fera quædam existeret, inimicorum manus effugit.*

Illud hîc prætereundum non est, Carthaginensibus incendiarias naves in usu fuisse; quæ variis ignium alimentis fartæ ac repletæ, classem hostilem succensam Vulcano, ut sic loquar, Neptunoque immolârunt. Obsessi à Romanis, observato vento (34), qui ad Romanos ferret, scaphas sarmentis stupaque repleverunt post sua mœnia, ne viderentur : dein circum-

actas

(34) App. in Pun.

actas, priusquam in conspectum venirent, perfuderunt pice, sulphure, & appensis velis vento, ignem immiserunt in eas; illæ vento ac vi flammarum ad Romanas naves appulsæ, penè totam classem concremaverant. Similem ferè casum, de Antverpiensibus, vide apud Stradā, Decad. II. l. 6. bellorum Belgicorum, ad annum 1585. Quòd si tamen naves eò mittere, per vada non licebat, ipsi nudi, facibus armati, eò tranârunt.

Habes proelia, sed in aperto mari. Nunc ad littus accedamus, &, quò pactò ibi sit pugnatum, contemplemur; in *obsidione* puta, quæ fiebat primùm occlusionè portûs, deinde oppugnatione. Utriusque clarum satis notandumque adferam exemplum, antea quoque notatum, idque ex Diodoro Siculo. l. XI. *Himilco*, inquit, *adversus Himeram ducens exercitum, classe* *latus ejus comitante, ubi ad urbem per-* *ventum, binâ ponit castra; altera terrestri-* *bus, nauticis altera destinata copiis. Tum* *quicquid est navium longarum subducit, pro-* *fundâ eas fossâ ligneoq; vallo circumdans; &*

terrestres exercitus castra ita muniit, uti adversâ urbem fronte contuerentur, à navali inde muro ad imminenteis urbi colleis producto. Quumq; totam ab occasu partem ita circumvallâssent, comœatu naves evacuavit. De oppugnatione ipsa, vide auctorem.

Expugnata autem urbe, vel regione, classem habebant in promptu, quæ eam contra externos insultus, & internos motus defendebat, seditionesque præcavebat: ut ex multis Livii, circa Hispaniæ imprimis oras, patet. Unicum adfero ex l. xxiii. c. 28. *Himilco in Hispaniam cum exercitu iusto, & aucta classe, ad retinendam terrâ mariq; actuendam Hispaniam, est missus; qui, ut pedestres navalesq; copias trajecit, castris communitis, navibusq; subductis, & vallo circumdato, cum equitibus electis ipse, quantum maximè accelerare poterat, per dubios infestosq; populos juxtâ intentus, ad Asdrubalem pervenit. Cùm decreta senatus mandataque exposuisset, atque edidicissent ipsi invicem, quomodo tractandum bellum in Hispania foret, retrò in sua castra*

stra rediit, nullâ re quàm celeritate tutior, quòd utique abierat, antequam populi consentirent.

CAPUT IV.

De Præmiis & Magistratibus navalibus.

FRUCTUS, post bella navalia, duplex fuit : Ordinarius & Extraordinarius. Ordinarius, missio & stipendium ; Extraordinarius, præmium. A stipendio ordiemur, quod triplex ; Pecuniæ, frumentorum, vini : quæ tum militia terrestris, tum suprâ materia de commeatu, testari poterit. Observabant porrò, ne plus his navibus imponerent, quàm necesse esset, & itineris longinquitas requireret ; ut de Carthalone Di-
odorus Siculus innuit. Appellentes ad locum destinatum, commeatu naves onerarias evacuabant, & ad annonam cæterasque res venales, ex Africa Sardiniaque convehendas, mittebant.

Modum missionis satis cùm adserere non audeam ; ad præmia transgredior.

DE TRIVMPHIS.

Proëmium Imperatorum Romanorum fuit, partâ victoriâ, triumphus, & aliquando, titulus. Apud Carthaginienses, etsi rarissima triumphorum extent vestigia, constat tamen fuisse, suprà de terrestri militia ut attuli. Et forsan speciem quandam habere poterit illud Imilconis (1), qui suis navibus, hostium spoliis exornatis, in magnum Syracusanorum portum invehitur: CC. enim octoquæ naves longæ, pulcrum remigationis ordinem servantes, & manubiis magnificè decoratæ, intrant. De militibus (2) Plutarchus: Carthaginiensium navarchus, jubens nautas coronari, ornansque triremes clypeis Græcis & Punicis, Syracusas navigavit.

Quemadmodum autem virtutes præmia excitabant ; ita vitia poenæ reprimebant. Videre illud in Malleo, qui ob res malè in Sicilia gestas, & ipse & exercitus exulare jussus ; pluribus suprà ut vidimus.

DE

(1) *Diod. l. xiv.* [2] *in Timol.*

DE MAGISTRATIBVS NAVALIBVS.

Perductis jam ad finem cæteris, quæ ad militiam navalem pertinebant, aliqua de magistratibus, eorumq; cùm nominibus, tum officiis, adjicienda.

Apud Romanos (3) summi magistratus præfecti classibus; ab initio quidem Duumviri fuere à Consulibus, vel Dictatoribus auctoritate propriâ, mox jussu populi, quinquagesimo tertio circiter anno, ante initia bellorum Punicorum, creati. Postea autem observatum est, custodes potius, quàm duces; & præsides magis oræ maritimæ, quàm classium bellicarum imperatores fuisse. Tandem Consules, cum Prætoribus communicato imperio, cœperunt ipsi quoq; classibus præesse; altero ex Consulibus manente Romæ, altero cum terrestri exercitu plerumque rem gerente in provinciis.

Carthaginenses similiter classi summò locò natos viros præfecerunt, quorum nomina in æternitatis monumentis præ-

Pp 3

fulgent.

(3) Scheferus de milit: naval. Liv. l. ix. c. 30.

fulgent. Quemadmodum autem terrestribus exercitibus ; sic etiam classibus & classiariis copiis Imperatores Urbs dedit, quorum imperia eandem cum prioribus rationem habuere. Ut enim à Civitate dabatur ; ita ab ejusdem voluntate pendebat potestas : et sicut inferiores peditum equitumque præfecti uni Imperatori ; sic trierarchi & navarchi omnes summo parebant Thalassiarchæ. Videntur etiam absolutam ferè, ut & terrestres Imperatores, habuisse potestatem. Ita Annibal (4) M. cum Philippo, Macedoniæ Rege, de rebus maritimis foedus icit, nullâ Senatûs Populique Carthaginensium factâ mentione. Simile quid vide de Hieronymo, Siculorum Rege, apud Livium l. xxiv. c. 6. & alibi.

Sæpè autem accidebat, si id placeret Civitati, aut summo duci, ut, qui classi imperabat, imperium quoque in exercitum terrestrem, non procul à mari agentem, obtineret. Ita Asdrubal à fratre Annibale (5), tum in Italia agente, in Hispania relictus,

(4) Liv. xxiii. c. 33. (5) Liv. XX. 19. v, etiam Plutarch. in Annib.

ctus, quadraginta navium classem Himilconi tradidit, atque ita Carthagine profectus navibus, prope terram exercitum in littore ducebat, paratus conflare, quacunque parte copiarum hostis occurrisset. Nonnunquam unus tantum praeuit utriq; exercitui, sine mentione, procum an propere fuerit. Amilcar contra Siculos, ex foedere cum Xerxe, exercitum, quomodo terram marique gereret rem, assumpsit ipseque duxit. Simile ante de Annibale, deque aliis saepius vidimus, legimus. Quandoque duo distincti fuere. Ita Imilco in Sicilia pedestri itinere ducit exercitum, Mago vero juxta oram legit. Diod. Sicul. l. xiv.

Antequam ad reliquos transeam Magistratus, notandum; summum illum Praefectum classis, quem nos hodie, voce peregrina in Latinam terminationem deflexa, *Admiralium* & *Thalassiarum* vocamus, *Pratorem* Latinos; navemque ejus *Pratoriam*, ante haec ut ostendi, vocasse. De hac Silii illud l. xiv. accipio:

Medias inter sublimior ibat

Pp 4

Ter-

*Terribilis visu puppis, quâ nulla per omne
Egressa est Libycis major navalibus ævum.
Sed quater hæc centum numeroso remige
pontum*

*Pulsabat tonsis, velociq; superba capaci.
Cum rapidum hauriret Borean & cornibus
omnes*

*Colligeret flatus, lento se corpore agebat,
Intraret fluctus solis sic pulsa carinis.*

Reperio tamen, nomen hoc Prætoris inferioribus quoq; tributum magistratibus. Mago enim (6) Prætori Adherbali Cartbaginem naves deducendas tradit.

Proximæ dignationis, quem fortassis Latini *Legatum*, posteriores sub-Præfectū, appellârunt, illis fuisse; ea, quæ de terrestribus dixi, innuere videntur. Asdrubalem, Amilcaris M. affinem, *triremium Præfectum nominat Polybius.*

E mediis Magistratibus primum locum tenent Navarchi (ut vult Scheferus] aliàs *Magistri navium & Trierarchi* dicti, de quibus Polybius. l. i. c. 24. & Diod. Sic. in Eclog. consulendus. Videntur tamen sæpiùs multis navibus hi præpositi; ita Annibal

(6) Liv, xxviii, c. 30.

bal cum xxx. navibus *Trierarchum* *Pæno-*
rum misit, ut ex Diodoro Siculo apparet.
Imilco navarchum cum duce triremium,
classe dimittit. Diod. l. xiv.

Post hos videmus gubernatores, quos
 binos, forsan in magnis tantum navibus,
 habuisse (7) *Ælianus*, supra à nobis citatus,
 docuit; *Carthaginenses*, inquit, *duos gu-*
bernatores singulis navibus decernebant,
non convenire dicentes, ut, cum duo guber-
nacula navis haberet, eum, qui naviganti-
bus sit utilissimus, solum & absq. socio esse.
 Horum officium in notitia syderum, ven-
 torum, portuum, & locorum maritimo-
 rum fuisse, constat: ad minorem enim
 ursam cursum nauticum dirigere, Phœni-
 cum est inventum; ut *Eustathius*, *Arrianus*
 & *Plinius* testantur. Unde & *Phœnicia*
 appellata hæc stella. *Plinius* (8), siderum
 observationem in navigando Phœnices in-
 venisse, scribit. *Valerius Flaccus Seti-*
nus:

non in Tyrias Cynosura carinas
Certior aut Graijs Helice servanda Magi-
stris.

Pp 5

Silius

(7) l. ix. var. hist. c. 40. (8) l. vii. c. 56.

Silius l. xiv. de Bathone quodam Pœno:

*bonus ille per artem,
Crudo luctari pelago, atque excire procel-
las,*

*Idem quid Boreas, quid vellet crastinus Auster
Anteibat, nec pervigilem tu fallere vultum
Obscuro quamvis cursu, Cynosura, valeres.*

Polybius l. i. c. 54. Punici gubernatores,
*quæ erat ipsorum peritia, & locorum & rei,
procellam prædicebant. &c.*

Ex imis, videmus hortatorem seu Porti-
sculum. Silius de nostris l. vi.

*media stat margine puppis,
Qui voce alternos nautarum temperet ictus,
Et remis dictet sonitum, pariterq; relatis
Ad numerum plaudat resonantia cœrula
tonsis.*

Daniel Heinfius, incomparabile equi-
tum & literatorum decus (ita eum nomi-
nat Six: Amama l. iii. Antib. bibl.) docet,
Portisculum five Celeusten, & locum seu
Pergulam significare, & eos, qui in ea. Atq;
in hanc rem illa Nonii sic emendat:
*Portisculus propriè est hortator remigum, i. e.
qui eandem pergulam tenet, quæ portisculus
dicitur, in qua excursus & exhortamenta
moderatur.* Douza in Plaut. Asin: Porti-
sculus

sculus est, inquit, qui in portu modum dat classi; est autem & malleus. Ubi Jos: Scaligeri Glossa: Portisculus κελευστής, qui est præco aliàs, is in nave portisculus.

Præco audientiam faciebat in comitiis, in sacris & spectaculis faventiam; portisculus modum remigibus dabat: vide latius Taubmannum in comment: Plaut: Asin. act. III. sc. I. Et hortatio illa, quoquo modo fieret, *celeusma* dicebatur. Hygin., fab: 14. in Argonau: *celusma* dixit Orpheus, id est, ut ait Ascon: per citharam. Celeusma & nauticum carmen interpretatur Mamertin: in Panegyri: Maximiani, sub finem. Præclarè de portisculo & celeusmate Joan: Savaro in aureo comment: ad Sidon. Ep. 10. l. II. Quem citat in hoc ipso argumento Nob. Barthius Animad: in Rutilii Numatiani itinerario l. I. v. 368. cum insigni elogio, digno, quod & hîc legatur, ad conservandam Savaronis (quem doctissimum summique judicii virum nominat Dempsterus ad antiq: Rosin: l. v.) memoriam. Ita igitur Barthius: *Quò locò consulere babes doctissimum Savaronium, cujus*
ex

*ex ore profusos latices, multiposteriorum in
suas observationes duxerunt. Et sanè, sunt
illa nota, velut cornu copia bonarum rerum,
præsertim ad postremorum principum scri-
ptores, adhuc Latinisantes. Hæc Barthius.*
Sed tu, Lector benevole, veniam mihi non
ægrè dabis hujus excursûs : & ad li-
brum tertium te conferre di-
gnaberis.

FINIS LIBRI SECUNDI.

LIBER

LIBER TERTIUS

DE

REIPUBLICÆ CARTHAGINEN

SIUM

EVERSIONE.

CAPUT I.

*Causas everisionis generales & particulares,
nec non causas Tertij belli Punici, com-
plectens.*

DEus Optimus Maximus, qui
præter se nihil æternum esse
voluit, universum hunc or-
bem amphitheatrum & are-
nas effecit, in quibus ludos nobis exhibet,
jam lætos, jam cruentos. Manifesta rei hu-
jus veritas fiet, si quis, non dicam regno-
rum, provinciarum, non urbium; sed sin-
gulorum ferè pagorum fortunam cogi-
tatione,

tatione, vel leviter, percurrere velit. Carthago huc rursus prodeat, quæ ab exiguis provecta initiis, eò crevit, ut orbis affectare imperium: imò, magnitudine sua laborare cœperit. At, postquam culmen attigerat felicitatis humanæ, repentè usq; ad eò cecidit, ut non nisi in ruderibus, quid ruderibus? in pulvere tantùm, & leviusculis chartis, blattarum tinearumque epulis, magnitudinem, majestatem, gloriamque nobis reliquerit. Pace itaq; tua, Lector benevole, eam, quam florentem & vigentem repræsentavi; jam cadentem, mox everfam & aratrum passam, tibi ob oculos ponam, Carthaginem.

Verum & longâ comprobatum est experientiâ, quicquid meretur (1) homo, hoc prius naturam pati: creaturas miserescere hominum casus, hancque suam commiserationem signis ostentisque prodere. Aut, si credimus nonnullis, Harmonia (2) est in universo: si homo, qui principalis nervus est, dissentit, omnia discordant.

(1) Arend vom wahren Christenthume / referente C. Besoldo de cur. R. P. (2) G. du Bartas des Furies.

cordant. *Ita* (verbis utar (3) *Gemma, ex quo, nescio, de promentis auctore, igneus orbiculus cometa, magnitudine non inferior sole, noctem splendore superans, ante bellum Achaicum, & excidium Carthaginis miserandum, arsit.* Miserandum, dicit, nec absque causa; siue causas, siue modum spectes excidii; quod sequentibus me tibi probaturum confido.

Tanta, ut vidimus, cum fuerit Carthago, quid mirum, si metum & reverentiam apud impares; invidiam apud pares, & ob hoc æmulos, excitaverit? Metum, dico, & reverentiam apud impares: ita enim (4) Masinissa, memor, se educatum & eruditum in ea urbe, cujus majestatem reverebatur, Scipionem civitati ut reconciliaret, non est ausus denegare. Annibal (5), paraturus exercitum ex Numidia, ad Tychæum è Syphacis familiaribus Legatos misit, petiturus equites, rogansque, ne præsentem dimitterent occasionem.

Ita

(3) *de Nat. divin. Charact. l. I. c. 8.* [4] *App. de bell. Pun.* (5) *Polyb. l. xv. c. 3.*

Ita enim ei statuendum esse, imperium suum ita demum stare posse, si penes Carthaginenses victoria steterit: sin secus, Masinissam periclitaturum. Hanc rem probè volutans Tychæus, duorum millium exercitu, Pœnorum augere copias non dubitavit. Nec incommodè (ut arbitror) huc facere poterit, Hermocratis (6) Syracusani, cives suos contra Athenienses animaturi, oratio, ubi inter alia; *Quin etiam, inquit, ad Carthaginenses nos mittere, consultum duco; nam, quia perpetuo in metu sunt, ne aliquando Athenienses suam urbem veniant oppugnatum, minimè præter opinionem id accidet. Itaq; pro certo habentes, si nos negligant, ex templò, postquam nos conflagraverimus, ad se id incendium trajecturos. Auxilia igitur nobis, sive apertè, sive clàm, seu alià quâdam viâ, subministrabunt, & hoc jam imprimis, si velint, præstare possunt. Auri enim argentiq; (quæ, cum in aliis rebus omnibus, tum bellicis præcipuè, maximum habent momentum) vim magnâ possident. Non latuit hoc & ipsos Athenienses: quapropter & illi Carthaginem triremem*

(6) Thucyd: l. vi,

remem miserunt, amicitiaē petendae causā,
& ut inde aliquid subsidii sibi compara-
rent.

*Viribus pares, & ob hoc amuli; sequun-
tur.* Dionysius (7), Syracusanorum Ty-
rannus, diu celavit odium adversus Car-
thaginenses: nihil tamen ausus, donec fa-
mā acceperat, magnas in Africa strages pe-
stem contagionemq; edidisse. Commo-
dum ergo belli tempus se adeptum ratus,
necessaria ad hanc expeditionem, ante
omnia, paranda statuit. Antecessorum
etenim, suoque edoctus malo, *cum poten-
tissima omnium gente armis se disceptatu-
rum, & ob hoc bellum ingens; diuturnumq;
fore, praeviderat.* Apparatui cum subdi-
torum opes non suffecturas crederet, Ita-
lorum Græcorumque eum poscere oport-
uit. Nullius tamen oculos fulgor po-
tentiaē Carthaginensium magis, quàm Ro-
mæ, perstrinxit. Cujus rei causas pono
duas: quarum prima est *Avaritia* Roma-
norum, quod hisce Lucanus (8) expref-
sit:

29

Orbem

(7) Diod. l. xiv. (8) princ: bell: Civ. v. etiam Albe-
ricum Gentilem de armis Rom.

*Orbem tum totum victor Romanus agebat,
Quà mare, quà tellus, quà cardo invergît
uterq₃.*

*Si quod in orbe fretum, si quis sinus abditus
usquam,*

*Si quod clima foret, Phœbeæ lampadis ex-
pers,*

*Si qua fuit regio, fulvum quæ gigneret au-
rum,*

Nil nisi Romani vivebat nominis umbrâ.

Quod uberioribus expressit Petronius
in satyra, quod carmen verè theatum vo-
cat Con: Rittershusius ad Salvianum:

*Orbem jam totum victor Romanus habebat,
Quà mare, quà tellus, quà sidus currit u-
trumq₃.*

*Nec satiatus erat: gravidis freta pulsa cari-
nis*

*Jam peragrabantur. Si quis sinus abditus ul-
trâ,*

*Si qua foret tellus, quæ fulvum mitteret au-
rum,*

*Hostis erat: fatisq₃ in tristia bella paratis
Querebantur opes: non vulgo nota place-
bant*

Gaudia, non usu plebejo trita voluptas.

Jugurtha (9) apud Sallustium: Paulò
antè

(9) In Epist. ad Boch:

antè Carthaginenses, item Regem Persen, pòst, uti quisq, opulentissimus videatur, ita Romanis hostem fore. Idem l. iv. hist: Namq, Romanis cum nationibus, populis, regibus cunctis, una, & ea vetus, causa bellandi est, cupido profunda imperii & divitiarum. Ibidem Mithridates Arsaci scribit: Scio equidem, tibi magnas opes virorum, armorũ & auri esse: & eâ re à nobis ad societatem, ab illis ad prædam, peteris. Ibidem porrò: Romani arma in omnes habebant; acerrima in eos, quibus victis spolia maxima sunt.

Alteram causam assignabimus Ambitioni, cujus stimulis instigati, & Romani, & Carthaginenses, orbis affectabant imperium. *Erat enim, ut cum (10) Polybio loquar, de summo imperio inter duos hosce populos æmulatio. Huc facit & Vergilius l. i. Æn.*

*Urbs antiqua fuit, Tyrj coluere coloni,
Carthago Italiam contra, Tyberinaq, longè
Ostia, dives opum, studiisq, asperrima belli.*

*Quod de æmula dictum, & accipien-
dum esse, ut non tantùm situ, quantùm &
animis, contrà fuerit, Taubmannus ad*

Qq 2

hunc

(10) l. i. c. 52.

hunc locum docet. Silius (11) autem Italicus, tempus, à primo bello Punico ad tertium, fortunæ librantis, utri genti imponat terrarum diadema, Carthaginiensibus an Romanis, pulcherrimè expressit:

*Quasitumq; diu, quâ tandem poneret arce
Terrarum fortuna caput.*

Arce puta Carthaginiensium, an Romanorum; quam autem terrarum caput vocat, illud egregiè, ut solet, Plutarchus in libello suo, cui titulum de fortuna Romanorum fecit, descripsit: *Fortuna*, inquit, *Persis Assyriisq; desertis, cum leviter pervolâset Macedoniam, celeriterq; abjecisset Alexandrum, Ægyptumq; deinde & Syriam peragrando, regna distulisset, & sæpè converſa Carthaginienses tulisset: postquam, transmisso Tiberi, ad Palatium appropinquavit, alas deposuit, talaria exuit, ac infideli & versatili illo globo misso facto, ita Romam intravit, ut mansura: ac talis jam adest ad iudicium.* Eadem penè Dion. Halicarnass. l. i. Antiq. Roman: ubi cætera Imperia cum Romano contendunt. Festus Pompejus:

Puni-

(11) l. i.

Punica fortuna eadem vovisse dicitur Cornelius Scipio, cum Carthaginem obsideret, ne adversâ eâ fortunâ uteretur. Florus l. II. c. 2. Affectabat ut Romanus, ita Pœnus, Siciliam, & eodem tempore, paribus uterque votis ac viribus, imperium orbis agitabat. Gellius l. X. c. 27. In literis veteribus memoria extat, quod par fuit vigor & acritudo amplitudoq; Populi Romani atq; Pœni, neq; immeritò estimatum: nam, cum aliis quidem populis de uniuscujusq; Reipublica, cum Pœnis autem de omnium terrarum imperio decertatum. Atque similem ferè I. & II. belli Punici causam fuisse, omni exceptione major historicus, Polybius, l. I. c. 10. & l. II. c. 13. te docebit. Imprimis autem l. XV. c. 9. cum nullus magnificentius ipso posteritati, in prælio Annibalis cum Scipione, summa rerum momenta descripserit, nos eum loquentem audiamus: Postero, inquit, die prima statim luce, copias ambo eduxerunt, & præliò decertârunt: Carthaginenses quidem de sua salute & rebus Africa, Romani verò de orbis terrarum dominatione atq; imperio. Quis autem

ista secum animo reputare queat, ut non rei tanta narratione afficiatur? Nam neque exercitus bellicosiores, neque Imperatores feliciores, aut qui in bellicis certaminibus magis se exercuissent, temerè aliquis inveniat; neque ubi majora certantibus præmia Fortuna proposuisset, quàm illa, quæ erant tunc proposita. Non enim Africam duntaxat, vel Europam, in potestate sua erant habituri, qui victores ab ea pugna discessissent: verùm & ceteras quoque orbis terrarum partes, quotquot hætenus in notitiam hominum venerunt. Quod quidem non multò post ferè contigit. Hætenus Polybius. In tertii autem belli Punici causis assignandis, etsi satis loquax sit æmula, perfidiæ crimen à se amovere, inque Carthaginienses transferre studens: attamen veritas ipsa hanc Paterculo (12) confessionem expressit; Sub idem, inquit, tempus, magis, quia volebant Romani, quicquid de Carthaginensibus diceretur, credere, quàm quia credenda afferbantur, statuit Senatus Carthaginem exscindere. Et paulò post: Eam urbem Scipio
magis

(12) l. I. c. 12.

magis invidiâ imperij, quàm illius temporis
 noxiâ, invisam Romano nomini, funditus
 sustulit, fecitq; suæ Virtutis monumentum,
 quod fuerat avi suæ clementiæ. Nec longè
 inde: Neq; se Romajam, terrarum orbe su-
 perato, securam speravit fore, si nomen us-
 quam stantis maneret Carthaginis. Adeo
 odium, certaminibus ortum, ultra metum,
 durat: & ne in victis quidem deponitur:
 neque antè invisum esse desinit, quàm esse
 desiit. Plurima hujus farinæ adferri pos-
 sent; sed cùm notissima sint, supersedeo
 iis, atque ex (13) Appiano tantùm dico;
 Studiò, dataq; operâ Romam occasionem qua-
 sivisse, Carthaginem ut subjugare posset.
 Huc facit & (14) Orosius: Mibi, quamlibet
 studiosè quærenti, veruntamen homini tar-
 dioris ingenij, nusquam omninò causam bel-
 li Punici tertij, quam in tantum Carthago
 accenderat, ut justè everti decerneretur,
 eluxit. Illud me vel maximè movet, quòd
 sit ista; ut in superioribus bellis, evidens in-
 assurgentem causa & dolor accendebat, con-
 sultatione opus non erat. At verò, cùm

Q 94

alijs

(13) de bell. Pun. (14) l. IV. c. 33.

alij Romanorum, propter perpetuam Romæ securitatem, delendam esse decernerent; alij verò, propter perpetuam Romanæ virtutis curam, quæ sibi semper ex suspitione æmule urbis impenderet, ne vigor Romanus, bellis exercitus, in languidam segnitiam securitate atque otio solveretur, incolumem Cartbaginem statui suo permittendam esse, censerent: causam, non ex injuriâ laceffentium Cartbaginensium; sed ex inconstantia torpescantium Romanorum ortam, invenio.

Quæ autem causæ, cùm in speciem compositæ, tum etiam veræ, ipsa Carthaginensium historia, ut spero, satis indicabit.

CAPUT II.

*Descriptio expeditionis contra Cartbaginenses, urbis ipsius oppugnationis, repugnationis, expugnationis, tandemq. ever-
sionis.*

Hoc

HOc materie genus, uberioribus in historia Carthaginiensium explicandum, in tabella (1) quasi exigua delineatū, tibi paucis ostendam. Romani, cum excindere Carthaginem statuissent, præter morem suum, astu magis, quàm aperto Marte, rem sunt aggressi. Nam conscripto celeriter ingenti exercitu, & addito apparatu maximo, in Siciliam, cum utroq; Consule, secretis mandatis instructo, misere, simulque bellum Carthaginiensibus denunciârunt. Ea re vehementer perculsi Carthaginienses, nondum tum sanatis eorum vulneribus, quæ nupero bello Numidico à Masinissa acceperant; & cæteroqui ab omnibus rebus ad novum bellum imparati, nec satis inter se concordēs, rursus per legatos (nam & paulò antè id fecerant) Romæ Senatum placare quoquò modò, ei que satisfacere, conati sunt. Sed his à Senatu responsum, si Carthaginienses, intra dies xxx, dum adhuc in Sicilia Consules essent, nobilissimos quosque

Q 95

filio-

(1) v. *Emmius de Gracia illustrata, ibid. de Carthagin:*

filiorum suorum, numero ccc, obsides iis traderent, & in cæteris morem gererent, mansuram Carthaginem liberam sui que juris, & agrum, quem tunc habebat, retenturam. Illi, responsò cognitò, animis perplexi, cùm satis deliberassent, spe pacis, obsides tradiderunt : quibus acceptis, ac Romam statim transmissis, Consules legatis, qui obsides adduxerant, ut in mandatis secretis habebant, dixerunt, cætera Uticæ se exposituros. Istuc ubi ventum cum exercitu, jussi sunt iidem Carthaginenses, arma quoque omnia, cum omnibus belli instrumentis, confestim tradere. Et cùm ea etiam in castra Romana allata essent, tantò numerò, ut fidem penè res superet; addidit Marcius Censorinus, Consul alter : *Cedite nobis urbe vestra, Carthaginenses, & quocunq; libebit, sedes transferte ; dummodò non intra octogesium à mari stadium : nam Carthaginem, hanc delere, nobis est constitutum.* Tum verò dolor ingens Legatis in amentiam primum mutatus, & voces atroces jactatæ. Mox mæstum silentium secutum, & post id

id lamenta, querelæ, preces, datæ fidei obtestatio, perfidiæ detestatio. Et cùm proficeretur nihil, Legati in urbē reversi, expositis omnibus, in furorem penē eam dederunt. Sævitur verbis in primores, qui priora suaferant, & post obfides datos, armis omnibus Civitatem nudaverant. Auditaque visaque omnia, quæ tali casui inopinato & indigno erant congrua. Rursum Legati ad Consules missi, ac breves induciæ petitæ, per quas supplicatum iri Romam posset. Quod etiam cùm frustra esset, tandem ex desperatione in rabiem acta Civitas, iniquissimæ vis ac injuriæ propulsatio decreta. Annibal exul, qui contra patriam exercitum paratum habebat, revocatus, patriæque reconciliatus. Tum hostilia utrinque occepta: in quibus apparuit, desperata pervicacia quid posset, & robur Carthaginis, etiam inermis, quantum esset.

Bellum enim in quartum annum tractum, multa ab obsessis oppugnatisque patrata, quæ fidem penē superant. Tandem victi, urbs in cineres redacta; imò, quod

quod vix fidem meretur, *omnibus muralibus lapidibus*, ut Orosius (2) loquitur, *in pulverem etiam comminutis*, aratrum passa; diris additis, si quis coleret denuò. Plurimi mortalium incendio involuti: superstes multitudo omnis, exceptis paucis principibus, venundata est. Aratrum passa, dico; ita enim Modestinus expressè in l. si usufr. 21. ff. quibus mod: usuf. vel usus amitt. V. Spieg. & Calvin: in Lex: Jurid: adde Goedd: ad l. 2. n. 16. de verb: sig: P. Greg: Tolos: syntag: Jur: univers: l. iv. c. 5. n. 15. & l. xxxv. c. 1. & alios.

CAPUT III.

De Causis Eversionis.

INgeniosa hic rursus est Roma, causasque speciosas fatis eversionis assignat. Cic. Orat: xv. contra Rull: *Veterem Carthaginem P. Africanus nudavit tectis ac mœnibus, seu ad notandam Carthaginis calamitatem*

[2] l. iv. c. 23.

tatem, sive ad testificandam nostram (Romanorum) victoriam; sive ob oblatam aliquam religionem, ad aeternam hominum memoriam conservavit. Has tamen non satis pręgnantes causas fuisse, seipsum, in sequenti oratione, corrigere videtur. *Deleta est, inquit, Carthago, quod, cum hominum copiis, tum ipsa natura ac loco, succincta portibus, armata muris, excurrere ex Africa; imminere ita fructuosissimis Insulis populi Romani; videbatur.*

Etsi autem tam atroci exemplo id potissimum Romani egerunt, ac spectarunt, ut, quemadmodum antea è Paterculo ostendimus, ostendi que è Plinio & Plutarcho posset, securitati suę consularent; & Cato, primus evertendę Carthaginis auctor, hoc ipsum urfit: tamen evenit, quod Scipio Nasica obnitens pręmonuerat; nempe, ut, æmulâ urbe sublatâ, Romani per intestinas dissensiones arma in se converterent. Sallustius in Jugurtha: *Mos partium popularium & senatûs factionum, ac deinde omnium malarum artium, paucis antè annis Romę ortus est, otio atq; abundantia*

dantiâ earum rerum, quas primas mortales ducunt. Nam, ante Carthaginem deletam, populus & senatus Romanus placidè, modestèq; inter se R. P. tractabant: neq; gloria, neq; dominationis certamen inter cives erat; metus hostilis in bonis artibus civitatem retinebat. Sed ubi illa formido mentibus decessit; scilicet ea, quæ res secunda amant, lascivia atq; superbia, incessère. Ita, quod in adversis rebus optaverant, otium, postquam adepti sunt, asperius acerbiusq; fuit. Vellejus Paterculus l. ii. Potentia Romana prior Scipio viam aperuerat, luxuria posterior aperuit: quippe, remoto Carthaginis metu, sublatâq; imperii æmulâ, non gradu, sed precipiti cursu, à virtute descitum, ad vitia transcursum. Vetus disciplina deserta; nova inducta. In somnum à vigiliis, ab armis ad voluptates, à negotiis ad otium conversa Civitas. Tum Scipio Nasica in Capitolio porticus, tum Metellus in Circo, Cn. Octavius multò amœnissimam moliti sunt; publicamq; magnificentiam secuta privata luxuria est. Plin. l. xxxiii. c. 3. Laquearia, quæ nunc & in privatis domibus aurò teguntur, post Carthaginem

*thaginem eversam, primò in aurata sunt in
Capitolio. Huc facit Livii (1) illud: Nuper di-
vitiae avaritiam, & abundantes voluptates
desiderium per luxum atq; libidinem pereun-
di, perdendiq; omnia, in vixere. Egregiè
quoque Juvenalis Satyr. II.*

*Præstabat castas humilis fortuna Latinas
Quondam, nec vitiis contingi parva sine-
bat*

*Tecta labor, somniq; breves, & vellere
Tusco*

*Vexata, duræq; manus, ac proximus urbi
Hannibal, & stantes Collina in turre
mariti.*

*Nunc patimur longæ pacis mala : savior
armis*

*Luxuria incubuit, victumq; ulciscitur
orbem.*

*Nullum crimen abest, facinusq; libidinis ex
quo*

Paupertas Romana perit.

Idem Sat. VI.

*Vnde hæc monstratamen, vel quo de fonte
requiris?*

*Prima peregrinos obscæna pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt secula luxu
Divitiæ molles.*

Ma-

(1) in præfat.

Maximum in modum in hoc argumen-
to, D. Augustini triumphavit eloquen-
tia, l. i. de civitate Dei c. 30. 31. 32. 33. &
l. iii. 19 ; imprimis autem ejusdem c. 21.
quæ hic adijcienda censeo. *Post everfionem
Cartbag: inquit, tantis malorum aggeribus
oppressa Romana R. P. ut prosperitate ac se-
curitate rerum, unde nimium corruptis mo-
ribus mala illa congesta sunt, plus nocuisse
monstretur, tam citò EVERSA ; quàm prius
nocuerat, tam diu ADVERSA Cartbago.*
Et quemadmodum Seneca dixit : Mucius
Scævola regem, quem armatâ manu
non poterat, exustâ fugat: ita verè de Roma
dixeris ; Quam Carthago, viribus & poten-
tiâ par, subjugare non poterat, eam, in
cineres redacta, ulciscitur. Sed nolo diu-
tiùs huic insistere argumento ; cui volupe,
videat Schegkium ad Paterculum, Piccar-
tum in observationibus l. xviii. c. 3. Camer.
Cent: ii. c. 30. hor: succis: & alios. Mala,
quæ, Carthagine eversâ, Romam occupâ-
runt, & fermè everterunt, Ludovicus Vi-
ves ad Augustini l. i. c. 30. de civit. Dei,
compendiô complexus ; *Ex seditione, in-*
quit,

quit, C. Gracchi ortus est tribunatus Livij Drusi, quem patres equitibus, qui ex lege Gracchi judicabant, opposuerunt. Ex hoc bellum sociale, quod promissa à Livio Druso, Civitas non præstaret: ex hoc Mithridaticum, cum Mithridates Rex Ponti, confusus discordiæ Italiæ, multa civium millia, qui in suo regno negotiabantur, iussit interfici. Ex hoc bella civilia Mariana, cum Marius provinciam & bellum Mithridaticum L. Sylle vellet eripere. Ex hujus seminibus Sertorianum, Lepidianum, conjuratio Catilinæ; postremo Pompejanum. Hinc Cæsaris regnum; quò occisò, bella civilia, Antonianum, Philippense, Bruti & Cassii, Siculum, Sexti Pompeij, Actiacum. Tandem Respublica in Monarchiam & Tyrannidem versa. Hæc ille. Talem fore olim rerum statum, sagax rerum humanarum æstimator, Scipio, teste (2) Appiano, prævidit. Funditus enim deletam videns Carthaginem, illacrumasse, propalamque flevisse fortunam hostium, & si-

R r

vevo-

(2) in Punic.

ve volenti, sive imprudenti, hoc carmen excidisse, dicitur:

*Iamq₃ dies aderit, quâ concidat Ilion
ingens*

Et Priamus Priamiq₃ ruat plebs armipotentis.

Quem cum familiariter præceptor Polybius rogâisset, quid sibi vellent ea verba; factus est ingenuè, cogitationem incidisse sibi de patria, cui timeret, vices rerum humanarum considerans: id quod ipse Polybius in Historiis suis memorat. Prudentior longè Romanis Dionysius (3) Syracusanus fuit, qui noluit, etsi potuisset, Carthaginienses, Syracusis agentes, omnes delere; non fecit tamen, quòd vires Carthagenensium funditus everti nollet: ut, horum metu, Syracusani nunquam capeffendæ libertatis otium nanciscerentur.

FINIS LIBRI TERTII.

LI.

(3) *Doïd, Sic. l. xiv.*

LIBER QUARTUS

DE CARTHAGINIS INSTAURA- ONE.

CAPUT. I.

De causa & tempore instaurationis.

NON defraudanda Carthago instaurationis indicatione & gloriâ : quam nullus, quod equidem sciam, Tertulliano, qui eam florentem vidit, melius exprimere poterit. *At cum secularium, inquit, sortium variavit urna, & Romanis Deus maluit : soror quidem civitas suo pte arbitrio mutare properavit, ut adpulsum Scipionē antè jam de habitu salutarer, Roma præcoqua. Vobis verò, post injuria beneficium, ut senium non fastigium exemptis,*

Rr 2

post

post Gracchi obscœna omina, & Lepidi violenta ludibria, post trinas Pompeij aras, & longas Caesaris moras, ubi mœnia Statilius Taurus imposuit, solemnia Sentius Saturninus enarravit, cùm concordia iuvat, toga oblata est. Eleganter, per *secularium sortium urnam*, rerum humanarum vicissitudinem intellexit (1): nam, quemadmodum ex urna qui sortiuntur, aut primi, aut secundi, aut tertii, aut ultimi exeunt, felicesque, aut minùs prosperas sortes ducunt; sic urnæ, in quam plures ac diversæ sortes conjectæ sunt, similis est planè rerum humanarum fors: sic fata regum, populorum, urbium & regnorum vices, quasi versantur ac volvuntur. Cujus populi, aut regis, vel civitatis prima fors & prospera hodie exierat; post, paulò variante urnâ, non secundò, nec tertio, sed ultimò locò exhibet. Deum quoque *secularium sortium* quasi arbitrum, & ad urnam, tanquam prætorem, sedentem facit; ut inde varias sortes populorum, & regum cœterorumque hominum

(1) *Salmasius ad hunc Tertul. locum.*

minum ducat. Cætera, quæ apud Ter-
tullianum sequuntur, partim ab interpre-
tibus, partim à dicendis lumen accipi-
ent.

Omniū primam, extra Italiam, hanc
conditam coloniam, Vellejus testatur. Ac
tametsi, cū dirueretur, in æternum devo-
ta fuerit, ut Appianus docet: primum ta-
men Rubrium, Tribunum plebis, roga-
tionem ad populum, de colonia Carthagi-
nem deducenda, pertulisse, auctor est Plu-
tarchus in Gracchis. Tempus (ut vult Em-
mius) credidit Orosius, annum, à diruta
Carthagine, vicesimum secundum; aliis
est xxiii. , anno urbis Romæ conditæ DC
CCX. concurrens cum primo Olympia-
dis CLXXXIII. De hoc pluribus in
annalibus nostris.

Historiam restaurandæ & restauratæ
reliquerunt Appianus de bell. Civ. Plutar-
chus in C. Graccho, Solin⁹, Orosius, ex qui-
bus hæc compendiò dicta sunt. C. Grac-
chi tribunatu, exortis in Urbe seditionibus
ob inopiam, placuit in Africam mitti colo-
norum sex millia; commendatumque

negotium Graccho. Qui, licet eò solvere quodammodò animum religione voluerit, quòd, veteribus ruderibus omisſis, locum proximum occupavit, quemadmodum est apud Appianum; & novum nomen commentus est (nam, pro Carthagine, JUNONIAM dixit) attamen tum temporis, ob prodigia diverſa, Senatus rem inhibuit. Nam cum fundamenta designarentur, primum ſignum, vento rapiente, & ſignifero ſumma ope renitente, fractum eſt. Item viſtimas aris impoſitas diſſipavit venti procella, & ſuper duſtorum urbis lineamentorum terminos diſjecit. Ipſos terminos irruentes lupi longè abſtulère. Ob hæc manſit Carthago ignobilis humili & languido ſtatu, ut ait Solinus; quoad Cæſar Dictator contra Pompejanos in Africam profectus, & ſeu ſomnio quodam permotus, de quo Appianus; ſeu locum oportunum ratus, ad Afros in officio retinendos, quod & ipſum Appianus inculcat, eò animò appulit. Quòd autem Auguſto quidam adſcribant, in hiſtoria examinabimus. Interim, majoris

joris certitudinis locò, verba apponam Dionis l. XLIII. *Addidit C. J. Caesar etiam suis præclaris factis, quod Carthaginem Corinthumq; instauravit. Quòdenim multas alias urbes per Italiam, atq; extra eam, partim refecit, partim novas condidit, id cum aliis quibusdam ei fuit commune. Corinthum verò Carthaginemq;, urbes antiquas, splendidas, illustres, quæ jam perierant, colonias Romanorum deduxit; quod ex usu fore censebat: easq; pristinis suis nominibus decoravit, restituitq; eas memoria eorum, qui olim eas habitaverant: ut ostenderet, se nullam adversus loca, nihil de se malè merita, ob inimicitias habitatorum, odium exercere. Ita Carthago & Corinthus, quæ urbes prius uno tempore deletæ fuerant, tunc simul quasi reviviscere coeperunt, olim claræ rursus futuræ.*

CAPUT II.

De fortuna Carthaginis Restaurata.

Rr 4

Quia

Quæ autem dehinc fortuna fuerit, patet è Strabone, qui sua ætate ita Civibus frequentatam Carthaginem scribit, ut Africæ nulla meliùs. Patet etiam è Pomponio Mela l. i. c. 7. *Utica & Carthago amba inclytæ, amba à Phœnicibus conditæ: illa fato Catonis insignis; hæc suo: nunc populi Romani colonia, olim imperii ejus pertinax æmula: jam quidem iterum opulenta, etiam nunc, tam priorum excidiò rerum, quàm ope presentium, clarior.* Herodianus l. VII. *Gordianus aliquot dies Thystricommoratus, quâ in urbe hæc acta fuerant, nomen imperatoris jam cultumq; gerens, Carthaginem proficiscitur, ut in civitate maxima, ut ipse nôrat, celeberrimaq;, omnia, quasi Roma, agitarentur. Siquidem urbs illa, vel opibus, vel populi frequentia, vel magnitudine, tantùm Roma concedens, cum Alexandri urbe Ægyptiaca de secunda palma contendit.* Augustinus Epist. CLXII. de Donatistarum Episcopis, qui schismate plurimos infecerant: *Tantò magis timere debuit, ne pax unitatis violaretur, quantò erat Carthago civitas ampla & illustris, unde se*

*de se per totum Africa corpus, malum, quod
ibi esset exortum, tanquam à vertice, effun-
deret. Erat enim transmarinis vicina
regionibus, & famâ celeberrimâ nobilis: un-
de non mediocris utique auctoritatis babe-
bat Episcopum &c.*

Etsi autem, ut audivimus, hunc in mo-
dum floruerit, ei tamen Respublica vetus
& libertas non restituta; verùm ut colonia
administrata, parens provinciæ præfidi,
ubi ejus sedes.

CAPUT III.

*De postrema everfione, à Barbaris facta; &
de translatione in Urbem Tunetanam.*

DEinde, cùm in Provincias Romanas,
gentes barbaræ sese infunderent, à
Vandalis (1) occupata est Carthago, anno,
post instaurationem Julianam, CCCC
LXXII, qui erat urbis Romæ MCXCII.
Recuperata à Romanis, duce Belisario, post
annos XCIV. fluente tum anno Romano
MCCLXXXVI, res Romanas moderan-

R r 5

te Im-

[1] *Emmius in Græcia illustrata, de Carthag:*

te Imperatore Justiniano. Paruit ex eo tempore Romanis, & sedes præsidum Africæ mansit, per annos circiter CLXII. in quorum fide, culpâ habitatorum & præfidiariorum, in potestatem Saracenorum devenit, totaq; ferè diruta concidit, atque in solitudinem rediit. Nec postea resurrexit unquam: fortunaq; ejus Tunetem, in urbem vicinam, migravit, quæ jam amplissimi regni caput, & regum, aut proregum est. Clades illa πανόλεθρος à Saracenis ei accidit, imperante Romanis Constantino Pogonato; urbis Romæ Anno MCCCCXXXVIII, qui concurrit cum æræ Christianæ vulgaris Anno DLXXXV, Hegiræ Mahometicæ LXV.

Et sic, cùm fine Carthaginis, finiat quoque labor noster:

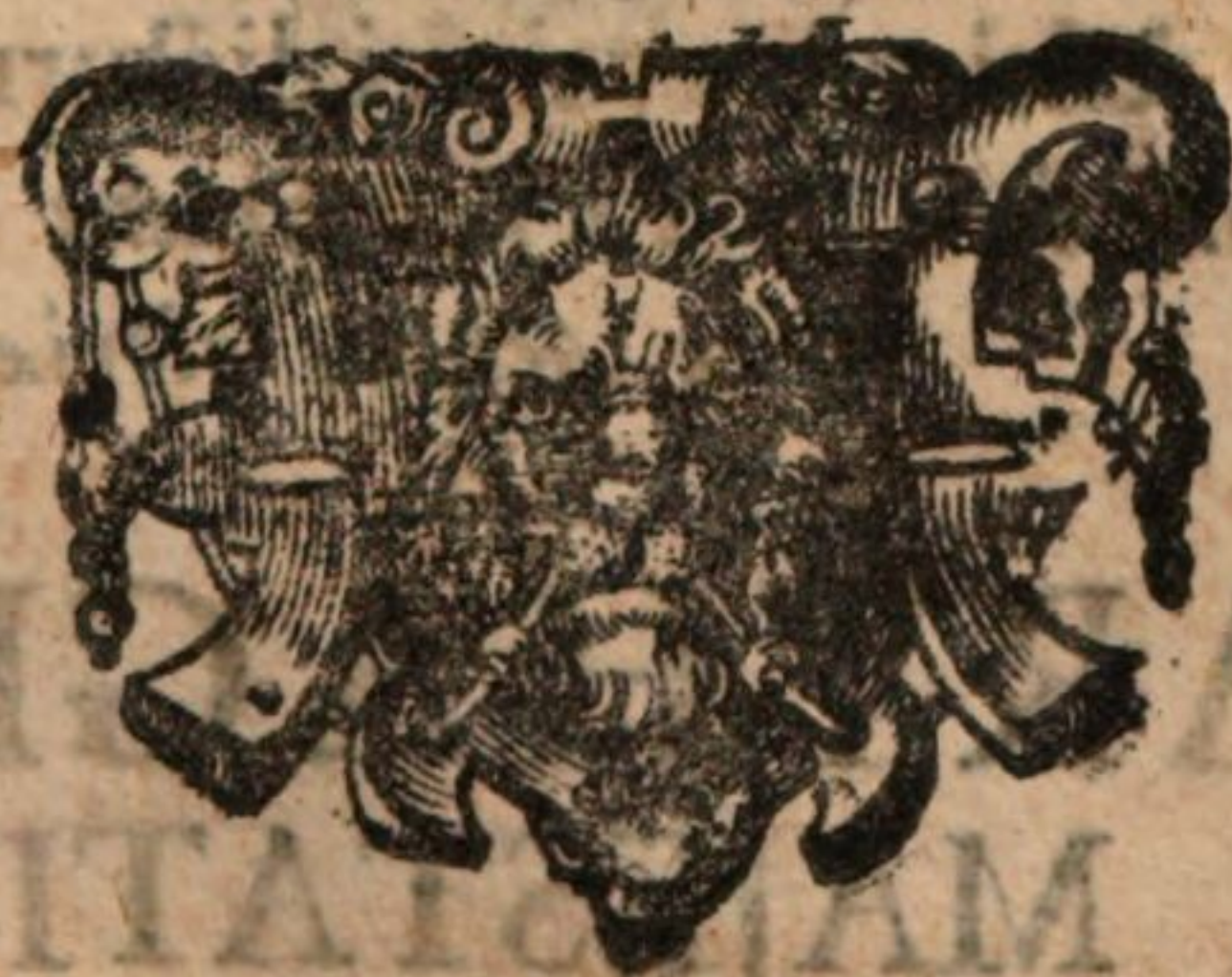
in quo,

Quicquid dictum vel dici potuit,

Id

MAJORI DEI GLORIÆ,
FELICIUM TERRORI,
INFELICIUM SOLATIO,
Servire volui.

FINIS REIPUBLICÆ
CARTHAGINENSIS.

LE

LECTOR BENEVOLE,

Qui

CARTHAGINEM

Florentem, Aratrum passam, Restaura-
tam, Everfam, imò æternùm de-
votam,

VIDISTI:

Jam

Ultimum vale ei dicturus,
*illud, quod * Poëta nunquam inter moris
tura Achillis gloria,*

TU,

CARTHAGINIS
MAJESTATI,

mecum epiphonema ac-
cinere

haut graveris!

JAm cinis est, & de tam magno restat Achille,
JNescio quid, parvam quod non benè comple-
at urnam.

A-

* Ovid: l. xii. Metamorph:

At vivit, totam quæ GLORIA compleat orbem.
Hæc illi mensura Viro responder, et hæc est
Par tibi, Pelide, nec inania Tartara sentit.

SYL-

ON THE
ARTS AND MANUFACTURES
OF THE
CITY OF LONDON

IN TWO VOLUMES.
THE FIRST VOLUME
CONTAINING THE HISTORY
OF THE CITY OF LONDON
FROM THE FIRST
SETTLEMENT OF THE
CITY TO THE PRESENT
TIME.

BY
JAMES OUSELEY
ESQ.
OF THE
MIDDLE TEMPLE
COUNSELLOR AT LAW.
IN TWO VOLUMES.
THE SECOND VOLUME
CONTAINING THE HISTORY
OF THE CITY OF LONDON
FROM THE FIRST
SETTLEMENT OF THE
CITY TO THE PRESENT
TIME.

PRINTED BY
J. JOHNSON, ST. PAULS CHURCH-YARD.
1795.

THE
ARTS AND MANUFACTURES
OF THE
CITY OF LONDON

IN TWO VOLUMES.
THE SECOND VOLUME
CONTAINING THE HISTORY
OF THE CITY OF LONDON
FROM THE FIRST
SETTLEMENT OF THE
CITY TO THE PRESENT
TIME.

STYLARIS

STYLARIS

STYLARIS

STYLARIS

STYLARIS

STYLARIS

STYLARIS

STYLARIS

STYLARIS

STYLARIS

STYLARIS

STYLARIS

STYLARIS

STYLARIS

STYLARIS

STYLARIS

STYLARIS

STYLARIS

STYLARIS

SYLLABUS AUCTORUM,

Qui

CONATIBUS NOSTRIS
MATERIEM, AUXILIUM, LUCEM,
MEDICINAM, ATTULERUNT;

aliisq;

Idem aggressuris,
ad hæc

AUGMENTANDA, CORRIGENDA, PERFICIENDA,
prodesse poterunt.

Nec non

Illorum, qui prodesse potuissent; nisi eos
temporum injuriæ nobis

subduxissent, eripuissent.

) (

Benignum

*Enignum esse, plenumq; ingenui pudoris, pronunciat Plinius, fateri per quos profeceris. Quinimò Virgilianam Virtutem, & Cicero-
nianam simplicitatem prædicans; Obnoxij, inquit, est & infelici ingenij, deprebendi in furto malle, quàm mutuum reddere. Cùm præsertim sors fiat usurâ. Hæc ille. Jam, neq; hoc è scriptore illo prætermittendum, nominari ab eo voluminum duo millia, auctores exquisitos centum, ex quibus naturalem historiam suam COLLEGERIT. Deniq; in Indice, qui liber primus est, reliquorum librorum capitibus, diserta & distincta mentione, tam Latinos, quàm exteros seu Græcos subiicit, unde omnia TRANSSCRIPSERIT.*

Reineccius in Proleg: Hist. Juliz.

A.

Laurentius **ABSTEMIUS MACERATENSIS.**

ACESANDER Cyrenaicam edidit historiam. Cujus primam partem citat Apollonij interpres in lib. iv. Voss: de hist. Græc: l. iii.

ACESTOR opus de Cyrenarum urbibus. Citatur ab Apollonij scholiaste in lib. ii.

Claud: **ÆLIANUS.**

ÆTHICUS ISTER, sive is potius est Julius Orator. Voss: de hist. Lat.

AGATHOCLES Babylonius res Cyzicenorum literis est persecutus. Egregium ex eo locum, de Hamilcare Karthaginense, citat Tullius l. i de Divinat:

AGROETAS res Libycas scripsit. Citatur ab Apollonij scholiaste l. iv. meminit ejusdem & Stephanus.

Ulys: **ALDROVANDUS.**

Bernb: **ALDRETUS**, Canonicus Cordubensis.

ALEXANDER *Ephesus*, cognomento *Lychnus*, *Libyam* descripsit, teste *Stephano*.

ALEXANDER *Cornelius*, cognomento *Polyhistor*, inter alia *Libyæ periplum*, ut auctor est *Etymologus*, reliquit.

Alex: ab **ALEXANDRO** *JCtus Neapolitanus*.

L. Cin: **ALIMENTIUS**, qui etiam *Alimentus* est aliis, captus ab *Anni- bale*, multa, quæ ex eo audivit, scripsit: ut *Livius* l. xxi. testatur.

Six: **AMAMA.**

B. **AMBROSIUS.**

Scipio **AMIRATUS.**

ANAXIMENES *Lampsacenus* *Senior*, universas propè *Græcorum & Barbarorum* res xii. voluminibus est complexus; ex *Diod: Sic.* l. xv. *Voss. de Hist. Græc.*

Cyriacus **ANCONITANUS** *Friderici III.* temporibus fuit, de quo ita *Lean- der* in *Piceni descriptione*: *Præterea (Ancon genuit) Cyriacum*, totius antiquitatis, & rerum memorabilium per to-

tam

tam Europam, Asiæque & Africae partem, indagatorem: qui mirifico studio, quæ literarum monumentis celebrata legerat, veluti theatra, amphitheatra, circos, templa, statuas, tymbos, obeliscos, pyramides, tabulas cum epitaphiis, arcus, ac id genus curiosæ investigationis alia, non solum ipse oculis conspexit; verum etiam diligenti & exactâ picturâ reddidit, expressitque. Rogatus autem, cur his in rebus tam studiosè versaretur? ut mortuos excitem, responderebat; dictô herclè tanto viro convenienti, atque dignô. Tam multa scriptis congeffit, expressitq; formis, ut Petrus Rastanus, cui cum illo magna familiaritas intercessit, tria se ingentia volumina, manu ipsius exarata depictaque, vidiſſe affirmet: quarum Antiquitatum partem in Germania Petrus Apianus, & Bartholomæus Amantius, anno à C.N. MDXXXIV. ty-

pis ediderunt. Hæc Leander.
Itinerarium Cyriaci hujus ci-
tatur, tum à Torello Saraina
Veronensi in descriptione Ve-
ronæ: tum à Georgio Fabrício
Chemnicensi in Româ suâ.
Vossius de Hist. Lat.

ANONYMUS quidam Poëta, tem-
pore Augusti Cæsaris, carmen
panxit de bello Punico. Me-
minit Ovidius eleg : ult : lib.
iv. de Ponto, hoc versu: Qui-
que acies Libycas, Romanaq;
proelia dixit. Sed quis iste sit,
nesciri arbitror, inquit Vossig.
Georgius Merula Alexandri-
nus Ennium intelligebat. Ve-
rùm, satis apertum est, ab Ovi-
dio elegiâ istâ poëtas non ali-
os recenferi, quàm sui ævi.

Jannes **ANNIUS Viterbiensis.**

ANTIGONUS.

APOLLONIUS.

APOLLONII INTERPRES.

Mich: **APOSTOLIUS.**

APPIANUS Alexandrinus, alieno-
rum ille quidem laborum fu-
cus, ut meritò à magno viro
(Joseph : Scaligero animadv :
Euseb.)

Euseb.) appellatur ; sed scriptor utilis tamen, præsertim post deperditos non paucos eorum, quos exscribere solet. Vossius de arte hist. c. xx, & de Hist. Græc. l. II. c. 23.

Luc: **APPULEJUS** (*aliis Apulejus*) **MA-
DAURENSIS.**

ARABS GEOGRAPHUS.

Joan: **ARENDT.**

Cl:Ma: **ARETIUS.**

Leonb: **ARETINUS** composuit de bello Punico libros III. quorum primus ac secundus est de bello Punico primo; quod apud Livium desideratur. Tertius verò est de seditione militis conductitij, & populorum Africæ à Carthagin: defectione. Item bello Illyrico, & Gallico: quæ ipsa etiam in Livio perierunt. Ferè autem quicquid habet, Polybio debet: unde est, quòd in editione Parisiensi, quam ante seculum Badius Ascensius edidit, Polybii nomen in titulo exprimatur; utcunq; ipse in præfatione neget, merum se interpretem egisse. Vide

Voss: de hist: Lat: l. III, c 5, &
Gefneri Bibl:

ARISTIDES.

ARISTIPPUS *Cyrenaicus*, Socratis discipulus, historiam Libyæ conscripsit, quam Dionysio Siciliae tyranno nuncupavit.
Voss. de hist. Græc, l. II.

ARISTOTELES.

ARISTOPHANES.

ARNOBIUS.

ARSENIUS, Archiepiscopus Monembasiæ, vulgò Morembasien-
ensis.

ARUNTIUS sive **ARRUNTIUS** sub Augusto de bello Punico scripsit historiam, stylò Sallustiano; sed non sine κακοζηλία, de qua Seneca Epit: cxiv. Eundem putat Vossius, de quo Plinius l. III. & v.

ASCONIUS PEDIANUS.

ASCLEPIADES Cyprius de Cypro & Phœnice reliquit, ut Porphyrius auctor est. V. Vossium de Hist. Græc, & Bochartum in Chanaan.

ATHANASIUS.

ATHENÆUS.

ATTE-

ATTEJUS, Philologus Atheniensis,
inter alia librum composuit,
an amaverit Didonem Æneas?
Vid: Gefner: bibl:

AUCTOR DE VIRIS ILLUSTRIBUS.

Horat: **AUGENIUS.**

B. **AUGUSTINUS.**

Ant: **AUGUSTINUS.**

AVIENUS totum Livium jambis
expressit, ut ait Servius ad Ma-
ronis l. x.

Alphius, vel, AVITUS consignavit Historiam
ut Gefnerus, belli Karthaginensis, ut Festus
Alfius in Mamertin: auctor est. V.
Gefner: Bibl: & Voss: de Hist.
Lat.

AUSONIUS.

B.

G. du **BARTAS.**

Cass: **BARTHIUS.**

Bartb: **BARRIENTUS.**

Laz: **BATFIUS.**

Christ: **BECMANUS.**

Anton: **BENDINELLUS** Lucensis, con-
scripsit vitam Scipionis Afri-
cani minoris. Florentiæ excu-
dit Torrentius A. D. 1549.

Benjam: BENLONA.

Mattb: BERNEGGERUS.

BEROSUS, de quo passim pluribus
apud Vossium de Hist: Lat: l.
iii. c. 8. de Hist: Græc: l. i. c. 13.
item de Theologia Gentilium:
Bochartum in Chanaan: An-
nium, Frider: Tilemannum in
disc: Philolog:

Christ: BESOLDUS.

BEUTHERUS.

Sam: BOCHARTO, geographiam Sanctâ
debemus, cujus pars prior
Phaleg dicitur, seu de disper-
sione gentium, & terrarum di-
visione, facta in ædificatione
turris Babylonica: altera
Chanaan, seu de Coloniis &
sermone Phœnicum.

Joan: Hen: BOECLERUS.

Joan: BODINUS.

Barn: BRISONIUS.

Joan: BRODEUS.

Guilb: BUDÆUS.

C.

Jul: CÆSAR.

CÆLIUS, de quo Cicero l. i.
de

de divinat: Hoc idem (de Hannibalis somnio differens) in Sileni, quem Cælius sequitur, Græca historia est: is autem diligentissimè res Hannibalis persecutus est.

CALGAGNINUS.

CALLIAS Syracusanus, qui de rebus Siculis libros complures reliquit. Voss: de Hist: Græc: l. i. c. ii. Suidas ait, donis ab Agathocle corruptum, planè omnia ad Regis arbitriū scripsisse, egregieq; operā dedisse, ut largitionē regiam laudibus ejus prædicandis adæquaret. Itaq; contrarium planè fecit ac Timæus, qui, ab eodem Agathocle in exiliū ejectus, ut se ulcisceretur, præclara multa præteriit, multa etiam injuriā reprehēdit. V. Voss. de hist. lat.

CALVINUS J Ctus.

Joan: **CAMERS.**

Phil: **CAMERARIUS.**

Joach: **CAMERARIUS.**

CAMON libros de rerum inventionibus, in quibus nonnulla de Phœnicibus extitisse, ex Michaële

chaële Apostolio apparet.
Voss; de Hist; Græc.

Guil. **CANTERVS.**

Jul. **CAPITOLINVS.**

Lud: **CARION.**

Isaac: **CASAVBONVS.**

Bartbol: **CHASSANÆVS** Jctus.

M. Aur: **CASSIODORVS.**

CASSIUS Dionysius in Græcam
Linguam transtulit, è Punica,
Magonis Carthaginensis li-
bros xxix. de Agricultura.
Gesn; Bibl:

CASTOR Rhodius de iis, qui impe-
riò maris potiti sunt. Voss; de
Hist; Græc.

Roder: à **CASTRO.**

M. Porcius **CATO** Censorinus, scripsit inter alia
libros septem historiarum. De
his Corn: Nepos in fragmen-
to, quod superest è posteriori
libro de vitis excellentium
Imperatorum: Primus conti-
net res gestas regum populi
Romani; secundus & tertius,
unde quæq; civitas orta sit I-
talica: ob quam rem omnes
ORIGINES videtur appellâs-

se.

❧❧❧

se. In quarto autem, bellum
Punicum primum: in quinto,
secundum.

Georg: **CEDRENVS**, sive Joannes Curo-
palates.

CELSVS.

Ant: **CERCOTIVS.**

CHÆTVS, qui Hypsicratis, Theo-
doti & Moschi libros, Phœni-
ciâ linguâ de rebus Phœnici-
bus conscriptos, in Græcam
transtulit. V. Bochartum in
Chanaan, & Voss: de Hist:
Græc.

Flav. Sosp. **CHARISIVS.**

CHARON Lampfacenus F. Pytho-
clis Libyca reliquit. V. Gesn.
Bibl.

Galfridus **CHAVCERVVS** Anglus, eques aura-
tus, inter alia edidit vitam Di-
donis Carthaginensis. Claruit
anno Domini 1450, V. Gesner.
Bibl:

**CHRONICON ALEXANDRI-
NVM**, vulgò **FASTI SICVLII.**

B. **CHRTSOSTOMVS.**

M. T. **CICERO.**

CLAVDIANVS.

CLAV-

CLAUDIUS CÆSAR, ut in vita ejus cap. 42. ait Tranquillus. Et Græcos scripsit historias, Tyrrhenicôn xxx. Carchedoniacôn viii. Quorum causâ veteri Alexandria Musæo, alterum additum ex ipsius nomine; institutumq; ut quotannis in altero Tyrrhenicôn libri, altero Carchedoniacôn, diebus statutis, velut in auditorio, recitarentur toti, à singulis per vi-ces.

CLEMENS ALEXANDRINVS.

Phil: **CLUVERIVS.**

Dion: Cass: **COCCEJANVS.**

Luc: **COELIVS** Antipater composuit historiam belli Punici, ut ait Tullius in Oratore. De bello sanè Annibalis egisse, satis ex fragmentis liquet. *Voss: de hist: Lat.*

Gilb: **COGNATVS.**

COLVMELLA.

Joan: Pet: **CONTARENI** Europæ totius, partis Asiæ, ac littorum Africæ descriptio, de qua Gesn. in Bibl:

CORNELIVS NEPOS,

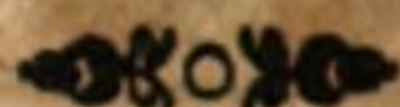
Catell:

catell: COTTA.
 Didac: COVARUVIAS.
 Mart: CROMERUS.
 Petr: CRINITUS.
 Jac: à CRUCE.
 Jac: CUJACIVS.
 Q. CVRTIVS.
 Joan. CUSPINIANVS.
 B. CYPRIANVS.
 B. CYRILLVS.

D.

Jacobus DALECHAMPIVS.
 Nic: DAMASCENVS; de quo v. Bo-
 chart: in Chanaan.
 Cl: DAVSQVIVS.
 DEMETRIVS Byzantinus histori-
 cus, octo libris Antiochi &
 Ptolomei gesta, Libyæq; sub
 ipsis administrationem com-
 plexus. V. Laërtium, Gesn:
 Bibl. & Voss. de hist: Græc.
 DEMPSTERVS.
 DIODORVS Siculus.
 DION CASSIVS.
 DIONPRVSÆVS Libyca reliquit,
 V. Gein: Bibl:

DIO.

DIONYSIVS Alexandrinus Halicarnass:

DIONYSIUS UTICENSIS non alius videtur esse, quàm Cassi Dionysius Uticensis, Magonis interpres: sunt autem libri Cassii Dionysii impressi ab Antonio Vincentio, Lugduni, V. Bibl: Gesneri.

DIOSCORIDES.

DIVS celebratur opere de rebus phœnicibus. Ea ex historia, fragmentum de Salomone & Hiramio, conservavit nobis Josephus Antiq: l. viii. c. 2. & l. i. contra Appionem. V. etiam Voss. de hist: Græc. Bochart: in Chanaan.

Matth: **DOEGEN.**

Ælius **DONATUS.**

DOVZA.

DRVSIVS.

DVRIS SAMIVS Libyca, item historiam Agathoclis Syraculani condidit. V. Athen: l. xiii. & Gesn. Bibl, & Voss: de hist: Græcis.

E. Vbbe

E.

Ubb

EMMIUS.

Sextus

EMPTRICUS.

ENNIUS.

ERATOSTHENES.

Desid:

ERASMUS Roterodamus.

ETIMOLOGUS MAGNUS.

EUMACHIUS Neapolitanus, Athenæo teste, scripsit historias rerum Annibalicarum.

EUMACHUS citatur à Phlegonte de rebus mirabilibus c. xviii. ubi ex eo refert, ut Karthaginenses, fossam agentes circa provinciâ suam, in arcis repererint duas ex humano corpore reliquias, universonum ossium structurâ continentes; ac uni magnitudo fuerit cubitorum xxiii, alteri xxiv. Hunc eundem fuisse Eumachiû Neapolitanum, qui res gestas Hannibalis consignavit, putat Voss. Sanè hic res scripsit ducis Karthaginensis; & quod Phlego narrat, ad Karthaginenses pertinet.

EVNAPIUS Sardinus.

EURIPIDES.

EUSEBIUS Caesariensis Pamphil: de
se scribit ; se in Chronico suo o-
mnes referâsse arcas librarias
Philosophorum, historicorum,
Theologorum, non Græcorum
modò ; sed etiam Ægyptiorum
& Phœnicum.

EVSTATHIUS.

EVTROPIUS.

F.

Pet:
2.

FABER.

FABIUS PICTOR Annibalis con-
texuit historiam. Appianus in
Annibalicis, postquam exposuif-
set Cannensem cladem, subjicit:
Senat9 Q. Fabiũ, qui & ipse harũ
Annibalicarũ rerũ historiã con-
scripsit, Delphos ad oraculũ mi-
sit, sciscitaturũ, de præsentĩ rerũ
statu. Liv. l. xxi. Fabium, æqualẽ
temporibus hujusce belli, potissi-
mum auctorem habui. In histo-
ria nimis studuit Romanis, unde,
dum bellum Punicum descripsit,
nec laudare scivit Carthaginen-
ses, ubi merentur ; nec candidẽ
expoluit, ubi peccârunt. Quo
nomine à Polybio reprehenditur
l. i., unde & eundem l. iii. culpatur

in iis, quæ de causis belli secundi
Punici prodidit Atq; eò id se
facere addit, ne quis sine iudicio
omnibus habeat fidem, quia
Romanus fuerit Senator, & ejus
belli tempore vixerit. Stepha-
nus Pighius in Annal: suis ad
An: 10 xxxiv. ex Carolo Sigonio
vult deducere, Venetiis exstare
apud Lud: Beccatellum. Qua-
de re vide Voss: de hist: Lat:

FABRICIUS.

Paul:

FAGIUS.

C.

FANNIUS sub Scipione Æmiliano
militavit in Africa; scripsit hi-
storiam, quâ nomen sibi impri-
mis peperit.

FASTI CAPITOLINI.

Minutius

FELIX.

Sex. Pomp.

FESTUS.

Jul:

FIRMICUS.

Val.

FLACCUS SETINUS.

Luc: An:

FLORIUS.

Franc:

FLORIDUS SABINUS.

Rob: à

FLUCTIBUS.

Thom:

FREIGIUS.

Marq:

FREHERUS.

Joan:

FREINSHEMIUS.

FRECVLPVS LEXOVIENSIS.

) (2

Nic:

Nic: *FRISCHLINVS.*

Sex: Jul: *FRONTINVS.*

Luc: *FRUTERIVS.*

FVLGENTIVS.

G.

GALENVS.

A.

GELLIVS.

GEMMA.

Alb:

GENTILIS.

GEOGRAPHI NVBIENSES.

Cour:

GESNERVS.

GIFANIVS.

Lil: Greg:

GIRALDVVS.

Damia: à

GOES Urbis Olysiipponensis descriptionem reliquit; in qua obiter tractantur nonnulla de Indica navigatione per Græcos, Pœnos & Lusitanos, diversis temporib9. Ebore apud Andream Burgensem A. D. 1554.

GöLNITZIVS.

Dion:

GOTHOFREDVS.

Petrus

GREGORIVS Tholosanus.

D. de

GRENTEMSNIL.

Jan:

GRVTERVS.

Jac:

GRYNÆVS.

Ant:

GVEVARRA.

Melch:

GVILANDINVS.

H. Hann

H.

HANNO Carthaginensis nomen quoq; aliquod inter Hiftóricos meretur, propter periplus, quo persecutus est Africæ ambitum, & terras, in Atlantico Oceano à se inventas. Librum istum ipse Punicè scripserat; sed Græcè est translatus: nec aliâ linguâ exstat, nisi quæ de Græco versa sit. Quis ille Hanno fuerit, & quando vixerit, disputat Voss. l. iv. de hist. Græc. Notis illum illustravit Gesnerus & Boeclerus: quibus adde librum, cui titulus Discours sur la navigation d'Hanno dressé par un pilot Portugues.

Joan:

HARTVNGVS.

HECATÆVS Libyam descripsit. v. Voss: de Hist: Græc.

HEGESIPPVS.

Dan:

HEINSIVS.

HELLANICVS librum composuit, de antiquissimis gentium principibus, primisque urbium conditoribus. v. Stephanum.

L. Cass.

HEMINA fecit annalium libros iv. earum quartus inscribitur, bel-

lum Punicum posterius, ut Pri-
scianus l. vii. auctor est.

HERODIANVS.

HERODOTVS.

HESIANAX exaravit rerum Liby-
carum libros aliquot, ex quorū
tertio, Calpurnii Crassi, & Bysal-
tiæ Massyli regis filiae historias
Plutarchus c. 47. parallelorum
refert V. Gesn. Bibl.

HESTCHIUS.

HIERONYMVS Ægyptius Phœni-
cia scripsit, si Freculpho Lexovi-
ensi, qui duos chronicorum li-
bros ante annos octingentos e-
dedit, credimus. vide Voss : de
Hist : Græc :

HIERONYMUS, Phœnicia Syriaq;
Præfectus, de rebus Phœniciis re-
liquit. v. Flav. Joseph : & ex eo
Voss : de Hist : Græc : & Bochart :
in Chan.

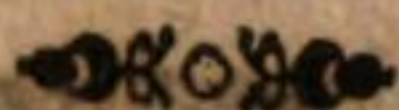
B.

HIERONYMVS.

HIPPAGORAS famam sibi peperit
opere de Carthaginensium R. P.
Athenæus l. xiv. v. etiam Gesn :
Bibl : & Voss. de hist. Græc :

HIRTIUS.

HISPANICI Scriptores. *HIS-*

HISTIAEVUS Milesius res Phœnicum
consignavit, teste Josepho l. i. An-
tiq: Jud. c. 3. sive juxta veterem
distinct. 8.

HOMERVS.

HORATIVS.

Georg: **HORNIVS.**

HOSPINIANVS.

C. Jul: **HTGINVS.**

HYPSICRATES Phœnicum res, lin-
guâ hujus gentis, perscripsit. Eas
Græcè interpretatus est Xartos,
ut auctor est Tatianus in orati-
one adversus gentes: Vide etiam
Eusebium l. x. præparat. Evan-
gel: adde Reineccium, Vossium,
Bochartum.

I.

JOANNES Gerundensis Episcopus.

JORNANDES.

Fl. **JOSEPHVS.**

Paul: **JOVIVS.**

ISIDORVS.

ISOCRATES.

JVBA secundus, filius Jubæ primi,
ejus, qui Numidiæ & partis Mau-
ritaniæ Rex fuit, belloque civili
partes Pompeji est secutus. A Cæ-

sare autem victus, cum M. Petrejo
 singulari certamine concurrens,
 vitâ functus est. Cùm patrem
 non posset, filium ejus Jubam,
 admodum puerum, in triumphū
 Julius Cæsar duxit. Hic in Italia
 optimis literis excultus, ex bar-
 baro Numida, Historicus factus.
 Edidit inter alia, commentarios
 de Libya. Edidit etiam historiā
 Romanam, Voss: de hist: Græc: &
 Gesnerus in Bibl.

JUBA Historicus Græcus, scripsit
 rerum Africanarum libros ali-
 quot, ex quorum tercio Plutar-
 chus in Parallelis minoribus, Di-
 omedis & filiæ Calliroë historiā
 deprompsit.

Claud:

JULIUS vel **JOLAVS** Phœnicia li-
 teris mandavit. Ex eo nihil præ-
 ter mendacia reliquum, scribit
 Bochartus in Chanaan. v. etiam
 Voss: de arte histor: c. 7. de hist:
 Græc: eundem l. iii. item Gesne-
 rum in Bibliotheca.

JULIUS ORSEQUENS.

Franc:

JUNIUS.

Hadr:

JUNIUS.

JURIS CIVILIS CORPUS.

JUSTINUS HISTORICUS. JU-

✽✽✽

JUSTINUS MARTYR.
JUVENALIS.

K.

Bartb: *KECKERMANNUS.*

KIRCHMANNUS.

Reinh: *KÖNIG.*

L.

LACTANTIUS.

LAERTIUS.

Portius *LATRO.*

LÆTUS, citante eum Clemente Alexandrino, res Phœnicum prodidit, De hoc consule Vossium de Hist. Græc. Bochartum in Chanaan.

Æl: *LAMPRIDIIUS.*

Joan: *LAUTERBACH.*

Joan: *LEO GRANATENSIS*, aliis Afer: hic omnem propè Africam lustravit, ejus situm, intervalla locorum, & incolarum naturam observavit, & Arabicè conscripsit; posteaq; in Italicâ ipse transtulit linguam. Eam postea Latinè transtulit Joannes Florianus. v. Voss: de hist. Lat:

)((5

Con-

Conradus à LICHTENAU, Abbas Urspergensis.

Iustus LIPSIVS.

Tit. LIVIVS.

LIVII EPITOMATOR.

Ann: LVCANVS.

LUCIANVS.

LVCRETIVS.

Fr: LUISINVS.

Rut: LUPVS.

LYCOPHRON.

LYCUS BYTHERVS Rheginus condidit, teste Suidâ, historiam Libyæ & Siciliae. Ex Libyca historia citat quædam Antigonus Hist: memor. l. LXVI. V. Voss: de Hist: Græc: & Gesneri Bibl.

Nic: LTRANVS.

M.

Dom: MACHANEVS.

MACROBIVS.

MAGO Afer, scripsit Phœnicum, linguâ Georgicorum libros XXIX, quos deinde Cassius Dionysius Uticensis in Græcam linguam transferens, Sextilio Prætori misit.

fit. Eosdem in sex libros contraxit Diophanes Bithynus, & ad Dejotarum regem misit. Magonis scripta citantur à Plinio l. xxiii. & quatuor deinceps libris nat. hist. v. Gesneri Bibl:

Hieron: **MAGIUS.**

Rabbi **MAIMONIDES.**

MANETHON Chaldaica & Phœnicia edidit: de quo Vossius de hist: Græc: & Bochart: in Chanaan.

MANLIUS.

Ald: **MANUTIVS.**

Non: **MARCELLUS.**

Amm: **MARCELLINUS.**

Pub: Verg. **MARO.**

MARTIALIS.

MARTIANUS.

Alex: **MASSARIUS.**

Val: **MAXIMVS.**

Pomp: **MELA.**

MENANDER Ephesus in litteras retulit acta Regum apud Græcos & Barbaros: ea autem collegit ex libris provinciæ cujusq;, quò magis historiæ fides constaret.

Multa

Multa de Tyriis habuit , ut ex fragmentis apud Josephum videre est , l. i. contra Appionem. V. etiam Josephum Scaligerum, in appendice librorum de emendatione temporum : qui notis suis illustrat geminum Menandri ejusce fragmentum, de iis , qui Tyri regnârunt, Ad Vossium de hist : Græc.

MENANDER Pergamenus, de rebus Phœniciis quoque scripsit , ut cognoscere est ex Oratione Tattiani adversus gentes. Pluribus apud Voss : de Hist : Græcis.

Hieron : **MERCVRIALIS.**

Paullus **MERULA.**

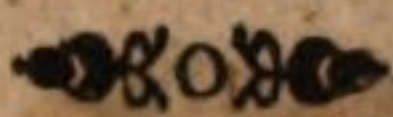
Georg : **MERULA Alexandrinus.**

Pet : **MESSIAS.**

Jacobus **MIDDENDORPIUS.**

MOSCHUS Phœnix Phœniciâ linguâ consignavit res patrias. Librum hunc Chætus in Græcam linguam transtulit. Consule de hoc Reineccium in hist : Julia, Vossium de hist : Græc : Bochartum in Chanaan.

M. Ant : **MURETUS.**

N.

NÆVIUS. Traditum est ab antiquis scriptoribus, Poëtam Nævium stipendia fecisse bellis Punicis. Idque ipsum testari Nævium eo carmine, quod à se scriptum est de bello Punico; quâ in re nec illud est omittendum, quòd, cùm esset unicū volumen Nævii, Octavius Lampadio, Grammaticus excellens, divisit illud in vii. libros. Ad Pet. Crinitum, Lil: Gyraldum, Vossium de hist: Lat.

Pet: **NANNIVS.**
NASCIMBÆNIVS.

Corn: **NEPOS.**

Edo **NEUHVSIVS.**

Rut: Cl: **NUMATIANVS.**

O.

Petrus Joan: **OLIVARIUS.**

C. **OPPIUS** res Africani superioris, teste Charisio.

Paul: **OROSIUS.**

Abr: **ORTELIUS.**

OVIDIVS.

P. Ja:

P.

<i>Jac:</i>	<i>PAMELIVS.</i>
<i>Ludov:</i>	<i>PAPARELLA.</i>
<i>Sebast:</i>	<i>PAPARELLA.</i>
<i>P. Stat:</i>	<i>PAPINIANVS.</i>
	<i>PAPPVS Alexandrinus, de fluviis</i> <i>Libyæ, Suidâ teste.</i>
	<i>PAREVS.</i>
	<i>PASSERATIVS.</i>
<i>Vell:</i>	<i>PATERCVLVVS.</i>
<i>Pontius</i>	<i>PAVLINVS.</i>
	<i>PAVLLVS Diaconus Romanus &</i> <i>Cardinalis.</i>
	<i>PAVLLVS Venetus.</i>
	<i>PAVSANIAS.</i>
<i>Aulus</i>	<i>PERSIVS.</i>

PESCENNIVS FESTVS laudatur
à Lactantio l. i. de falsa religione
c. 21. cujus fragmentum ibidem
recitat. *Pescennius Festus*, inquit,
in libris historiarum per satyram
refert, Carthaginenses Saturno
humanas hostias solitas immo-
lare: & cum victi essent ab Aga-
thocle rege Siculorum, iratum
sibi Deum putavisse: itaque, ut
diligentiùs piaculum solverent,
ducentos nobilium filios immo-
lâsse.

Fran-

Francis: *PETRAR HA*, natione Hetruscus, scripsit Africam ad Rupertum regem: item vitam Scipionis Africani, V. Gesn. Bibl.

PETRONIVS ARBITER.

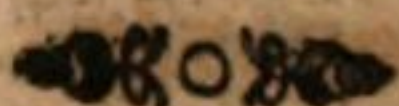
PHILÆNIVS bellum descripsit inter Carthaginenses & Romanos, propter Siciliam. Is nimium velificatur honori Carthagenensium, quemadmodum ostendit Polybius l. i. & 4. Agrigentinus patriâ fuit: consignavit historiam rerum, ab Annibale gestarum. De eo Corn. Nepos in vita Annibalis: Hujus (Hannibalis) res gestas multi memoriæ prodiderunt; sed ex his duo, qui cum eo in castris fuerunt, simulq; vixerunt, quàm diu fortuna passa est, Philænus & Sosilus Lacedæmonii. Atq; hoc Sosilo Hannibal literarum Græcarum usus est doctore.

PHILASTERIVS Brixienfis.

PHILISTVS Naucratica, secundū alios Syracusanus Archonidæ filius. Hic scripsit Ægyptiaca libris xii. Siculas res l. xi. de Dionysio Tyranno l. vi, de Lybia & Syria. Præ-

Præcipuè verò celebratus fuit opere de rebus Siculis. Cujus duæ erant partes, ut Diodorus Siculus testatur l. XIII. Unde etiam discimus, priorem partem VII. libris constituisse, ac complexos fuisse annos septingentos: desisse verò in capto à Pœnis Agrigento, quod contigit anno III. Olymp. XCIII. Alteram verò partem, quæ libris constabat IV. istic, ubi desit prior, cœpisse, hoc est, ab Dionysio seniore, qui proximo, à capto Agrigento, anno, tyrannidem Syracusis invasit. Vide Vossium l. I. c. 6. de hist. Græc. Exaravit etiam Phœnicia, teste Gesnero in Bibliotheca.

PHILO Byblius Grammaticus, qui sub Nerone, Vespasiano, Tito, Domitiano, Nerva, libros Sanchoniatonis ex Phœnicia in Græcam Linguam transtulit, ut Porphyrius l. IV. adversus Christianos reliquit. Edidit etiâ historiâ Phœnicum. V. Reinec. in præfat: hist: Jul: Voss: de hist. Græcis.

PHILOSTRATUS, de quo Josephus Antiq. l. x. c. ii. Ejusdem etiam regis (puta Nabuchod:) meminit Philostratus, tam in Indicis, quàm Phœnicijs historijs. Vide etiam Bochartum in Chanaan: Reinec: in præfat: hist: Julæ.

PHLEGON Trallianus.

PHOTIUS.

Mich:

PICCARTVS.

PIGHIVS.

PINDARVS.

Petr:

PITHOEVS.

PLATO.

PLAVTVS.

PLINIVS.

PLVTARCHVS.

POLEMON, teste Athenæo l. xiii. scripsit de peplis Carthaginis. Voss. de hist Græc:

Treb:

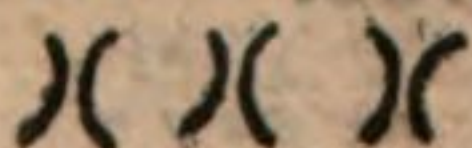
POLLIO.

Jul:

POLLVX.

POLTÆNVS.

POLYBIVS Megapolitanus, filius Lycortæ, de quo Ælianus: Vir variæ eruditionis, & Scipioni familiaris

miliaris, libros scripsit XL, ex quibus quinque primi ad nos salvi & incolumes pervenerunt, ex cæteris solùm excerpta habem⁹. Libris autem xxxviii. complectebatur gesta annorum LIII. nempe ab initio belli Punici secundi, usq; ad Macedonici regni everfionem, quibus paucos annos at-
texuit; nec tantùm Romanorum, etfi horum imprimis; sed simul aliarum etiam gentium. Hic, ne quid falsi scriberet imprudens, iter instituit in oras longinquas, suisq; eas oculis coràm lustravit. Galliam enim atq; Alpes adiit, ac Hispaniæ pleraq; vidit, ne de rebus, à Scipione in Hispania gestis, minùs scriberet explorata: imò Atlanticum [teste Plin: l. v. c. i.) navigavit Oceanum, ne de Annibalis profectiōe referret alia, quàm quæ certissima essent. Adversùs hunc scripsit Scylax quidā: vide pluribus apud Voss; de hist: Græc. Famam Polybij contra Maccium defendit Vossius de arte histor: C. 22.

POLYHISTOR Libyca scripsit. V.
Voss: de arte hist: c. 7.

Tit: *POMPONIUS Atticus*, quem de
Carthaginensium rebus quædã
scripsisse, ex Corn: Nepote & Ci-
cerone in Oratore apparet.

Arn: *PONTACUS.*

Aus: *POPMA.*

PORPHYRIUS.

POSIDONIUS Olbiopolita, Libyca
consignavit libris xi. item de re-
gione Tyriã, adhæc de Oceano,
& alijs, quæ juxta eum sunt, atq;
alia nonnulla. V. Voss: de hist:
Græc:

Guil: *POSTELLUS Barentonius*, edidit
alphabetum, introductionem &
legendi modum, linguarũ duo-
decim characteribus differentiũ:
ubi inter alia etiam Punica sunt.
Gesn. Bibl.

PRISCIANUS.

Æm: *PROBUS.* V. sup: Corn: Nepos.

PROCLIS Carthaginensis. Videtur
hic etiam quædam memoriæ
mandasse, quæ ad institutum
nostrum facere possent, ut ex fra-
gmentis, quæ Vossius ex Pausa-
nia adfert, apparet.

)()()(2

PRO-

PROCOPIUS.

PRUDENTIUS Cæsariensis.

PTOLEMÆUS, Geographus.

Q.

QUINTILIANUS.

Job: QUINTINUS Hedius.

R.

Rein: REINECCIUS.

Lud: Cæl. RHODIGINUS.

RITTERSHUSIUS.

Guil: RONDELETIUS.

Joan: ROSINUS.

Sex: RUFFUS.

RUTILIUS Numantinus.

S.

C. Crisp: SALLUSTIUS.

Cl: SALMASIUS.

Rabbi SALOMON.

SALVIANUS Massiliensis.

Joan: SAMBUCUS.

SANCHONIATHON Berytius, quod

tempore vixerit, docti disputant:

de qua controversia vide Voss:

l. i. c. i. de hist: Græcis & l. iv. c.

i, ibid: Theologiæ Gentilium.

l. i.

l. i. c. 22. Reineccium in præfat:
hist: Jul: Bochart: in Chanaan:
Historiam Phœnicum, Phœ-
niciâ exaravit linguâ, partim ex
urbium singularum actis, partim
ex templorum monumentis,
multum in eo adjutus operâ
Hierombali, qui sacerdos fuit
Dei *יָוָה*. Hoc Sanchoniatho-
nis opus Philo Byblius è lingua
phœnicia transtulit in Græcam:
indeque ea, quæ de Phœnicum,
ille Theologia retulerat, in pri-
mum suum de præparatione Eu-
angelica transtulit Eusebius.

Joan:

SAVARO.

SCALIGERI.

Joan:

SCHEFERIUS.

SCHOLIASTES

APOLLONII.

HORATII.

PINDARI.

JUVENALIS.

Georg:

SCHÖNBORNER.

And:

SCHOTTUS.

S. S. SCRIPTURA.

SCYLAX scripsit adversus Polybiū:
idem edidit de navigatione ex-

)()() 3

tra

tra Herculis columnas, Voss: de
hist: Græc:

Joan:

SELDENUS.

SENECA Philosophus.

SENECA Tragicus.

SERVILIUS.

Car:

SIGONIUS.

SILENUS. Cicero l. i. de divinat:

Hoc, idem (de Annibalis so-
mnio) in Sileni, quem Cælius se-
quitur, Græca historia est: is au-
tem diligentissimè res Hanniba-
lis persecutus est.

G.

SILIUS Italicus bellum Punicum
ii. quod Hannibalicum dicitur,
carmine quidem;

Obligat historicâ sed sua
verba fide.

Eo in poëmate Livium impri-
mis, & Polybium sequitur. Nec
solùm istis prodest, quæ de hoc
bello refert; sed vel imprimis iis,
quæ narrat de Xanthippo, Regu-
lo, Duillio, aliisq; ad bellū Puni-
cum primum pertinentibus, cu-
jus historia in Livio perijt. Voss:
de hist. Lat.

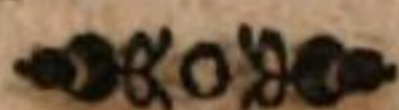
Rabbi

SIMEON.

C. Jul:

SOLINUS Polyhistor.

C, SOL-

C. **SOLLIVS** *Apollinaris* Sidonius Arvernorum Episcopus.

SOSILVS Lacædemoniq: hoc doctore Annibal usus est Græcarū literarum; ut patet ex Nepote in vita Hannibalis. Libris sexaginta scripsit Hannibalias res. Voss: de hist: Græc.

SOTERICVS *Oesites* Libyæ historiam. Voss: de hist: Græcis.

Æl. **SPARTIANVS.**

SPECVLVM SAXONICVM.

SPIEGELIVS.

Joan: **SPONDANVS.**

STEPHANVS.

STEVECHIUS.

STRABO BYZANTINVS.

Fam: **STRADA.**

Viç: **STRIGELIVS.**

C. **SVETONIVS PAVLLINVS, C.**

Cæsaris proprætor Numidiam obtinuit, ac Mauros usque ad Atlantem montem perdomuit: hic res suas gestas consignavit, ut ex Plinii l. v. c. i. discimus.

SVETONIVS TRANQVILLVS.

SVIDAS.

SYNIAETHON scripsit historiam
Phœnicum, teste Athenæo.

SYMMACHVS.

T.

C.

TACITVS.

TATIANVS.

Frid:

TAVBMANNVS.

Q. Sept: Flor: TERTVLLIANVS.

TEVCRI Cyziceni libris V res Ty-
riorū comprehensæ erant. V. Bo-
chartum in Chanaan, & Voss: de
Hist. Græc.

THEOCRITVS Chius, teste Suidâ,
historiam Libycam.

THEODOTVS res Phœnicum, sed
Phœniciâ linguâ: vide Bochar-
tum in Chanaan, & Voss: de
hist: Græc.

THEOCHRESTVS, de rebus Liby-
cis testis laudatur ab Apollonii
interprete in l. iv. Ac memin-
it quoque ejus Plinius, in elencho
scriptorum, quibus usus in con-
cinnando libro ultimo Hist:
Nat.

THEODORETVS.

THOMAS AQUINAS.

THV.

- Ant:* **THUCYDIDES.**
THYSIVS.
TIBVLLVS.
Frid: **TILEMANNVS.**
TIMAGENES περιπλῆεν totius maris libris quinque; descripsit, Voss: de hist: Græc.
TIMÆVS res Siculas retulit, quæ permiscentur rebus Romanis, ut quæ Romani in Sicilia gesserunt, tempore belli Punici Primi; ite de bellis inter Græcos & Siculos, ubi multa de Agathocle, veritati haud congrua. V. Voss: de hist: Græc.
Andr: **TIRAQVELLVS.**
TRIGAUTIVS.
Pomp: **TROGVS.**
Jacob: **TRUNCONIUS.**
Joan: & Jfa. **TZETZES.**
Adrian: **TURNEBUS.**

V.

- Joach:* **VADIANVS.**
VARERIVS.
M. T. **VARRO.**
Steph: **VBERTVS.**
Fl: **VEGETIVS RENATVS.**

Polyd: VERGILIUS.

S. VICTOR *Uticensis*.

Sex. Aur: VICTOR.

Vidus VIDIUS.

Jovo VILLIOMARUS, five JOSEPHUS
SCALIGER.

Marc: VITRUVIUS.

Lud: VIVES.

Matth: UNTZERUS.

Raph: VOLATERANUS.

Gerb. Joan. VOSSIUS.

Dionys: VOSSIUS.

Jsaacus VOSSIUS.

URSPERGENSIS Abbas, V.
Conradus à Lichtenau.

W.

Joan. WOLFIIUS.

Joan: à WOUWERET.

X.

XENOPHON.

XENOPHON *Lampsaceno*, Geographus, quædam de nostris, ut ex Solino c. LX, cum allegante apparet.

Joan: XIPHILINUS.

Z. ZENO,

Z.

ZENO, qui, inter octo ejus nomi-
nis, quartus est Laërtio, confi-
gnavit epitomen eorum, quæ
Romani & Carthaginienses ges-
serunt.

ZENO alius, *Sidonius* dictus, Si-
doniaca reliquit.

Joan:

ZONARAS.

ZOSIMUS.

INDEX

INDEX

RERUM & VERBORUM

MAXIME NOTABILIUM.

A.

Abaddires numina Carthaginensium	236.
Ablecti Romanorum	424.
Abrahamus cultus in Saturno	177.
Acatia quale navium genus	551.
Accensi Romanorum	339.
Acerva vel Acerba	18.
de Aciebus	493. 499.
Acies navalis	585.
Actuariæ quales naves	551.
Actuariolæ quales naves	551.
Adamus gentilibus est Saturnus	176.
Adrianopolis dicta Carthago	35.
Adyrmachidæ virgines nupturas regi exhibebant, quas volebat vitiandas	128.
Aëris cultus	231.
Ægeæ quid	142.
In Ægina insula hominum multitudo	57.
Æmilii Paulli exequiæ	279.
	de

INDEX

de Æsculapio	216.
Æsculapii templum	72.
sacerdotum habitus	141.
de Africa	37.
Africa destituta fuit metallis	33. 298.
dictum territorium Carthaginensium	38.
Africae soli coeliq̃ue qualitas	40.
vox quid significet	41.
ex Africa semper aliquid novi, proverbium unde	257.
Afri Phœnicum linguam nonnulla ex parte mutârunt	145.
Afrorum dolis atque divitiis semper impares fuerunt Romani	114.
Afris insitum, in sententiis inventionibusq̃ue acutis esse, asperis autem durisq̃ue in sermonibus	277.
Africanus mus dictus elephas	504.
Agenoris urbs dicta Carthago	36.
de Aggere	465.
de Agmine	443.
de Agricultura	264.
ejus studium in viris principibus	275.
Agricolæ duriter non sunt tractandi	104.
de Agricolis	263.
Agrigenti Siciliae quanta hominum multitudo	57.
Alcibiadi	

INDEX

Alcibiadi concionanti coturnix è veste avolat	117.
Alilat	209.
Allium non gustat Libycæ Veneris sacerdos	139.
de Allocutione militari	519.
Alta dicitur Carthago	36.
Amantium effigies colere	169.
Amastra oppidum Siciliae	204.
de Americanorum origine	287.
Amicorum commeatus diripere	114.
de Amilcare & ejus cultu	231.
Amnium capita olim sacra	228.
Amphippij qui	368.
Amuletum	487.
de Anchoris	565.
Ancon carcer Carthaginensium	245.
Angylarum consuetudo circa nubentes	128.
Animalium exuviis uti ad vestitum & stratum	385.
Animi luxuriant felicitate	106.
Anippii qui	368.
Anna Perenna	215.
Annibalis juramentum, quò sese obstrinxit ad perpetuum odium erga Romanos	120.
ejus cultus divinus	235.
Anno affectat divinitatem	96.
in exilium mittitur eò, quòd uteretur leone impedimentorum bajulo	117.
Annua-	

INDEX

Annulos pro numero expeditionum gestare	432.
Apices cristæ sunt in galeis	356.
Apollinis templum Carthagine	80.
ejus cultus Carthagine	217.
Appiani error	3.
Aqua marina dicta Neptunus	218.
Aquarum cultus divinus	228.
Asdrubal conditor Carthaginis	2.
Asparagi Libyci	46.
Astarte	204.
Atlas invenit certum quoddam navigii genus	540.
Arabum & Tyriorum lingua eadem	31.
Argentum, non aurum, tributi nomine imposuerunt Romani	297.
de Arietibus	468. & seq.
Arietem contra defensio	492.
Arma non sunt inter onera militum	439.
Armorum inter strepitus Musis litare	164.
exercitia	444.
vox	339.
ex genere ingenium moresque apparent	403.
Arma ductilia	339.
Armatura gravis	348.
levis	339. 516.
Armamenta seu instrumenta navalia	561.
Auda-	

INDEX

<i>Audaciæ exemplum</i>	108.
<i>per Aves evulgandi aliquid</i>	96.
<i>Augurale</i>	419.
<i>Avicennæ dialectus qualis</i>	153.
<i>Avis vocatur, ob manicas alarum instar utrinq; penfiles, libereq; fluentes, Carthag.</i>	139.
<i>ad Aras jurandi ritus</i>	306.
<i>Aures perforatas habere</i>	143.
<i>Aurum est principatûs symbolum</i>	103.
<i>de Auspiciibus</i>	260.

B.

<i>Baal idem qui Saturnus</i>	177.
<i>Baalsamen</i>	204.
<i>de Balearibus insulis & populis</i>	341.
<i>de Ballistis</i>	475.
<i>Ballistas contra defensio</i>	493.
<i>de Balneis</i>	168.
<i>Behemoth, de quo in libro Jobi</i>	512.
<i>Belli causæ gravissimæ sint</i>	114.
<i>Ducis caput amputatum adorare</i>	168.
<i>Duces infortunatos , etsi innoxios, morte afficere</i>	167.
<i>Duces, si pravô consiliô, licèt felici e- ventu pugnaverint , puniendi; secùs infelices, licèt culpæ exper- tes</i>	379.
<i>Duces quibus animare possint milites suos</i>	104.

Ducum

INDEX

Ducum locatio in acie	519.
à Ducibus rationes rerum gestarum	
exactæ	379.
Bellicus apparatus	336.
Belus idem qui Mars	225.
Saturnus	177.
ob Beneficia in genus humanum, honos apud posteror	178.
Bibliorum lingua est Phœnicia, non Hebræa.	246.
Boëtarchus	382.
Boots gefellen Batavorum	555.
Bonorum publicatio pœna apud Carthag.	244.
de Buccinis	524.
Bubulo ex corio olim pecunia facta	23.
Βύρα vox	23.
Bursa Antverpiana unde nomen sortita	24. 70.
Byrsa Carthaginensium arx	69.

C.

Cacabe dicta Carthago	26.
Cadavera hostium mutilata	119.
cremata, vel sepulta	277.
Cadmæa urbs dicta Carthago	36.
Cadmus Agenoris filius	7.
Cairi in Ægypto hominum multitudo	57.
Calamitatem publicam lugendi modus	168.
Calamitatum atque periculorum magnorum	
tempore, civitatis aut gentis princeps	
dilectis	

)()()()(

INDEX

dilectissimum ex liberis sacrificabat	
olim	181.
de Calceamentis	144.
Camelopardalis dictus elephas	504.
Caninâ vesci	136.
Caphthoræi	6.
Cappadoces	6.
Captivos dimittendi modus	53.
de Captivitatibus	532.
Carbunculi aliàs dicti Carchedonii	262.
Cardui Africani	46.
Carum inventum est galeas cristis ornare	358.
de Carnificibus	271.
de Carnium esu	135.
Carchedon Phoenix an in rerum natura fuerit	31. 18. 13.
Carchedonia dicta Carthago	30.
Carchesium	564.
Carthada an dicta Carthago	31.
Carthagena Americæ unde nomen nata	4.
Carthago unde dicta	27.
dicta regnum Veneris	210.
Armenia	5.
Carthaginis situs, forma, ambitus, magnitudo &	
hominum in ea multitudo	49.
mœnia	61. & seq.
portus	73.
solum quomodo emptum	20.
Carthaginem propè novam argentifodinæ	300.
Car-	

INDEX

Carthagine centumvirum magistratus	326.
expugnata parum argenti repertum	303.
viri eruditi & inclyti qui fuerint	276.
theatra	80.
Carthaginensem civem esse maximi aestima-	
batur	257.
Carthaginenses ortum debent Phoenicibus	6.
canina non abstinuerunt	136.
apud an polygamia in usu	129.
unde milites habuerint	299.
Carthaginensium dominium latissime patebat	
	157.
Imperatores amplissimam in bello ha-	
bebant potestatem	373.
eorum vestitus	384.
opes	302.
curia	79.
R. P. status qualis	308.
vitia	329.
divitiæ unde	295.
natura, virtutes & vitia	84.
judicia	328.
senatus ejusque potestas	319.
quinque viri	330.
populus & ejus potestas	323.
odium erga Romanos	120.
juventus tunicis usa	139.
Reges crucem evitare non valuerunt	
	240.
() () () () ()	Dea

INDEX

Dea quænam	195.
classicæ copię	292.
scholæ	272.
copię variæ	288. 294.
prima & ultima Regina, eundem forti-	
ta est vitæ finem	21.
fortitudo	107.
de Castris	415.
Castroꝝ munitio	429.
metatio	426.
externa facies	425.
de Catapultis	473.
contra Catapultas defensio	493.
contra Catarrhos remedia	130.
plerumque sicut Causa justa, ita & fortuna supe-	
rior est	154.
Cauterium actuale in nucha laudatum	131.
Celeusma quid	603.
Censuræ in R. P. necessitas	173.
Cercuri quale navium genus	551.
Cerebri contra defluxiones medela	130.
de Cerere	221.
Certha vox	28.
Cetra scutum Afrorum	361.
Chaëdraanech dicta Carthago	33.
Chaldeæ linguæ Punica est similis	146.
Chamus filius Noë idem qui Jupiter	215.
Chanaan idem qui Mercurius	221.
Cha-	

INDEX

Chananaeorum nomen	8.
Charondas Carthagenensium legislator	166.
Chirothecæ dextræ fideique indices	171.
de Circumvallatione	464.
Citra Afrorum scutum	364.
Civem Carthagenensem fuisse, maximi æstima- batur	257.
Civium ebrietas & compotationes prohibendæ	101.
Clades accepta citò reparata	290.
de Clamore militari	525.
de Classico	523.
Cleon modò ridiculò solvit concionem	117.
de Clypeis	348.
Clypeorum ornamenta	352.
Coeli qui	178.
de Cohorte sacra	424.
de Comitibus	304.
Commeatus cura tempore belli	336.
Commodiana dicta Carthago	35.
de Concionibus	304.
Conjugali amorì antepositus cultus divinus	222.
Consecrare privatim cuilibet olim licuit, quem velleret ex suis, & illi familiare templum erigere	200.
de Consiliariis	248.
Consilia bellica	497.

INDEX

Controversias graves sine bello sopiendi modus	155.
Convivia luxuriosa	136.
Conviviorum modus in R. P. statuendus	101.
Convivales sermones	137.
Coronâ urbem cingere	455.
Corvi machinæ navales	547.
Cothon vel Cothona, insula in portu Carthagi- nensium	77.
Cristarum in galeis usus in militia haud con- temnendus	357.
Crates quale supplicium	241.
de Cratibus in militia	459.
de Crucis supplicio	238.
de Crudelitate	117.
Currus Deorum quid	201.
de Currubus militaribus	514.
Cypriana tempestas Africae peculiaris	58.
Cypriorum virgines dotalem pecuniam scorta- tione collegerunt	126.

D.

Dagon Palæstinorum idem qui Neptunus	220.
Darius Hystaspis edicit, ut Pœni abstineant vi- ctimis humanis	188.
Delinquens quò major est, eò magis puniri de- bet	238. 239.
Demonesus insula	301.
Deorum memoriam & cultum prospera sæpè obli-	

INDEX

obliterant	105.
de Deportatione	244.
de Desultoribus	367.
Dextræ symbolo, hospitiorum societatem veteres coiverunt, & amicitiam redintegraverunt	171.
Dictator Romanus olim, tempore expeditionis, pedes ire cogebatur	410.
Dioda	19.
Dido deduxit Phœnices in Africam	13.
an bibacula	101.
Didonis varia cognomina	17.
numen	195.
convivia	136.
habitus	143.
vox vagam seu erraticam significat	20.
Discincti inhabiles militiæ	140.
Divinitas affectata	96.
Divites ut plurimum effœminati	391.
Dodai	19.
Dodo	ibid.
de Dolabris	462.
Dotalem pecuniam scortatione conquirere, olim honestum	126.
Druidum templa luci	197.
Ducibus Regum nomen datum	343.

E.

Ebendir quid

236.

)()()()(4

Ebric-

INDEX

Ebrietatis vitium, tempore Augustini, totam occupaverat Africam	137.
de Ebrietate	137.
Electio præferenda successioni	162.
de Elephantis	501. & seq.
Elisæ vox	18.
templum	81.
Elisæi dicti Carthaginienses	36.
Emendi & vendendi modus notabilis	263.
de Emporiis Africæ	42.
Ephippia an in usu antiquis	366.
Epibatæ qui	559.
ἐπίκοπτα genus navium	550.
contra Epilepsiam remedia	130.
Epphata vox	153.
Equus pro ariete machina bellica	460.
Equi timent elephantos	508.
sine frenis majori feruntur impetu	410.
Equorum domandorum magistri	271.
genus ad Neptunum cur Poëtæ refe- rant	219.
mutatio in bello	368.
Equos sine frenis, solâ virgâ, regere	361.
regendi ars	361.
Equitatûs, an peditatûs, cura major habenda	404.
velocitas laudata	412.
Equitum præfecti	382.
locatio in acie	57.
	at-

INDEX

armatura	359.
ob copiam reportare victoriam	411.
Equestris militia est pretiosa	407.
Evocati Romanorum	424.
de Excubiis	431.
de Exercitu, ex variis nationibus collecto	388.
	390.
de Exercitiis operis	444.
Excoriationes à Pœnis ortæ	119.
de Exilio	244.
de Exploratoribus	498.

F.

Factionum studium in R. P.	106.
contra Falces defensio	492.
de Fallaciis	110.
Fames ad scelera instigat	114.
Fastigia quid	468.
Felicitate animi luxuriant	106.
Fera dicta Carthago	36.
Festa anniversaria recolere	172.
Ficus Africani	46.
ad Fiscum delatio	295.
Fluviis cultus divinus habitus	228.
Fœdera rupta	114.
de Fœderibus	304.
Fœminarum crines ad funes sunt aptissimi	479.
nil prodest, Foris esse strenuum, si domi malè vi-	
vatur	174.

)()()()(5

nul-

-II-
-I-
-II-
-II-

INDEX

nūlli Fortuna tam dedita est, ut multa tentanti	
ubique respondeat	134.
Forum Carthaginense	79.
Fossa sicca an præferenda aquâ repletæ	60.
ad Fossarum expletionem servientia	459.
de Fundis	480. 342. & seq.
de Funditoribus	341.
de Funibus navalibus	565.

G.

de Galeis	356.
Galeam cristis ornare quis invenerit	358.
Gallicarum olim mulierum authoritas	306.
de Gallorum antiquorum gladiis	355.
Garum quid	266.
Gedara vel Gerara Palæstinæ	6.
in singulis Gentibꝯ id ferè tralatitium est, ut no- men sortiantur à parte sui nobilissima	34.
Gergesæi	6.
de Gesis vel Gæsis	486.
de Gladiatoribus	271.
de Gladiis	354.
Glans plumbea emissâ è funda, liquefcit in aëre	343.
Guidanarum mulierum libido	128.
Gracchi exequiæ	281.
Græci omnium origines ex sua lingua potunt	23.
	de

INDEX

de lingua Græca	274.
Græcæ linguæ usus apud Pœnos	150.

H.

Hamippii qui	368.
Hanno leone mansuefacto usus est ad utensilia convectanda	269.
Hannonis periplus	287.
Harpagones instrumenta navalia	568.
de Hastis	484.
Hebræâ linguâ qui populi olim usi	147.
Hebrææ & Punicæ voces nonnullæ conferuntur	149.
linguæ affinis est Punica	146.
Hebræorum iudices	315.
Herebus quis	223.
de Hercule	191. 178. 7.
ejus templum Gaditanum	7.
Hetærius	170.
Hierba	18.
Hierosolymis, tempore obsidionis, hominum multitudo	57.
Hinnon filiorum vallis	184.
Hirci urinæ usus	130.
Hispania olim abundavit metallis	33. 298.
Hispanorum mos antiquus invadendi hostes	365.
gladii	354.
	quid

INDEX

quæ Homo meretur, hæc prius natura patitur	606.
Homognius	170.
Hortator in navi	602.
Hospitia apud antiquos qualia	170.
Hospitalitatis jus	ib.
Hospitalis tessera	ib.
Hostium cadavera terræ mandanda	530.
Humani ingenii diversitas unde	88.
Humanis cadaveribus repleti fluvii, ut pontiū usum præstarent	459.

I.

de Jaculis	483.
Jaculatores ubi in acie locati	516.
Japhetus pro Neptuno, & cur ita dictus	219.
Jarba Maxitanorum seu Mazyum Rex	18.
Iberus fluvius Hispaniæ	4.
Idololatriæ origo	196. 198.
de Ignis cultu	230.
Immunes in bello	430.
Impedimenta in bello	440.
Imperium animat mundum	307.
ob crudele rebellio	103.
Imperatores plures, & quidem inter se dissiden- tes, bello præfecit Carthago	375.
amplissimam in bello habebant potestatem	373.
Impera-	

INDEX

Imperatorum allocutio, vel concio ad milites	521.
Inaures gestare, apud Græcos turpe habebatur	144.
Indigetes Dii quinam	232.
Infantes ab epilepsia liberandi modus	130.
Ingrati animi erga bene meritos crimen	454.
	110.
Insidiarum structio	498.
Iolaus quis	224.
Josua, Samsonis, Jonæ prophetæ gesta tributa	
Herculi Ægyptio, Arabico & Tyrio;	
non autem Thebano	191.
de Jove	215. 178.
Jovem lapidem jurare quid	305.
Iromus, Rex Tyriorum, primus sacra Herculi in-	
stituit	194.
Isis	210.
Israëlitæ Chananæos & Phœnices in varias or-	
bis partes disperferunt	6.
Itali ad nulli relinquendum aliquid solertes fue-	
runt	300.
Had: Junii laus	562.
de Junone	201.
Junones quænam	178.
Junonia dicta Carthago	34. 622.
Jupiter Xenius, Philius	170.
de Juramentis	304.
Juventutem in armis exercendi modus	341.
	K. Kœb-

INDEX

Legibus suis authoritatē conciliandi modus	166.
Lembi quale navium genus	551.
Leo dictus elephas	504.
Leonum feritas domata à Carthaginensibus	269.
mansuetorum & mansuefactorum exempla	270.
Liberi sacrificati	181.
Liberorum educatio	133. 273.
Liburnicæ quale navium genus	551.
Libycæ messes, proverbium unde	42.
de Loricis, & earum generibus	358. 356.
Locus idem monumentum suppliciorum sæpè est, qui antè fuerat ornamentum honorum	118.
Loci natura, vitiorum sæpè est causa	90.
Lucas vel Lucans bos dictus elephas	504.
de Lucis	205. 197.
Luctum publicum suscipiendi modus	168. 398.
Luna dicta Astartes	205.

M.

Maceris	8.
contra Machinas ligneas defensio	490.
Magistratui vino interdictum erat apud Carthaginenses	101.
obediendum	117.
in Magistratu eligendo divitiæ spectandæ	164.
eruditio	312. 331.
Pietas	311. 164.
	165.
	con-

INDEX

contra Magistratus peregrinos	162.
de Magistratibus provincialibus	255.
Magna dicta est Carthago	36.
Magonis scripta de agricultura	264.
Majorca insula	341.
Mala Punica	46.
Malus in navi	564.
Mammonæ vox	148.
Mandracium ostium portus apud Carthag.	78.
Mandragoræ vis	448.
Mansiones	415.
Marci Marcelli exequiæ	281.
Mare causa vitiorum sæpè est	89.
Maricolæ inepti ut plurimum ad bella terrestria	390.
de Marte	224.
in Matrimonio discordias augurari	129.
de ætate Matrimoniò jungendorum	134.
per Matrimonia modus dilatandi R.F.	126.
de Medicis in urbe & castris	413. 261.
Megara Carthaginensium	66.
Melitenium rusticorum sermo hodiernus Punia cus an fit	152.
Membrorum avulsiones à Poenis ortæ	119.
de Mercatoribus	261.
Mercatorum requisita	221.
Mercatura vitia invehit in R. P.	89.
Mercenarii milites an adhibendi	390.
Mercurii figura explicata	221.
	de

INDEX

de Mercurio	220.
Mesonautæ	556.
Messiaæ vox	148.
de Metallifodinis	298.
Metu externo sublato, civiles oriuntur utpluri-	
mum tumultus	106.
dum Metuit abjectissimus	117.
Milicarthus Hercules dictus	191.
Milites hostium pecuniâ ad defectionē sollicita-	
ti	499.
quibus ad fortitudinē animentur	104.
Militum vulneratorum cura habenda	531.
classiariorum genera	554.
permutatio & redemptio	534.
delectus	387.
genera	402.
vestitus	141.
multitudo in militia Carthaginen-	
sium.	289.
ex Militiæ genere ingenium moresque apparent	403.
Militaria munia quæ	431.
præmia	452. 454.
exercitia	437.
imperia ad hæredes translata	378.
Militaris disciplina	430.
seditio ut præcaveri possit.	393.
Militares ignes	435.

)()()()()(

pæ.

INDEX

pœnæ	452. 454.
legēs	448.
Militarium artium studium in R. P.	133.
omnes qui Militant cincti sunt, aut certè ineffi-	
caces	140.
Militia	209.
Minorca insula	341.
Missilia præpilata	483.
Molochus idem qui Saturnus	178.
Molochi statua apud Syros describitur	183.
Monarchia est antiquissima regiminis forma	307.
de Mopso & ejus cultu	230.
Mores publici corrigendi	174.
vetustos in R. P. pervertendi modus	105.
Mortis amici vel consanguinei nuntius est acer-	
bissimus	168.
Mulieres judices rupti vel violati fœderis	306.
quo pacto sese honestè gerere debeant	
in potu	102.
de Multis	245.
Munifices	429.
Murices quid sint	247.
Myoparones quale navium genus	551.

N.

Namphanionis vox	148.
Nares	

INDEX

Nares ornatûs gratiâ perforatæ, & ex illis an-	
nuli argentei, vel Aurei appensi	144.
apud Nasomones consuetudo circa nubentes	128.
Natura priùs patitur id, quod homo meretur	606.
Navis unica classi hostili insultat	108.
Naves longæ quæ	550.
Aphractæ	552.
Actuariæ	552.
Rostratæ	552.
incendiariæ	592.
Navium gubernacula	565.
genera	548.
Transtra	562.
propugnacula	561.
arma	559.
ornamenta	566.
multitudo Carthagine	292.
magistri	601.
Navigandi ars à Phœnicibus reperta	539.
Nautarum in classibus genera	554.
Negotia publica plura uni non sunt committen-	
da	332.
de Neptuno	218.
de Nervis ad machinas bellicas	478.
Nimbrodus idem Mars	225.
Noachus idem qui Saturnus	176.
Nobilitatis tres fontes	258.
)()()()()(2	No-

INDEX

Nobiles delinquentes duplicatâ pænâ digni	239.
Nobilium supra plebem prærogativa	259.
superbiam refrœnandi modus	259.
de Nobilibus	257.
Numidæ dicti Carthaginienses	35.
Numidarum dimicandi ratio	412.
equites	406. 359.
Numidicus ursus dictus elephas	504.
à Numine omnia inchoanda	91.
Nuptiarum sumptibus modus in R. P. statuen-	
dus	101.
solemnia	129.

O.

Obsessi coacti ut sese vorarent	119.
Oceanus dictus Neptunus	219.
exOculationum origo à Pœnis	119.
Oenusa an dicta Carthago	32.
Ogyges	7.
de Opificibus	261. 264.
de Opificiis	264.
Opificii genus non facilè mutandum	134.
Oppugnatio diuturna	464.
Οεργω vox	18.
Origo an dicta Carthago	30.
Origo an vocata Dido	18.
Orbis	

INDEX

Orbis varia apud Antiquos divisio	37.
Ovillam carnem gustare Libycis nefarium	134.
Ovis f. ra dictus elephas	504.

P.

Pace diuturniore utentes in factiones utplurimum scinduntur	106.
Palorum trajectiones per corpora delinquentium, à Poenis ortæ	119.
Panthera dictus elephas	504.
Parasemon quid	573.
de Parmis	363.
Passer marinus dictus elephas	504.
Pattæci antiquorum qui	571.
de Pateris pretiosis	441.
amoris erga Patriam exemplum	155.
Pauperes in Magistratum an assumendi	331.
in exigendis tributis nimium non gravandi	104.
Pecunia unde dicta	23.
Pedes osculandi modus	116.
Pedestris militia sine ordine inutilis est	404.
Pelles inter vestimenta	141.
de Pellibus ad usus navales	563.
Penteconterum à quo inventum	540. 552.
de Perfidia	110.
ad Pestem abigendam sacrificati liberi	182.
Petræi equi cur dicti	219.
Phaleas Carthaginensium legislator	166.
)()()()(3	Phi-

INDEX

Phiditiæ Lacedæm:	310.
Philæni fratres	234.
eorum aræ	156.
pietas	154.
Phœnices lucri cupidissimi	300.
in commerciis fraudulentis	221.
finxerunt Deos sacculos ferre	103.
Saturno sacrificabant dilectissimos	
filios	181.
Phœnicum nomen	8.
vocabula multum sapientiæ & erudi-	
tionis in se continent	151.
Phœnicibus orsa debent Carthaginenses	6.
Phœnissa dicta Carthago Hispaniæ	3.
Phœnix vox unde	34.
à Pietate omnia inchoanda	91.
apud Plautum Punica	144.
Plebem seditiosam demulcendi modus	333.
de Plebe tuenda contra potentiores	329.
à Plebe famelica periculum	115.
Poculi pretiosi	441.
Pœni quæstus studiosissimi	300.
Pœnorum avaritia	102.
imperii terminus versùs Ægyptum	
transitus per Alpes	109.
in castris, ne gustare quidem vinum,	
licitum erat	101.

Pollin-

INDEX

Pollinctores qui	285.
Poltarium quid	139.
de Polygamia	129.
Pons de cadaveribus factus	459. 122.
de Pontibus	468.
Porticulus in navi	602.
Portûs partes recensentur	77.
Portuum pronunciatio	579.
ad Posteror & cognatos delinquentis extendere pœnam	244.
Posterorum ob beneficia gratus animus	196.
Præcincti pro strenuis	140.
de Præconibus	271.
Prædæ in publicum conlatæ	453.
Præfecti operarum	383.
Præsidum provincialium avaritia	104.
Prætores dicti belli duces	371. 316. 600.
Prætorium	417.
Prætoriæ navis signum	575.
ante Prælium quæ observanda	494.
Prælium ad cantum & numeros initum	365.
in omni Prælio non tam multitudo & virtus in- docta, quàm ars & exercitium solent	
præstare victoriam	387.
Promontorium Pulchrum	41.
de Proserpina	221.

INDEX

Provinciales copiae Carthagini:	288.
Psaphon affectat divinitatem	97.
Pugnæ signum	528.
de Pultibus	158.
Pultrapha gonidæ dicti Poeni	138.
Punici lectuli qui	265.
Punica in Plauto	157.
Punici III. belli causa	614.
Punicæ & Hebrææ voces inter sese conferuntur	149.
linguæ hodiè vestigia	152.
Punica lingua latissimè patuit	151.
Punicum libum	139.
in Puppibus navigii lararium & sacrarium erat	571.
Pygmalion occidit Sichæum	17.
Pygmalionis aurea Oliva	192.

Q.

de Quadriremibus	553.
eas invenerunt Carthaginienses	540.
de Quæstoribus	254.
in Quinzai urbe hominum multitudo	57.

R.

Ratione summâ gesta etiam fortuna sequitur	166.
Reges crucem evitare non valuerunt	240.
Regiones, ad rebellionem pronas, in officio continendi modus	289.
	Att.

INDEX

Att. Reguli supplicium	246.
Religio sita est inter duos scopulos, superstitionem & Impietatem	175.
de Remis	562.
de Repugnatione	488.
Reipub. subsidia cum insigni subditorum damno non paranda	104.
status mixtus	330.
in R. P. libera non permittendum, ut quis injuriâ afficiatur	167.
utile æquo non præferendum	104.
summorum etiam virorum vitia & delicta punienda	237.
Rempub: contra Monarchiam conservandi modus	309.
Rex transfuga cruci affixus	118.
ob virtutem cruci affixus	165.
Reges pro ducibus	313.
Rheæ quæ sint	178.
ex Rhenonibus vestes	142.
Romæ quanta hominum multitudo fuerit	56.
equites qui	406.
Romani Carthaginis potentiam timent	291.
decepti sæpè à Poënis	110.
plus spei in pedite, quàm equite habuerunt	410.
gloriæ & nominis immortalitatis cupidissimi	104.
)()()()()(5	quo

INDEX

quo tempore viderint & ad militiam	
adhibuerint elephantos	504.
froena equis ademerunt	410.
antiqui ob pecuniæ inopiam coacti	
pedibus militare	406.
quo pacto orbem subegerint	387.
Romanorum vestitus	139. 140.
milites quanta onera gestârint	437.
funera	369.
legati qui & quales	380.
avaritia	610.
perfidia	ibid. & seq.
Romanis ex Libyco frumento confecti panes in	
delitiis fuerunt	44.
apud Romanos servorum tantum, non libero-	
rum hominum aures perforatæ	144.
Rorarii	339.
de Rostris in foro Romanorum	561.
navium	560.
Rubeus color	141.
de Rusticitate	117.

S.

de Sacerdotibus	259.
de Sagittariis	487.
de Sagittis	ibid.
Sagmina quid	250.
Sagulum	384.
Sagum	ibid.
	Sa-

INDEX

Sagunti nomen malè inditum Carthagini Hi-	
spaniæ	3.
de Sale Africano	47.
Sancti vox unde	250.
Sanguini per bella effundendo ut parcatur mo-	
dus	155.
in Saturni sacris cæremoniæ describuntur	
	184.
de Saturno	176.
Savaronis laus	603.
de Scalis militaribus	457.
contra Scalas defensio	489.
Schoenobatae	556.
Scholæ Carthaginensium	272.
Scombri quid	267.
in Scotia mos ut novam nuptam dominus loci,	
ante virum comprimat	128.
de Scorpionibus	480.
Scorei nummi qui	23.
Scribendi aliquid occultè modus	253.
de Scutis	348.
Scutorum ornamenta	352.
Scyph Pœnis petra est	220.
Scyphius vocatus primus equus, qui natus est è	
Neptuni semine	219.
Secundæ res impietatem generare solent	94.
Seditiones sedandi modus	33.
Senex pro Saturno	191.
	Se-

INDEX

Septiremes	553.
Sepulchra culta	284.
Sepulturis	277.
de Servis	134.
de Servilibus nuptiis	134.
Sessiois prærogativa	172.
Siccæ Venereæ licebat virginibus ante nuptias scortatione dotem sibi parare	127.
Sichæus occiditur à Pygmalione colitur à Pœnis	17. 199.
Sidonis nomen datum Carthagini	12. 36.
Signorum locatio in acie	518.
Simulacra in templis an statim posita brevia quid	199. 236.
Socii navales qui	555.
Sociorum locatio in acie	577.
de Sole & ejus cultu	226.
Solaris natura Moloch sive Saturnus dicta	179. 14.
de Sparto	564.
Spartagena dicta Carthago Hisp :	3.
Spartiaria dicta Carthago tam Africa, quàm Hispaniæ	3. 34.
Sponsa ut prima nocte cum singulis convivis coeat	128.
Stapedes, seu instrumenta scanforia, antiquis an in usu fuerint	367.
Stativa	415. Sta-

INDEX

Stationes	431.
Statuæ in templis antiquitus nullæ	197.
Statuarum cultus quando incœperit	197. 198.
Stemma quid	201.
de Stipendiis	450.
Struthio dictus elephas	504.
Subditis grave imperium describitur	117.
suis non satis fidere	391.
crudeliter non est imperandum	103.
à subditis annui proventus pars altera	
exacta	104.
Succoth quid Hebræis	127.
Succoth Benoth quid	211.
de Sudibus	483.
de Suffetibus	311.
Suffetum vox quæ	315.
Sumes idem qui Mercurius	221.
Supplicum abjecti gestus	116.
Suppliciorum atrocità genera recensentur	242.
Syra Dea quæ	210.
Syri Molocho liberos suos cremârunt	180.
Syrorum linguæ Punica est affinis	146.
apud Syros nobilitatis signum est aures perfo-	
ratas habere	144.

T.

Tabernaculum sacrum	419.
Tarentini qui sint	368.
Tarkeis an dicta Carthago	32.
Tarsis Hispaniæ	173.

INDEX

de Telis	481. 567.
Tellus adorata	116.
ejus cultus	227.
Templum memorabile	192.
in Templis educati liberi	133.
de Terminis inter vicinos controversiæ graves	154.
de Testudine militari	456.
contra eam defensio	488.
de Tesseriis militaribus	432.
Teucer fundator Carthaginis novæ	2.
Thebis Ægyptiis hominum multitudo quanta	56.
de Tibicinibus	271.
Tiburtina sacra	202.
Togata dicta Carthago	35.
Tophet vox	184.
Trabes notabiles	192.
de Tragulis	487.
de Tribunali	419.
de Tributis	296. 104.
ob Tributa nimia rebellio	104.
Trierarchi	600.
de Triremibus	553.
earum inventor	540.
de Tritone	225.
de Triumphis	534. 596.
Tubæ usus	186. 524.
	Tubi-

INDEX

Tubicines	271.
Tumices in navibus	563.
Tunes quantum Carthagine abfuerit	52.
Turris pro urbano rure	264.
de Turribus mobilibus	467.
de Tutelis navium	571.
Tyri nomen datum Carthagini	12. 25.
Tyris orsa debent Carthaginenses	6.
Tyriarum virginum vestitus	142.
Tyrannidis affectatio omnibus modis in R. P.	
præcavenda	117.
Tyrannidem præcavendi modus	309.

U.

Vallum quid	425.
contra Vastationes in bello	450.
de Vatibus	260.
Vectigal pro solo urbis dautm	154.
de Vectigalibus	464. 297.
de Velis	563.
de Velitibus	347. 339.
Venatorum habitus	143.
Venationibus ut se exerceant milites	448.
Venenò sagittas inficere	487.
Veneti à militia ferè suos arucet, extra navalem	390.
Venetorum status similis Carthaginensium	326.
Vento	

INDEX

Vento cultus divinus habitus	236.
Venus auctor mulieribus in Cypro fuit dotis scortatione conquirendæ	127.
Veneris sacra	212.
calvæ ædes Romæ	479.
de Venere	210.
Verbenæ quid	250.
Vertices quid	468.
Vestes rubei coloris militibus conveniunt	141.
de Vestitu	139.
Vestæ	178.
Vexillum quid	529.
Victimis humanis ut Pœni abstineant edicit Da- rius Hyſtaſpis	188.
de Vigiliis	434. 432.
Viis cur præficiatur Mercurius	221.
Vindictæ exemplum	119.
de Vineâ militari	460.
Vinum ad strategemata adhibere	448.
Vini asperitas gypſo vel calce mitigata	138.
Vino in militia interdictum	448.
Vinô merô penitus uti, & vestes perfundere, beatum vitæ genus olim à quibusdam æſtimatum	137.
Virgines nubiles Regi exhibere, quam vellet vi- tiandum	128.
Virginum antiquus habitus describitur	143.
Virginibus olim licuerat pudicitiam advenis venum exponere	211.

INDEX

Virgines ad matrimonia rapere	126.
Vitæ certum genus eligendum, & illud prosequendum	134. 133.
Vitia majorum, haud congrua institutis, reprimenda	174.
Votis se obligare, & ea solvere	91.
Urania Dea	207.
Urbes populosæ	56.
de Urbium conditoribus	178.
in Urbibus magnis, à plebe famelica periculum sæpè oritur	115.
Urbana multitudo ignava est adversus pericula	109.
ad Ursam minorem dirigebant antiqui navium cursum	601.
Ustiones lentæ à Pœnis ortæ	119.
Utica quantum Carthagine abfuerit	53.
Uticæ vox quid significet	28.
Uticenses consanguinei Carthaginensium	25.
Uxores an sequi debeant Castra	414.

X.

Xorus	13.
de Xanthippo Lacedæmonio	112.

Z.

Zeugis	13.
Zeugitana regio	38.
Zorus	13.

FINIS.

LECTOR BENEVOLE,

NE ob errores inter legendum hæreas, quos in transitu saltē notare licuit, hic addendos, reliquos, qui oculi diligentiam effugere, tuæ dexteritati, & nostris additamentis (ob temporis imprimis inopiam) relinquendos censuimus.

Quod superest, cū summo JCto, Anton. Fabro in præfat.: Cod: te rogatum velim, ut mihi primū, deinde operariis ignoscas: sunt enim illorum errores equidem plures, ut puto, & evidentiores; sed mei, ut agnosco ingenuè, tantò periculosiores, quantò occultiores. Tuæ jam est industriæ & benevolentiae, utrosque corrigere, sed amicè ac sine felle, illos præsertim, qui in allegationibus, si quando mutilæ, vel, quod molestius est, mendosæ inveniuntur.

Nec

* * *

Nec enim singulas recensendi & emendandi fuit otium mihi, ad meliora pro te uno, majoraque properanti. Satis tibi esto, quòd mihi sim conscius nihil à me, nisi ex fide bona, dictum, scriptum, allegatum.

Pag. 3. lin. 24. lege Guilandinus, p. 4. l. 12. M. Cl. Mar. p. 6. l. 25. (20) II. 9. 34. p. 7. l. 27. *post* l. 2. *adde* (29) l. III. c. 6. p. 8. l. 24. *post* 33. lege de Orig: p. 23. l. 25. l. Taubmannum p. 34. l. 2. lucem p. 40. l. ult: l. 18. c. 38. p. 60. l. 10. per quem p. 76. l. 20. Duce p. 88. l. 20. videntur. p. 93. l. 24. Diis sacrisque p. 125. l. 14. devius p. 135. l. 2. si quis volt. p. 139. l. II. dele Poenum p. 162. lege Lipsius in notis ad Politicam suam p. 166. in alleg. Plato p. 169. l. 19. amens p. 193. l. 18. *post* Deorum *dele* (:) p. 201. l. 18. si quæ p. 263. in alleg. l. III. c. 23. p. 265. l. 10. Samios p. 306. l. 1. exterminer. p. 333. l. 12. illis p. 348. 349. *allegatorum numeris adde unitatem* p. 352. *appositi numeri unitate augeantur* p. 353. l. II. Poëtæ l. 18. Asdrubalis p. 358. l. 24. textam p. 369. l. 14. simpludiaria, *vel, ut alii*, simplaria p. 376. l. 7. bellis p. 402. l. 10. ad remigium p. 411. l. 15. dimidiam p. 430. *ritulum capitis adde, De Disciplina militari* 436. l. 18. significaret p. 445. l. pen. *dele post* crebroque (,) p. 446. l. 4. rejecerint. p. 452. alleg. l. ult c. 18. (52) l. v. c. 6. p. 463. l. 5. penetrarentur. p. 486.

* * *

p. 486. l. 15. Fruterius p. 492. l. 12. pinnas. p. 511.
allegatis adde (49) l. xxvii. c. 51. p. 522. l. 16. *poste-
rius non dele* p. 528. l. 7. Quapropter, cum Gelo
p. 532. l. 10. essent p. 533. l. 9. singulos abire p. 537. l. 4.
priori p. 545. l. 17. quos jam p. 548. *inf. pone* (11)
l. 11. c. 2. p. 550 *infra pone* (15) l. 11. c. 2.
p. 565. l. antep. Liv. xxviii. p. 572. l. 19.
Cornigeraque p. 631. l. 13.
ostenderet.

Hendreich, Christoph,

Carthago sive carthaginensium respublica

Francofurti ad Oderam 1664

Regensburg, Staatliche Bibliothek -- 999/Hist.pol.2125

urn:nbn:de:bvb:12-bsb11097043-9